

P.4/2

PL ISSN 0033-202X

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

przeegląd biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	83
<hr/>	
zeszyt	3

Warszawa 2015

RADA REDAKCYJNA

Jerzy Franke – przewodniczący (IINiSB UW), Mariola Antczak (KBiIN UŁ),
Shifra Baruchson-Arbib (Bar Ilan University, Israel), Ewa Głowacka (IINiB UMK),
Elżbieta Gondek (IBiN UŚ), Artur Jazdon (BUAM), Maria Juda (IBiN UMCS),
Dariusz Kuźmina (IINiSB UW), Krystyna Matusiak (University of Denver, USA),
Maria Próchnicka (IINiB UJ), Marta Skalska-Zlat (IINiB UW),
Barbara Sosińska-Kalata (IINiSB UW), Elżbieta Stefańczyk (SBP),
Jolanta Stępnia (Biblioteka PW), Katalin Varga (National Educational Library
and Museum, Hungary), Maja Žumer (University of Ljubljana, Slovenia).

Dofinansowano ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

REDAKCJA

Elżbieta Barbara ZYBERT – redaktor naczelna

Dorota GRABOWSKA – sekretarz redakcji

Dariusz GRYGROWSKI – redaktor tematyczny

Anna WOŁODKO – redaktor językowy

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta

Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich

00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7

tel.: (+48 22) 827-52-96

e-mail: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

*Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie
abstraktowym „Library and Information Science Abstracts”
oraz w dostępnej w Internecie bibliografii „The Central European
Journal of Social Sciences and Humanities”*

Pełne teksty roczników 1927-2010 dostępne są
w Archiwum Cyfrowym SBP: www.sbp.pl/archiwumcyfrowe oraz
w Bibliologicznej Bibliotece Cyfrowej: www.bbc.uw.edu.pl/dlibra

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 83

2015

zeszyt 3

TREŚĆ

ARTYKUŁY

- ALICJA MATCZUK, ARTUR ZNAJOMSKI: Bibliografia lokalna w Polsce – wokół terminu i pojęcia. 349
- MAŁGORZATA CZERWIŃSKA: System Braille'a – rewolucja medialna czy inkluzja społeczna osób z niepełnosprawnością wzroku? 365
- MAŁGORZATA KISIŁOWSKA: Sieciowe zachowania informacyjne w obszarze zdrowia jako przedmiot badań w informatologii i w innych dyscyplinach. 382

Z WARSZTATÓW BADAWCZYCH

- JAN KOZAKOWSKI: Tradycja i nowoczesność. Wykorzystanie nowych technologii w Bibliotece Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 399
- ZBIGNIEW GRUSZKA: Łódzkie bibliotekoznawstwo w okresie zmian. Wykorzystanie narzędzia CSI do pomiaru satysfakcji studentów w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego. 421

SPRAWOZDANIA

- „Kultura książki żydowskiej w Europie Środkowowschodniej w XIX i XX w.” XII Wrocławska Konferencja Judaistyczna (Wrocław, 21-22 kwietnia 2015 r.) (Agnieszka Łuszpak). 441
- „Zarządzanie zasobami niematerialnymi bibliotek w społeczeństwie wiedzy”. IX Bałtycka Konferencja – Zarządzanie i Organizacja Bibliotek (Gdańsk, 14-15 maja 2015 r.) (Katarzyna Janczulewicz) 445
- „Biblioteka w przestrzeni edukacyjnej. Projektowanie informacji”. III Międzynarodowa Konferencja Naukowa (Kraków, 21-22 maja 2015 r.) (Jadwiga Wojtczak) 451

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

- Kulturowa tożsamość książki*. Red. Anna Cisko, Agnieszka Łuszpak. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014 (Małgorzata Kisilowska) 457
- Bibliografi@: źródła, standardy, zasoby*. Red. Jerzy Franke. Warszawa: Wydaw. SBP, 2013 (Jan Kozakowski). 460
- Reading Habits in Armenia. Results of a survey on readership carried out in December 2012; Reading Habits in Georgia. Results of a survey on readership carried out in 2012; Reading in Ukraine. Results of the Study of Reading Habits and Attitudes towards Reading carried out in 2013-2014* (Nawyki czytelnicze w Armenii. Wyniki ankiety na temat czytelnictwa przeprowadzonej w grudniu 2012; Nawyki czytelnicze w Gruzji. Wyniki ankiety na temat czytelnictwa przeprowa-

<i>dzonej w 2012; Czytelnictwo na Ukrainie. Wyniki ankiety na temat czytelnictwa przeprowadzonej w latach 2013-2014 (Bogumiła Staniów)</i>	463
<i>Przegląd piśmiennictwa krajowego (Barbara Koryś)</i>	465
<i>Z lektur zagranicznych (Jacek Wojciechowski)</i>	470
Z ŻYCIA SBP	485
KOMUNIKATY	
<i>Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego za rok 2014 (Jadwiga Sadowska)</i>	493
<i>II edycja Olimpiady Bibliologicznej i Informatologicznej. Sprawozdanie z realizacji (Mariola Antczak)</i>	494
Z ŻAŁOBNEJ KARTY	
<i>Barbara Eychler (1930-2015) (Alina Nowińska)</i>	497
WSKAZÓWKI DŁA AUTORÓW	502

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

- ALICJA MATCZUK, ARTUR ZNAJOMSKI: Regional Bibliography in Poland – the Definition and the Concept. 349
- MAŁGORZATA CZERWIŃSKA: Braille System – Media Revolution or Social Inclusion of Visually Impaired People? 365
- MAŁGORZATA KISIŁOWSKA: Health Information Behavior on the Internet as a Research Topic in Information Science and Other Disciplines. 382

RESEARCH REPORTS

- JAN KOZAKOWSKI: Tradition and Modernity. The Use of New Technologies in the Library of the Institute of History of the University of Warsaw. 399
- ZBIGNIEW GRUSZKA: Lodz Librarianship in the Transformation Period. The Use of CSI Tool to Measure the Satisfaction of the Students of the Department of Library and Information Science at Lodz University 421

REPORTS

- „The culture of Jewish books in Middle and Eastern Europe in 19th and 20th century”. Twelfth Wrocław Judaistic Conference (Wrocław, April 21-22, 2015) (*Agnieszka Łuszpak*). 441
- „Management of non-physical library resources in the knowledge society”. Ninth Baltic Conference on Library Management and Organization (Gdańsk, May 14-15, 2015) (*Katarzyna Janczulewicz*). 445
- „Libraries in educational space. Designing information”. Third International Scientific Conference (Kraków, May 21-22, 2015) (*Jadwiga Wojtczak*). 451

REVIEWS AND LITERATURE SURVEYS

- Kulturowa tożsamość książki (Cultural identity of the book)*. Ed. Anna Cisko, Agnieszka Łuszpak. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014 (*Małgorzata Kisilowska*). 457
- Bibliografi@: źródła, standardy, zasoby (Bibliogr@phy: sources, standards, resources)*. Ed. Jerzy Franke. Warszawa: Wydaw. SBP, 2013 (*Jan Kozakowski*). . . . 460
- Reading Habits in Armenia. Results of a survey on readership carried out in December 2012; Reading Habits in Georgia. Results of a survey on readership carried out in 2012; Reading in Ukraine. Results of the Study of Reading Habits and Attitudes towards Reading carried out in 2013-2014* (*Bogumila Staniów*). 463

Polish literature survey (<i>Barbara Koryś</i>).....	465
Foreign publications (<i>Jacek Wojciechowski</i>).....	470
NEWS FROM SBP (POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION)	485
MESSAGES	
2014 Adam Lysakowski Scientific Award (<i>Jadwiga Sadowska</i>)	493
Second edition of Book and Information Studies Competition is over: a report (<i>Mariola Antczak</i>)	494
OBITUARIES	
Barbara Eychler (1930-2015) (<i>Alina Nowińska</i>)	497
GUIDELINES FOR AUTHORS	506

ALICJA MATCZUK

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
UMCS w Lublinie
e-mail: alicjamaczuk@tlen.pl

ARTUR ZNAJOMSKI

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
UMCS w Lublinie
e-mail: artur.znajomski@poczta.umcs.lublin.pl

BIBLIOGRAFIA LOKALNA W POLSCE – WOKÓŁ TERMINU I POJĘCIA

Dr hab. Alicja Matczuk pracuje w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UMCS w Lublinie. Jej zainteresowania badawcze skupiają się na historii, teorii i metodyce polskich bibliografii specjalnych, w szczególności bibliografii dziedzinowej i regionalnej. Ważniejsze publikacje: *Polskie bibliografie nauk humanistyczno-społecznych do roku 1989. Historia i metodyka* (Lublin, 2014), *Rozwój metodyczny polskich bibliografii historycznych regionalnych* (1994). Bibliografia specjalna. Historia i zakres pojęcia. W: *Bibliografia: teoria, praktyka, dydaktyka*. Red. J. Woźniak-Kaspepek, M. Ochmański (Warszawa, 2009). Jest autorką, współautorką i redaktorką wielu opracowań bibliograficznych, m.in. *Bibliografii publikacji pracowników Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa UMCS i wykazu prac habilitacyjnych, doktorskich i magisterskich wykonanych w latach 1977-2003*. (Lublin, 2007), *Bibliografii miasta Stalowej Woli za lata 1989-2012* (współaut. Bernadeta Burdzy, Stalowa Wola, 2012), *Bibliografii publikacji pracowników Państwowego Muzeum na Majdanku* (współaut. Tomasz Kranz, Lublin, 2004).

Dr Artur Znajomski pracuje w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UMCS w Lublinie. Główny nurt jego zainteresowań badawczych to zagadnienia bibliografii osobowych i bibliografii lokalnych w Polsce. Ważniejsze publikacje: *Bibliografie osobowe historyków polskich* (Lublin, 2004), *Bibliografie zespołów osobowych – instytucji, stan i potrzeby*.

W: *Bibliografia: teoria, praktyka, dydaktyka*. Red. J. Woźniak-Kaspelek, M. Ochmański (Warszawa, 2009); Wpływ lwowskiego środowiska historycznego na rozwój metodyki bibliografii osobowej do roku 1939. W: *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.* T. 5. Red. J. Maternicki i L. Zaskilniak (Rzeszów, 2007); Bibliografie specjalne – tendencje rozwoju na przykładzie bibliografii osobowych. W: *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów* (Warszawa, 2004); The state of local bibliographies in Poland after World War II. W: *Around the Book the Library and Information*. Ed. M. Juda (et al.) (Lublin, 2014). Jest autorem i współautorem szeregu opracowań bibliograficznych, m.in. Bibliografii publikacji prof. dr hab. Barbary Trelińskiej za lata 1973-2012. W: *Między tekstem a znakiem* (Warszawa, 2013), współredaktorem *Bibliografii miasta Świdnika do roku 2003* (Świdnik, 2004).

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliografia lokalna – terminologia, teoria.

ABSTRAKT: Tezy/cel artykułu – Głównym celem artykułu jest przedstawienie problemu kształtowania się i rozwoju pojęcia i terminu bibliografia lokalna na gruncie polskim. Zaprezentowano fazy rozwojowe pojęcia bibliografii lokalnej do 1989 r. oraz zmianę podejścia do terminu bibliografia lokalna po tym roku. **Metody badań** – Zastosowano metodę krytyki i analizy polskiego i obcego piśmiennictwa bibliologicznego. **Wyniki i wnioski** – Termin „bibliografia lokalna” pojawił się na gruncie polskim przed I wojną światową. Upowszechnił się w dwudziestoleciu międzywojennym. Został sprecyzowany w okresie powojennym. Po 1989 r. zniknął z polskiej terminologii bibliograficznej, ponieważ został zastąpiony terminem „bibliografia terytorialna”. Nowe pojęcie nie zostało zaakceptowane przez większość bibliografów-praktyków i środowisko polskich bibliologów. Trzeba przywrócić termin „bibliografia lokalna” w jego tradycyjnym rozumieniu.

UWAGI WSTĘPNE

Wśród licznych rodzajów i typów bibliografii, bibliografie lokalne zajmują bez wątpienia ważne miejsce w systemie bibliograficznym. Ich zadaniem jest nie tylko dokumentacja produkcji wydawniczej określonej miejscowości i zestawienie piśmiennictwa na jej temat, ale też budowanie patriotyzmu, poczucia dumy i przywiązania do swojej „małej ojczyzny” oraz upowszechnianie wiedzy na jej temat, a także popularyzacja i promocja. Są swego rodzaju wizytówką poszczególnych miejscowości, pokazując ich osiągnięcia w każdej niemal dziedzinie działalności. Stanowią również wartościowe źródło informacji dla badaczy różnych aspektów życia społeczności lokalnych, a rejestrując tytuły lokalnej prasy i czasopism oraz rozpisując ich zawartość, stają się komplementarne wobec bibliografii regionalnej oraz bibliografii narodowej.

Problematyka bibliografii lokalnych w polskim piśmiennictwie bibliologicznym była i jest tematem rzadko podejmowanym. Zazwyczaj pojawia

się na marginesie omawiania zagadnień bibliografii regionalnej. Toteż przeważnie problemy historii, teorii i metodyki obu typów bibliografii omawiane są łącznie. W dorobku polskiej teorii i metodyki bibliografii lokalnych swoją obecność w okresie międzywojennym zaznaczył Waław Olszewicz, po II wojnie światowej: Helena Hleb-Koszańska, Maria Dembowska, Barbara Eychler, Anna Zajewska. W stosunkowo niedawnej przeszłości problematyka polskiej bibliografii lokalnej stała się przedmiotem badań Artura Znajomskiego (Znajomski, 2004, s. 609-623; Znajomski, 2014, s. 283-304).

Bibliografie lokalne posiadają niezwykle bogatą i wielowiekową tradycję. Za najstarszą tego typu bibliografię uważa się wydrukowane w 1558 r. dzieło Bernarda Scardeoni *De antiquitate urbis Patavii et claris civibus patavinis* (Wenecja, 1558) (Besterman, 1950, s. 70; Balsamo, 1990, s. 75). W ślad za tym dziełem pojawiły się spisy poświęcone Florencji, Umbrii, Rzymowi, Bolonii, Piemontowi. Głównie były to bibliografie podmiotowe, rejestrujące twórczość miejscowych autorów lub wytwory typografii danego miasta (Żbikowska-Migoń, 1999, s. 12). Tworzenie bibliografii lokalnych na szerszą skalę rozpoczęło się w drugiej połowie XIX w, zwłaszcza w Europie Zachodniej, w następstwie rozwoju regionalizmu. Prym wiodły w tym zakresie Niemcy, Francja, Włochy i Szwajcaria¹.

W Polsce bibliografie lokalne pojawiać się zaczęły na przełomie XVII i XVIII w. Najstarszą ich reprezentację stanowią słowniki biobibliograficzne poświęcone uczonym, literatom i duchownym poszczególnych miast. Według Cecylii Z. Gałczyńskiej, pierwszym tego typu opracowaniem jest dzieło Józefa Bartłomieja Zimorowicza *Viri illustres Civitatis Leopoliensis*, wydrukowane w 1671 r. we Lwowie (Gałczyńska, 1991, s. 169). Uczni Gdańska otrzymali swoją biobibliografię opracowaną przez Efraima Praetoriusa (1713)², Torunia – za sprawą G. Centnera (1763)³. O skali tego zjawiska może świadczyć fakt, że tylko dla Śląska w XVIII w. opublikowano co najmniej 14 opracowań bibliograficznych dotyczących zbiorowości lokalnych (Herden, 1997, s. 43-72). Właściwy rozwój bibliografii lokalnych nastąpił w XIX w. Początkowo były to głównie bibliografie podmiotowe, nieco później pojawiły się spisy o charakterze przedmiotowym, które z czasem liczniej były reprezentowane. Za pierwszą poważniejszą pracę bibliograficzną o charakterze lokalnym można uznać *Bibliografię druków wileńskich* Józefa Ignacego Kraszewskiego, wydrukowaną w 1842 r. w czwartym tomie jego monografii *Wilno od początków jego do roku 1750* (Kraszewski, 1842,

¹ Dostrzegł to już Karol Estreicher, który stwierdzał w swych wykładach z bibliografii w 1865 r: „Włosi mogą pochwalić się pracami, które stawiają w czwartym rzędzie po Francji, Niemczech i Anglii. Pod względem ogólnej bibliografii ustala działalność, za to uprawa ojczystej utrzymuje się. Prawie każde większe miasto ma swoje literacko-historyczne bio i bibliografie. Stąd Włochy tworzą we względnie bibliograficznym obraz osobliwy indywidualizowany” (zob. Biernacka, 1989, s. 85).

² E. Praetorius: *Athenae Gedanenses*. Gdańsk 1713 (zob. Żbikowska-Migoń, 1995/1996, s. 38-39).

³ G. Centner: *Geehrte and gelehrte Thorner*. Thorn 1763.

s. 315-365). Zawiera ona wykaz druków wytłoczonych przez oficyny wileńskie w latach 1522-1799. Natomiast pierwszą bieżącą bibliografię lokalną zawdzięczamy Adamowi Honorowi Kirkorowi. Jest to *Bibliografia wileńska*, drukowana co kilka numerów na łamach „Kuriera Wileńskiego” w latach 1860-1862. Bibliografie lokalne stały się w następnych latach coraz powszechniejsze. Ich rozkwit nastąpił w okresie międzywojennym i powojennym (Znajomski, 2014, s. 283-288).

W KRĘGU TERMINU I POJĘCIA BIBLIOGRAFIA LOKALNA

Zainteresowanie problematyką bibliografii lokalnej, poprzedzone okresem rozwiniętej praktyki bibliograficznej, przypada na koniec XIX wieku. Termin „bibliografia lokalna” odnajdujemy np. w dziele *Bibliotheca bibliographica Italica* Giuseppe Ottina i Giuseppe Fumagalliego (Roma, 1889) w nazwie działu *Bibliografie locali*, co świadczy o tym, że w tym okresie wykształcone było już pojęcie bibliografii lokalnej jako odrębnego typu bibliografii specjalnej. Do kategorii „locali” autorzy zaliczyli bibliografie regionalne i lokalne przedmiotowe, natomiast do działu *Bibliografie regionali di scrittori italiani* bibliografie regionalne podmiotowe. Ale już w dziele Fumagalliego *La bibliografia* (Roma, 1923) dział rejestrujący bibliografie regionalne i lokalne przedmiotowe nosił nazwę *Bibliografie regionali, locali*, a spisy podzielone zostały na dwa oddzielne szeregi: bibliografie regionalne oraz bibliografie lokalne (Sawoniak, 1971, s. 145).

Chociaż bibliografia lokalna ma za sobą kilkuwiekową historię, jej terminologia jest niezwykle skomplikowana. Wielość terminów, pod jakimi tego typu spisy bibliograficzne występują w różnych krajach, towarzyszy ich wieloznaczność, wynikająca nie tylko z różnic językowych. Pewne zamieszanie terminologiczne powoduje nieostrość i niejednoznaczność określeń stosowanych na oznaczenie „aspektu przestrzennego”, obszarów objętych zasięgiem i zakresem bibliografii lokalnej.

W piśmiennictwie angielskim funkcjonuje pojęcie *local bibliography*, które łączy się z bibliografią jakiegś przestrzeni geograficznej, niezależnie od jej wielkości i kategorii w podziale administracyjnym (Gałczyńska, 1991, s. 179), podobnie jak *bibliographie locale* w Belgii i *localbibliografii* w Danii. W piśmiennictwie niemieckim bibliografie lokalne na ogół charakteryzowane są jako *Regionalbibliographie* (Syré, 2000, s. 224-225; Syré, Wiesemüller, hrsg. 2006), ale można też spotkać określenia *Ortskundliche* („miejscowościoznawcze”) – *Orstbibliographie* (Gałczyńska, 1984, s. 22) i *Localbibliographie* (Bağlajewska-Miglus, Berg, 2006, s. 156; Żbikowska-Migoń, 1999, s. 10).

Z kolei w terminologii i w praktyce bibliograficznej rosyjskiej (wcześniej radzieckiej) funkcjonowały pojęcia *krajevedčeskaâ bibliografiâ*, określane też jako *bibliografiâ mestnoj pečati* lub *mestnaâ bibliografiâ* – oznaczała bibliografię

regionalną/lokalną przedmiotową i *krajevaâ bibliografiâ* – odpowiadała bibliografii regionalnej/lokalnej podmiotowej, albo obejmowała oba znaczenia łącznie (Šamurin, 1958, s. 137-138; Simon, 1968, s. 84-88; Żbikowska-Migoń, 1999, s. 10). Od lat 70. XX w. odchodzi się w Rosji od stosowania powyższych terminów na rzecz terminu *regional'naâ bibliografiâ*⁴ (Semenova, 1993, s. 82-84).

KSZTAŁTOWANIE SIĘ POJĘCIA BIBLIOGRAFIA LOKALNA W POLSCE DO ROKU 1989

Również w Polsce mamy do czynienia z sytuacją, w której na określenie bibliografii lokalnej funkcjonują różne określenia. Rozbieżność między znormalizowaną terminologią a żywym językiem – dla zestawień wykazujących publikacje związane z daną miejscowością – występuje nie tylko w potocznym użyciu, ale i w praktyce środowisk polskich bibliografów i bibliotekarzy. Kwestia ujednoczenia rozumienia i właściwego użycia terminu „bibliografia lokalna” ma niebagatelne znaczenie dla ścisłości wyrażania myśli i w związku z tym dla adekwatności porozumiewania się.

Wzmianki o bibliografiach lokalnych znajdujemy w polskich wydawnictwach encyklopedycznych wydanych już na przełomie XIX i XX w. Bibliografie tego rodzaju określane były jako spisy wydawnictw pewnej miejscowości bądź miejsca (*S. Orgelbranda encyklopedia...* T. 2, 1898, s. 428; *Wielka encyklopedia ...*, T. 35, 1904, s. 82).

Termin „bibliografia lokalna” pojawił się w polskim piśmiennictwie bibliologicznym prawdopodobnie na początku XX w. Wyrazu tego użył Kazimierz Kaczmarczyk we wstępie do *Bibliografii Krakowa za rok 1912* ogłoszonej w „Roczniku Krakowskim” w 1913 r. (K. Kaczmarczyk, 1912, s. 207). Pojęcie bibliografii lokalnej utożsamiał on z bibliografią związaną z daną miejscowością. Jak dalece takie określenie było nowością, dowodzi fakt, że zarówno w *Przeglądzie bibliografii polskiej* (Warszawa, 1919) Jana Muszkowskiego, jak i w dwa lata później wydanej *Bibliografii bibliografii polskiej* (Lwów, 1921) Wiktora Hahna terminu „bibliografia lokalna” nie spotykamy, co znaczy, że tych opracowań nie wyróżniano w jakiś specjalny sposób, ponieważ nie istniało pojęcie bibliografii lokalnej jako odrębnego typu bibliografii specjalnej. Obaj autorzy potraktowali spisy bibliograficzne ograniczone do jednej miejscowości jako bibliografię dzielnicową, gdyż pojęcie bibliografii regionalnej też nie było jeszcze wykształcone. Termin „bibliografia dzielnicowa” jeszcze przez pewien czas utrzyma się, występując w spisach bibliograficznych i piśmiennictwie bibliologicznym, obok terminu „bibliografia regionalna”.

⁴ Norma GOST 16448-70 *Sistema informacionno-bibliografičeskoj dokumentacji. Terminy i opriedeleniâ*, obowiązywała od 1971 r., a następnie jej nowelizacja GOST 7.0-77, od 1978 r.

W okresie międzywojennym bibliografię lokalną przeważnie utożsamiano z bibliografią regionalną, dzielnicową, tym samym granice między tym, co regionalne a tym, co lokalne nie funkcjonowały. Dla Czesława Gutrego bibliografia regionalna była zjawiskiem podmiotowo-przedmiotowym, związanym z określonym terytorium, przy założeniu, iż terytorium to jest dowolnie wielkie, może nim być nawet cały kraj (Gutry, 1929). Bibliografia regionalna nie schodziła z listy tematów poruszanych na zjazdach bibliotekarzy polskich (1929, 1932, 1936). Nie przyczyniły się one jednak do postępu na niwie teorii bibliografii mniejszych niż państwo. Na Czwartym Zjeździe Bibliotekarzy Polskich (Warszawa, 1936) Stefan Burchardt, autor referatu *Bibliografia regionalna*, wyraził tylko dość powszechny pogląd, że bibliografia lokalna jest bibliografią regionalną: „Bibliografia regionalna grupuje pozycje, odnoszące się treściowo do danej dzielnicy historycznej, dzielnicy etnograficznej, jednostki administracyjnej, miejscowości [podkreślenie aut.], instytucji lokalnej, zabytków itp., np. Małopolska, Pomorze, woj. nowogródzkie, Zakopane. Bibliografia regionalna może być: ogólna lub specjalna; drukarska (np. druków wileńskich), wydawnicza (np. druków wydanych w Wilnie) lub przedmiotowa (druków o Wilnie); retrospektywna lub bieżąca; książek, ulotek, treści czasopism lub tytułów czasopism...” (Burhardt, 1936, s. 285). Skrajnie odmienne podejście do interesującego nas terminu na Zjeździe zaprezentowała Regina Danysz-Fleszarowa. Jako geograf z wykształcenia opowiedziała się przeciw używaniu terminu „bibliografia regionalna” na oznaczenie bibliografii druków danego terenu czy też autorów, zamieszkujących jakieś terytorium ze względu na ściśle określone znaczenie terminu w naukach przyrodniczych. Na to miejsce zaproponowała nazwę dzielnicowej lub lokalnej bibliografii (Danysz-Fleszarowa, 1936, s. 39). Propozycja ta przeszła bez echa.

Sprawy bibliografii regionalnej teoretycznie rozważała Maria Głowińska (Głowińska, 1930, s. 404-414), wyodrębniając cztery jej rodzaje: 1) bibliografię drukarską, w której kryterium doboru materiałów stanowi miejsce druku, 2) bibliografię wydawniczą – siedziba wydawcy, 3) bibliografię autorską – osoba autora, i wreszcie 4) bibliografię przedmiotową, w której o doborze decyduje przedmiot opisywany, w naszym przypadku region lub miejscowość na terenie regionu. Jednakże za optymalną uważała taką czteroprzymiotnikową odmianę bibliografii regionalnej, gdyż jedynie pod takimi warunkami może ona orientować w stanie kultury umysłowej danego obszaru, tj. regionu lub miejscowości (Głowińska, 1930, s. 407-409).

Znamienny jest jednak fakt, że od lat 30. ubiegłego wieku termin „bibliografia lokalna” zaczął pojawiać się częściej w piśmiennictwie bibliologicznym. Posłużył się nim Rudolf Kotuła (Kotuła, 1928, s. VI), Michał Brensztejn (Brensztejn, 1930, s. 50), a także Waław Olszewicz (Olszewicz, 1936, s. 75). Równocześnie coraz wyraźniej występują reakcje, zmierza-

jące do uściślenia i zróżnicowania pojęć „bibliografia regionalna” i „bibliografia lokalna”. Pierwszy krok w tym kierunku uczyniła praktyka bibliograficzna. Już w 1931 r. w drugim roczniku „Bibliografia Bibliografii, Bibliotekarstwa i Bibliofilstwa za rok 1930” wprowadziła termin „bibliografia lokalna” tworząc odrębny dla niej dział noszący nazwę: *Bibliografia regionalna i lokalna*, co dowodzi, że w tym okresie istniało już pojęcie bibliografii lokalnej jako odrębnego typu bibliografii specjalnej. Nazwa ta przyjęła się i utrzymała w kolejnych rocznikach bibliografii, zamykającej się na zestawieniu za dwulecie 1935-1936.

Pojawiały się także pierwsze próby zdefiniowania bibliografii lokalnej i wykazania różnic między bibliografią lokalną i bibliografią regionalną. W artykule stanowiącym pokłosie Czwartego Zjazdu Bibliotekarzy Polskich W. Olszewicz pisał: „Podczas gdy dość obfitą mamy bibliografię lokalną w znaczeniu zestawienia druków pochodzących z jednej miejscowości [...] bibliografia regionalna, pojęta jako zestawienie druków z większego terytorium, słabe ma u nas tradycje” (Olszewicz, 1936, s. 75-76). Pogląd ten ustalony już w zakresie praktyki bibliograficznej, teraz oświetlony został na płaszczyźnie teoretycznej. Bibliografia lokalna była w koncepcji Olszewicza bibliografią podmiotową, tzn. rejestrującą druki wydrukowane na terenie danej miejscowości, bibliografią przedmiotową, wykazującą druki dotyczące danej miejscowości oraz bibliografią mieszaną, czyli podmiotowo-przedmiotową. Rozstrzygnięcia teoretyczne i terminologiczne Olszewicza należy uznać za ważne wydarzenie. Był to pierwszy konkretny krok zmierzający do zerwania z utożsamianiem bibliografii lokalnej z bibliografią regionalną. Trwałym wkładem autora jest uściślenie i zróżnicowanie obu tych pojęć. Rozważania Olszewicza przeszły bez echa.

Wyrazicielem wspomnianych tendencji stał się również Stefan Vrtel-Wierczyński dając temu wyraz w fundamentalnej pracy *Teoria bibliografii w zarysie*, która choć wydana w 1951 r., ale napisana w okresie okupacji, należy *de facto* do okresu międzywojennego. Omawiając poszczególne rodzaje bibliografii, definiuje on także termin „bibliografia lokalna” jako bibliografię „dotyczące pewnych określonych miejscowości”, przy czym nie wprowadza rozróżnienia na bibliografię podmiotową i przedmiotową (S. Vrtel-Wierczyński, 1951, s. 224).

Okres międzywojenny, kiedy podjęto na dość dużą skalę rejestrację bibliograficzną piśmiennictwa związanego z terytoriami mniejszymi niż państwo w sposób podmiotowy i przedmiotowy, przyniósł pewne ustalenia definicyjne, propozycje terminologiczne i wskazówki praktyczne dotyczące bibliografii lokalnej. Stanowiły one podstawę oraz punkt wyjścia dla przyszłych prac teoretycznych.

Po II wojnie światowej bibliografia związana z miejscowością była powszechnie traktowana jako jeden z rodzajów bibliografii specjalnej. Jednak,

jak pokazuje piśmiennictwo fachowe, nie wszyscy byli skłonni do zaakceptowania terminu „bibliografia lokalna”. Na oznaczenie tego rodzaju opracowań często używano określenia „bibliografia miejscowości” (J. Grycz, 1947, s. 4, cyt. za Hleb-Koszańska, 1949, s. 25) lub „bibliografia miasta” (W. Hahn, 1949, s. 436). Również niektórzy badacze traktowali – i traktują nadal – bibliografię lokalną w szerokim ujęciu, czyli jako bibliografię regionalną (J. Korpała, 1969; A. Żbikowska-Migoń, 1994). Z pewnością bierze się to stąd, że te dwa typy bibliografii mają wiele cech wspólnych. Toteż zwykle omawiane są łącznie. Nie wydaje się natomiast słuszny pogląd, że bibliografia lokalna jest odmianą bibliografii regionalnej (J. Sadowska, 2011, s. 450). Pozostaje on w sprzeczności z przyjętą u nas systematyką bibliograficzną, według której bibliografia lokalna stanowi odrębny rodzaj bibliografii specjalnej. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że mimo bliskiego pokrewieństwa bibliografii regionalnej i bibliografii lokalnej, jest jedna ważna różnica – dotycząca wielkości obszaru, z którym są związane. Konsekwencje wielkości obszaru, do którego odnoszą się oba te rodzaje bibliografii, są tak daleko idące (choćby na poziomie pełnionych funkcji i zadań, a także metodyki opracowania), iż warto wydzielić pojęcie zarówno bibliografii regionalnej, jak i bibliografii lokalnej.

Do upowszechnienia terminu „bibliografia lokalna” w środowisku bibliograficznym i bibliotekarskim przyczyniły się publikacje Państwowego Instytutu Książki (1948-1949), a od 1949 r. Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej. W bieżącej „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce” już w zeszycie eksperymentalnym, wydanym w 1947 r., wprowadzono termin „bibliografia lokalna”. Dział rejestrujący bibliografie terytoriów mniejszych niż państwo przejęty został z przedwojennej bibliografii bibliologicznej w takim samym sformułowaniu *Bibliografia regionalna i lokalna* (od r. 1949 r. – *Bibliografia krajoznawcza, regionalna i lokalna*), od r. 1971 *Bibliografie krajoznawcze, regionalne i lokalne*, a od 1973 r. *Bibliografie krajoznawcze, regionalne i lokalne oraz grup etnicznych*). Dwa lata później ukażała się praca Heleny Hleb-Koszańskiej *Kompozycja bibliografii specjalnej*, w której we wstępie zostały wprowadzone i zdefiniowane, po raz pierwszy w piśmiennictwie polskim, podstawowe terminy bibliograficzne, w tym z interesującego nas zakresu, oraz zaprezentowana koncepcja typologii bibliografii. Hleb-Koszańska zaznaczyła, że „kraj, region jako zakres decydują o powstaniu bibliografii regionalnych, miejscowości – lokalnych” (Hleb-Koszańska, 1949, s. 27-28). Zaproponowana przez nią klasyfikacja spisów bibliograficznych wśród bibliografii specjalnych wyróżniała także bibliografię lokalną jako odrębny typ. Klasyfikacja ta, nabierając z czasem większej klarowności, w swych podstawach pozostała niezmieniona. Powołując się na ustalenia przedwojenne, wyróżniła trzy odmiany bibliografii mniejszych niż państwo: bibliografię podmiotową, przedmiotową i mieszaną. Rok później Adam Łysakowski opublikował fundamentalny

artykuł *Określenie bibliografii*, w którym omówił przedmiot i zadania bibliografii na tle nauki o książce, niestety, nie zajął się typologią spisów bibliograficznych (Łysakowski, 1950). Nie definiuje więc również bibliografii lokalnej. Definicję taką dała natomiast w 1954 r. Maria Dembowska w słowniku *Terminologia bibliograficzna*. Określiła bibliografię lokalną jako „spis bibliograficzny rejestrujący: 1. dokumenty wytworzone (wydane, wydrukowane) w danej miejscowości lub wytworzone przez autorów pochodzących z danej miejscowości (bibliografia lokalna podmiotowa), 2. dokumenty, których treść dotyczy danej miejscowości (bibliografia przedmiotowa), 3. dokumenty obu wymienionych kategorii” (Dembowska, 1954, s. 163). Fakt uwzględnienia terminu bibliografia lokalna w *Terminologii* uprawomocnił jego byt w polskim słownictwie fachowym. Termin ten ustala się i występuje konsekwentnie już we wszystkich przeglądach bibliograficznych ujmujących spisy według ich rodzajów. Nic dziwnego, że pojawił się on również w wydaniu drugim *Bibliografii bibliografii polskich* W. Hahna (Warszawa, 1956).

Konstatacje teoretyczne Dembowskiej, dotyczące bibliografii lokalnej, znalazły powszechną akceptację. W wydanym rok później *Podręcznym słowniku bibliotekarza* Heleny Więckowskiej i Hanny Pliszczyńskiej (Warszawa, 1955) bibliografia lokalna otrzymała status odrębnego hasła wraz z odpowiednikami zagranicznymi (*a. local bibliography; f. bibliographie lokale; n. Ortsbibliographie; r. mestnaja bibliografija*). Definicja bibliografii lokalnej w *Słowniku* brzmi: „Bibliografia obejmująca całokształt produkcji wydawniczej określonej miejscowości, najczęściej z dodaniem piśmiennictwa, dotyczącego danej miejscowości, np. bibliografia Torunia (i o Toruniu)” (Więckowska, Pliszczyńska, 1955, s. 35). Nieścistość tej definicji jest wyraźna już na pierwszy rzut oka. Zakres terminu bibliografia lokalna ograniczono zasadniczo do bibliografii podmiotowo-przedmiotowej, będącej jedną z odmian bibliografii lokalnej, która – co ciekawe – w praktyce bibliograficznej występuje incydentalnie, nie zaś do bibliografii lokalnej w ogóle. Nie wymieniono natomiast cechy najistotniejszej dla tego rodzaju bibliografii, mianowicie, że ogranicza się ona do dokumentów powstałych, tj. wydanych lub wydrukowanych, na terenie miejscowości bez względu na treść lub rejestruje jedynie dokumenty treścią związane z miejscowością. Warto zauważyć, że definicję bibliografii regionalnej sformułowano poprawnie, choć to przecież ten sam rodzaj bibliografii z tym, że bibliografia lokalna dotyczy określonej miejscowości, a bibliografia regionalna – większej jednostki terytorialnej (regionu lub dzielnicy). W *Słowniku* nie wprowadzono w hasła „bibliografia lokalna” rozróżnienia na bibliografię podmiotową i przedmiotową, lecz zamieszczono odrębne hasła dla terminów „bibliografia podmiotowa i bibliografia przedmiotowa”, od których nie ma zresztą odsyłacza do pozycji dotyczącej bibliografii lokalnej (Dembowska, 1957, s. 30).

Pod koniec lat 50. XX w. swoje stanowisko w sprawie pojęcia „bibliografia lokalna” i jej miejsca w typologii bibliografii określił i zaprezentował Instytut Bibliograficzny. Rozważania nad tym zagadnieniem ponownie podjęła M. Dembowska. W rozdziale *Bibliografia*, zamieszczonym w wydawnictwie zbiorowym *Bibliotekarstwo naukowe* (1956), ponownie zdefiniowała pojęcie bibliografii lokalnej, które nie odbiegało od sformułowania przyjętego przez nią w *Terminologii* (Dembowska, 1956, s. 72-73). Dokonała również systematyki bibliografii, dzieląc bibliografię specjalne na dwa główne podzbiory: bibliografię wydawniczo-formalne i bibliografię treściowe. Do tych pierwszych zaliczyła m.in. bibliografię lokalne podmiotowe, do drugich bibliografię lokalne przedmiotowe, które wespół z bibliografią regionalną przedmiotową i bibliografią zagadnień ogólnych, tworzą bibliografię zagadnień. Klasyfikacja ta w swych podstawach nie została zmieniona. Założenia teoretyczne i ustalenia terminologiczne autorka przedstawiła ponownie w podręczniku metodycznym *Bibliografia. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych* (1960) i w drugim jego wydaniu *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych* (1963). Warto nadmienić, że nowością w polskim piśmiennictwie fachowym było zamieszczenie, w obu wydaniach podręcznika, rozdziału omawiającego specyfikę metodyki sporządzania bibliografii regionalnej i lokalnej. Omawiając problemy metodyczne obu typów bibliografii autorki powyższego rozdziału przy okazji doprecyzowały pojęcie bibliografii lokalnej. Anna Zajewska skonkretyzowała zakres terytorialny (obszar) tego typu bibliografii pisząc: „Mianem miejscowości określa się takie jednostki terytorialne jak miasto, miasteczko czy nawet wieś” (Zajewska, 1960, s. 244); według niektórych badaczy bibliografia lokalna zasięgiem geograficznym obejmuje miasto i jego najbliższe okolice (Stodkowska, 1965, s. 12). Z kolei Barbara Eychlerowa uściśliła pojęcie bibliografii regionalnej/lokalnej przedmiotowej przez wskazanie jej zasięgu terytorialnego, a mianowicie, że bibliografia ta rejestruje publikacje o danym regionie/mieście bez względu na miejsce wydania (Eychler, 1963, s. 293).

Ustalenia teoretyczne i terminologiczne Instytutu Bibliograficznego przyczyniły się w kręgu bibliografów do uściślenia, ujednoczenia oraz spopularyzowania terminu i pojęcia „bibliografia lokalna”. Wystarczy porównać terminologię używaną przez autorów na początku lat 50. XX w. z terminologią stosowaną później w podręcznikach i skryptach dla studentów, rozprawach, artykułach, przedmowach do bibliografii i recenzjach. Autorytatywne źródła takie, jak *Encyklopedia wiedzy o książce* (Wrocław, 1971), *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego* (Wrocław, 1976), *Słownik terminologiczny informacji naukowej* (Wrocław, 1979) posługują się pojęciem bibliografii lokalnej jako podmiotu lub przedmiotu rejestrowanych publikacji związanych z jedną miejscowością.

TERMIN BIBLIOGRAFIA LOKALNA PO 1989 R.

W 1978 r. odbyła się w Warszawie Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, podczas której C. Z. Gałczyńska przedstawiła nową koncepcję bibliografii terytoriów mniejszych niż państwo w kontekście realizacji systemu SINTO (Gałczyńska, 1980, s. 148-182; zob. też Sadowska, 2006, s. 41-42). Autorka zaproponowała również, aby w miejsce stosowanych dotychczas terminów „bibliografia regionalna” i „bibliografia lokalna” wprowadzić termin „bibliografia terytorialna”. Termin ten został usankcjonowany normą bibliograficzną w 1989 r.⁵ Termin „bibliografia terytorialna” obejmuje swoim znaczeniem bibliografię dawniej określane mianem bibliografii regionalnych i lokalnych. Rozróżniono przy tym bibliografię terytorialną podmiotową i bibliografię terytorialną przedmiotową. Natomiast bibliografia regionalna zdefiniowana została jako „bibliografia ogólna o zasięgu terytorialnym obejmującym obszar większy niż państwo, który ze względu na swoje cechy geograficzne, językowe, gospodarcze i polityczne uznawany jest za region”. O przyjęciu takiego rozwiązania zdecydowało – jak pisze Alina Grochowska – umacniające się we współczesnym języku nowe rozumienie terminu „region” (Grochowska, 1991, s. 152-153). Zmiana podejścia do bibliografii regionalnej budziła – i budzi nadal – zastrzeżenia i na ogół jest krytykowana (Żbikowska-Migoń, 1999, s. 11; Sadowska, 2011, s. 463-464). Z normy całkowicie został wyeliminowany termin „bibliografia lokalna”, jako pozostający poza jej zakresem.

Konsekwencją nowych ustaleń terminologicznych była zmiana, od rocznika 1991, nazwy działu rejestrującego spisy w „Bibliografii Bibliografii Polskich” i „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej”, wydawanych przez Instytut Bibliograficzny. W miejsce dotychczasowego działu *Bibliografie krajoznawcze, regionalne i lokalne oraz grup etnicznych* pojawia się dział *Bibliografie terytorialne oraz grup etnicznych*. Zmiany terminologiczne uwzględnione zostały w podręczniku dla studentów *Bibliografia. Metodyka i organizacja* (Warszawa, 2000), w którym wspomniano o zamęcie terminologicznym wywołanym wprowadzeniem nowej terminologii (Żmigrodzki, red. 2000, s. 41-42). Należy jednak zauważyć, że termin „bibliografia lokalna” występuje w indeksie przedmiotowym zamieszczonym na końcu podręcznika.

Choć termin „bibliografia lokalna” formalnie od tego czasu nie istnieje, bowiem zastępuje go termin „bibliografia terytorialna”, to jednak w powszechnym odbiorze zmiana ta nie została zaakceptowana. Nowe ustalenia terminologiczne nie miały bezpośredniego wpływu na praktykę i nie

⁵ PN-89/N-01225 *Bibliotekarstwo i bibliografia. Rodzaje i części składowe bibliografii. Terminologia*. Warszawa 1990 (por. A. Grochowska, 1991, s. 152-153).

przyniosły radykalnych zmian w piśmiennictwie bibliologicznym. W powszechnym użyciu stosowane było – i jest nadal – określenie „bibliografia lokalna” na oznaczenie bibliografii związanej z daną miejscowością. Wystarczy przejrzeć rozprawy, artykuły, recenzje oraz przedmowy do spisów bibliograficznych, aby przekonać się o skali tego zjawiska. Obecność i zawartość odpowiednich haseł w wydanych ostatnio słownikach terminologicznych z zakresu księgo- i bibliotekoznawstwa oraz informacji naukowej potwierdza ten stan.

Pojęcie bibliografii lokalnej występuje jako odrębne hasło w *Podręcznym słowniku bibliotekarza* wydanym w 2011 r.⁶ Bibliografia lokalna określona jest jako „bibliografia rejestrująca dokumenty wydane w jednej miejscowości (b. l. podmiotowa) lub rejestrująca piśmiennictwo o jednej miejscowości, niezależnie od miejsca publikacji (b. l. przedmiotowa)” (*Podręczny słownik...* 2011, s. 33). Szkoda, że *Słownik* i tym razem nie dał ścisłej definicji. Nie wspomniano bowiem, że bibliografia lokalna to również bibliografia prac autorów pochodzących z danej miejscowości, oraz że bibliografia lokalna może mieć charakter mieszany (podmiotowo-przedmiotowy), tzn. rejestrować publikacje wydane na terenie danej miejscowości i piśmiennictwo o niej. Hasło zaopatrzone zostało w odsyłacze porównawcze (Zt. Bibliografia podmiotowa, Bibliografia przedmiotowa, Bibliografia regionalna), oraz ekwiwalenty obcojęzyczne, podobnie jak w *Podręcznym słowniku bibliotekarza* z 1955 r, (a. *local bibliography*; f. *bibliographie lokale*; n. *Ortsbibliographie*; r. *regionalnaja bibliografija, mestnaja bibliografija*). Precyzyjną definicję bibliografii lokalnej podaje *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* w opracowaniu Bożenny Bojar (Warszawa, 2002). Termin bibliografia lokalna objaśniono jako „bibliografia specjalna zawierające informacje o dokumentach wydanych na terenie danej miejscowości, stworzonych przez autorów z niej pochodzących (BIBLIOGRAFIA LOKALNA PODMIOTOWA) i/lub dokumentach o danej miejscowości (BIBLIOGRAFIA LOKALNA PRZEDMIOTOWA). Bibliografia lokalna może mieć też charakter mieszany, podmiotowo-przedmiotowy” (Bojar, oprac., 2002, s. 30), co wyczerpuje zakres znaczeniowy słowa bibliografia lokalna. Definicję objaśniono przykładami, które, niestety, zostały niefortunnie dobrane. Hasło zaopatrzone zostało w odsyłacz porównawczy Por. *bibliografia regionalna*. Do hasła mamy w *Słowniku* odsyłacz od bibliografii lokalnej podmiotowej i bibliografii lokalnej przedmiotowej, ponieważ nie ma odrębnych haseł dla bibliografii przedmiotowej i bibliografii podmiotowej. Nie ma natomiast odsyłacza do hasła „Bibliografia lokalna” od hasła „Bibliografia terytorialna”.

⁶ *Podręczny słownik bibliotekarza* nawiązuje do publikacji Heleny Więckowskiej i Hanny Pliszczyńskiej pod tym samym tytułem. Podobnie, jak jego poprzednik sprzed ponad półwiecza, słownik opracowany został przez pracowników naukowych Uniwersytetu Łódzkiego. Prace nad nim koordynowała Hanna Tadeusiewicz, współpracownica Heleny Więckowskiej.

Przyczyn niedostatecznej recepcji terminu „bibliografia terytorialna” w literaturze fachowej należy upatrywać nie tylko w przywiązaniu środowiska bibliologów do terminu „bibliografia lokalna”, w tradycjach i dawnych przyzwyczajeniach, ale przede wszystkim w nie do końca przyjętej terminologii. Terminy wieloznaczne, a takim jest właśnie określenie „bibliografia terytorialna”, są niewygodne w użyciu i następują trudności w posługiwaniu się nimi. Termin powinien być możliwie krótki, zawierający niezbędną liczbę określeń pojęcia, a zwłaszcza oddawać istotę opisywanego zjawiska. Wszystkie te kryteria spełnia termin „bibliografia lokalna”, który jest terminem jednoznacznym, zwięzłym oraz posiada odpowiedniki obcojęzyczne, czego nie można powiedzieć o nazwie „bibliografia terytorialna”.

Wydaje się, że powrót do zakorzenionego w polskiej tradycji bibliograficznej terminu „bibliografia lokalna” na określenie spisu bibliograficznego związanego z jedną miejscowością byłby najlepszym rozwiązaniem. Nie pozostaje zatem nic innego, jak przyłączyć się do apelu środowiska bibliologów o przywrócenie terminu „bibliografia regionalna” w dawnym znaczeniu (Zbikowska-Migoń, 1999, s. 11; Sadowska, 2011, s. 464) i postulować to samo dla terminu „bibliografia lokalna”.

BIBLIOGRAFIA

- Bagłajewska-Miglus, Ewa; Berg, Rainer (2006). *Polnisch Wörterbuch für Bibliotheken Deutsch-Polnisch. Polnisch-Deutsch*. Wiesbaden: O. Harrassowitz.
- Balsamo, Luigi (1990). *Bibliography. History of tradition*. Berkeley: Bernard M. Rosenthal, Inc.
- Besterman, Theodore (1950). *Le débuts de la bibliographie méthodique*. Ed. 3. Paris.
- Biernacka, Maria, Magdalena (1989). *Wykłady Karola Estreichera w Szkole Głównej w Warszawie 1865-1868. Studium bibliologiczne*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Bojar, Bożenna oprac. (2002). *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiawczych*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Brensztejn, Michał (1930). *Adam-Honory Kirkor. Wydawca, redaktor i właściciel drukarni w Wilnie od roku 1834 do 1867*. Wilno: Druk. „Lux”.
- Burchardt, Stefan (1936). Bibliografia regionalna. W: *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie dnia 31 maja – 2 czerwca 1936 roku. Referaty*. Kraków: Nakł. „Przeglądu Bibliotecznego”, s. 285-299.
- Danysz-Fleszarowa, Regina (1936). [Głos w dyskusji]. W: *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie dnia 31 maja – 2 czerwca 1936 roku. Protokoły*. Kraków: Nakł. „Przeglądu Bibliotecznego”, s. 39.
- Dembowska, Maria (1954). Terminologia bibliograficzna. *Biuletyn Instytutu Bibliograficznego* T. 4, nr 5, s. 161-172.
- Dembowska, Maria (1956). Bibliografia. W: *Bibliotekarstwo naukowe z uwzględnieniem dokumentacji naukowo-technicznej*. Praca zbior. zapoczątkowana pod red. A. Łysakowskiego. Warszawa: PWN, s. 58-86.
- Dembowska, Maria (1957). Z myślą o nowym wydaniu słownika bibliotekarza. *Przegląd Biblioteczny* R. 25, z. 1, s. 24-42.

- Eychler, Barbara (1963). Bibliografia regionalna i lokalna. W: *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*. Praca zbior. pod red. H. Hleb-Koszańskiej, M. Dembowskiej i H. Sawoniaka. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 291-312.
- Galczyńska, Cecylia, Zofia (1980). O nową koncepcję bibliografii regionalnej w Polsce. W: *Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów. Warszawa 5-7 VI 1978 r. Referaty i dyskusja*. Warszawa 1980, s. 148-182; 231-236.
- Galczyńska, Cecylia, Zofia (1984). Bibliografia terytoriów mniejszych niż państwo w Niemieckiej Republice Demokratycznej. (Zagadnienia teoretyczne i organizacyjne). *Bibliotekarz Zachodniopomorski* R. 25, nr 1, s. 22-27.
- Galczyńska, Cecylia, Zofia (1991). Polska bibliografia terytorialna. Zarys dziejów, teoria i organizacja. *Zeszyty Uniwersytetu Szczecińskiego* Nr 67. *Szczecińskie Prace Polonistyczne* Nr 3, s. 169-183.
- Głowińska, Maria (1930). O bibliografii regionalnej. *Przegląd Biblioteczny* R. 4, s. 405-411.
- Grochowska, Alina (1991). Normalizacja terminologii z zakresu bibliotekarstwa i bibliografii. *Przegląd Biblioteczny* z. 2, s. 147-155.
- Grycz, Józef (1947). Bibliografia, jej znaczenie i zadania. W: *Wskazówki dla prowadzących biblioteki sądowe i prokuratorskie*. Pod red. H. Handelsmanówny. Warszawa [maszynopis powielany].
- Gutry, Czesław (1929). *Projekt wydawnictwa bibliografii regionalnej*. Warszawa: [s.n].
- Hahn, Wiktor (1946). O potrzebach bibliografii polskiej. *Życie Nauki* T. 1, s. 431-438.
- Herden, Elżbieta (1997). Gelehrtes Sibirien, czyli o drukowanych XVIII-wiecznych bibliografiach śląskich. *Roczniki Biblioteczne* R. 41, z. 1-2, s. 43-72.
- Hleb-Koszańska, Helena (1949). Kompozycja bibliografii specjalnej. *Biuletyn Państwowego Instytutu Książki* T. 2, nr 3, s. 23-82.
- Kaczmarczyk, Kazimierz (1913). Bibliografia Krakowa za rok 1912. *Rocznik Krakowski* T. 15, s. 205-233 i odb. Kraków 1913.
- Korpala, Józef (1969). *Dzieje bibliografii w Polsce*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Kotula, Rudolf (1928). Wstęp. W: *Bibliografia polskich druków lwowskich XVI-XVIII w.* Lwów, s. V-VI.
- Kraszewski, Józef, Ignacy (1842). Bibliografia [druków wileńskich]. W: *Wilno od początków jego do roku 1750*. T. 4. Wilno: Druk A. Zawadzkiego, s. 315-365.
- Łysakowski, Adam (1950). Określenie bibliografii. *Biuletyn Instytutu Bibliograficznego* T. 3, nr 2, s. 15-43.
- Olszewicz, Wacław (1936). Bibliografia regionalna. *Zaranie Śląskie* R. 12, z. 2, s. 73-76.
- Podręczny słownik bibliotekarza* (2011). Oprac. Grzegorz Czapnik, Zbigniew Gruszka przy współpr. Hanny Tadeusiewicz. Warszawa: Wydaw. SBP.
- S. Orgelbranda encyklopedia powszechna* (1898). T. 2, Warszawa.
- Sadowska, Jadwiga (2006). Bibliografia regionalna wobec zmian organizacyjno-technologicznych ostatniego piętnastolecia. *Notes Biblioteczny*, nr 2, s. 39-46.
- Sadowska, Jadwiga (2011). Polska bibliografia regionalna z perspektywy półwiecza. Koncepcje i realia. *Przegląd Biblioteczny* R. 79, z. 4, s. 449-466.
- Šamurin, Evgenij, I. (1958). *Slovar' knigovedčeskich terminov*. Moskva: Sovetskaâ Rossiâ.
- Sawoniak, Henryk (1971). *Rozwój i metodyka powszechnych narodowych bibliografii*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Semenova, Galina, G. (1993). *Problemy teorii specjał'noj bibliografii. Monografiâ*. Moskva: Kosmos.
- Simon, Konstatin, (1968). *Bibliografiâ. Osnovnye ponjatiâ i terminy*. Moskva.

- Ślodka, Elżbieta (1965). Dwie bibliograficzne prace Mieczysława Bartniczaka. [Pięć] 5 Rzek R. 9, nr 1, s. 12, 16.
- Syré, Ludger (2000). Regionalbibliographie. W: *Lexikon des gesamten Buchwesens*. Bd. 6, Lfy H. 3: Rändeln – Reichsschrittungskammer. Stuttgart, s. 224-225.
- Syré, Ludger; Wiesenmüller, Heidrun, hrsg. (2006). *Die Regionalbibliographie im digitalen Zeitalter: Deutschland und seine Nachbarländer*. Frankfurt am Main: Klostermann.
- Vrtel-Wierczyński, Stefan (1951). *Teoria bibliografii w zarysie*. Wrocław: Wydaw. Zakładu Nar. Ossolińskich.
- Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana* (1904). T. 35. Warszawa.
- Więckowska, Helena, Pliszczyńska, Halina (1955). *Podręczny słownik bibliotekarza*. Warszawa: PWN.
- Zajewska, Anna (1960). Bibliografia regionalna i lokalna. W: *Bibliografia. Poradnik metodyki bibliograficznej dla autorów bibliografii specjalnych*. Praca zbior. pod red. H. Hleb-Koszańskiej, M. Dembowskiej i H. Sawoniaka. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 244-249.
- Znajomski, Artur (2004). Wiktor Hahn jako bibliograf lubelski. W: *Lublin a książka*. Pod red. A. Krawczyka, E. Józefowicz-Wisińskiej. Lublin: Wydaw. UMCS, s. 609-623.
- Znajomski, Artur (2014). The state of local bibliographies in Poland after World War II. W: *Around the Book the Library and Information. The present state-challengers-prospects. Studies and Essays*. Ed. M. Juda, A. Has-Tokarz, R. Malesa. Lublin: Wydaw. UMCS, s. 283-304
- Żbikowska-Migoń, Anna (1995/1996). Gdańscy bibliografowie doby Oświecenia. *Libri Gedanenses* T. 13/14, s. 33-49.
- Żbikowska-Migoń, Anna (1999). Bibliografia regionalna – tradycje i perspektywy. W: *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia”*. Warszawa, 2-4 grudnia 1998. Red. J. Wołoszyn. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 7-17.
- Żmigrodzki, Zbigniew red. (2000). *Bibliografia. Metodyka i organizacja*. Warszawa: Wydaw. SBP.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 8 czerwca 2015 r.

ALICJA MATCZUK
Institute of Library and Information Science
Maria Curie-Skłodowska University in Lublin
e-mail: alicjamaczuk@tlen.pl

ARTUR ZNAJOMSKI
Institute of Library and Information Science
Maria Curie-Skłodowska University in Lublin
e-mail: artur.znajomski@poczta.umcs.lublin.pl

REGIONAL BIBLIOGRAPHY IN POLAND – THE DEFINITION AND THE CONCEPT

KEYWORDS: Regional bibliography. Terminology. Theory.

ABSTRACT: **Objective** – The authors discuss the development of the definition and the concept of regional bibliography in Poland. Subsequent stages of the concept development until 1989 are presented followed by the description of the change in approach after that year. **Research method** – The critical analysis of Polish and foreign literature in the field is used. **Results and conclusions** – The concept of „regional bibliography” appeared in Poland before World War I, became popular in the interwar period and was clearly defined after World War II. After 1989 it disappeared from Polish bibliography terminology replaced with “territorial bibliography”. The new concept has not been approved by most bibliography professionals and book studies specialists. The concept of “regional bibliography” should be revived in its traditional understanding.

MAŁGORZATA CZERWIŃSKA
Uniwersytet Zielonogórski
e-mail: gosiajoanna@wp.pl

SYSTEM BRAILLE'A – REWOLUCJA MEDIALNA CZY INKLUZJA SPOŁECZNA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKU?

Małgorzata Czerwińska dr hab. nauk humanistycznych w zakresie bibliologii i informatologii; działalnością naukową, zawodową i społeczną związana również z pedagogiką specjalną, zwłaszcza tyflopedagogiką; bibliotekoznawca, specjalista z zakresu informacji naukowej, nauczyciel; dziennikarz, profesor Uniwersytetu Zielonogórskiego. Przewodnicząca Rady Naukowej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze. Autorka ponad 80 publikacji recenzowanych (książki, wydawnictwa pod redakcją, hasła encyklopedyczne, artykuły w pracach zbiorowych i czasopismach) i około 250 publikacji prasowych (publicystyka społeczno-kulturalna, wywiady, felietonistyka, recenzje).

SŁOWA KLUCZOWE: System Braille'a. Rewolucja medialna. Inkluzja społeczna. Brajlowskie technologie wspomagające.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością wzroku w społeczeństwie informacyjnym i obywatelskim nakreśla kolejny wymiar rozważań nad znaczeniem systemu Braille'a, rozciągający się pomiędzy rewolucją medialną a inkluzją społeczną. **Metody** – U podłoża rozważań, opartych na analizie dokumentów publikowanych i niepublikowanych oraz wnioskach z obserwacji uczestniczącej, leżą pytania: Czy rozwój pisma dla niewidomych, w tym geneza i ewolucja systemu Braille'a, podlega fazowemu przebiegowi rewolucji medialnej? Czy nie należałoby wyróżnić „rewolucji brajlowskiej”? Czy system Braille'a sprzyja procesowi inkluzji społecznej i pełnoprawnemu uczestniczeniu w komunikacji społecznej, czy też prowadzi do ekskluzji w społeczeństwie obywatelskim i informacyjnym? Wobec powyższych pytań, refleksją objęto następujące kwestie: poszukiwania pisma dla niewidomych, w tym poszukiwania L. Braille'a i rozwiązania alternatywne; polskie modyfikacje systemu Braille'a; Sy-

stem Braille'a w świetle tyflopsychologii i księgoznawstwa; współczesność i przyszłość systemu Braille'a. **Wyniki i wnioski** – Badania teoretyczne i doświadczenia praktyczne pozwalają stwierdzić, że system Braille'a niezmiennie zapobiega wtórnemu analfabetyzmowi, daje niezależność w życiu codziennym, stwarza równe szanse edukacyjne i zawodowe, pozwala uczestniczyć w życiu społecznym, naukowym, technicznym, kulturalnym. Warunkiem jest jednak spełnienie postulatów praktycznych i naukowych, zamieszczonych w konkluzji niniejszego artykułu.

WPROWADZENIE

„Drogi Ludwiku,

(...) Zawsze istnieli i nadal są tacy ludzie, którzy nie rozumieją, jaką wartość posiada Twój system i ciągle wypatrują czegoś nowego, czym można by go zastąpić,, (Zurita, 1996).

System Braille'a stanowi przedmiot badań interdyscyplinarnych. Dorobek piśmienniczy jest jednak w większości przyczynkarski, bardzo rozproszony. Obejmuje artykuły w prasie fachowej, w pracach zbiorowych, hasła encyklopedyczne, opracowania metodyczne, publikowane przeważnie w obszarze nauk pedagogicznych (tyflopädagogika), psychologicznych (tyflopsychologia), bibliologicznych (bibliotekarstwo, czytelnictwo, edytorstwo). Problematyką rozważań jest np. historia pisma i książki brajlowskiej (np. Czerwińska, 1999), obsługa biblioteczna osób z niepełnosprawnością wzroku (np. Czerwińska & Dederko, red., 2008; Fedorowicz, 2010), nauczanie systemu Braille'a (np. Marek, 2007; Paplińska, 2009; Paplińska, red., 2012).

Funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością wzroku w społeczeństwie informacyjnym i obywatelskim nakreśla kolejny wymiar rozważań nad znaczeniem systemu Braille'a, rozciągający się pomiędzy rewolucją medialną a inkluzją społeczną.

Na podstawie poglądów np.: Janusza Dunina (1998), Marshalla McLuhana (2004), Christiana Vandendorpe (2008), Davida R. Olsona (2010), Waltera J. Onga (2011), Małgorzaty Góralskiej (2012) – można stwierdzić, że zjawisko rewolucji medialnej ma przebieg fazowy:

1. Komunikacja społeczna przed rewolucją – najistotniejszą funkcję spełnia określony system komunikacji – konkretne medium.
2. Narastanie świadomości ograniczoności (a także funkcjonalności) medium; jeszcze brak bodźców dążenia do zmiany.
3. Dostrzeganie w coraz większym stopniu niedoskonałości dotychczasowego medium; innowacja technologiczna skutkuje pojawieniem się nowego narzędzia przekazu.
4. Nowa technologia, rozprzestrzeniając się, przestaje odgrywać rolę pomocniczego narzędzia.

5. Intensyfikacja debaty pomiędzy zwolennikami i przeciwnikami poszczególnych mediów.
6. Proces przekształcenia komunikacji społecznej osiąga stan optymalny, obejmując funkcje dotychczasowych środków przekazu, a także ich użytkowników (twórców i odbiorców).

Czy rozwój pisma dla niewidomych, w tym geneza i ewolucja systemu Braille'a podlega nakreślonemu tu fazowemu przebiegowi rewolucji medialnej?

Piśmienność ukształtowały następujące przełomy: grecka rewolucja piśmienna, rewolucja Gutenberga oraz rewolucja cyfrowa. Czy nie należałoby tu dodać „rewolucji brajlowskiej”?

Drugi obszar współczesnych rozważań nad rolą systemu Braille'a wyznacza idea inkluzji społecznej osób z niepełnosprawnością.

Inkluzja (integracja) społeczna uznawana jest za społeczne włączenie w postaci przynależności do społeczności lub włączenie w życiowo istotne powiązania komunikacyjne – bycie niewykluczonym. Odnosi się do: kształcenia, mieszkania i życia we wspólnocie, uczestniczenia w rynku pracy i w systemie zdrowia, obszaru rozrywek, egzekwowania praw ugruntowanych ustawowo (Speck, 2013).

Czy system Braille'a sprzyja procesowi inkluzji społecznej i pełnoprawnemu uczestniczeniu w komunikacji społecznej, czy też prowadzi do ekskluzji w społeczeństwie obywatelskim i informacyjnym?

Wobec tak postawionych pytań, refleksją należy objąć następujące kwestie: poszukiwania pisma dla niewidomych, w tym poszukiwania Louisa Braille'a i rozwiązania alternatywne; polskie modyfikacje systemu Braille'a; System Braille'a w świetle tyflopsychologii i księgoznawstwa; współczesność i przyszłość systemu Braille'a.

POSZUKIWANIA PISMA DLA NIEWIDOMYCH: POSZUKIWANIA L. BRAILLE'A I ROZWIĄZANIA ALTERNATYWNE

Dzieje pisma dla niewidomych, będące integralną częścią historii niewidomych w ogóle, to, sięgający czasów starożytnych, długi proces poszukiwań i mniej lub bardziej znaczących wynalazków. Ich opis znalazł swoje miejsce w literaturze (np. Decaux, 1956; Schöffler, 1963; Dolański, 1971; Mell, 1983; Czerwińska, 1999).

Dokonując systematyzacji tych poszukiwań, można wyodrębnić kilka jej ujęć:

- a) chronologiczne: okres „przedbrajlowski”, wynalazek Braille'a, upowszechnianie się systemu Braille'a, modyfikacje narodowe;
- b) jakościowe: pismo liniowe, pismo punktowe;
- c) personalne: poszukiwania osób niewidomych, poszukiwania osób widzących (Czerwińska, 1999, s. 13).

Badania źródłowe pozwoliły na wyodrębnienie kilku kierunków poszukiwań:

- a) grawerowanie liter łacińskich na twardym podłożu: systemy: Kwintyliana, Francesco Lucasa (1517 r.), Erazma z Rotterdamu (1528 r.), Pero Nexii (1542 r.), Girolamo Cardiano (1550 r.); wodzenie palcem po wklęsłym rysunku litery, czyli przy wykorzystaniu pamięci kinestetycznej;
- b) kreślenie liter łacińskich wypukłą linią ciągłą: system pisma Walentyna Haiüy (1784 r.); dużych rozmiarów wypukłe litery łacińskie o kroju kursywy; liczne ozdobniki w kształtach liter dowodzą przekonania W. Haiüy o analogii pomiędzy percepcją wzrokową i dotykową; ewolucja tego nurtu poszukiwań zmierza do upraszczania i pomniejszania kształtu liter: Francois Lesueur, Guille, Pierre-Armand Dufau, James Gall, Thomas M. Lucas, John Alston (1837 r.), system Williama Moona (1847 r.);
- c) wykłuwanie kształtu liter łacińskich wypukłą linią punktową: pismo Melanii de Salignac, Marii Teresy von Paradis, system pisma szpilkowego Wilhelma Kleina (1809 r.), system Johanna Georga Knie (1818r.);
- d) użycie wypukłego punktowego znaku konwencjonalnego: pismo Francesco Lana Terziego (1670 r.) i tablice matematyczne Saundersona (XVII w.), system pisma szyfrowego Charlesa Barbiera (1819 r.), system Louisa Braille'a (Smykal, 1994; 1996; Czerwińska, 1999)¹.

Barbier oparł swoje pismo na liczbie punktów, Braille – na położeniu punktów i wpływającym z niego kształcie znaku.

Odwołując się do badań Włodzimierza Dolańskiego (1971) oraz moich dociekań (1999), należy zauważyć, że Ludwik Braille, wiedziony intuicją i autopsją niewidomego, w 1824 r. zredukował liczbę punktów znaku podstawowego z dwunastu do sześciu (2 rzędy po 3 punkty), otrzymując ostatecznie 63 kombinacje konfiguracji punktów, czyli znaki systemu, obejmujące litery, znaki interpunkcyjne, cyfry. Otrzymane znaki uporządkował w 1825 r. w serie po 10 znaków w każdej, poczynając od serii I – podstawowej – powstałej z kombinacji w obrębie czterech górnych punktów sześciopunktu. Seria II powstała przez dodanie lewego dolnego punktu. Seria III tworzona była przez dodanie obydwu dolnych punktów. W serii IV dodawany był prawy dolny punkt. Braille nie miał jeszcze wówczas koncepcji wykorzystania pozostałych 23 znaków (Czerwińska, 1999).

Za pierwszą próbę wykorzystania systemu Braille'a do produkcji wydawniczej badania archiwalne uznają opublikowaną w 1827 r. broszurę *La Grammaire des grammaires* oraz w 1829 r. przepisane ręcznie gramatykę Noëla i gramatykę Chapsala. (Czerwińska, 1999).

¹ Brakujące w tekście artykułu dane, typu: inicjały imion, pełne brzmienia imion, szczegółowe daty – wynikają z ubóstwa źródeł i motywują do dalszych poszukiwań w archiwach zagranicznych.

Badania źródłowe dowodzą, że potrzeba zastosowania systemu do notacji muzycznej skłoniła Braille'a do wykorzystania także wypukłej kreski, co rozbudowało system do 9 serii po 10 znaków i sześciu znaków uzupełniających. „Pierwsze cztery serie pozostawały niezmienione. Od piątej serii wprowadzano wypukłą kreskę. Tym sposobem seria piąta przeznaczona została na cyfry, seria szósta – na znaki interpunkcyjne, seria siódma – na znaki matematyczne, algebraiczne oraz muzykograficzne. Cztery znaki serii ósmej uzupełniały symbole matematyczne, pozostałe zaś oraz znaki serii dziewiątej – notację muzyczną. System w zasygnalizowanej tu postaci (punktowo-liniowy) został zaprezentowany publicznie w 1829 r. w publikacji L. Braille'a (wydanej pismem Haiüya) *Sposób pisania słów, muzyki i śpiewu za pomocą punktów, do użytku niewidomych i przystosowany dla nich* (Czerwińska, 1999, s. 16).

Praktyka wykazała niedogodność stosowania kreski wypukłej (zwłaszcza jej odręcznego kreślenia). Zmusiło to Braille'a do jej wyeliminowania, a więc jednoczesnego zmniejszenia ilości możliwych kombinacji punktów. Poszukiwania Braille'a, wspieranego przez Aleksandra Fourniera, zmierzały do zwiększenia „ekonomiczności” wykorzystania papieru przy stosowaniu systemu. W 1834 r. uzyskano możliwość zapisu dwustronnego międzyliniowego – recto verso interlignes. Powyższych prób dokonywano na tabliczce, będącej zmodyfikowaną wersją tabliczki Barbiera. W 1837 r. ponownie zaprezentowano system, oparty tym razem wyłącznie na punktach (Czerwińska, 1999).

Analizy materiału źródłowego dowodzą, że: „serię V Braille uzyskał poprzez «obniżenie» znaków serii I, przeznaczając ją na znaki interpunkcyjne. Z czasem wprowadził znaki: numeryk, znak dużej litery, kursywy, łącznika, apostrofu, paragrafu, znak wiersza. Stosowane wówczas znaki matematyczne nie odpowiadały dzisiejszym. Również wydzielone przez Braille'a znaki na oznaczenie zbiegów literowych i często występujących wyrazów zostały z czasem usunięte z systemu. Wyczerpujący wykład swojego systemu zawarł w publikacji *Procede* (Czerwińska, 1999, s. 16).

Początek drukarstwa brajlowskiego przypadł na 1837 r., kiedy to w drukarni paryskiego Institution Royale de Jeunes Aveugles za pomocą odlewanych czcionek wyłoczono 3-tomowe dzieło *Zarys historii Francji, podzielony na stulecia, z uwzględnieniem ogólnej historii współczesnej, umieszczonej na końcu każdego panowania* (Czerwińska, 1999).

Równoległe z pracami L. Braille'a, prowadzone były alternatywne poszukiwania pisma dla niewidomych. Jak dowodzą badania: „widzący poszukiwacze optowali nadal za alfabetem łacińskim, oddawanym wypukłą linią ciągłą lub punktową. W dziedzinie pisma opartego na linii punktowej rozwijano ideę Wilhelma Kleina (np. Johann Georg Knie – 1818 r. lub tzw. perldruck). Ideę wyrażania alfabetu łacińskiego wypukłą linią ciągłą kontynuowali m.in. Studer (1827 r.) i W. Lachmann (1830 r.) w Niemczech.

Innym kierunkiem było zmniejszenie i uproszczenie kształtu wypukłych liter łacińskich. W tym kierunku zmierzały poszukiwania Pierre-Armand'a Dufau we Francji (minimalizacja rozmiarów znaku, przez co stał się on trudny do rozpoznania). Poszukiwania eksperymentatorów angielskich szły wyraźnie w kierunku uproszczenia kształtu wypukłych liter łacińskich, np.: James Gall (1827 r.) proponował litery triangularne; Thomas M. Lucas (1834-1835 r.) stworzył alfabet stenograficzny, złożony z ośmiu zasadniczych znaków, budowanych z różniących się wielkością kółek, łuków i kresek, których wielorakie ustawienie dawało 26 liter i 10 cyfr; J. Alston (1837 r.) stosował duże litery łacińskie o graniastych kształtach; J. H. Frere z Blackheath (1838 r.), operując znakami zbliżonymi do pisma T. N. Lucasa, stworzył 24 zbiegi literowe, budując w ten sposób pismo fonetyczne. Sposób pisania opierał na starożytnym bustrofedonie (przemienny kierunek pisania)" (Czerwińska, 1999, s. 18).

Badania archiwalne, wsparte na dociekaniach Maxa Schöfflera (1963) i Josefa Smykala (1994, 1996) dowodzą, że: „idea wypukłego pisma liniowego nie była też obca niewidomym poszukiwaczom. Największy rozgłos, dzięki operatywności samego twórcy, zyskał system wypukłego pisma linijnego W. Moona (1847 r.). System ów, wykorzystujący kombinację czterech położeń ośmiu liter alfabetu łacińskiego o bardzo uproszczonych kształtach oraz zasadę bustrofedonu, nie ma cech bezwzględnej oryginalności. Dopatrzeć się bowiem można analogii do systemu J. H. Frere" (Czerwińska, 1999, s. 18).

Wśród niewidomych system Braille'a zaczynał funkcjonować, jako dający im samodzielność w pisaniu i czytaniu, łącznie z możliwością zapisu i odczytu notacji muzycznej. Doprowadziło to w 1850 r. do uznania systemu za obowiązujący w paryskim Instytucie, a w 1854 r. – na terenie Francji.

Wzmiankowane już, rozległe moje badania pozwalają wyłonić chronologię działań unifikacyjnych, niezbędnych wobec dużej różnorodności systemów pism, stosowanych w ośrodkach kształcenia niewidomych w Europie. Powołana przez Thomasa R. Armitage'a w Londynie (1868 r.) komisja złożona z niewidomych, stwierdziła w 1872 r., iż system Braille'a pozostanie obowiązujący w nauczaniu niewidomych. Ta sama komisja zaleciła system Moona ociemniałym w starszym wieku.

Międzynarodowy Kongres w Sprawie Ociemniałych w Wiedniu (1873 r.) odrzucił system Braille'a, jako nieczytelny dla widzających. Nie przerwało to jednak dążeń unifikacyjnych. Drezdeński zjazd dyrektorów szkół dla niewidomych (1876 r.) odrzucił inne systemy pisma i skupił się na wyborze między brajlem klasycznym, a zmodyfikowanym przez Ludwiga von St. Marie z Lipska. Modyfikację tę, uzależniającą ilość punktów w znaku od częstotliwości występowania oznaczanego nim dźwięku – ocenić należy jako nielogiczną; nie daje ona bowiem żadnych korzyści ekonomicznych, gdyż objętość znaku nie zmienia się.

Międzynarodowy Kongres Nauczycieli Szkolnictwa Specjalnego w Paryżu (1878 r.) opowiedział się za systemem Braille'a w wersji oryginalnej, odrzucając koncepcję Johnsona (używanie przez niewidomych pisma zwykłego) oraz Joela Westa Smitha (dostosowanie znaków sześciopunktu do właściwości poszczególnych języków). Podobną uchwałę powziął III Kongres w Sprawie Ociemniałych w Berlinie (1879 r.) (Smykał, 1994; 1996; Czerwińska, 1999; 2003).

Odnosnie amerykańskich działań unifikacyjnych należy zauważyć, że: „wszystkim próbom modyfikacji systemu Braille'a przyświecała idea zwiększenia jego «ekonomiczności». J. D. Russ (1866 r.) ustawił sześciopunkt w poziomie, co pozwalało na umieszczanie znaków o małej ilości punktów bliżej siebie. Ideę tę wykorzystał W. Bell Wait, tworząc w 1867 r. na jej podstawie tzw. system Waita (nowojorski). Przynosił on ok. 22% oszczędności papieru, lecz nie sprawdzał się w notacji muzycznej, przez co prawdopodobnie został zdyskwalifikowany przez wspomnianą wyżej komisję londyńską. Joel West Smith opierał swoją koncepcję na innym porządku znakowania punktowego alfabetu, określając go jako «Braille americaine» (1878 r.).

Wzorem Europy, również w USA nastąpiło ostateczne ujednoczenie pisma na rzecz oryginalnego systemu Braille'a – kongres w 1910 r. w Little Rock. Od 1917 r. obowiązującym pismem dla niewidomych w USA jest system Braille'a, choć w produkcji wydawniczej stosuje się również jego odmianę nowojorską – new york point” (Czerwińska, 1999, s. 19).

Zasługą Jean-Jacques'a Monniera było uporządkowanie znaków brajlowskich poprzez przydzielenie im numeracji i ułożenie w tablicy – tzw. tablica Monniera (1907 r.) – co miało donieść znaczenie dla procesu międzynarodowej unifikacji systemu Braille'a.

Warto tu jeszcze nadmienić, odwołując się do rozległych moich badań, że: „procesowi powstawania i upowszechniania się systemu Braille'a towarzyszyły działania, zmierzające do: powiązania systemu z techniką drukarską, zwiększenia «ekonomiczności» pisma, poprzez opracowanie na bazie integralu systemu skrótów w poszczególnych językach, wykorzystania systemu w procesie komunikowania się niewidomych i widzących, organizowania produkcji wydawniczej, bibliotekarstwa i czytelnictwa brajlowskiego” (Czerwińska, 1999, s. 20).

POLSKIE MODYFIKACJE SYSTEMU BRAILLE'A

Wielozródłowe analizy pozwoliły ustalić, że: „w latach 1864-1865 podjęto próbę wprowadzenia systemu Braille'a do Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie – nieudaną z powodu nieprzystosowania systemu do języka polskiego, braku podręcznika do nauki pisma, a nade wszystko – wyraźnej niechęci dyrekcji placówki.

W dziejach polskiego brajla odnotować należy wielość systemów, wynikającą z różnorodnych postaw wobec adaptacji pisma punktowego do specyfiki języka polskiego” (Czerwińska, 1999, s. 25).

Badania źródłowe pozwalają zidentyfikować kolejno:

- alfabet lwowski – 1878 r. – Aleksander Schönfeld,
- alfabet Władysława Nowickiego – 1890 r.,
- polskie abecadło brajlowskie – 1911 r. – Feliks Ciszeczki,
- zmodyfikowany alfabet lwowski – 1915 r. – Jerzy Hałarewicz,
- polski alfabet brajlowski Towarzystwa Biblijnego – 1918 r. – Frederick A. J. Burns,
- bydgoski system Ludwika Braille’a – 1925 r.,
- alfabet A. V. H. (Association Valentin Haüy – 1927-1930) – hrabina Rzewuska,
- alfabet laskowski Matki Elżbiety Róży Czackiej i Siostry Teresy Landy – 1934 r. (Decaux, 1956; Dolański, 1971; Czerwińska, 1999).

Największym osiągnięciem w dziejach polskiego brajla jest rozwiązanie adaptacyjne Matki E.R. Czackiej i Siostry T. Landy z Lasek. Opracowanie to stanowiło ujednoczenie polskiego systemu brajlowskiego, było podstawą dla pionierskich prac nad systemem polskich skrótów brajlowskich. Analizy dowodzą, że oryginalność w stosunku do wymienionych wyżej alfabetów oraz jego wartość merytoryczna tkwi w założeniach:

- niewidomi muszą mieć możliwość pisowni ortograficznej; stąd przesunięcie wszelkich skrótów (nawet dwuznaków) do systemu skrótów lub stenografii;

- zachowanie maksymalnego podobieństwa między zapisem czarnodrukowym i brajlowskim; stąd też zwrócenie uwagi na takie znaki, jak: znak dużej litery, kursywy, paragrafu, wiersza;

- bezwzględna logiczność wyprowadzenia znaków dla polskich liter ze znakami diakrytycznymi; stąd też oparcie się na tablicy Monniera, jako podstawie wszelkich badań i wykorzystanie współzależności serii (Czacka & Landy, 1931; 1932; Czerwińska, 1999).

Oparcie polskiego systemu brajlowskiego na tablicy Monniera dało podstawę do opracowania systemu polskich skrótów brajlowskich.

Analizy dowiodły, że: „system skrótów E.R. Czackiej i T. Landy zachowywał zasady gramatyczne i ortograficzne języka polskiego. I stopień skrótów obejmował skróty jednoznakowe, zbiegi literowe i znaczniki, natomiast II stopień zawierał ponadto części słowotwórcze (przyrostki, przedrostki, fleksyjne końcówki odmian), wyrazy dwu- lub wieloznakowe – najczęściej używane. III stopień skrótów obejmował wyrazy skracane dwoma lub wieloma znakami, wykorzystywane przez osoby o wyższym poziomie wykształcenia” (Czerwińska, 1999, s. 27; por. też. *Polskie skróty...*, 1933).

Ostatecznym efektem, prowadzonych od 1928 r., prac Czackiej i T. Landy było uznanie, na mocy Zarządzenia Ministerstwa Wyznań Religijnych

i Oświecenia Publicznego, polskiego alfabetu dla niewidomych i skrótów ortograficznych za obowiązujące w polskim szkolnictwie specjalnym (1934r.) (Zarządzenie..., 1934).

W przeciwieństwie do alfabetu 3-stopniowe skróty laskowskie nie były powszechnie stosowane.

Badania nad dziejami „polskiego brajla” po 1945 r. każą zauważyć, że: „W latach 50. XX w. powrócono do problemu ujednoczenia systemu Braille’a, a przede wszystkim konieczności przeredagowania systemu skrótów.

Prace, prowadzone z inicjatywy PZN, przy merytorycznej językoznawczej pomocy UW, doprowadziły do zrehabilitowania projektu systemu ortograficznych skrótów brajlowskich autorstwa Tadeusza Józefowicza i Zygmunta Saloniego (1977 r.). Rozwiązanie to, oparte m.in. na: skrótach laskowskich (przejęto 9 zbiegów liter i 15 znaczników), materiale statystycznym Etienne Decaux, wstępnych projektach T. Józefowicza z 1972 r. i Dobrosława Spychalskiego oraz materiałach przygotowanych przez UW (np. statystyka znaków brajlowskich w tekście polskim, statystyka grup liter w tekście polskim, lista rangowa słów) – zostało uznane, mocą Zarządzenia Ministerstwa Oświaty i Wychowania za obowiązujące w Polsce (1981 r.)” (Czerwińska, 1999, s. 28; por. też Zarządzenie..., 1981; Józefowicz & Saloni, 1991).

Polskie ortograficzne skróty brajlowskie (POSB) (stopień I i II), mimo działań popularyzatorskich, podejmowanych przez PZN, w praktyce nie przyjęły się w środowisku niewidomych.

Proces normalizacji pisma i książki brajlowskiej w Polsce sięga 1913 r., obejmując kilkanaście opracowań poradnikowych i uregulowań prawnych (Więckowska, 2013).

Aktualnie obowiązują zatwierdzone przez MEN i dostępne na stronach www.men.gov.pl i www.ore.edu.pl następujące dokumenty:

1. Instrukcja tworzenia i adaptowania ilustracji i materiałów tyflograficznych dla uczniów niewidomych, opracowana przez zespół tyflopédagogów ze Specjalnych Ośrodków Szkolno-Wychowawczych w Polsce: Bydgoszcz, Kraków, Łaski, Owińska 2011.
2. Brajlowska notacja matematyczna, fizyczna, chemiczna. Wyd. II, Kraków, Łaski, Łódź 2011.
3. Zasady tworzenia i adaptowania grafiki dla uczniów niewidomych, opracowane przez nauczycieli Specjalnych Ośrodków Szkolno-Wychowawczych dla Niewidomych i Słabowidzących w Polsce: Bydgoszcz, Łaski, Łódź 2011.
4. Zasady adaptacji materiałów dydaktycznych do wersji brajlowskiej pod redakcją Pawła Wdówika, Uniwersytet Warszawski, Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2011.
5. Standardy tworzenia oraz adaptowania map i atlasów dla niewidomych uczniów, opracowane przez zespół pod red. s. Elżbiety Więckowskiej, Warszawa, Maj 2012.

Należy tu również nadmienić, że Perkins, przy współpracy z Międzynarodową Radą Angielskiego Zapisu Brajlowskiego i kanadyjską Biblioteką dla Niewidomych i Niepełnosprawnych Fizycznie, przygotował kolejną edycję zapisu brajlowskiego w różnych krajach „World Braille Usage 2013”. Spis zawiera tablice znaków brajlowskich 133 języków reprezentujących 142 kraje. Tekst napisany w języku angielskim zawiera krótką charakterystykę stosowania pisma Braille’a w danym kraju, spis publikacji odnoszących się do zapisu brajlowskiego oraz alfabet i listę używanych znaków. Publikacja zawiera również zapis znaków używanych w tzw. brajlu komputerowym (World..., 2013).

SYSTEM BRAILLE’A W ŚWIETLE TYFLOPSYCHOLOGII I KSIĘGOZNAWSTWA

Czytelnego uporządkowania znaków brajlowskich w skali międzynarodowej dokonał Jean-Jacques Monnier (1907 r.).

Tablica Monniera ustawia wszystkie znaki brajlowskie w 7 seriach, nadając im numery kolejno od 1 do 63. Obejmuje: 6 znaków jednopunktowych, 15 znaków dwupunktowych, 20 znaków trzypunktowych, 15 znaków czteropunktowych, 6 znaków pięciopunktowych, 1 znak sześciopunktowy oraz 1 znak zeropunktowy (spacja). Wysokość standardowego znaku wynosi ok. 10 mm, szerokość – ok. 6 mm, grubość punktu – ok. 0,5 mm (Czerwińska 1999; 2003).

Analizy dowodzą, że: „seria I jest podstawą dalszych pięciu serii. Seria VII zawiera 3 znaki pomocnicze. Seria II zawiera znaki serii I z dodaniem znaku 61 z serii VII. Seria III obejmuje znaki serii I z dodaniem znaku 62, a seria IV – znaku 63 z serii VII. Seria V powstaje z obniżenia znaków serii I. Seria VI jest fragmentarycznym powtórzeniem poprzednich serii, po 2 znaki na każdą serię; dwa pierwsze i dwa ostatnie znaki tej serii odpowiadają serii I i serii V; sześć środkowych znaków, utworzonych z pierwszych dwóch znaków tej serii przez kolejne dodanie trzech znaków pomocniczych – odpowiada II, III i IV serii. Miejsce każdego znaku serii pochodnej (II, III, IV, V) ściśle odpowiada miejscu znaku w serii I. Znaki serii I i II oraz częściowo III odpowiadają alfabetowi łacińskiemu. Znaki serii I, poprzedzone numerkiem, tworzą cyfry. Znak litery, poprzedzony znakiem dużej litery, daje wersalik. Znak wiersza oznacza koniec wersu w czarnodrukowym zapisie utworu poetyckiego” (Czerwińska, 1999, s. 20).

Znaki serii V przeznaczone są dla interpunkcji. Wszystkie pozostałe znaki mogą być wykorzystywane według wymagań językowych poszczególnych narodów. Tablica Monniera służy również notacji: muzycznej, matematycznej, fizycznej, chemicznej, informatycznej, skrótom ortograficznym i stenografii brajlowskiej.

Układ tablicy Monniera, w stosunku do oryginalnego projektu Braille'a, pozostaje tylko uzupełnieniem pięciu serii o 13 znaków, nazywanych błędnie znakami spoza systemu, poprzez nadanie im miejsc i numeracji w obrębie systemu i wyprowadzenie ostatecznych powiązań logicznych. Tablica Monniera, określając jednoznacznie miejsce każdego znaku w systemie, uwydatnia jego niezwykłą logiczność (Czerwińska, 1999; 2003).

Efektywność systemu Braille'a zasada się na intuicji wynalazcy, potwierdzanej od połowy XIX w. przez psychologię eksperymentalną (np. badania: Teodora i Szymona Hellerów, Karola Burklena, Józefy Joteyko, Marii Grzegorzewskiej) (np. Bürklen, 1924; Grzegorzewska, 1927; Klimasiński, 1984; Czerwińska, 1999).

Kluczowe dla percepcji znaku brajlowskiego ustalenia – to:

- dotyk nie ma łatwości wzroku w percypowaniu linii ciągłej,
- dotyk jest zmysłem wrażeń przerywanych,
- percepcja dotykowa powierzchni jest trudniejsza niż punktów wypukłych,
- zakres uwagi jest ograniczony: liczba elementów prostych, percypowanych w jednym akcie postrzegania, nie może przekroczyć sześciu,
- łatwiej postrzegane są wrażenia uporządkowane niż bezładne,
- znak brajlowski nie przekracza pola dotykowego czubka palca,
- oddalenie od siebie znaków brajlowskich przekracza nieznacznie próg ostrości dotykowej (próg przestrzenny Webera), co ułatwia rozpoznawanie poszczególnych znaków,
- różnicowanie funkcji rąk,
- średnia szybkość czytania wynosi: dla dzieci – 66 słów/min, dla dorosłych – 100-120 słów/min; czytanie dotykowe jest 3-4 razy wolniejsze od wzrokowego,
- różnica między strukturą czytania wzrokowego i dotykowego zachodzi tylko na poziomie percypowania znaków; czynności psychiczne (repcja) nie różnią się,
- czytelność tekstu brajlowskiego jest wypadkową charakterystyk dotykowych znaków sąsiadujących (charakterystyka – ilość i konfiguracja punktów w znaku),
- poziom percepcji i recepcji tekstu brajlowskiego wyznaczają: przedmiotowe wyznaczniki percepcyjne (tekst), podmiotowe – osoba niewidząca (wiek, czas i przyczyna dysfunkcji narządu wzroku, specyfika procesów poznawczych i wykonawczych, specyfika sfery emocjonalno-motywacyjnej i funkcjonowania społecznego),
- poziom percepcji i recepcji tekstu brajlowskiego uzależnia się od zjawiska kompensacji zmysłów, rozumianego jako tworzenie się dynamicznych układów strukturalnych w obrębie I i II układu sygnałowego (Czerwińska, 1999; por też np. Bürklen, 1924; Grzegorzewska, 1927; Klimasiński, 1984).

Standardowe wydawnictwo brajlowskie ma format zbliżony do B-4 (ok. 35x25 cm). Strona zawiera 27-29 wierszy po 32 znaki w wierszu. Tłocze-

nie odbywa się na papierze o gramaturze 140-180 g i grubości ok. 0,2 mm. Przeciętna książka brajlowska jest wielotomowa (np. „Trylogia” Henryka Sienkiewicza liczy 45 t. i waży ok. 70 kg).

Odwołując się do koncepcji Radosława Cybulskiego dziewięciu porządków książki (Cybulski, 1986), można zauważyć, że w przypadku książki brajlowskiej, wiele z nich jest zaburzonych. Dla przykładu, porządki: typograficzno-plastycznego wyrazu (ekspresji książkowej tekstu) i materialno-konstrukcyjnej organizacji książki są bardzo skromne. W porządku dostępności do informacji nie stosuje się na ogół materiału statystycznego i żywej paginy. W porządku samoprezentacji nie występuje obwoluta; stosuje się okładkę sztywną (książki) lub zeszytową (periodyki). W porządku więzi ilość elementów jest ograniczona: nie umieszcza się informacji o serii wydawniczej lub o autorze (umieszczanych na obwolucie); przypisy i odsyłacze umieszcza się po tekście rozdziału lub na końcu tomu (Czerwińska, 1999).

WSPÓŁCZESNOŚĆ I PRZYSZŁOŚĆ SYSTEMU BRAILLE’A

Przemiany w funkcjonalności oraz morfologii systemu Braille’a zachodzą pod wpływem rozwoju techniki. Technika komputerowa zniosła wiele zarzucanych systemowi ograniczeń. W pracy z komputerem system Braille’a staje się tymczasową reprezentacją znaków wyświetlanych na ekranie, przez co jego zasięg nie ogranicza się już tylko do niewidomych. Technika komputerowa daje pełną możliwość korekty tekstu brajlowskiego, co było niezwykle trudne przy stosowaniu tabliczki lub mechanicznej maszyny brajlowskiej. Pozwala czytać systemem Braille’a publikacje przechowywane na nośnikach cyfrowych, co ma szczególne znaczenie w przypadku wydawnictw wielotomowych. Umożliwia również zwielokrotnione powielenie każdego tekstu czarnodrukowego i brajlowskiego. W szybkim przesyłaniu tekstu brajlowskiego na większe odległości – zastępuje tradycyjne przesyłki pocztowe, przez stosowanie np. poczty elektronicznej. Wymusiła dokonanie modyfikacji w samej budowie znaku brajlowskiego, co doprowadziło do ukształtowania się współczesnej odmiany brajla – euro-braille, czyli tzw. brajla komputerowego, opartego na ósmiopunkcie (dwie kolumny po cztery punkty), przy zachowaniu numeracji podstawowych punktów, jak w brajlu standardowym. Kombinacje punktów w brajlu ósmiopunktowym pozwoliły na zapisanie 256 różnych znaków. Brajl ósmiopunktowy umożliwił stworzenie specjalnych znaków do zapisu symboli stosowanych w informatyce oraz obsługę brajlowskich urządzeń mikroprocesorowych, np.: monitorów i notatników brajlowskich, brajlowskich drukarek (przemysłowych i osobistych), elektronicznych maszyn brajlowskich. Urządzenia te pozwalają na konwersję do systemu Braille’a niemal wszystkich standardowo wydanych publikacji (Czerwińska, 2011).

Rozwiązaniem pozwalającym na jednoczesny odbiór słuchowy, wzrokowy (w przypadku osób słabo widzących) lub brajlowski jest tzw. książka cyfrowa, przygotowywana np. według systemu DAISY. System ten obejmuje także indeksowanie tekstu, co pozwala niewidomemu na szybkie „przemieszczanie się” po zawartości dokumentu.

Praktyka tyflogiczna (w tym także moja) dowodzi, że: „pomocnym narzędziem do pracy z tekstem brajlowskim jest system optycznego rozpoznawania systemu Braille'a – OBR (Optical Braille Recognition). Dokonuje on konwersji tekstu brajlowskiego na zwykły. Dzięki temu, osoby widzące mogą odczytywać teksty utrwalone w systemie Braille'a. Dla osób niewidomych, firm wydawniczych i bibliotek jest to narzędzie do powtórnej edycji, przedruków i przechowywania brajlowskich oryginałów, które łatwo ulegają zniszczeniu” (Czerwińska, 2011, s. 178; por. też Jakubowski, 2005a).

System Braille'a i technika komputerowa wykorzystywane są w produkcji tyflograficznej, czyli wypukłych map, planów miast i obiektów, makiet i atlasów (np. geograficznych, anatomicznych).

Funkcjonalność systemu Braille'a wyraża się w zastosowaniu go w przyborach szkolnych (np. tabliczki i rysiki brajlowskie, mechaniczne maszyny brajlowskie, linijki, ekierki, kątomierze, suwmiarki, globusy dotykowe, kubarytmy), w urządzeniach codziennego użytku (np.: miara stolarska obrajlowiona, centymetr obrajlowiony, etykiety brajlowskie, zegarki brajlowskie), w grach dla niewidomych (np.: karty z oznaczeniem brajlowskim, warcaby i szachy brajlowskie).

Prawa rewolucji medialnej oraz rozwój idei inkluzji społecznej osób niewidomych pozwalają nakreślić przewidywalne zmiany w funkcjonalności systemu Braille'a. Nastąpi radykalne ograniczenie wydawania książek i periodyków brajlowskich. Książki brajlowskie będą stosowane jedynie w edukacji wczesnoszkolnej oraz w nauce systemu Braille'a. System nadal będzie wykorzystywany przez osoby całkowicie niewidome, w pracy z komputerem oraz w wielu sytuacjach życiowych (np. oznakowanie opakowań produktów żywnościowych, chemii gospodarczej, kosmetyków, leków itd.). System Braille'a będzie wykorzystywany do czytania książek elektronicznych, przy użyciu komputera, rozmaitych urządzeń przenośnych, do których mogą być podłączane monitory oraz drukarki brajlowskie. Podstawową formą książki dla niewidomych będzie książka cyfrowa (Czerwińska, 2011).

ZAKOŃCZENIE

Rozważania niniejsze dowodzą dużego znaczenia systemu Braille'a dla psychospołecznego funkcjonowania osób niewidomych. Jest on kluczem do umiejętności czytania i pisania. Pozwala opanować zasady ortografii, interpunkcji, gramatyki. umożliwia zapoznanie się z rozmieszczeniem tekstu na stronie.

Udostępnia różne źródła informacji: tekstowe, matematyczne, muzyczne, informatyczne, graficzne. Zapobiega wtórnemu analfabetyzmowi. Daje niezależność w życiu codziennym. Stwarza równe szanse edukacyjne, zawodowe. Pozwala uczestniczyć w życiu społecznym, naukowym, technicznym, kulturalnym (Jakubowski, 2005b; Paplińska, red., 2012).

Aby jednak efektywnie służył procesowi inkluzji społecznej niewidomych, winny być spełnione postulaty:

- powszechność nauczania systemu Braille’a (integral i skróty) dzieci, młodzieży i dorosłych niewidomych;

- upowszechnianie zasad adaptacji dokumentów do wersji brajlowskiej i tyflograficznej;

- kontynuacja inicjatywy adaptacji do systemu Braille’a podręczników (zwłaszcza do nauki języków obcych);

- książki z zakresu literatury powinny być drukowane zgodnie z zasadami przetwarzania, natomiast przy wydawaniu brajlem książek popularnonaukowych dla uczniów powinny obowiązywać zasady adaptacji materiałów dydaktycznych do wersji brajlowskiej;

- powołanie reprezentatywnego przedstawicielstwa zainteresowanych środowisk do opracowania systemu brajlowskich skrótów ortograficznych o stopniu trudności pozwalającym przeciętnemu uczniowi opanować system (pierwszy stopień systemu) i posługiwać się skrótami w toku nauki i pracy zawodowej;

- zaprogramowanie współczesnych urządzeń elektronicznych i terminali, aby możliwe było przetwarzanie zapisów z brajla i do brajla – zarówno w wersji integralnej, jak i w zapisie skrótami;

- wprowadzenie jednolitych zasad redagowania i adaptowania grafiki do możliwości odczytu przez osoby niewidome;

- prowadzenie internetowego ogólnopolskiego katalogu dostępnych w kraju materiałów brajlowskich i tyflograficznych;

- wdrożenie dogodnego finansowo systemu dystrybucji urządzeń brajlowskich, zapewniającego powszechny do nich dostęp osobom prywatnym i instytucjom;

- przeprowadzenie ogólnopolskich badań czytelnictwa brajlowskiego i innych obszarów wykorzystywania systemu Braille’a.

Realizacja powyższych postulatów wydaje się szczególnie istotna wobec ratyfikowania przez Polskę w 2012 r. „Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych”, zawierającej m.in. zapisy:

„3. Państwa Strony umożliwią osobom niepełnosprawnym zdobycie umiejętności życiowych i społecznych, aby ułatwić im pełny i równy udział w edukacji i w życiu społeczności.

W tym celu Państwa Strony będą podejmować odpowiednie środki, w tym:

- a) ułatwianie nauki alfabetu Braille’a, alternatywnego pisma, wspomagających (augmentatywnych) i alternatywnych sposobów, środków i form

komunikacji i orientacji oraz umiejętności poruszania się, a także ułatwienie wsparcia rówieśników.

4. Aby wesprzeć realizację tego prawa, Państwa Strony podejmą odpowiednie środki, w celu zatrudniania nauczycieli, w tym nauczycieli niepełnosprawnych, którzy mają kwalifikacje w zakresie używania języka migowego i/lub alfabetu Braille'a oraz w celu szkolenia specjalistów i personelu pracujących na wszystkich szczeblach edukacji" (Konwencja..., 2012).

Zgodne z duchem „Konwencji ONZ”, rewolucji medialnej oraz inkluzji społecznej osób niewidomych pozostają zatem słowa:

„Obiecuję solennie, że będę Ci wierny, choć wiem, że w końcu, gdy nadejdzie taki dzień, że komuś jakimś sposobem uda się wynaleźć coś, co okaże się lepsze niż system, który zaproponowałeś światu w 1825 roku, Ty i ja, i wszyscy będziemy się z tego niezmiernie cieszyli" (Zurita, 1996).

BIBLIOGRAFIA:

- Bürklen, Karl (1924). *Blinden-Psychologie*. Leipzig: „Barth”.
- Cybulski, Radosław (1986). *Książka współczesna: Wydawcy, rynek, odbiorcy*. Warszawa: PWN.
- Czacka, Elżbieta R.; Landy, Teresa (1931). *System brajla w Polsce*. Warszawa (mps, Arch. Tyfl., Laski).
- Czacka, Elżbieta R.; Landy, Teresa (1932). *Memoriał o sprawie niewidomych w Polsce*. Laski-Różana [mps, Arch. Tyfl., Laski].
- Czerwińska, Małgorzata (1999). *Pismo i książka w systemie Louisa Braille'a w Polsce. Historia i funkcje rewalidacyjne*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Czerwińska, Małgorzata (2003). Alfabet Braille'a. W: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*. T. 1. Red. T. Pilch. Warszawa: Wydaw. Akademickie „Żak”, s. 80-87.
- Czerwińska, Małgorzata (2011). Od Braille'a do DAISY – o czytaniu i czytelnictwie osób z niepełnosprawnością wzroku. W: *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik*. Pod red. A. Żbikowskiej-Migoń przy współudziale A. Luszpak. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 175-188.
- Czerwińska, Małgorzata; Dederko, Teresa, red. (2008). *Niewidomi w świecie książek i bibliotek. Wybrane zagadnienia*. Kielce: Oficyna Wydawnicza „Ston 2”.
- Decaux, Étienne (1956). *Le Braille dans les langues slaves: écriture intégrale*. Paris: Institut d'études slaves de l'Université de Paris.
- Dolański, Włodzimierz (1971). Alfabet Braille'a, jego poprzednicy i krewniacy. *Logopedia*, nr 10, s. 71-93.
- Dunin, Janusz (1998). *Pismo zmienia świat. Czytanie, lektura, czytelnictwo*. Warszawa-Łódź: Wydaw. Naukowe PWN.
- Fedorowicz, Małgorzata (2010). *Człowiek niepełnosprawny w bibliotece publicznej*. Toruń: Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Górska, Małgorzata (2012). *Piśmienność i rewolucja cyfrowa*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Grzegorzewska, Maria (1927). *Struktura psychiczna czytania wzrokowego i dotykowego*. Warszawa: skł. gł. Książnica-Atlas.

- Jakubowski, Stanisław (2005a). Program optycznego rozpoznawania pisma brajla. W: *Uczeń niewidomy i słabo widzący w ogólnodostępnej szkole średniej. Poradnik dla nauczycieli*. Red. S. Jakubowski. Warszawa: MEN, s. 91-95.
- Jakubowski, Stanisław (2005b). Wtórny analfabetyzm skutkiem odejścia od pisma brajla. W: *Uczeń niewidomy i słabo widzący w ogólnodostępnej szkole średniej. Poradnik dla nauczycieli szkół ogólnodostępnych*. Red. S. Jakubowski. Warszawa: MEN, s. 156-158.
- Józefowicz, Tadeusz; Saloni, Zygmunt (1991). *System Polskich Ortograficznych Skrótów Brajlowskich. Omówienie systemu i jego historia*. Warszawa: Polski Związek Niewidomych.
- Klimasiński, Krzysztof (1984). *Czytanie dotykaniem*. Warszawa: Polski Związek Niewidomych.
- Konwencja ONZ Praw Osób Niepełnosprawnych [online], [dostęp: 15.10.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/Konwencja_Praw_Osob_Niepelnosprawnych.pdf>.
- Marek, Bogusław (2007). *Brajl. Podręcznik do nauki brajla dla nauczycieli i lektorów języka angielskiego*. Lublin: KUL.
- McLuhan, Marshall (2004). *Zrozumieć media. Przedłużenie człowieka*. Warszawa: Wydaw. Naukowo-Techniczne.
- Mell, Aleksander (1983). *Od Vives do Haüy. Dokumenty i rozważania nad początkami historii kształcenia niewidomych*. Łaski [mps, Bibl. Tyfl., Łaski].
- Olson, David R. (2010). *Papierowy świat. Pojęciowe i poznawcze implikacje pisania i czytania*. Poznań: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, cop.
- Ong, Walter J. (2011). *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Paplińska, Małgorzata, red. (2009). *Nauka brajla w weekend. Podręcznik dla studentów kierunków pedagogicznych, nauczycieli, wykładowców pracujących z niewidomym uczniem i studentem*. Warszawa: Wydaw. Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Paplińska, Małgorzata, red. (2012). *Jak przygotować niewidome dziecko do nauki brajla? Przewodnik dla rodziców i nauczycieli*. Warszawa: Fundacja Polskich Niewidomych i Słabowidzących „Trakt”.
- Polskie skróty ortograficzne – stopień I: Projekt Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi*. Łaski [1933] [wersja brajl.].
- Scheffler, Max (1963). *Niewidomy w życiu narodu. Socjologia ślepoty*. Warszawa [mps, BC PZN].
- Smykal, Josef (1994). *Pohled do dějin slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých.
- Smykal, Josef (1996). *Tyflopedické kalendárium*. Brno: Odbor kultury Magistrátu města Brna a Nejvyšší rada České unie nevidomých a slabozrakých.
- Speck, Otto (2013). *Inkluzja edukacyjna a pedagogika lecznicza*. Gdańsk: Harmonia Universalis.
- Vandendorpe, Christian (2008). *Od papirusu do hipertekstu. Esej o przemianach tekstu i lektury*. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, cop.
- Więckowska, Elżbieta (2013). *100 lat normalizacji polskiej książki brajlowskiej. Adnotowane zestawienie dokumentów*. Łaski [mps, Bibl. Tyfl., Łaski].
- World Braille Usage 2013 [online], [dostęp: 15.10.2014] Dostępny w WWW: <<http://www.perkins.org/worldbrailleusage/>>.
- Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 04.11.1981 r. w sprawie wprowadzenia w szkołach specjalnych dla niewidomych i niedowidzących zmodyfikowanego polskiego alfabetu w systemie Braille’a oraz polskich ortograficznych skrótów brajlowskich. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania* 1981, nr 12, poz. 87 [Bibl. Tyfl., Łaski].

Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dn. 24 maja 1934 r. nr IIP-3133/34 o wprowadzeniu w szkołach specjalnych dla niewidomych polskiego alfabetu oraz skrótów ortograficznych [mps, Arch. Tyfl., Łaski].

Zurita, Pedro (1996). List otwarty do Louisa Braillea. Montevideo. W: *Jak przygotować niewidome dziecko do nauki brajla? Przewodnik dla rodziców i nauczycieli*. Red. M. Paplińska. Warszawa: Fundacja Polskich Niewidomych i Słabowidzących „Trakt”, 2012, s. 5.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 27 grudnia 2014 r.

MAŁGORZATA CZERWIŃSKA
Zielona Góra University
e-mail: gosiajoanna@wp.pl

BRAILLE SYSTEM – MEDIA REVOLUTION OR SOCIAL INCLUSION OF VISUALLY IMPAIRED PEOPLE?

KEYWORDS: Braille system. Media revolution. Social inclusion. Braille supporting technologies.

ABSTRACT: **Objective** – The presence of visually impaired people in the information and civil society results in the consideration of Braille system as set between media revolution and social inclusion. **Research method** – The author, having analyzed published and unpublished literature and conclusions from the participant observation, asks the following questions: Is the development of writing systems for the blind, including the evolution of Braille system, a subject to the phased media revolution? Should not “Braille revolution” be isolated? Does Braille system support social inclusion and full-fledged participation in the social communication or does it rather lead to the exclusion in the civil and information society? The discussion covers a number of issues, that is, attempts to develop a writing system for the blind (L. Braille work and other solutions), Polish modifications of Braille system, Braille system in relations to the psychology of the visually impaired and book studies, Braille system now and in the future. **Results and conclusions** – Both research and experience show that Braille system prevents secondary illiteracy, offers visually impaired people independence in their everyday life, ensures equal educational and job opportunities, enables the blind to participate in social, scientific, technical and cultural activities. The only condition to be met is the necessity to answer practical and research postulates listed in the conclusion part of the paper.

MAŁGORZATA KISIŁOWSKA
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski
e-mail: mdkisilo@uw.edu.pl

SIECIOWE ZACHOWANIA INFORMACYJNE W OBSZARZE ZDROWIA JAKO PRZEDMIOT BADAŃ W INFORMATOLOGII I W INNYCH DYSCYPLINACH

Małgorzata Kisilowska doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie bibliologii i informatologii, pracuje na stanowisku adiunkta w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania naukowe: kultura informacji, informacja w obszarze zdrowia, kompetencje informacyjne, czytelnictwo w kontekście nowych technologii. Wybrane publikacje: *Przestrzeń informacyjna jako termin informatologiczny. Zagadnienia Informacji Naukowej* 2011 nr 2; *Informacja zdrowotna. Oczekiwania i kompetencje polskich użytkowników. Raport z badań*

eksploracyjnych. Warszawa 2013 (wspólnie z J. Jasiewicz); *Tożsamość książki w kulturze informacji*. W: Cisło A., Łuszczyk A., red., *Kulturowa tożsamość książki*. Wrocław 2014.

SŁOWA KLUCZOWE: Informacja zdrowotna. Zdrowotne kompetencje informacyjne. Zdrowotne zachowania informacyjne.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – Zachowania informacyjne dotyczące zdrowia są przedmiotem badań zarówno informatologii, jak i innych dyscyplin. **Metoda badań** – Na podstawie przeglądu literatury, dokonanego dla przedstawionego obszaru, wyróżniono trzy grupy zagadnień najczęściej podejmowanych przez badaczy, tj. zdrowotne kompetencje informacyjne, edukację i promocję zdrowia oraz wyszukiwanie informacji. **Wyniki i wnioski** – Przedstawiono różnice perspektyw i kontekstów badawczych (m.in. medycyny, socjologii, pedagogiki, informatologii), scharakteryzowano dobór metod i technik badawczych. W wyniku przeprowadzonej analizy sformułowano dalsze potrzeby badawcze w tym zakresie zarówno w ujęciu przedmiotowym, jak i metodologicznym.

Zachowania informacyjne podejmowane i obserwowane w kontekście tematów zdrowotnych, są przedmiotem zainteresowania różnych dyscyplin naukowych. Sposoby korzystania z informacji dotyczącej zdrowia mogą mieć znaczenie zarówno w planowaniu i realizacji opieki nad pacjentami, jak też w: działaniach edukacyjnych, promocji zdrowia, podejmowaniu decyzji o charakterze ekonomicznym, projektowaniu narzędzi informatycznych. Informacja jako cel i przedmiot zachowań osób lub populacji przyciąga też uwagę informatologów. Celem niniejszego artykułu jest próba zestawienia różnorodności perspektyw badawczych, przyjmowanych w poszczególnych dyscyplinach naukowych w odniesieniu do zdrowotnych kompetencji i zachowań informacyjnych. Obraz zdrowotnych zachowań informacyjnych jako przedmiotu badań – uzyskany w wyniku analizy literatury przedmiotu – stanowi częściowe podsumowanie tej problematyki, a jednocześnie może stanowić inspirację do formułowania kolejnych hipotez badawczych.

Wyboru materiału badawczego dokonano na drodze wyszukiwania rzeczowego, z zastosowaniem słów kluczowych typu „zdrowotne zachowania informacyjne”, „informacyjne kompetencje zdrowotne”, „health information behaviours” czy „health information literacy”, a następnie wyodrębnienia z uzyskanego zbioru tekstów – opisujących zachowania osób niezwiązanych profesjonalnie z ochroną zdrowia – przede wszystkim doniesień badawczych (nie uwzględniono przeglądów literatury). Nie był to zbiór pełny, ponieważ osiągnięcie takiego, w sytuacji lawinowego przyrostu literatury, wydaje się w dzisiejszych czasach niemożliwe, ale też nie takie założenie przyjęto dla tej analizy. Za ważniejsze dla niej, jeśli chodzi o reprezentowane perspektywy badawcze, uznano bowiem uzyskanie zasobu zróżnicowanego. Wymieniane w tekście dyscypliny, bądź obszary nauki, wyodrębniono na podstawie deklaracji autorów przywoływanych artykułów lub ich afiliacji.

W wyniku analizy materiału badawczego wyróżniono kilka obszarów dominujących w badaniach zachowań informacyjnych związanych z problematyką zdrowia, a realizowanych przez użytkowników w Internecie. Są to: informacyjne kompetencje zdrowotne, edukacja i promocja zdrowia oraz wyszukiwanie informacji. W przywoływanych poniżej tekstach wspomniane zagadnienia nie zawsze stanowią główny problem badawczy, niekiedy ujawniają się jako nieodłączny kontekst czy wymagająca uwzględnienia zmienna. Takie sytuacje wydają się ciekawe z punktu widzenia rozwoju interdyscyplinarności wielu pól badawczych.

W dalszej części artykułu zwrócono uwagę na podobieństwa i różnice w sposobach badania i interpretacji wymienionych wyżej trzech obszarów tematycznych, zależnie od przyjętej przez autorów perspektywy naukowej. Wreszcie, omówiono pokrótce metody, których użyto w badaniach, będących przedmiotem omawianych tekstów.

PRZEDMIOT BADANIA – INFORMACYJNE KOMPETENCJE ZDROWOTNE

Do często stawianych pytań badawczych należą te, które dotyczą kompetencji informacyjnych użytkowników sieci. W perspektywie nauk o zdrowiu stanowią one integralną część kompetencji zdrowotnych (ang. *health literacy*). Widać to na poziomie definicji, np. w strategii amerykańskiej *Healthy People 2020* czy w National Network of Libraries of Medicine (NNLM, 2014), jak też w raportach, których autorzy zwracają uwagę na współzależność poziomu kompetencji informacyjnych i merytorycznych (Słońska, 2014; Niedźwiedzka et al., 2014).

Kristine Sørensen (Sørensen et al., 2012) wymienia cztery typy informacyjnych kompetencji zdrowotnych: szukanie, znajdowanie i pozyskiwanie informacji zdrowotnej; rozumienie informacji zdrowotnej; ocena (interpretacja, selekcja) oraz zastosowanie informacji zdrowotnej w procesach decyzyjnych dla utrzymania bądź poprawy zdrowia. Jak można zauważyć, kompetencje opisywane są faktycznie przez zachowania. Można to jednak uznać za pewien skrót myślowy, interpretując je jako umiejętności niezbędne dla prawidłowej realizacji wymienionych działań.

Przykładem badania poziomu kompetencji zdrowotnych o zasięgu pan-europejskim jest European Health Literacy Survey (Niedźwiedzka, Słońska & Taran, 2012; HLS-EU Consortium, 2012). *Health literacy* były tam badane w 4 zespołach umiejętności: uzyskiwania/dostępu do informacji dotyczącej zdrowia, rozumienia jej, oceny/ewaluacji oraz wykorzystania/zastosowania. Wymienione umiejętności analizowano w odniesieniu do trzech obszarów zastosowań: opieki zdrowotnej, zapobiegania chorobom oraz promocji zdrowia (HLS-EU Consortium, 2012, p. 8). Autorzy zajęli się także problemem tzw. samoskuteczności utożsamianej, tzn. wiary we własne możliwości w zakresie działań chroniących lub ratujących zdrowie. Wprowadzenie tego konstruktów pozwala m.in. podjąć badania zależności faktycznych zachowań od postaw i motywacji (Niedźwiedzka, Słońska & Taran, 2012).

Kolejne badanie o ponadnarodowym zasięgu (Niedźwiedzka et al., 2012) dotyczyło determinant kompetencji i zachowań informacyjnych w kontekście żywienia. W jego wyniku u respondentów stwierdzono poważne braki w informacyjnych kompetencjach żywieniowych (ang. *nutrition literacy*), w tym nieznanomość specjalistycznych źródeł informacji. Potwierdzono także – na tym poziomie szczegółowości – charakterystyczne różnice w poziomach kompetencji na niekorzyść osób słabiej wykształconych, uboższych, mężczyzn, często w gorszym stanie zdrowia (Niedźwiedzka et al., 2014).

W tym obszarze zagadnień mieszczą się również badania opinii na temat Internetu jako źródła informacji (Ulatowska-Szostak et al., 2009; Kowalska, Kalinowski & Bojakowska, 2013; Korzeniowska & Puchalski, 2014).

PRZEDMIOT BADANIA – EDUKACJA I PROMOCJA ZDROWIA

Posiadanie kompetencji zdrowotnych i informacyjnych warunkuje skuteczność działań edukacji i promocji zdrowia. Tę pierwszą Krzysztof Puchalski definiuje jako „przekaz, z którym związana jest intencja nadawcy, by wpływać na związane ze zdrowiem sposoby myślenia odbiorcy, a przez to jego działania i styl życia. Ponadto, przekaz ten ma charakter formalny – realizowany jest za pośrednictwem instytucji (w sensie socjologicznym) systemu ochrony zdrowia, jak np. personelu medycznego, dostawcy środków leczniczych i promujących zdrowie, organizacji i mediów wspierających zdrowie publiczne, a więc tych, których społeczną funkcją jest m.in. edukowanie o zdrowiu” (Puchalski, 2012, s. 121-122). Mowa jest więc *de facto* o przygotowaniu użytkownika do korzystania ze źródeł sformalizowanych, także sieciowych. Ale korzystanie z tak wyuczonych umiejętności bywa ograniczane, a czasem nawet może manipulowane, przez dostarczenie – przede wszystkim – informacji o chorobie i wywoływanie lęku przed nią, z założeniem, że takie obawy wywołają pożądane, prozdrowotne zachowania. Tymczasem strach nie jest dobrym doradcą, może wręcz stanowić poważną przeszkodę i powodować unikanie jakichkolwiek informacji o tematyce zdrowotnej.

Ten sam autor zwraca też uwagę na problem oceny sytuacji zastanej, obejmującej postawę i kompetencje użytkowników informacji zdrowotnej, dokonywanej przez badaczy na podstawie intuicji. Pisze: „Gdy wśród praktyków ochrony zdrowia osób pracujących mówi się o kształtowaniu zachowań zdrowotnych, zazwyczaj zakłada się, że wszyscy zachowania te pojmują w taki sam sposób. Ponadto przyjmuje się, że najważniejszym czynnikiem decydującym o tychże zachowaniach jest posiadana przez pracowników wiedza o zdrowiu, a niedostatki tej wiedzy skutkują lekceważeniem zdrowia” (Puchalski, 2010, s. 33). Tego typu błędne założenia – tak praktyków, jak i badaczy – mogą być decydujące dla efektu (skuteczności) działań z zakresu edukacji bądź promocji zdrowia. Puchalski sugeruje tu potrzebę poznawania zachowań zdrowotnych (w tym także informacyjnych) pacjenta indywidualnie, z uwzględnieniem szerszego kontekstu, w jakim dana osoba funkcjonuje, a który wpływa na decyzje, takie jak choćby poszukiwanie lub unikanie informacji zdrowotnej, dobór jej źródeł itd.

Elżbieta Korzeniowska z zespołem realizowała projekt międzynarodowy dotyczący preferencji w zakresie edukacji zdrowotnej i promocji zdrowia pracowników o niższym statusie edukacyjnym (Korzeniowska, 2010). Potwierdzono w nim ogólną, choć silniejszą w grupie słabiej wyedukowanej, niechęć do uczestnictwa w tego typu przedsięwzięciach, obawy przed usłyszeniem negatywnych wiadomości, brak zaufania do przekazywanych treści. Stwierdzono także decydujący wpływ sytuacji zdrowot-

nej własnej lub osób bliskich – poszukiwanie informacji z tego obszaru ma miejsce niemal wyłącznie w sytuacji zagrożenia (Korzeniowska & Puchalski, 2010, s. 78, 87-94).

Kolejnym problemem badawczym opisanym w literaturze jest użyteczność – w badanej grupie – Internetu jako narzędzia edukacji zdrowotnej i promocji zdrowia (Korzeniowska & Puchalski, 2014). Internet okazał się być postrzegany pozytywnie, zwłaszcza jako forum wsparcia dla osób z podobnymi problemami zdrowotnymi oraz (alternatywne) źródło informacji zdrowotnej. Za problematyczne respondenci uznali: nadmiar informacji oraz trudności w ocenie ich wiarygodności, a za konieczną – kontrolę zasobów informacyjnych przez ekspertów (Korzeniowska & Puchalski, 2014, p. 4).

PRZEDMIOT BADAŃ – WYSZUKIWANIE INFORMACJI

Poszukiwanie informacji zdrowotnej opiera się zazwyczaj na prostych narzędziach i łatwo dostępnych źródłach. Pośrednio – jak twierdzą David O. Johnson i Donald O. Case – oznacza to, że kompetencje informacyjne, od których m.in. zależy dobór wspomnianych narzędzi i źródeł, mogą mieć decydujący wpływ na stan zdrowia użytkownika (Johnson & Case, 2012). Wspomniani autorzy zwracają też uwagę na zwrotne oddziaływanie zdrowotnych zachowań informacyjnych; twierdzą mianowicie, że rozwój wiedzy medycznej więcej zawdzięcza zainteresowaniu ludzi niż postępowi technicznemu czy naukowemu (Johnson & Case, 2012, p. 17). Jest też procesem społecznym, jego analiza musi więc wykraczać poza analizę cech indywidualnych i obejmować m.in. pośredników, działania obywatelskie, mądrość tłumu. Ludzie bardzo często konsultują się z rodzinami i bliskimi w sprawach swojego zdrowia. „Ograniczenia stwarzane przez społeczność często decydują o działaniach informacyjno-wyszukiwawczych podejmowanych przez jednostki. Z drugiej strony – zdobyte przez nich i przekazywane dalej informacje również mogą wpływać na otoczenie społeczne” (Johnson & Case, 2012, p. 216). Cytowani autorzy uznają społeczny kontekst zdrowotnych zachowań informacyjnych za ważną perspektywę badawczą w tym zakresie.

Model zachowań prozdrowotnych Christine Moorman i Eriki Matulich wyróżnia wśród nich dwa główne typy: zdobywanie informacji z różnych źródeł oraz zachowania związane z utrzymywaniem zdrowia (Moorman & Matulich, 1993). Na te oba typy aktywności oddziałują dwie główne kategorie zmiennych. Pierwszą jest motywacja zdrowotna, gotowość do podejmowania działań lub zainteresowania nimi. Drugą – zdolność zdrowotna (ang. *health ability*) – zasoby, umiejętności i sprawności użytkownika w podejmowaniu zachowań prewencyjnych. Zdolność ta badana jest z wykorzystaniem siedmiu wskaźników odnoszących się do użytkownika, do których należą: wiedza zdrowotna, stan zdrowia, poczucie kontroli zdrowotnej, kon-

trola zachowań zdrowotnych, wykształcenie, wiek, poziom dochodu (Moorman & Matulich, 1993, p. 210). W badaniach modelu potwierdzono, że motywacja zdrowotna ułatwia podejmowanie decyzji o realizacji poszczególnych zachowań zdrowotnych, a jej obecność wyzwala wykorzystanie posiadanych zdolności zdrowotnych (Moorman & Matulich, 1993, p. 219).

Wybory i zachowania informacyjne konsumentów są przedmiotem badań nauk behawioralnych (psychologia, psychobiologia, kognitywistyka), ekonomii i marketingu. Nauki behawioralne koncentrują się na zależności dokonywanego wyboru od okoliczności. Należą do nich m.in.: ilość informacji wpływających na użytkownika, zależność poszukiwania informacji od jego poczucia pewności, wpływ zmiennej czasowej. Jednakże wskazanie tych zależności nie daje prostej odpowiedzi na pytanie, jakimi działaniami marketingowymi należałoby promować informację w konkretnych populacjach (Bratucu et al., 2014).

Aby wytłumaczyć zachowania informacyjne, ekonomiści wprowadzają pojęcie użyteczności. Konsument podejmuje decyzję na podstawie podejścia najkorzystniejszego i ekonomicznego. Szuka więc tych informacji, które pomogą mu podjąć lepszą decyzję, zwiększającą jej wartość ekonomiczną. Proces szukania będzie się odbywał tak długo, dopóki nie okaże się droższy niż sama decyzja (Bratucu et al., 2014, p. 313). Z pewnością Internet obniża koszty poszukiwania informacji. Inne czynniki, które mogą być brane pod uwagę w tego typu badaniach, to np. ilość relewantnej informacji w wynikach wyszukiwania czy wstępny poziom wiedzy użytkownika.

Marketing koncentruje się głównie na zachowaniach konsumenckich. Zachowanie zwane wyszukiwaniem informacji zdrowotnej to w tym kontekście strategia radzenia sobie z problemem, przyjmowana przez osobę, kiedy odczuwa on/ona konieczność pomocy sobie w sytuacji zagrożenia poprzez poszukanie większej ilości informacji na dany temat (Bratucu et al., 2014, p. 315).

Wśród badań informatologicznych znaleźć można m.in. analizy źródłowe – jak choćby przegląd modeli teoretycznych wyszukiwania informacji zdrowotnej w Internecie (Marton & Choo, 2012). W wyniku takiego przeglądu stwierdzono silną potrzebę odwołania do multidyscyplinarnych podstaw teoretycznych, co jest niezbędne dla ujęcia i oddania kompleksowości zdrowotnych zachowań informacyjnych w sieci. Wykazano, że dla pełnego zrozumienia zachowań w tym obszarze niezbędna jest integracja nauk o zdrowiu, psychologii społecznej, nauk o komunikacji oraz informatologii. Wspólnym przedmiotem zainteresowania jest poznanie indywidualnych determinant poznawczych zdrowotnych zachowań informacyjnych. Ważne są tu także inne zmienne dotyczące źródeł informacyjnych – ich wiarygodności i relewancji (Marton & Choo, 2012, p. 346), kompetencji medialnych, czynników społeczno-demograficznych. Cenne wydaje się zwrócenie uwagi na kontekst społeczny i sytuacyjny, reakcje afektywne (wpływające na

zachowania zdrowotne), jak również przejście od badań deklaracyjnych (intencja użycia) do faktycznego korzystania z sieci w poszukiwaniach informacji zdrowotnej (Marton & Choo, 2012, p. 349).

Wśród badań socjologicznych znajdują się analizy procesu wyszukiwania informacji w Internecie z wykorzystaniem teorii funkcjonalnej użycia mediów (Dutta-Bergman, 2004). Zakłada ona, że ludzie korzystają z danego medium dla różnych przyczyn. Zachowanie komunikacyjne jest celowe, a użytkownicy wybierają i używają poszczególnych kanałów, aby zaspokoić swoje potrzeby. Wśród zachowań analizowanych w omawianym badaniu uwzględniono: a) gromadzenie newsów medycznych, b) szukanie informacji o usługach medycznych, c) szukanie informacji o lekach, d) gromadzenie informacji o chorobach, e) szukanie informacji o zdrowym stylu życia, f) szukanie grup dyskusyjnych. Osoby szukające informacji w Internecie były bardziej świadome, lepiej zorientowane, o mocniejszych przekonaniach; podejmowały aktywności zdrowotne częściej niż badani, którzy tego nie robili.

Osoby prowadzące badania potrzeb i zachowań zdrowotnych powszechniej niż w latach ubiegłych koncentrują się na zagadnieniach szczegółowych bądź wąsko zdefiniowanych grupach respondentów. Wśród ciekawszych przykładów tego rodzaju projektów wskazać można badanie interaktywnych aplikacji do komunikacji zdrowotnej osób z cukrzycą typu II, wzbogaconych o elementy wsparcia społecznego, decyzyjnego, motywacyjnego, które pozytywnie wpływają na wiedzę, zachowania i wyniki takich pacjentów (Weymann et al., 2013). Wyniki takich badań przekładają się na zalecenia dotyczące dostosowywania przekazu informacji do indywidualnych potrzeb użytkowników, w tym do poziomu ich informacyjnych kompetencji zdrowotnych.

W młodszej grupie wiekowej (18-30 lat) śląscy lekarze badali korzystanie ze stron poświęconych tematyce zdrowotnej (Szefczyk-Polowczyk, Mucha & Wengel, 2012). Również w tym gronie potwierdziło się korzystanie z Internetu jako podstawowego źródła informacji (89%) w sytuacji problemów zdrowotnych. To samo zagadnienie było przedmiotem ogólnopolskich badań, realizowanych przez Akademię Medyczną we Wrocławiu w 2007 r., dotyczących stopnia i zakresu korzystania z Internetu i usług e-zdrowia przez osoby w wieku 15-80 lat (Staniszewski & Bujnowska-Fedak, 2008). I w tym przypadku, choć chronologicznie wcześniejszym, okazało się, że niemal połowa (48,2%) respondentów korzysta z Internetu, postrzegając go jako ważne źródło informacji zdrowotnej.

Badania profilowane dla starszej grupy wiekowej przeprowadzono w Południowym Teksasie. Objęto nimi osoby 50+, które w przyjaznym klimacie spędzają miesiące zimowe (tzw. *winter migrants*) (Sheng & Simpson, 2013). Autorzy zaproponowali model zachowań profilaktycznych konsumentów, uwzględniający element pozytywnego nastawienia/gotowości do szukania

informacji zdrowotnej (ang. *health information orientation* – HIO) jako czynnik motywujący, a kompetencje e-zdrowotne i znajomość sieci jako pozostałe czynniki kształtujące prawdopodobieństwo skorzystania przez osoby starsze z Internetu jako źródła informacji zdrowotnej. Badania ankietowe potwierdziły pozytywne oddziaływanie tych trzech czynników na prawdopodobieństwo skorzystania z Internetu we wspomnianym celu. Uzyskane wyniki mają znaczenie zarówno dla pracowników ochrony zdrowia pozostających w kontakcie z pacjentami, jak i dla twórców źródeł sieciowych tego typu.

Przedmiotem badań informatologicznych były relacje między zachowaniami informacyjnymi w kontekście zdrowotnym a sytuacją zmiany życiowej, a dokładniej – poznanie potrzeb i zachowań młodych mężczyzn dotyczących poszukiwania i unikania informacji o aktywności fizycznej w relacji do ich (młodych mężczyzn) gotowości do zmiany swojego stylu życia (Hirvonen et al., 2012). W badaniach stwierdzono, że na etapie przygotowania do zmiany zachowania informacyjne mają przede wszystkim charakter pasywnego, niekonkretnego monitorowania sieci. W fazie działania, po wprowadzeniu pierwszych zmian, zaczyna się też aktywne i świadome poszukiwanie informacji. W fazie utrzymania, przyzwyczajania do wprowadzonych zmian, prowadzone jest aktywne „skanowanie” źródeł informacyjnych. W miarę postępu działań rosną potrzeby informacyjne i coraz więcej informacji jest uzyskiwanych. Wyniki tego badania można wykorzystać w przygotowywaniu strategii komunikacyjnych, np. promocji zdrowia czy edukacji w tym zakresie (Hirvonen et al., 2012).

Badanie jakościowe zachowań informacyjnych kobiet w wieku menopauzalnym, ich sposobów korzystania z formalnych i nieformalnych źródeł informacji zdrowotnej, wykazało swobodne przechodzenie respondentek od formalnych (pracownicy ochrony zdrowia, stowarzyszenia medyczne, instytucje, stowarzyszenia pacjentów) do nieformalnych (np. kontakty osobiste, środki masowego przekazu, ulotki, Internet – tu można znaleźć przykłady zarówno tej pierwszej, jak i drugiej kategorii) źródeł informacji (Genuis, 2012). Zaufanie badanych do zasobów nieformalnych wzrastało w miarę korzystania, także dzięki dostępności systemu odsyłaczy pomiędzy źródłami i posługiwaniu się nim. Kobiety przyjmowały postawy analityczne i empiryczne (chętnie prowadziły doświadczenia: sprawdzały nowe adresy i treści sieciowe). Ważnym kryterium oceny była niesprzeczność informacji i możliwe uzupełnianie się wykorzystywanych źródeł (Genuis, 2012, p. 1553). Respondentki czuły się niewystarczająco poinformowane przez pracowników ochrony zdrowia, stąd ich poszukiwania w innych źródłach, także w Internecie (Genuis, 2012, p. 1554). Wyniki przytaczanego badania sugerują, że kompleksowy problem poczucia niedoinformowania – i w konsekwencji samodzielnego przeszukiwania zasobów sieciowych różnej jakości – można rozwiązać. Lepsze poznanie motywów i strategii zachowań informacyjnych pomoże w projektowaniu działań edukacyjnych, uwzględ-

niających różnorodność źródeł informacji. Zamiast ignorować czy krytykować część z nich, lepiej zachęcać do dyskusji na temat prezentowanych tam treści, aby lepiej rozumieć sytuację, uwarunkowania i potrzeby pacjentów, odkrywać sposoby, za pomocą których zaspokajane są specyficzne potrzeby użytkowników.

Ważną kwestią jest potencjał Internetu względem potrzeb osób niepełnosprawnych (Plichta, 2012). Dzięki zasobom i usługom im dedykowanym (dzielenie się informacjami przez osoby prywatne, strony organizacji pomocowych), okazuje się on narzędziem poprawiającym sytuację i pomocnym w przewyżczeniu problemów takich osób.

Kolejny przykład badań dotyczących wyszukiwania informacji dotyczy analiz zachowań osób chorych, w tym także poziomu ich wiedzy na temat choroby, zachowań dotyczących informacji onkologicznej (korzystanie z NCI Cancer Information Service) oraz postaw (Nelson et al., 2004). Autorzy stwierdzili pewną poprawę wyników zdrowotnych pacjentów, dzięki dostępności informacji, która miała wpływ na prowadzenie zdrowszego stylu życia, poddawanie się badaniom profilaktycznym. Dostrzeżono konieczność różnicowania informacji dla poszczególnych grup społecznych, w tym także kanałów komunikacji (problem dostępności ICT).

Ilustracją badań prowadzonych w obszarze nauk technicznych może być opracowanie Magdaleny Joanny Pętlak (Pętlak, 2012). Jego przedmiotem była analiza roli teorii gier w procesach sterujących zachowaniami w złożonej sytuacji zdrowotnej, z uwzględnieniem konsekwencji ekonomicznych. Społeczność wirtualna opieki zdrowotnej traktowana była jako zbiór użytkowników należących do otoczenia opieki zdrowotnej, powiązany ze sobą wzajemnymi relacjami (bycie pacjentem – bycie usługodawcą w przestrzeni informacyjnej opieki zdrowotnej) oraz sposobem komunikacji. Na pierwszym planie znalazła się dychotomia lekarz (pracownik) – pacjent, wyodrębniona na podstawie posiadania lub braku specjalistycznej wiedzy medycznej (Pętlak, 2012, s. 86). Autorka podkreśla też kluczową rolę nowoczesnych technologii komunikacyjnych (ICT) w tworzeniu informacji jako niezbędnych do podejmowania i realizacji procesów komunikacji.

PERSPEKTYWY BADAWCZE

W perspektywie socjologii zdrowia zwraca się uwagę na charakterystykę demograficzną osób korzystających z Internetu, a także na możliwe zależności między aktywnością sieciową i zdrowotną oraz na zmiany zachowań społecznych. „Z Internetu obecnie korzystają głównie osoby młodsze, a także o wyższym statusie (lepiej wykształcone i w lepszej sytuacji materialnej). Grupa ta jest na ogół także bardziej otwarta na tradycyjne przekazy edukacyjne i charakteryzuje się zdrowszym stylem życia, niż osoby

o niskim statusie. Jednak w ostatnich kilku latach systematycznie zwiększa się odsetek internautów wśród osób wcześniej pozbawionych dostępu do Sieci (starszych i o niskim statusie społecznym)” (Batorski, 2011, s. 299).

Socjologowie zwracają też uwagę na odmienne rozumienie pojęcia „zdrowy styl życia”: „czy to, co medycyna nazywa stylem życia, jest rzeczywiście stylem (w sensie spójności, trwałości) zachowania się jednostki lub grupy, czy może tylko teoretycznie wyznaczonym zakresem zainteresowań uczonych. (...) Odmienne zainteresowania nauk społecznych przejawiają się również tym, że jako zachowania prozdrowotne uznaje się w nich głównie te, które są realizowane w celu wywarcia wpływu na zdrowie (z intencją wzmocnienia zdrowia, przeciwdziałania chorobie), niezależnie jak wpływ taki ocenia medycyna. Istotny jest zatem ów cel, intencja nawiązująca do zdrowia. Odróżnia się je od działań podejmowanych w innych celach (bez względu na to, czy obiektywnie – pozytywnie lub negatywnie – wpływają one na zdrowie), a także od zachowań spontanicznych lub nawykowych – gdzie motyw zdrowotny (i jakikolwiek inny) raczej nie występuje” (Puchalski, 2010, s. 34). Socjologia pyta także o uwarunkowania zachowań czy wyborów – zewnętrzne bądź wewnętrzne, bardziej bądź mniej uświadomione. Krzysztof Puchalski zauważa, że przyczyny zachowań mogą, ale nie muszą, być bezpośrednio skojarzone ze zdrowiem, np. wynikają z jego wartościowania przez danego człowieka, ale też z jego poziomu edukacji, sytuacji ekonomicznej (Puchalski, 2010, s. 36), kompetencji informacyjnych i medialnych.

Przedmiotem zainteresowań badawczych różnych dyscyplin są, oczywiście, kompetencje informacyjne i ich determinanty (Niedźwiedzka, Słońska & Taran, 2012; Niedźwiedzka et al., 2012; Sørensen et al. 2012), jak też wpływ zakresu i poziomu tych kompetencji na możliwe zmiany stylu życia, decyzje prozdrowotne (Hirvonen et al., 2012). Zagadnieniem kompetencji i zachowań informacyjnych (Johnson & Case, 2012), m.in. w kontekście zastosowania funkcjonalnej teorii użycia mediów dla celów zdrowotnych (Dutta-Bergman, 2004), zajmują się też komunikolodzy.

Badania z obszaru zdrowia publicznego koncentrują się na problematyce skutecznej edukacji (Internet jako źródło społecznej edukacji zdrowotnej (Głowacka & Czajka, 2012)) i promocji zdrowia (Genuis, 2012), w tym także na analizie jakościowej formalnych i nieformalnych źródeł informacji zdrowotnej (jak np. fora internetowe dla kobiet w ciąży (Knol-Michałowska, Goszczyńska & Petrykowska, 2012)) oraz zachowań prozdrowotnych różnych grup użytkowników (Plichta, 2012). Przedstawiciele nauk medycznych analizują stopień i zakres korzystania z Internetu przez pacjentów, przyjmując różne kryteria: wiekowe (Staniszewski & Bujnowska-Fedak, 2008), stanu zdrowia (Nelson et al., 2004), zachowań zdrowotnych (Szefczyk-Polowczyk, Mucha & Wengel, 2012); zajmują się także problemem wiarygodności źródeł w kontekście bezpieczeństwa

pacjentów (Ulatowska-Szostak et al., 2009, s. 249). Specjaliści nauk ekonomicznych, marketingu i administracji zajmują się relacjami między motywacją a zachowaniami (Bratucu et al., 2012; Sheng & Simpson, 2013) (w tym poszukiwaniem informacji – także w kontekście zdrowotnym (Moorman & Matulich, 1993)).

METODY I NARZĘDZIA BADAWCZE

Podobnie, jak na wielu innych polach badawczych, także i w badaniach o analizowanej tematyce, dominują metody ilościowe – ankiety (Szefczyk-Polowczyk, Mucha & Wengel, 2012; Sheng & Simpson, 2013), sondaże (Puchalski, 2012; Niedźwiedzka, Słońska & Taran, 2012), wywiady kwestionariuszowe (Staniszewski & Bujnowska-Fedak, 2008; Korzeniowska & Puchalski, 2014). Formularze tych badań opracowywane są najczęściej przez autorów. Większość z nich zawiera podobne pytania, które dotyczą częstotliwości korzystania z Internetu bądź innych źródeł informacji w celach zdrowotnych, także gotowości do zmiany stylu życia (np. Hirvonen et al., 2012; Nelson et al., 2004).

Za pomocą techniki wywiadów bezpośrednich – na ogólnopolskiej próbie pracowników – sprawdzano na przykład w 2012 r. zachowania informacyjne – zarówno świadome szukanie, jak też przypadkowe kontakty z treściami zdrowotnymi, z których wnikliwego czytania (jak się okazało) zrezygnowała niemal połowa respondentów (Puchalski, 2012, s. 128).

Techniki ankietowe mają znaczącą wadę, którą jest ich deklaracyjny charakter (Niedźwiedzka et al., 2014). Respondenci mówią o swoich przekonaniach, często przedstawiają siebie i swoje zachowania jako lepsze niż są w rzeczywistości, chcąc pokazać, że znają zasady i przestrzegają ich na co dzień. Ponadto, w ankietach pytania dotyczące częstotliwości często oferują tylko kafeiterię odpowiedzi typu często/rzadko, która nie uwzględnia różnic doświadczeń lub oczekiwań respondentów i daje w efekcie bardzo nieprecyzyjne dane. W analizach ilościowych ważny jest również prawidłowy dobór grupy, zwłaszcza w społeczeństwach wielokulturowych (Dutta-Bergman, 2004) i wielojęzycznych.

Poza przykładami zastosowań metod wyłącznie ilościowych znaleźć można także projekty wykorzystujące różne inne metody zbierania danych i poznawania użytkowników. Do nich należy połączenie wywiadu półustrukturyzowanego, narracyjnego – dającego respondentom możliwość swobodnego opowiedzenia o swoich doświadczeniach – z obserwacją reakcji emocjonalnych i interpretacją różnych przekazów informacyjnych (Genuis, 2012, p. 1556) w badaniach zachowań informacyjnych kobiet w wieku menopauzalnym. Ciekawe i nietypowe, pod względem metodologicznym dla omawianego pola badawczego, było badanie dotyczące roli teorii gier w procesach sterujących zachowaniem w złożonej sytuacji zdrowotnej (Pętlak, 2012).

Większość projektów prezentowanych w niniejszym opracowaniu zawiera w sobie oczywiście niezbędny element przeglądu literatury, pozwalający na sformułowanie kolejnych hipotez. Chodzi tu o analizę materiału źródłowego (Kowalska, Kalinowski & Bojakowska, 2013; Głowacka & Czajka, 2012; Knol-Michałowska, Goszczyńska & Petrykowska, 2012) – przede wszystkim różnego typu zasobów internetowych.

PODSUMOWANIE

Powyższy przegląd literatury przedmiotu dotyczącej badań zdrowotnych zachowań informacyjnych użytkowników realizowanych w sieci pozwolił na sformułowanie wniosków odnośnie zakresu, jak i formy prowadzonych eksploracji.

Pierwszy z nich odnosi się do obszerności i głębokości pytań badawczych. Dostępne raporty i (przynajmniej częściowe) podobieństwo ich wyników pozwalają stwierdzić, że powoli wyczerpuje się potencjał badania „dedykowanych” – tytułowemu obszarowi – kompetencji i zachowań informacyjnych na poziomie ogólnym, tzn. odnoszącym się do aktywności informacyjnej „w zakresie zdrowia”. Pytanie pacjentów o to, w jakich okolicznościach, dlaczego, jak i gdzie szukają (szeroko rozumianej) informacji zdrowotnej, prowadzi do uzyskania dość podobnych odpowiedzi. Natomiast istnieje duże zapotrzebowanie na badania pogłębione w rodzaju wspomnianych powyżej sondaży dotyczących informacji związanej z żywieniem czy z ochroną zdrowia w miejscu pracy albo obejmujących uprzednio zdefiniowane, wąskie grupy respondentów. Biorąc pod uwagę konieczność działań edukacyjnych i poprawę dostępności (publicznych) wiarygodnych źródeł informacji o sprawach zdrowotnych, konieczne jest poznanie i monitorowanie kompetencji i zachowań w odniesieniu do konkretnych problemów i sytuacji zdrowotnych.

Kolejne badania powinny w obiektywny sposób uwzględniać kontekst przedmiotowy i podmiotowy, taki jak np. lokalizacja zdrowia w hierarchii wartości respondentów, w zależności od okoliczności i czasu (Puchalski, 1997), a także dostępność informacji w Internecie, jej jakość i sposób przedstawienia. Uszczegółowienie pytań jest warunkiem uzyskania informacji pozwalających na podejmowanie konkretnych, efektywnych działań, w tym na projektowanie i udostępnianie wiarygodnych źródeł informacji czy doskonalenie form i narzędzi edukacji oraz promocji zdrowotnej. Różnorodność zasobów sieciowych każe zwrócić uwagę na zdrowotne zachowania informacyjne występujące przy wykorzystaniu także źródeł nieformalnych (np. blogów osób prywatnych), z uwzględnieniem niezbędnego elementu – oceny ich rzetelności.

Konieczne jest szersze wykorzystanie i zróżnicowanie metod i technik jakościowych, w tym m.in. obserwacji, eksperymentów, wywiadów pogłębionych, które uzupełnią obraz stworzony na podstawie danych ilościowych.

Różnorodność prezentowanych powyżej perspektyw badawczych i wielość stawianych pytań daje podstawy do promowania podejścia multidyscyplinarnego (w stosunkowo niewielkim stopniu reprezentowanego do tej pory w literaturze przedmiotu).

Zdrowotne zachowania informacyjne użytkowników pozostają wypadkową dynamicznego zbioru oddziałujących na nie czynników. Odkrywanie tych czynników oraz ich wzajemnych zależności pozwoli coraz precyzyjniej opisywać przedmiot badań, a uzyskaną w ten sposób wiedzę przekładać na praktykę ochrony i promocji zdrowia. Konsekwentne gromadzenie materiału badawczego dotyczącego różnych aspektów, motywacji, celów zdrowotnych zachowań informacyjnych, budowanie i porównywanie cząstkowych modeli takich zachowań, stworzy podstawy do przyszłych prób sformułowania ogólnej teorii zachowań informacyjnych w tym obszarze.

BIBLIOGRAFIA

- Albright, Kendra (2010). Multidisciplinarity in information behavior: Expanding boundaries or fragmentation of the field. *Libri* vol. 60, no 2, pp. 98-106.
- Batorski, Dominik (2011). Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych. W: Czapiński, Janusz; Panek, Tomasz, red., *Diagnoza Społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków – Raport [Special Issue]*. *Contemporary Economics* nr 5, s. 299-327.
- Bratucu, R. et al. (2014). Cause and effect: the linkage between the health information seeking behavior and the online environment – a review. *Journal of Medicine and Life* 2014 vol. 7, no. 3, pp. 310-316.
- Dutta-Bergman, Mohan J. (2004). Health attitudes, health cognitions, and health behaviors among Internet health information seekers: population-based survey. *Journal of Medical Internet Research* 2004, 6:e15.
- Genuis, Shelagh K. (2012). Constructing sense from evolving health information: A qualitative investigation of information seeking and sense making across sources. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 2012 vol. 63, no. 8, pp. 1553-1566.
- Głowacka, Maria; Czajka, Piotr (2012). Jakość i dostęp do informacji internetowych jako źródło społecznej edukacji zdrowotnej. W: Krajewski-Siuda, Krzysztof, red., *Samoleczenie*. Warszawa: Instytut Sobieskiego, s. 163-168.
- Hirvonen, Noora et al. (2012). Information behavior in stages of exercise behavior change. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* vol. 69, no. 9, pp. 1804-1819.
- HLS-EU Consortium (2012). *Comparative report on health literacy in eight EU member states. The European Health Literacy Survey HLS-EU*. [online] [dostęp: 2.12.2014] Dostępny w WWW: <<http://www.health-literacy.eu>>.
- Johnson, J. David; Case, Donald O. (2012). *Health information seeking*. Peter Lang.
- Kisilowska, Małgorzata (2014). Informacja zdrowotna – czy tego właśnie szukamy w Sieci? W: Jasiewicz, Justyna; Zybert, Elżbieta B., red., *Czas przemian – czas wyzwań. Rola bibliotek i ośrodków informacji w procesie kształtowania kompetencji współczesnego człowieka*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 293-304.

- Kisilowska, Małgorzata; Jasiewicz, Justyna (2013). *Informacja zdrowotna. Oczekiwania i kompetencje polskich użytkowników*. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego.
- Knol-Michalowska, Kamila; Goszczyńska, Eliza; Petrykowska, Alicja (2012). Fora internetowe jako źródło wsparcia społecznego dla kobiet ciężarnych uzależnionych od nikotyny. *Studia Edukacyjne* nr 23, s. 141-162.
- Korzeniowska, Elżbieta; Puchalski Krzysztof (2010). *Nisko wykształceni pracownicy a zdrowie – wyzwania dla edukacji zdrowotnej*. Łódź: Instytut Medycyny Pracy.
- Korzeniowska, Elżbieta; Puchalski, Krzysztof (2014). Polish employees on the Internet as a source of information about health and disease. (Polscy pracownicy o Internecie jako źródle informacji o zdrowiu i chorobie). *Medycyna Pracy* vol. 65, nr 1, s. 1-13.
- Kowalska, Marta; Kalinowski, Paweł; Bojakowska, Urszula (2013). Komunikacja internetowa jako aktywne medium przekazu wiedzy o zdrowiu – szanse, zagrożenia i ograniczenia. *Pielęgniarstwo Polskie* vol. 4, s. 300-304.
- Krzysztożek, Jana et al. (2012). Zachowania zdrowotne związane z samoleczeniem w okresie starości. *Nowiny Lekarskie* vol. 81, nr 4, s. 412-417.
- Marton, Christine; Choo, Chun Wei (2012). A review of theoretical models of health information seeking on the web. *Journal of Documentation* vol. 68, no. 3, pp. 330-352.
- Moorman, Christine; Matulich, Erika (1993) A model of consumers' preventive health behaviors: the role of health motivation and health ability. *Journal of Consumer Research* no. 20, pp. 208-228.
- NNLM (2014). Health literacy. [online] National Network of Libraries of Medicine [dostęp: 2.12.2014]. Dostępny w WWW: <<http://nnlm.gov/outreach/consumer/hlthlit.html>>.
- Nelson, David E. et al. (2004). The Health Information National Trends Survey (HINTS): Development, design, and dissemination. *Journal of Health Communication* vol. 9, pp. 443-460.
- Niedźwiedzka, Barbara et al. (2012). Zachowania informacyjne Polaków dotyczące zdrowego odżywiania. Wyniki badania EATWELL. *Zdrowie Publiczne i Zarządzanie* nr 10, s. 57-64.
- Niedźwiedzka, Barbara et al. (2014). Determinants of information behaviour and information literacy related to healthy eating among Internet users in five European countries. *Information Research* 19(3) paper 633 [online] [dostęp: 2.12.2014]. Dostępny w WWW: <<http://InformationR.net/ir/19-3/paper633.html>>.
- Niedźwiedzka, Barbara; Słońska, Zofia; Taran, Yurij (2012). Samoocena zdrowotnych kompetencji informacyjnych Polaków w świetle koncepcji samoskuteczności. Analiza wybranych wyników polskiej części Europejskiego Sondażu Kompetencji Zdrowotnych [HLS-EU]. *Zdrowie Publiczne i Zarządzanie* vol. 10, nr 3, s. 89-95.
- Pętlak, Magdalena Joanna (2012). Przepływ informacji medycznych w wirtualnej opiece zdrowotnej w oparciu o teorię gier. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 733, s. 83-97.
- Puchalski, Krzysztof (1997). *Zdrowie w świadomości społecznej*. Łódź: Instytut Medycyny Pracy.
- Puchalski, Krzysztof (2010). Uwarunkowania zachowań zdrowotnych i możliwości ich kształtowania. W: Korzeniowska, Elżbieta; Puchalski, Krzysztof, red., *Nisko wykształceni pracownicy a zdrowie – wyzwania dla edukacji zdrowotnej*. Łódź: Instytut Medycyny Pracy, s. 33-43.
- Puchalski, Krzysztof (2012). Internet a możliwości poprawy efektów edukacji zdrowotnej. *Studia Edukacyjne* nr 23, s. 119-139.

- Plichta, Piotr (2012). Wyniki badań nad korzystaniem z Internetu przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną – praktyczne implikacje. W: Pyżalski, Jacek, red., *Cyberbullying. Zjawisko, konteksty, przeciwdziałanie*. Łódź: Wydawnictwo Naukowe WSP, s. 71-92.
- Sheng, Xiaojing; Simpson, Penny M. (2013). Seniors, health information, and the Internet: Motivation, ability, and Internet knowledge. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking* vol. 16, no. X, pp. 1-8.
- Słońska, Zofia (2014). Kompetencje zdrowotne (health literacy) i ich znaczenie dla zdrowia. W: Jasiewicz, Justyna; Zybort, Elżbieta B., red., *Czas przemian – czas wyzwań. Rola bibliotek i ośrodków informacji w procesie kształtowania kompetencji współczesnego człowieka*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 339-353.
- Soboń, Magdalena (2013). Jakość informacji elektronicznej o lekach. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania* nr 34, s. 131-145.
- Sørensen, Kristine et al. (2012). Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health* 12:80.
- Staniszewski, Andrzej; Bujnowska-Fedak, Maria (2008). Korzystanie z Internetu medycznego i usług z zakresu e-zdrowia w opinii publicznej Polaków w 2007 roku. *Przewodnik Lekarza* nr 1, s. 287-289.
- Szefczyk-Polowczyk, Lucyna; Mucha, Agata.; Wengel, Karina (2012). Rola Internetu w procesie samoleczenia. *Polski Przegląd Nauk o Zdrowiu* nr 4, s. 293-297.
- Trojanowska, Agata (2013). Informacja medyczna w Internecie. *Forum Bibliotek Medycznych* nr 1, s. 89-100.
- Ulatowska-Szostak, Ewa et al. (2009). Badania nad Internetem jako źródłem informacji o chorobie. *Problemy Higieny i Epidemiologii* vol. 90, nr 2, s. 246-243.
- Weymann, Nina et al. (2013). Health information, behavior change, and decision support for patients with type 2 diabetes: development of a tailored, preference-sensitive health communication application. *Patient Preference and Adherence*, no. 7, pp. 1091-1099.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 22 maja 2015 r.

MAŁGORZATA KISIŁOWSKA
Institute of Information Science and Book Studies
The University of Warsaw
e-mail: mdkisilo@uw.edu.pl

HEALTH INFORMATION BEHAVIOR ON THE INTERNET AS A RESEARCH TOPIC IN INFORMATION SCIENCE AND OTHER DISCIPLINES

KEYWORDS: Health information. Health information competencies. Health information behavior.

ABSTRACT: **Objective** – Health information behavior is researched by information science as well as other disciplines of science. **Research method** – The review of literature on the specified topic shows three trends in the subjects being researched, that is, health information literacy, health education and promotion, and health information retrieval. **Results and conclusions** – Differences in the research approaches (including, among others, medicine, sociology, education, information science) and contexts are discussed and the selection of research methods and techniques is characterized. The analysis helps to define further research needs in the area in question, concerning both topics and methodology.

JAN KOZAKOWSKI

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski
e-mail: kozakowskij@gmail.com

TRADYCJA I NOWOCZESNOŚĆ. WYKORZYSTANIE NOWYCH TECHNOLOGII W BIBLIOTECE INSTYTUTU HISTORYCZNEGO UNIwersytetu WarsZawskiego

Jan Kozakowski – magister bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, absolwent Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW, pracownik Biblioteki Naukowej Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny w Warszawie. Zainteresowania: historia bibliografii, źródła informacji, historia prasy polskiej, polski rynek medialny, wykorzystanie nowych technologii w działalności bibliotek. Publikacje: Popularnonaukowe czasopisma historyczne w Polsce. Część 1. *Poradnik Bibliotekarza*, nr 4 (769), 2014, s. 18-22; Popularnonaukowe czasopisma historycz-

ne w Polsce. Część 2. *Poradnik Bibliotekarza*, nr 6 (771), 2014, s. 18-22.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteka Instytutu Historycznego UW. Biblioteka 2.0. Biblioteki naukowe. Biblioteki historyczne. Digitalizacja zbiorów.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – W artykule opisano funkcjonowanie Biblioteki Instytutu Historycznego UW. Przedstawiono, jak w swej działalności łączy ona stosowanie tradycyjnych form z wykorzystaniem nowych technologii. **Metody badań** – Przy opracowaniu tekstu wykorzystano metodę analizy materiałów źródłowych (piśmiennictwa naukowego, sprawozdań rocznych BUW, stron internetowych BIH, profili BIH w serwisach społecznościowych facebook.com i twitter.com). **Wyniki** – Przedstawiono historię, organizację i zbiory

BIH UW. Ukazane zostało, jak w działalności biblioteka łączy stare i nowe metody funkcjonowania. Szczególnie dużo miejsca poświęcono wykorzystaniu nowych technologii w takich obszarach, jak opracowanie i udostępnianie zbiorów oraz komunikacja z użytkownikami. **Wnioski** – Biblioteka Instytutu Historycznego UW jest dobrze funkcjonującą biblioteką o bardzo bogatych zbiorach i dużym potencjale informacyjnym. W różnych aspektach działalności umiejętnie wykorzystuje nowe technologie.

WSTĘP

Ostatnie lata przyniosły znaczne przemiany w funkcjonowaniu społeczeństw, w tym bibliotek. Mamy do czynienia ze stopniowym oraz coraz powszechniej i szerzej występującym wkraczaniem bibliotek w świat nowych technologii informatycznych i w środowisko sieciowe. Proces ten zachodzi w księżnicach różnych typów – od publicznych, poprzez biblioteki szkół powszechnych, po naukowe i specjalistyczne. Rodzi on wiele nadziei odnośnie do szans rozwoju bibliotek i bibliotekarstwa, jednocześnie jednak wywołując obawy części środowiska bibliotekarskiego. Znajduje to odzwierciedlenie w piśmiennictwie zagranicznym, jak i w polskim. Publikacje i wystąpienia na konferencjach, traktujące o tej problematyce, poruszają różne jej aspekty. I tak, mamy do czynienia z wypowiedziami poświęconymi m.in. nowoczesności bibliotek i współistnieniu „starych” i „nowych” form ich działalności (Carr, 2007; Migoń, 2010; Wojciechowski, 2014), kwestiom komunikacji bibliotek z otoczeniem (Szeligowski, 2013; Wojciechowski, 2010), zmianom w wizerunku bibliotek i bibliotekarzy (Halasz-Cysarz, 2012; Żuber, 2012), funkcjonowaniu i pozycji bibliotek w zmieniającym się otoczeniu (Fedorowicz-Kruszewska, 2014; Grygowski, 2009), a także potencjalnym zagrożeniom niesionym przez nadmierne „uinternetowanie” usług bibliotecznych (Herring, 2009). Opisywane przemiany w bibliotekach nie ominęły również Biblioteki Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego (BIH). Poniższy tekst przedstawia, jak instytucja ta łączy w swej działalności tradycyjne formy usług bibliotecznych z nowymi technologiami.

Biblioteka Instytutu Historycznego funkcjonuje jako część systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Warszawskiego. System ten składa się z Biblioteki Uniwersyteckiej (BUW) oraz bibliotek jednostek organizacyjnych uczelni, które tradycyjnie określa się mianem bibliotek wydziałowych („Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2013”, 2014, s. 9). BIH jest jedną z sześciu bibliotek działających przy instytutach tworzących Wydział Historyczny (WH). W prowadzonej działalności biblioteka wykorzystuje zarówno tradycyjne formy udostępniania zbiorów i komunikacji z użytkownikami, jak i te funkcjonujące w Internecie. W codziennej pracy wykorzystywane jest oprogramowanie biblioteczne, zasoby sieciowe, a także narzędzia społecznościowego Internetu, mające ciągle polepszać świadczone usługi informacyjne oraz tworzyć silniejsze wię-

zi między biblioteką a jej użytkownikami. Można stwierdzić, że BIH w swej działalności wykorzystuje narzędzia charakterystyczne dla tzw. bibliotek 2.0¹.

Podstawę źródłową niniejszego artykułu stanowią dokumenty drukowane i elektroniczne (artykuły poświęcone historii IH i jej biblioteki, katalogi wystaw, strona internetowa BIH i jej profile w serwisach społecznościowych). Przywołane dane statystyczne dotyczące wypożyczeń, liczby zbiorów, opracowania zbiorów itd. pochodzą ze sprawozdań rocznych BUW. Część wniosków i opisów oparta została na obserwacjach poczynionych w trakcie praktyk studenckich w BIH oraz informacjach uzyskanych od pracowników biblioteki. Autor pragnie podziękować kierownicze Biblioteki Instytutu Historycznego Ewie Szutkowskiej oraz jej pracownikom za przychylne przyjęcie w trakcie praktyk oraz pomoc okazaną przy zbieraniu informacji i materiałów niezbędnych do powstania tego artykułu.

HISTORIA BIBLIOTEKI INSTYTUTU HISTORYCZNEGO UW

Początki Biblioteki Instytutu Historycznego UW związane są bezpośrednio z rozpoczęciem wykładania historii na Uniwersytecie Warszawskim po jego odnowieniu w 1915 r. Początkowo studia historyczne nie odbywały się w ramach wydzielonej struktury instytucjonalnej. Historycy pracujący na Uniwersytecie stworzyli wspólnie Seminarium Historyczne, a powołanie pierwszych katedr historycznych nastąpiło w 1919 r. Seminarium Historyczne mieściło się w Budynku Seminaryjnym², a katedry wchodzące w jego skład posiadały wspólne pomieszczenia i księgozbiory, które wzajemnie sobie udostępniano. Podstawę zbiorów stanowiły książki porosyjskie oraz dublety z BUW i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, liczące w 1916 r. około 1 tys. jednostek inwentarzowych. Były to typowe księgozbiory podręczne, których nie przechowywano w osobno wydzielonych pomieszczeniach, a obsługiwali je studenci historii, wykonujący konieczne prace jako wolontariusze. Pomieszczenia z szafami bibliotecznymi pełniły jednocześnie funkcje sal seminaryjnych, gabinetów pracowników oraz czytelni. Instytut Historyczny (IH) utworzony został w 1931 r. jako federacja katedr. Nie przyniosło to jednak scalenia księgozbiorów, które nadal funkcjonowały jako współużytkowany zasób poszczególnych katedr i zakładów. W 1938 r. nastąpiło przeniesienie Instytutu do nowego budynku (do części tzw. gmachu

¹ Są to różnego typu działania. Wśród nich wskazać można np. tworzenie własnych zasobów cyfrowych, prowadzenie działalności informacyjnej w środowisku sieciowym, korzystanie z serwisów społecznościowych. Szerzej o zjawisku biblioteki 2.0 pisali m.in. Grzegorz Gmiterek, Agnieszka Koszowska oraz autorzy blogu *Biblioteka 2.0* (Gmiterek, 2012; Gmiterek, 2014; Koszowska, 2007; Koszowska, 2008; Biblioteka 2.0).

² Obecnie budynek ten określany jest mianem „Poseminaryjnego” i stanowi jedną z siedzib Wydziału Prawa i Administracji UW.

pomuzealnego), jednak nie polepszyło to w istotny sposób sytuacji lokalowej bibliotek. W 1939 r. zbiory bibliotek Instytutu Historycznego liczyły około 12 tys. jednostek inwentarzowych. Chociaż w okresie II wojny światowej gmach pomuzealny uległ relatywnie niewielkim uszkodzeniom, to jednak księgozbiór w znacznej mierze został rozproszony bądź zniszczony (część książek uratowali pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej, którzy przenieśli około 6 tys. wol. do gmachu BUW) (Gieysztor, 2005).

Okres po 1945 r. to czas, w którym nastąpiła stopniowa odbudowa Instytutu Historycznego. Z ocalałych zbiorów utworzona została Biblioteka IH, do której włączono książki pochodzące z różnych źródeł: darów, zakupów, depozytów oraz zasobów zabezpieczonych na Dolnym Śląsku. Sporego wysiłku wymagało także odbudowanie bazy lokalowej oraz wyposażenie magazynu. Do zorganizowania BIH zatrudnieni zostali stali pracownicy, a na jej czele stanęła Alina Drozdowicz. Otwarcie IH wraz z biblioteką nastąpiło 31 stycznia 1947 r. (Drozdowicz, 2005). Czytelnia (nazywana Lektorium) liczyła 80 stanowisk oraz starannie wyselekcjonowany księgozbiór podręczny. Pracownicy BUW odpowiedzialni za tworzenie sieci bibliotecznej UW traktowali organizację czytelnicy i BIH jako wzór organizacyjny dla innych bibliotek zakładowych (Romańska, 1998).

Kolejne lata przyniosły dalszą rozbudowę BIH, która stała się jedną z największych bibliotek wydziałowych w sieci biblioteczno-informacyjnej UW. Nastąpiło powiększenie księgozbioru, który z wyjściowych 6 tys. wol. w 1945 r. osiągnął 42 tys. jednostek inwentarzowych w 1952 r. i ponad 220 tys. jednostek w 2013 r. („Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2013”, 2014, s. 199; Romańska, 1998, s. 226). Powiększane były także baza lokalowa oraz stan zatrudnienia personelu bibliotecznego. W 2011 r. oddany został do użytku nowy budynek WH, którego znaczną część przeznaczono dla BIH (umieszczono w nim magazyny, w których ustawiono 140 tys. wol., pokoje bibliotekarzy oraz czytelnię dla pracowników naukowych IH) („Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2011”, 2012, s. 14). Na przestrzeni lat 1945-2014 można zaobserwować dość dużą stabilność kierownictwa BIH. W okresie 69 lat funkcję kierownika pełniły cztery osoby (Alina Drozdowicz w latach 1947-1972, Halina Michalak w latach 1972-2002, Tomasz Morawski 2002-2013, Ewa Szutkowska od 2013 r.) (Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2014; Janicki, 2008).

ORGANIZACJA BIH

Biblioteka Instytutu Historycznego funkcjonuje w strukturze Instytutu. Jej prace koordynuje kierownik wspomagany przez dwunastu bibliotekarzy (wg stanu na grudzień 2014 r.). Dodatkowo studenci studiów niestacjonarnych (przede

wszystkim trybu wieczorowego), którzy uzyskają zgodę dyrekcji Instytutu, mogą odpracować czesne wykonując zadania na rzecz biblioteki. Ich zadaniem jest przede wszystkim obsługa magazynów, realizacja zamówień użytkowników i inne prace pomocnicze. Struktura organizacyjna BIH odzwierciedla obieg dokumentu w bibliotece. BIH podzielona jest na trzy sekcje: akcesji i gromadzenia zbiorów (1 osoba), opracowania zbiorów (4 osoby) i udostępniania zbiorów (7 osób). Pierwsza z sekcji ma za zadanie nabywać dokumenty, przyjmować dary, prowadzić wymianę zbiorów z innymi instytucjami oraz rozliczenia finansowe z kwesturą UW. Dokonywana jest w niej selekcja wpływających materiałów, wstępny ich opis oraz wprowadzanie do księgi akcesyjnej (prowadzonej obecnie w formie bazy danych). W drugim z działów ma miejsce opracowanie bibliograficzne i rzeczowe dokumentów, nadawanie sygnatur oraz wprowadzanie ich do ksiąg inwentarzowych, które obecnie także prowadzone są w formie bazy danych. Do zadań trzeciej z funkcjonujących sekcji należą udostępnianie zbiorów BIH na miejscu użytkownikom, zapewnianie obsługi czyteln i magazynów oraz prowadzenie wypożyczeń standardowych (czytelnikom posiadającym do nich prawo) i międzybibliotecznych. Bibliotekarze pracujący w poszczególnych sekcjach wykonują także zadania przypisane do zakresu obowiązków innych sekcji (np. pracownicy sekcji opracowania zbiorów pełnią także dyżury w Lektorium, a ci z sekcji udostępniania zbiorów katalogują dokumenty). Biblioteka nie posiada etatów magazynierów. Prace zarezerwowane dla magazynierów wykonują osoby zatrudnione w sekcji udostępniania zbiorów na etatach bibliotekarskich oraz studenci odpracowujący czesne.

Bazę lokalową BIH stanowią magazyny, czytelnie oraz pomieszczenia dla pracowników. Zbiory przechowywane są w czterech magazynach – część książek i zbiory specjalne w dwóch magazynach znajdujących się w starym gmachu, czasopisma i pozostała część książek w dwóch innych usytuowanych w nowym budynku. Infrastrukturę umożliwiającą szybkie transportowanie zbiorów i komunikację między obiema częściami BIH stanowią windy oraz zadaszony łącznik pomiędzy starym a nowym budynkiem, umieszczony na wysokości pierwszego piętra. Do dyspozycji użytkowników przeznaczone są trzy czytelnie. Czytelnia ogólna nazywana jest Lektorium, którego patronem jest jeden z głównych twórców i pierwszy dyrektor IH, Marcei Handelsman. Pomieścić może 90 czytelników, którzy do dyspozycji mają księgozbiór podręczny udostępniany w trybie wolnego dostępu, oraz 6 stanowisk komputerowych. Z czytelni korzystać mogą wszyscy zainteresowani (studenci, pracownicy naukowcy oraz osoby spoza Instytutu). Pozostałe dwie czytelnie (jedna w starym, druga w nowym budynku) przeznaczone są wyłącznie dla pracowników naukowych IH. Łącznie jest w nich 14 stanowisk pracy oraz 2 komputery. Na wyposażenie składają się także czytnik mikrofilmów oraz skaner płaski A4 i skaner mikrofilmów. We wszystkich pomieszczeniach zapewniony jest bezprzewodowy dostęp do Internetu (Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2013b).

ZBIORY BIH

W 2012 r. zbiory Biblioteki Instytutu Historycznego liczyły ponad 220 tys. wol. Czyniło to z niej „największą w Polsce bibliotekę specjalistyczną o profilu historycznym” (Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2014). W liczbie tej uwzględniono dokumenty książkowe, czasopisma oraz zbiory specjalne gromadzone w BIH, na które składają się dokumenty kartograficzne, tablice paleograficzne, mikrofilmy, dokumenty na nośnikach optycznych oraz pokaźna kolekcja starych druków licząca ponad tysiąc woluminów. Należy podkreślić, że gromadzone dokumenty służą przede wszystkim potrzebom naukowym i dydaktycznym pracowników Instytutu Historycznego oraz studentom. Dlatego sprofilowane są pod kątem zaspokajania tych wymagań (stąd też np. tak charakterystyczny typ dokumentów, jakim są wspomniane tablice paleograficzne służące do nauki odczytywania średniowiecznego pisma odręcznego).

ZBIORY TRADYCYJNE (ANALOGOWE)

Od odbudowy biblioteki po II wojnie światowej do chwili obecnej nastąpił kilkunastokrotny wzrost liczby posiadanych zbiorów. W 2013 r. w swej kolekcji Biblioteka IH posiadała 157 692 wol. książek, 45 677 wol. czasopism i 19 379 jednostek zbiorów specjalnych (w 2006 r. odpowiednio: 148 162 wol., 38 344 wol. i 18 974 wol.).

Warto odnotować, że zasoby analogowe BIH stanowią duży odsetek ogólnej liczby zasobów posiadanych przez biblioteki wydziałowe należące do systemu biblioteczno-informacyjnego UW. Procent ten w ostatnich latach wzrasta. W 2006 r. było to 7,52% (7,49% książek, 8,90% czasopism i 5,87% zbiorów specjalnych), a w 2013 r. już 8,19% (7,60%, 12,89% i 6,68%) zbiorów BW³.

Zbiory BIH budowane są w oparciu o różne źródła wpływu. Jak w większości bibliotek pochodzą z zakupów, wymiany oraz darów. Ponadto biblioteka posiada dokumenty złożone w depozycie zarówno przez osoby fizyczne, jak i instytucje (Zamek Królewski w Warszawie czy Instytut Historyczny im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie).

Interesującym rozwiązaniem zastosowanym w BIH jest internetowy serwis służący do przeprowadzania wymiany bibliotecznej zbiorów analogowych (Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2014). Wykorzystując otwarte oprogramowanie Quick.Cart polskiej firmy Open Solution, przeznaczone do

³ Obliczenia własne na podstawie *Sprawozdań Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW* za lata 2006–2013 (2007; 2008; 2009; 2010; 2011; 2012; 2013).

Tabela 1

Zbiory BIH w latach 2006-2013

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
książki	148162	150217	152545	148533	150828	153089	155903	157692
czasopisma	38344	39549	40644	41638	42427	44077	45177	45677
zbiory specjalne	18974	19018	19040	19324	19348	19354	19372	19379
zbiory ogółem	205480	208784	212229	209495	212603	216520	220452	222748

budowy sklepów internetowych, stworzono platformę umożliwiającą wymianę z innymi bibliotekami dubletów i zbędnych dokumentów.

Do najcenniejszych zasobów będących w posiadaniu Biblioteki IH należy zbiór tablic paleograficznych i fotografii, odcisków pieczęci oraz edycje tekstów źródłowych (m.in. *Corpus Inscriptionum Latinarum*, *Monumenta Germaniae Historica*, *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*), jednak najwartościowszą część księgozbioru stanowi kolekcja starych druków licząca ponad 1 tys. dzieł (w ponad 1100 wol.) (Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2014). Pośród tytułów należących do BIH wymienić można wzornik pisma *Theatrum artis scribendi* Jodoka Hondiusa wyłoczony w Amsterdamie w 1594 r. oraz atlas *Theatrum orbis terrarum* Abrahama Orteliusa wydany w Antwerpii w 1579 r. (Janicki, 2008). Od początku XXI w. BIH w kilku partiach przekazała stare druki znajdujące się w jej posiadaniu w depozyt do BUW, co pozwala na lepszą ochronę posiadanych zasobów⁴.

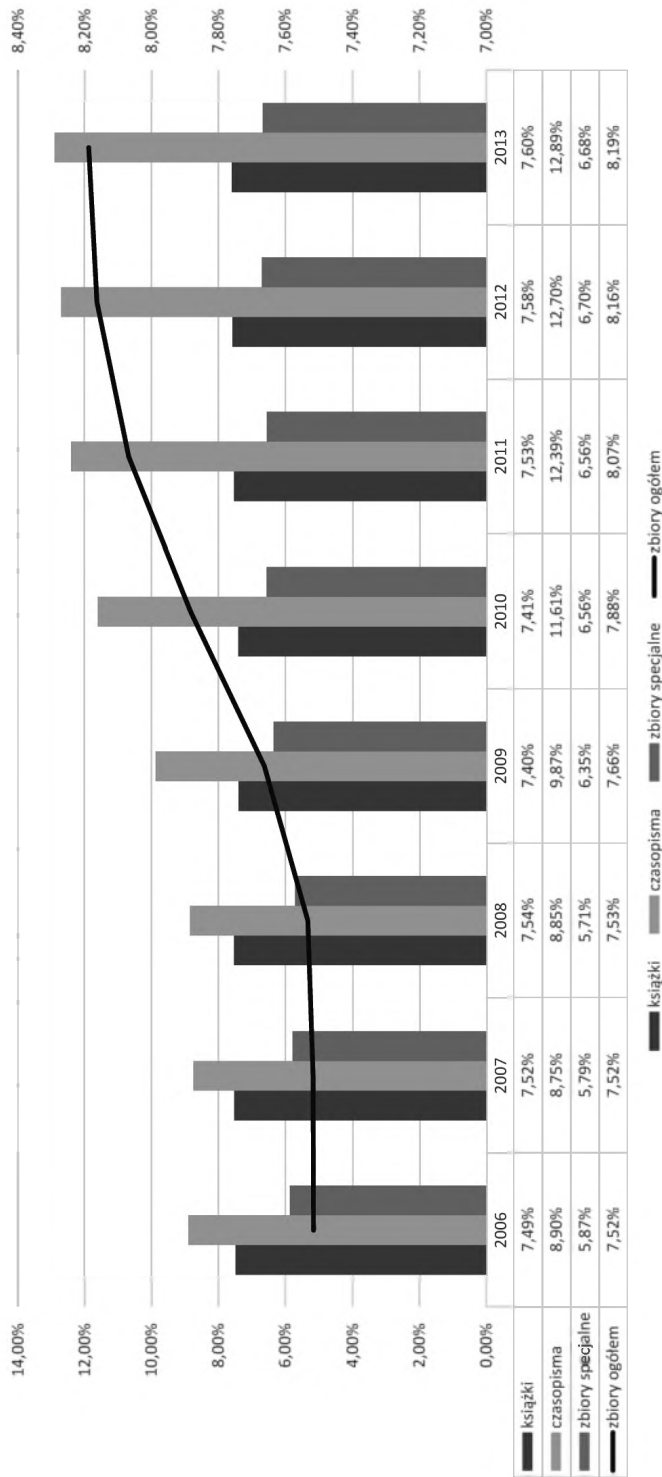
ZASOBY ELEKTRONICZNE (CYFROWE)

Oprócz zbiorów tradycyjnych, Biblioteka IH zapewnia użytkownikom dostęp do różnego typu zasobów cyfrowych. Należą do nich zasoby własne tworzone bądź współtworzone przez BIH oraz zasoby stworzone przez inne podmioty (w tym przypadku BIH jest pośrednikiem w dostępie).

Do pierwszej grupy należy zdigitalizowany zbiór starych druków należący do biblioteki. Projekt skanowania i opracowania został zrealizowany przy wsparciu Fundacji Naukowej Przyjaciół IH UW „Klio”, Muzeum Historii Polski oraz przy dofinansowaniu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W specjalnie stworzonym serwisie internetowym (www.staredruki.ihuw.pl) umieszczonych zostało 145 512 zeskanowanych stron składających

⁴ Ostatnią, piątą część zasobu starych druków przekazano w 2009 r. („Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2009”, 2010, s. 28). Wielkość depozytu w 2013 r. wynosiła 1171 wol. („Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2013”, 2014, s. 25).

Wykres 1
 Udział zbiorów BIH w zbiorach bibliotek wydziałowych UW [%] w latach 2006-2013

się na 609 druków. Udostępniane dokumenty pochodzą z domeny publicznej i opatrzone zostały licencją Creative Commons⁵, która umożliwia wykorzystanie skanów na tych samych warunkach, z uznaniem ich autorstwa (Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2013a). Wymienione działania nie są pierwszą aktywnością biblioteki na polu digitalizacji zbiorów. Już w grudniu 2007 r. w nowo otwartej cyfrowej bibliotece e-BUW znalazło się siedem dokumentów pochodzących właśnie ze zbiorów BIH („Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2007”, 2008, s. 53).

Kolejnym z zasobów tworzonych przez bibliotekę była ogólnodostępna *Bibliografia Pracowników Instytutu Historycznego*. Opracowywanie jej rozpoczęto w 2007 r. („Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2007”, 2008, s. 34). Bibliografia ta rejestrowała publikacje wydane przez pracowników IH. Udostępniano ją w formie bazy danych aktualizowanej co roku. Podstawę źródłową stanowiły ankiety dotyczące aktywności publikacyjnej, wypełniane przez zatrudnionych w instytucie naukowców. Od momentu wprowadzenia w 2013 r. zmian na stronie internetowej Instytutu bibliografia nie jest już dostępna szerokiej publiczności.

Warto odnotować, że kierownik sekcji opracowania zbiorów BIH jest równocześnie pełnomocnikiem dyrektora IH do spraw informatyzacji i projektów cyfrowych. Jego aktywność w tej dziedzinie jest wyraźnie dostrzegalna – odpowiadał on za zbudowanie cyfrowej kolekcji starych druków BIH oraz stworzenie repozytorium cyfrowego pod patronatem Wydziału Historycznego UW.

Na stronie internetowej Biblioteki IH znaleźć można szereg linków do drugiej kategorii zasobów cyfrowych, do których można dotrzeć za pośrednictwem BIH. Są to przede wszystkim odsyłacze do serwisów o tematyce historycznej, a więc takich, które mogą być interesujące dla użytkowników biblioteki. Hiperłącza umieszczone zostały w zakładce *Zasoby cyfrowe* i podzielone na cztery podkategorie: wyszukiwarki, biblioteki cyfrowe, bibliografie i biografie (Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2013b). W pierwszej z nich biblioteka wskazuje szereg serwisów umożliwiających przeszukiwanie zasobów cyfrowych różnych instytucji. Wśród nich znalazły się *Federacja Bibliotek Cyfrowych*, *The European Library*, *Europeana*, zbiór rosyjskich elektronicznych baz *Публичная Библиотека*, *Google Books* i *Internet Text Archive*. W zakładce *Biblioteki cyfrowe* umieszczono bezpośrednie linki do konkretnych bibliotek cyfrowych. Na liście figurują m.in. *Polska Biblioteka Internetowa*, *Polona* (niestety, w tym przypadku link jest nieaktualny – odsyła do starej wersji portalu, opartej na oprogramowaniu dLibra), *Projekt Gutenberg*, *e-bUW*, *Open Library*, *The Latin Library*, *Докучфера* i *Early Christian Writings*. Podstrona poświęcona bibliografiom zawiera odsyłacze do następujących baz bibliograficznych: *Bibliografii Historii Polskiej*, *Elektronicznej Bazy Bibliografii Estreichera* oraz *BazHum*. W kategorii *Biografie* udostępniane są linki do stron *Polskiego Słowni-*

⁵ CC-BY-SA (Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach).

ka *Biograficznego*, brytyjskiego *Oxford Dictionary of National Biography*, niemieckiego *Deutsche Biographie* oraz rosyjskiego *Русского Биографического Словаря*.

Oprócz wyżej wymienionych zasobów, użytkownicy biblioteki w ramach systemu biblioteczno-informacyjnego UW mogą korzystać z polskich i zagranicznych baz danych, do których dostęp subskrybuje BUW. Wśród nich znaleźć można bazy zebrane w platformie EBSCOhost, ProQuest czy szczególnie ceniony przez środowisko historyków JSTOR (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 2014).

Przedstawione powyżej zasoby z pewnością stanowią cenne źródło informacji dla użytkowników BIH. Słusznym postulatem byłoby jednak stałe rozbudowywanie bazy odsyłaczy zamieszczonych na stronie biblioteki w poszczególnych działach oraz bieżące ich aktualizowanie⁶. Może kierownictwo BIH powinno rozważyć stworzenie tematycznego katalogu internetowego interesujących z punktu widzenia użytkownika zasobów cyfrowych, bibliograficznych i biograficznych? Odpowiednie jego zorganizowanie, prowadzenie i wypromowanie mogłoby przysporzyć popularności bibliotece oraz pomóc pozyskać nowych użytkowników.

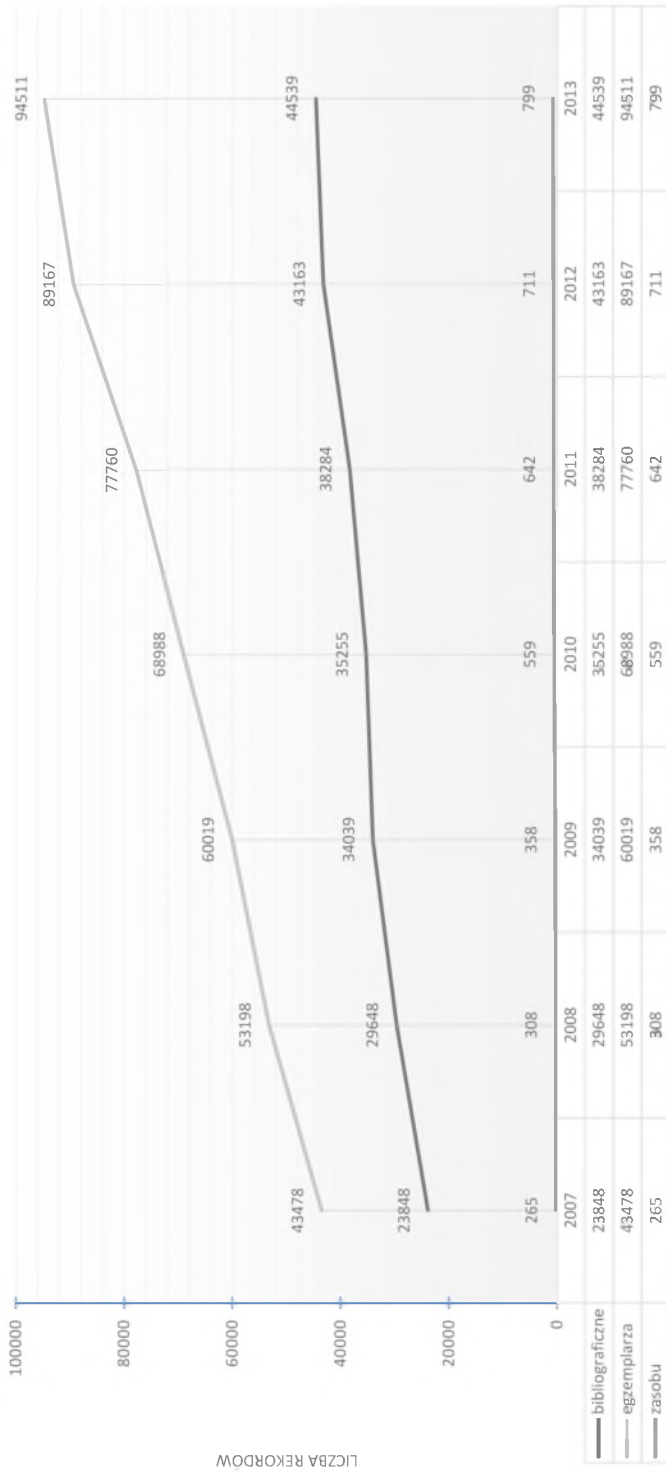
KATALOGI (ANALOGOWE I CYFROWE)

Podobnie jak przy udostępnianiu zbiorów, tak i w przypadku katalogów, w Bibliotece IH funkcjonują te analogowe i cyfrowe. Katalogi analogowe zostały zamknięte w 2008 r. (wyjątek stanowi katalog czasopism), jednak w dalszym ciągu są udostępniane użytkownikom. W skład katalogów tradycyjnych wchodzi katalogi kartkowe (szufladkowe) rozmieszczone na korytarzach instytutu i w Lektorium oraz rzadko dziś już spotykany w bibliotekach katalog kłamrowy umieszczony przed wejściem do czytelnicy. Na katalogi kartkowe składają się: katalog alfabetyczny książek (uporządkowany wg haseł autorskich, korporatywnych i tytułowych i obejmujący dokumenty wydane w latach 1972-2008), katalog krzyżowy, czyli haseł przedmiotowych i autorskich (zamknięty w 1997 r.), katalog płyt CD, katalog tablic paleograficznych, katalog prac doktorskich za lata 2008-2011 oraz katalog depozytów dydaktycznych dla studentów. W formie katalogu kłamrowego funkcjonuje katalog alfabetyczny książek wydanych do 1972 r. (w układzie alfabetycznym haseł autorskich, korporatywnych i tytułowych), katalog czasopism, katalog zbiorów specjalnych i katalog prac doktorskich napisanych do 2008 roku (Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2014).

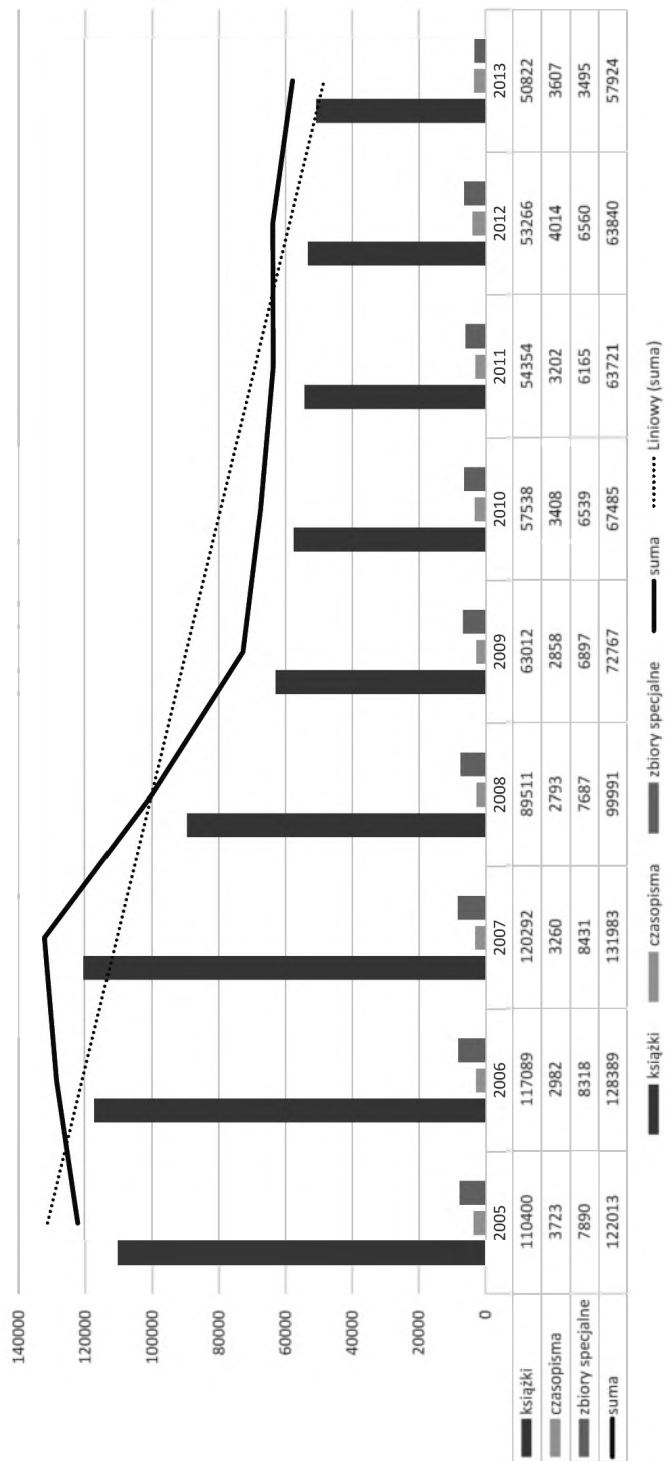
Biblioteka IH uczestniczy w tworzeniu centralnego katalogu online bi-

⁶Np. odsyłacz do stron *Polskiego Słownika Biograficznego* kieruje użytkownika jedynie do indeksu haseł opublikowanych w papierowej edycji PSB. W grudniu 2014 r. uruchomiona została elektroniczna baza danych, która zawiera pełnotekstowe wersje biogramów ze *Słownika* (Narodowy Instytut Audiowizualny, 2014) i do niej użytkownik biblioteki za pośrednictwem jej strony nie dotrze.

Wykres 2
Liczba rekordów wygenerowanych przez BIH UW w katalogu bibliotek UW w latach 2007-2013

Wykres 3
 Udostępnianie prezencyjne zbiorów w BIH w latach 2006-2013

bliotek UW. Baza ta funkcjonuje w oparciu o system VTLS/Virtua. Zbiory BIH uwzględnione w tym katalogu to wszystkie książki, które znalazły się w posiadaniu biblioteki po 1997 r. oraz stopniowo rosnąca liczba czasopism. Ponadto prowadzona jest retrokonwersja kart katalogowych sporządzonych przed 1997 r. (z katalogów szufladkowego i klamrowego). W końcu grudnia 2013 r. liczba rekordów bibliograficznych wprowadzonych do OPAC wyniosła 44 539 rekordów, rekordów egzemplarza – 94 511, a rekordów zasobu – 799 („Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2013”, 2014, s. 205). Stanowiło to odpowiednio 15,8, 9,7 i 10,5% wszystkich rekordów wprowadzonych do katalogu przez biblioteki wydziałowe uczestniczące w realizacji wspólnego katalogu online. Liczba rekordów tworzonych w Bibliotece IH przyrasta systematycznie. Wzrost liczby rekordów stworzonych przez BIH we wspólnym OPAC w latach 2007-2013 ilustruje wykres.

Warto zaznaczyć, że od 1 września 2014 r. katalog bibliotek UW działa w oparciu o oprogramowanie Chamo. Zawiera on pewne komponenty charakterystyczne dla OPAC 2.0. Przede wszystkim pozwala na wyszukiwanie poprzez „jedno okienko”. Ponadto wyniki wyszukiwania można filtrować za pomocą faset. Kolejną z możliwości, jakie daje czytelnikom nowe oprogramowanie, jest współuczestniczenie w tworzeniu opisów poprzez swobodne tagowanie rekordów. Czy jednak osoby używające nowego katalogu w pełni wykorzystują wszystkie jego nowe funkcjonalności? Jak słusznie zauważa Grzegorz Gmiterek, użytkownicy stosunkowo rzadko korzystają z możliwości dawanych przez oprogramowanie typu OPAC 2.0. Dzieje się tak, ponieważ najczęściej nie mają oni świadomości istnienia tych funkcji (Gmiterek, 2014, s. 31). Rozpropagowanie możliwości współtworzenia katalogu przez użytkowników oraz zachęcenie ich do współpracy, stanowi niewątpliwie duże wyzwanie na przyszłość dla bibliotek decydujących się na wprowadzenie nowego oprogramowania (a więc pośrednio także BIH).

UDOSTĘPNIANIE ZBIORÓW

Ze względu na charakter zasobów Biblioteki IH, udostępniane są one zarówno w trybie tradycyjnym, jak i za pośrednictwem komputerów. Czytelnicy mają możliwość korzystania ze zbiorów tradycyjnych na miejscu w czytelni po złożeniu zamówienia na rewersie papierowym. Liczba dokumentów udostępnionych prezencyjnie w czytelni w 2013 r. wyniosła ogółem 57 924 (50 822 wol. książek, 3607 wol. czasopism i 3495 jednostek zbiorów specjalnych). W porównaniu z poprzednimi latami widoczny jest wyraźny, ponad dwukrotny spadek ilości udostępnionych w lektorium zasobów.

Ponadto pracownicy naukowci i doktoranci IH mają prawo do wypożyczenia 25 wol., które muszą zostać zwrócone do czasu corocznego

skontrum. Przywilej wypożyczania książek na weekendy (1 wol.) oraz okresy świąteczne (2 wol.) posiadają także studenci od II roku studiów pierwszego stopnia. Regulamin biblioteki umożliwia pożyczanie wybranych kategorii zbiorów innym grupom użytkowników (Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2013b). W razie potrzeby zasoby biblioteki są także wypożyczane pracownikom na czas prowadzonych przez nich zajęć dydaktycznych. W przeciwieństwie do liczby zbiorów udostępnianych prezencyjnie w czytelni, rośnie liczba dokumentów wypożyczanych poza nią. W 2005 roku pożyczono użytkownikom 7601 woluminów (5273 wol. książek i 2328 wol. czasopism), natomiast w 2013 r. liczba ta wzrosła ponad dwukrotnie (do 18 491 woluminów – 14 209 wol. książek i 2178 wol. czasopism oraz 2104 jednostek zbiorów specjalnych)⁷. Oprócz wypożyczeń dla swych użytkowników, BIH prowadzi także wypożyczenia międzybiblioteczne. W 2013 r. udostępniono w ten sposób innym księżnicom 213 wol. książek (inne biblioteki udostępniły Bibliotece IH 102 wol. książek). W 2013 r. aktywne konto do wypożyczeń międzybibliotecznych miało w BIH 70 bibliotek („Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2013”, 2014, s. 203-204).

Przyczyn obserwowanego spadku liczby udostępnionych prezencyjnie dokumentów w Bibliotece IH może być kilka. Pierwszą z nich jest coraz szersza digitalizacja polskich zbiorów bibliotecznych. W ostatnich latach obserwujemy powstawanie coraz liczniejszych bibliotek i repozytoriów cyfrowych, w których znaleźć można dokumenty zgromadzone również w BIH i uzyskać do nich dostęp z dowolnego miejsca i w dowolnym czasie. Po drugie, najliczniejszą kategorię użytkowników czytelni niewątpliwie stanowią studenci. Coraz częstszą praktyką w tej grupie jest wykonywanie cyfrowych reprodukcji materiałów niezbędnych na zajęcia i do nauki, a następnie przekazywanie ich innym potrzebującym bądź zamieszczanie ich na portalach oferujących hosting plików. W ten sposób stopniowo zanika potrzeba fizycznej obecności w Lektorium tak dużej liczby osób, jak dawniej. Za trzeci czynnik można uznać przeprowadzoną w ostatnich latach liberalizację regulaminu biblioteki (m.in. umożliwienie wypożyczania książek na weekendy przez studentów czy przyzwolenie na wykonywanie przez czytelników zdjęć dokumentów). Wprowadzone zmiany, także w kwestii wypożyczeń, sprawiły, że w szerszym zakresie mogą z nich korzystać studenci. Efektem modyfikacji przepisów jest podwojenie liczby wypożyczonych poza czytelnię dokumentów na przestrzeni lat 2005-2013. W tym samym okresie

⁷Liczba wypożyczonych książek wzrosła ponad dwukrotnie, natomiast nieznacznie zmalała liczba wypożyczonych czasopism. W 2013 r. do statystyki włączone zostały wypożyczenia zbiorów specjalnych, których w poprzednich latach nie uwzględniano.

Tabela 2

Tematyka wpisów BIH w portalach społecznościowych oraz w zakładce „Nowości i ogłoszenia” w serwisie WWW

	nowości w księgozbiorze	sprawy organizacyjne	konkursy i rozrywka	o IH	książki, biblioteki, muzea	o BIH	prawo autorskie i OA	zasoby elektroniczne	BUW	liczba wpisów
facebook	43	23	9	8	7	4	4	4	3	105
twitter	56	22	4	2	1	3	6	1	2	97
www	58	20	2	1	0	1	4	2	0	88

prawie dwukrotnie zmalała liczba zbiorów udostępnionych prezencyjnie na miejscu.

Dostęp do zasobów cyfrowych Biblioteki IH możliwy jest dla wszystkich za pośrednictwem Internetu z dowolnego miejsca na świecie. Przy niektórych zasobach występują jednak pewne ograniczenia. Dostęp bez posiadania konta bibliotecznego w BUW do baz subskrybowanych przez BUW zapewniony jest jedynie na komputerach w czytelnii. W przypadku chęci skorzystania z baz danych poza czytelnia, bądź z prywatnego komputera, konieczne jest zalogowanie się przy użyciu numeru karty bibliotecznego BUW i hasła.

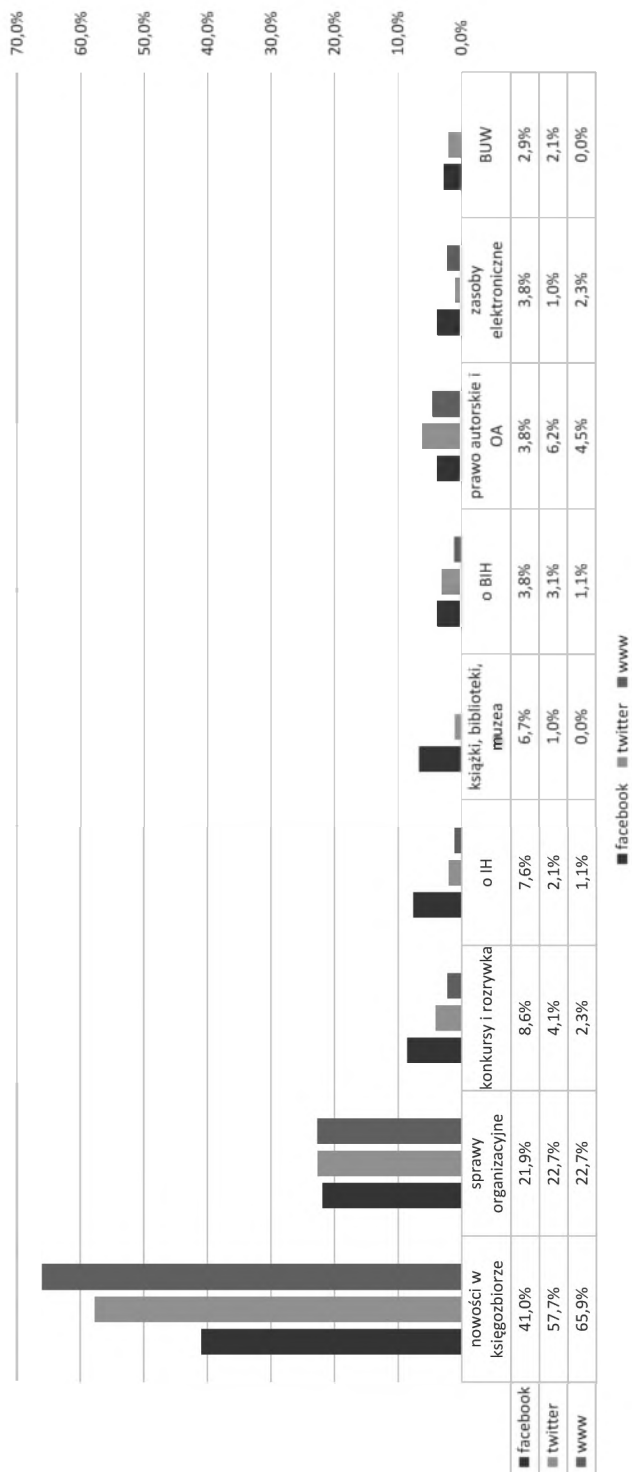
KOMUNIKACJA Z UŻYTKOWNIKAMI

Komunikacja z użytkownikami oraz otoczeniem stanowi istotny obszar działalności różnych instytucji, w tym bibliotek. Współcześnie obok tradycyjnych postaci komunikowania się coraz szerzej wykorzystywane są nowe technologie. Biblioteka IH w swych działaniach używa zarówno form tradycyjnych, jak i tych bardziej współczesnych.

TRADYCYJNE FORMY KOMUNIKOWANIA

Jednym z klasycznych narzędzi komunikacji z użytkownikami stosowanych w BIH są tablice ogłoszeń przed wejściem do czytelnii. Jest to forma jednostronna, nastawiona na przekazywanie informacji od biblioteki do czytelników. Na tablicach tych można znaleźć podstawowe informacje o godzinach otwarcia Lektorium dla czytelników oraz regulamin korzystania ze zbiorów. W przestrzeni wokół tablic rozmieszczane są także plakaty promujące inicjatywy związane z otwartą nauką czy wydarzenia mogące potencjalnie zainteresować użytkowników biblioteki. Inną formą jednostronnej komunikacji, przekazującą komunikaty od użytkowników do biblioteki, jest umieszczone w czytelnii pudełko, do którego osoby korzystające

Wykres 4
 Tematyka zamieszczanych przez BIH w portalach społecznościowych
 i zakładce „Nowości i ogłoszenia” w serwisie WWW [%]

z usług księżnicy mogą wrzucać kartki z propozycjami wydawnictw, które ich zdaniem, powinny zostać zakupione i włączone do księgozbioru. Poza wymienionymi powyżej sposobami wymiany informacji, stosowana jest także komunikacja dwukierunkowa pomiędzy pracownikami i użytkownikami. Odbyna się ona w formie ustnej i najczęściej dotyczy spraw formalno-organizacyjnych, informacji o zbiorach czy zapytań bibliograficznych.

INTERNET I MEDIA SPOŁECZNOŚCIOWE

We współczesnym świecie Internet stanowi coraz ważniejszą przestrzeń informacyjną i komunikacyjną. Biblioteka IH posiada własny serwis internetowy, za pośrednictwem którego komunikuje się z użytkownikami. Jest to podstawowy kanał komunikacyjny w Internecie. W serwisie tym znajdują się wszelkie informacje niezbędne do korzystania z usług biblioteki (regulamin, godziny otwarcia, dane kontaktowe, informacje o zbiorach analogowych i zasobach cyfrowych). Do kontaktu z użytkownikami służy formularz, za pośrednictwem którego można wysłać wiadomość do biblioteki. Ważną rolę pełni zakładka *Nowości i ogłoszenia*, stworzona na platformie wordpress.com. Dział ten prowadzony jest w formie blogu, na którym zamieszczane są wszelkiego rodzaju bieżące komunikaty organizacyjne, informacje o nowych dokumentach w księgozbiornie, wiadomości o warsztatach poświęconych Open Access itp. Zakładka ta stanowi najczęściej aktualizowany element serwisu internetowego BIH. Wbudowany kanał RSS umożliwi użytkownikom subskrybującym go otrzymywanie na bieżąco informacji o nowych wpisach. 1 stycznia 2015 r. licznik odwiedzin na stronie wskazywał ponad 64 tys. wejść od jej założenia w czerwcu 2011 r.

Ważną rolę w komunikacji z otoczeniem odgrywają profile biblioteki w serwisach społecznościowych. BIH posiada konta w serwisach Facebook oraz Twitter⁸. Profil zamieszczony w pierwszym z portali jest obserwowany przez grupę ponad 700 użytkowników. Ten umieszczony na Twitterze śledzi 178 użytkowników (BIH zaś przygląda się aktywności 45 użytkowników).

Jakie treści publikowane są przez Bibliotekę IH na blogu poświęconym nowościom i ogłoszeniom oraz w serwisach społecznościowych? Badanie przeprowadzone na potrzeby niniejszego artykułu obejmowało wpisy zamieszczone przez BIH na stronie internetowej w zakładce *Nowości i ogłoszenia* oraz na profilach biblioteki w portalach społecznościowych facebook.com i twitter.com w okresie od 1 stycznia 2014 do 31 grudnia 2014 r. Zamieszczone wpisy zostały policzone, a następnie pogrupowane w kategorii: nowości w księgozbiornie; sprawy organizacyjne (zmiany godzin otwarcia,

⁸Pierwsze z nich zostało utworzone 30 sierpnia 2010 r., drugie 3 września tego samego roku (Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2010a; Biblioteka Instytutu Historycznego UW, 2010b).

szkolenia biblioteczne); konkursy i rozrywka (konkursy dla użytkowników organizowane przez bibliotekę i inne instytucje); o IH (wydarzenia z życia Instytutu Historycznego); książki, biblioteki, muzea (informacje o targach książek, kiermaszach, akcjach prowadzonych przez muzea i inne biblioteki); o BIH (informacje o historii książki oraz z jej „życia codziennego”); prawo autorskie i Open Access (konferencje i szkolenia dotyczące prawa autorskiego w kontekście otwartości nauki, linki do artykułów dotyczących Open Access); zasoby elektroniczne (linki do bibliotek i repozytoriów cyfrowych a także materiałów im poświęconych) oraz BUW (informacje dotyczące korzystania z BUW i akcji organizowanych w tej bibliotece). Wyniki badania przedstawione zostały w tabeli oraz na wykresie.

W analizowanym okresie najwięcej wpisów zamieszczonych zostało na facebooku (105), najmniej zaś na stronie z aktualnościami w serwisie BIH (88). Z analizy zawartości badanych serwisów wynika, że głównym tematem zamieszczanych wpisów są informacje o nowych pozycjach w księgozbiorze biblioteki. Ich liczba w poszczególnych serwisach wyniosła odpowiednio 43 (41%) na facebooku, 56 (57,7%) na twitterze oraz 58 (65,9%) w serwisie WWW. Podobne zróżnicowanie procentowe i w liczbach bezwzględnych można zaobserwować w innych kategoriach (z wyjątkiem spraw organizacyjnych – tu liczba wpisów wyrażona w liczbach bezwzględnych jest prawie taka sama). Na uwagę zasługują różnice ilościowe wpisów występujące w każdym z serwisów – świadczy to o tym, że użytkownik korzystający jedynie z jednego z kanałów komunikacyjnych nie uzyska wszystkich informacji, które mogłyby być dla niego przydatne. Warto odnotowania jest to, że BIH jest instytucją aktywnie komunikującą się z użytkownikami za pośrednictwem mediów społecznościowych.

PODSUMOWANIE

W artykule przedstawiona została Biblioteka Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Omówione zostały poszczególne obszary jej działalności. Na podstawie przeprowadzonych obserwacji i badań można wysnuć kilka wniosków.

1. Słuszne jest stwierdzenie, że jest to biblioteka czynnie wykorzystująca w swej działalności zarówno tradycyjne, jak i nowoczesne technologie. Oczywiście zawsze możliwe jest poszerzanie bazy wykorzystywanych narzędzi oraz podejmowanie nowych inicjatyw w celu zaspokajania potrzeb informacyjnych użytkowników.
2. Na szczególną uwagę zasługuje bogactwo (zarówno ilość, jak i różnorodność) zgromadzonych zasobów oraz działania podejmowane na rzecz ich udostępniania szerokiej publiczności za pośrednictwem Internetu.

3. Warte rozważenia jest stopniowe rozszerzanie i aktualizowanie bazy linków na stronach internetowych BIH. Działanie to powinno przynieść zwiększenie użyteczności informacyjnej serwisu biblioteki. Uzasadnione jest również promowanie zasobów elektronicznych zgromadzonych i udostępnianych przez BIH na jej stronie WWW. Można to robić organizując na szeroką skalę stacjonarne warsztaty czy internetowe szkolenia (np. za pomocą uczelnianej platformy e-learningowej) dla studentów i pracowników naukowych, gdyż bardzo często nie mają oni świadomości istnienia źródeł informacji innych niż analogowe (a jeżeli świadomość taką mają, to nie wiedzą o tym, gdzie i jak szukać niezbędnych informacji). Brak takich inicjatyw jest jedną ze słabych stron działalności bibliotecznej BIH. Przeprowadzenie tych działań powinno doprowadzić do pełniejszego zaspokojenia potrzeb informacyjnych użytkowników.
4. Jednym z narzędzi współczesnej działalności bibliotecznej jest badanie satysfakcji użytkowników z oferowanych usług. Niestety BIH nie przeprowadza planowej i wieloaspektowej ewaluacji własnych działań (np. poprzez przeprowadzenie badań ankietowych wśród pracowników i studentów IH UW). Warto, by biblioteka wiedziała, czy zaspokaja potrzeby swych czytelników i co może zrobić, by cały czas podnosić poziom świadczonych usług.

Krzysztof Migoń zaznaczył w jednym ze swych wystąpień, że zgromadzenie cennych i często unikatowych zbiorów oraz doświadczenie pracowników czyni z bibliotek naukowych (a taką jest BIH) bardzo ważny element rynku usług bibliotecznych (Migoń, 2010, s. 14). Niewątpliwie w Bibliotece Instytutu Historycznego kryje się duży potencjał informacyjny. Warto, by dyrekcja IH oraz pracownicy biblioteki potrafili o niego jeszcze lepiej zadbać i wykorzystać.

BIBLIOGRAFIA

- Biblioteka 2.0. *Biblioteka 2.0: Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych* [online]. [dostęp: 09.12.2014]. Dostępny w WWW: <<http://blog.biblioteka20.pl>>.
- Biblioteka Instytutu Historycznego UW (2010a). *Biblioteka IH UW (@BibliotekaIH)*. (Profil w serwisie Twitter.com). [dostęp: 02.01.2015]. Dostępny w WWW: <<https://twitter.com/BibliotekaIH>>.
- Biblioteka Instytutu Historycznego UW (2010b). *Biblioteka Instytutu Historycznego UW*. (Profil w serwisie facebook.com). [dostęp: 02.01.2015]. Dostępny w WWW: <<https://www.facebook.com/pages/Biblioteka-Instytutu-Historycznego-UW/143374225697858?fref=ts>>.
- Biblioteka Instytutu Historycznego UW (2013a). *Stare druki BIH UW: O projekcie*. [dostęp: 23.12.2014]. Dostępny w WWW: <<http://staredruki.ihuw.pl/stWeb/about/>>.
- Biblioteka Instytutu Historycznego UW (2013b). *Strona internetowa BIH UW*. [dostęp: 02.01.2015]. Dostępny w WWW: <<http://www.bihuw.pl>>.

- Biblioteka Instytutu Historycznego UW (2014). *Strona internetowa BIH UW*. [dostęp: 02.01.2015]. Dostępny w WWW: <<http://www.bihuw.pl>>.
- Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (2014). *Zbiory elektroniczne na UW*. [dostęp: 30.12.2014]. Dostępny w WWW: <http://www.buw.uw.edu.pl/?option=com_content&task=blogcategory&id=57&Itemid=122>.
- Carr, R. (2007). *The academic research library in a decade of change. Chandos information professional series*. Oxford: Chandos.
- Drozdowicz, A. (2005). Biblioteka Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego (1945-1970). W: *Tradycje i współczesność: księga pamiątkowa Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1930-2005*. Pod red. J. Łukasiewicza, M. Mycielskiego i J. Tyszkiewicza. Warszawa: Wydaw. „DiG”, s. 307-329.
- Fedorowicz-Kruszewska, M. (2014). Public library in postmodernity: a mixture of new tasks and traditional services. In: *Around the book the library and information. The present state – challenges – prospects: studies and essays*. Ed. by R. Malesa, A. Has-Tokarz i M. Juda. Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press, pp. 109-119.
- Gieysztor, A. (2005). Środowisko historyczne Warszawy w okresie międzywojennym. W: *Tradycje i współczesność: księga pamiątkowa Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1930-2005*. Pod red. J. Łukasiewicza, M. Mycielskiego i J. Tyszkiewicza. Warszawa: Wydaw. „DiG”, s. 11-23.
- Gmiterek, G. (2012). *Biblioteka w środowisku społecznościowego Internetu: Biblioteka 2.0*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Gmiterek, G. (2014). Biblioteka 2.0 w 2014 r. – analiza zjawiska. *e-mentor*, (2 (54)), 24-33. [dostęp: 09.12.2014]. Dostępny w WWW: <<http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/54/id/1091>>.
- Grygrowski, D. (2009). Funkcje nowoczesnej biblioteki w społeczeństwie wiedzy. W: *Propozycje i Materiały, Nowoczesna biblioteka. Materiały z ogólnopolskiej, przedjazdowej konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Konstancin-Jeziorna, 29-30 maja 2009 r.* Pod red. M. Drzewieckiego. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 9-20.
- Halasz-Cysarz, M. (2012). XXI wiek! Bibliotekarze bez bibliotek? A może biblioteki bez bibliotekarzy? W: *Koncepcje organizacji bibliotek*. Pod red. M. Wojciechowskiej. Gdańsk: Wydaw. Ateneum – Szkoły Wyższej, s. 283-299.
- Herring, M. Y. (2009). Fool's Gold: Why the Internet Is No Substitute for a Library. In: *Googlization of libraries*. Ed. by W. Miller & R. M. Pellen. London, New York: Routledge, pp. 29-53.
- Janicki, M. (2008). *Skarby Biblioteki Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego: Wystawa 17 XI-2XII 2008*. [Warszawa]: Instytut Historyczny UW.
- Koszowska, A. (2007). Jack Maness o teorii Biblioteki 2.0 oraz o tym, co Web 2.0 oznacza dla bibliotek [online]. *Biuletyn EBIB*, (4 (85)). [dostęp: 09.12.2014]. Dostępny w WWW: <<http://www.ebib.info/2007/85/a.php?koszowska>>.
- Koszowska, A. (2008). *Biblioteka 2.0 – usługi biblioteczne z wykorzystaniem technologii i narzędzi Web 2.0* [online]. [dostęp: 09.12.2014]. Dostępny w WWW: <<http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=10970&from=publication>>.
- Migoń, K. (2010). Nowoczesność w starej instytucji: kryteria, potrzeby i możliwości. W: *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja. Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. Materiały konferencyjne pod red. M. Wrocławskiej i J. Jerzyk-Wojteckiej. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 7-14.
- Narodowy Instytut Audiowizualny (2014). *IPSB – największa polska encyklopedia online od 16 grudnia – informacja prasowa* [online]. [dostęp: 01.01.2015]. Dostępny w WWW: <<http://www.ipsb.gov.pl>>.

- www.nina.gov.pl/institut/biuro-prasowe/artikul/2014/12/16/ipsb---najwieksza-polska-encyklopedia-online-od-16-grudnia---informacja-prasowa>.
- Romańska, A. (1998). Działalność Biblioteki Głównej w zakresie organizacji sieci bibliotecznej Uniwersytetu Warszawskiego. W: *Prace Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie: Vol. 29. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie w latach 1945-1980*. Pod red. A. Mężyńskiego i A. Bednarz. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, s. 223-253.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2006* (2007). Warszawa: BUW.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2007* (2008). Warszawa: BUW.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2008* (2009). Warszawa: BUW.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2009* (2010). Warszawa: BUW.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2010* (2011). Warszawa: BUW.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2011* (2012). Warszawa: BUW.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2012* (2013). Warszawa: BUW.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i bibliotek wydziałowych UW za rok 2013* (2014). Warszawa: BUW.
- Szeligowski, P. (2013). Bibliotekarz wśród współczesnych źródeł komunikacji. W: *Biblioteka, książka, informacja, Internet 2012*. Praca zbior. pod red. Z. Osińskiego & R. Malesy. Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 131-137.
- Wojciechowski, J. (2010). *Biblioteka w komunikacji publicznej*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Wojciechowski, J. (2014). *Biblioteki w nowym otoczeniu*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Żuber, B. (2012). Od bibliotekarza tradycyjnego do bibliotekarza hybrydowego. Zmiana wizerunku współczesnego pracownika biblioteki. W: *Koncepcje organizacji bibliotek*. Pod red. M. Wojciechowskiej. Gdańsk: Wydaw. Ateneum – Szkoły Wyższej, s. 245-264.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 13 maja 2015 r.

JAN KOZAKOWSKI
Institute of Information Science and Book Studies
The University of Warsaw
e-mail: kozakowskij@gmail.com

TRADITION AND MODERNITY. THE USE OF NEW
TECHNOLOGIES IN THE LIBRARY OF THE INSTITUTE
OF HISTORY OF THE UNIVERSITY OF WARSAW

KEYWORDS: The Library of the Institute of History of the University of Warsaw. Library 2.0. Research libraries. Special libraries. Digitization.

ABSTRACT: **Objective** – The author discusses activities of the Library of the Institute of History of the University of Warsaw (BIH) and shows how it blends traditional library practice with the use of new technologies. **Research method** – The paper is based on the results of the analysis of reference materials (scholarly publications, the University of Warsaw annual reports, BIH website, BIH profiles on facebook.com and twitter.com). **Results** – The history, structure and collections of the Library are presented as well as its methods of blending traditional practice with new activities (such as cataloging and providing access to library collections and other sources or communication with users). **Conclusions** – The Library of the Institute of History is well organized institution with rich collections and considerable information potential. It skilfully employs new technologies in many areas of its activity.

ZBIGNIEW GRUSZKA

Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej

Uniwersytetu Łódzkiego

e-mail: zgruszka@uni.lodz.pl

ŁÓDZKIE BIBLIOTEKOZNAWSTWO W OKRESIE ZMIAN. WYKORZYSTANIE NARZĘDZIA CSI DO POMIARU SATYSFAKЦИИ STUDENTÓW W KATEDRZE BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO¹

Zbigniew Gruszka – absolwent bibliotekoznawstwa i komunikacji społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, pracownik Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi (2008-2013), od 2013 r. adiunkt w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ. Najważniejsze publikacje: *Udział Józefa Grycza w pracach nad „Przeglądem Bibliotecznym” w latach 1927-1939* (2011), *„Przegląd Biblioteczny” – monografia* (2013), *Problematyka działalności pozaprogramowej studentów na przykładzie bibliotekoznawczych kół naukowych w Polsce w świetle przeprowadzonych badań* (2014), *Drugie wydanie „Życia książki” w świetle korespondencji autora i opublikowanych recenzji* (2014), *Wałbrzyska książka regionalna – próba charakterystyki zjawiska po 1989 roku* (2014). Od 2013 r. sekretarz Komitetu Głównego Olimpiady Bibliologicznej i Informatologicznej.

SŁOWA KLUCZOWE: Badania jakości. Pomiar satysfakcji. Metoda CSI. Edukacja uniwersytecka.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Łódzka Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej jest najstarszym ośrodkiem akademickim kształcącym bibliotekarzy. Zmiany, jakie nastąpiły w szkolnictwie wyższym w ostatnich latach i które nie ominęły zawodu bibliotekarza, wymagają pogłębionej refleksji nad miejscem informacji naukowej i bibliotekoznawstwa we współczesnej dydaktyce akademickiej. **Metody badań** – Zastosowano zaczerpniętą z nauki o zarządzaniu metodę (zwaną też narzędziem) CSI, mierzącą poziom satysfakcji, która posłużyła do pomiaru satysfakcji studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa kształ-

¹ Artykuł stanowi zmodernizowaną wersję części badawczej pracy „Badanie satysfakcji studentów Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego za pomocą metody CSI”, przygotowanej przez autora podczas Menedżerskich Studiów Podyplomowych na Politechnice Łódzkiej w roku akademickim 2013/2014.

jących się na Uniwersytecie Łódzkim. **Wyniki i wnioski** – Otrzymane w badaniu wyniki posłużyły do wykonania wizualizacji w postaci mapy jakości, umożliwiającej wyodrębnienie czterech rodzajów współczynników, począwszy od nieistotnych, po te, wymagające podjęcia pilnych działań naprawczych, które zostały omówione oraz zinterpretowane.

WPROWADZENIE

Satysfakcja klienta jest czynnikiem pozatransakcyjnym sprzedaży towaru lub usługi, uzależnionym od ich jakości. Jej poziom zależy od dysonansu poznawczego klienta i stanowi różnicę między postrzeganiem dobra (usługi) przez klienta a jego potrzebami i oczekiwaniami (Sztucki, 1998, s. 194-195).

Znaczenie jakości, choć w teorii zarządzania obecne co najmniej od lat 50. XX w., w polskim bibliotekarstwie zostało dostrzeżone stosunkowo niedawno. Jedną z pierwszych autorek zainteresowanych tą tematyką jest Ewa Głowacka, która opublikowała w 1998 r. artykuł poświęcony zarządzaniu jakością (Głowacka, 1998). Za istotny dla omawianej tematyki należy uznać artykuł Beaty Żołędowskiej, zamieszczony w „Studiach Bibliologicznych”, przedstawiający najważniejsze założenia dotyczące badania satysfakcji użytkowników biblioteki (Żołędowska, 2006). Zdaniem badaczki Indeks Satysfakcji Klienta umożliwia pomiar i analizę poziomu zadowolenia klienta zarówno w odniesieniu do poszczególnej cechy, jak i całości kształtu usług (Żołędowska, 2006, s. 98). Ta sama autorka zamieściła w wydanym w 2013 r. podręczniku *Bibliotekarstwo* rozdział: Jakość w działalności bibliotek (Żołędowska-Król, 2013).

CEL I PRZEDMIOT BADAŃ

Celem pracy jest zbadanie stopnia zadowolenia i satysfakcji studentów kierunku Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, kształcących się w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego w roku akademickim 2013/2014. Badanie zostało przeprowadzone w czerwcu 2014 r., na miesiąc przed przewidzianą przeprowadzką do nowego gmachu Wydziału Filologicznego UŁ.

Formularze były przekazywane respondentom do indywidualnego wypełnienia, jednak każdorazowo byli oni instruowani co do sposobu gromadzenia danych, zastosowanej w ankiecie skali (była to skala szkolna 1-6, gdzie 1 oznacza najniższą notę, a 6 – najwyższą), a także zapewniani o anonimowości badania.

W badaniu wzięło udział 84 respondentów (15 osób z I roku studiów licencjackich, 20 osób z II roku studiów licencjackich, 11 osób z III roku studiów licencjackich, 17 osób z I roku studiów magisterskich, 9 osób z II roku

studiów magisterskich, 12 osób ze studium podyplomowego). W stosunku do liczby wszystkich studentów najwyższą stopę zwrotu ankiet osiągnięto na II roku studiów licencjackich (90,9%), a najniższą – na II roku studiów magisterskich (42,9%). Średnia stopa zwrotu kwestionariuszy wyniosła 66,9%, co oznacza że 2 na 3 studentów Katedry wzięło udział w badaniu.

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADANIA

Do analizy i opisu zgromadzonych danych wykorzystano stosowane w nauce o zarządzaniu narzędzie CSI (ang. *Customer Satisfaction Index* – Indeks Satysfakcji Klienta), które jest w teorii zarządzania jednym ze sposobów poznania satysfakcji klienta poprzez obliczenie wskaźnika zadowolenia. Może on być stosowany zarówno w przypadku klientów wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Podstawową techniką badawczą przy mierzeniu CSI jest ankieta, w której umieszcza się pytania dotyczące czynników mających wpływ na zadowolenie klienta. Respondent każdorazowo przy pytaniu określał wagę danego zagadnienia (wskazując w ten sposób poziom jego istotności), a następnie oceniał je w skali zaproponowanej przez twórcę narzędzia badawczego (Szczepańska, 2014, s. 203)².

Analizowane kryteria powinny pozostać niezmiennie w dalszych etapach badania. Jest to warunek konieczny do zachowania czytelności, jak również obiektywności analiz pozwalających na późniejszą weryfikację zmierzonych aspektów satysfakcji użytkowników biblioteki, regularną kontrolę postępów, a także – stanowiących punkt wyjścia do podjęcia ewentualnych działań zapobiegawczych lub naprawczych.

Badanie CSI składało się z 2 faz – eksploracyjnej i diagnostycznej.

Pierwsza faza posłużyła do ustalenia istotnych elementów przeznaczonych do analizy w kolejnym etapie badania. Na jej podstawie wyłonione zostały 32 zagadnienia do przeanalizowania: warunki lokalowe Katedry (w tym sfinalizowane ostatecznie w lipcu 2014 r. przenosiny do nowego gmachu), ocena oferty dydaktycznej i specjalizacji, działania wizerunkowe, perspektywy zatrudnienia, a także satysfakcji związanej ze studiami. Dodatkowo dwa pytania miały charakter otwarty i służyły weryfikacji odpowiedzi respondentów.

² Narzędzie jest jednym z popularniejszych sposobów badania satysfakcji. Szacuje się, że istnieje ponad 30 sposobów pomiaru satysfakcji klienta (Konarzewska-Gubała, 2006, s. 155). Warto wspomnieć w tym miejscu, że na podobnych założeniach co CSI opiera się opracowana w latach 80. XX w. metoda Servqual, polegająca na badaniu oceny jakości usług za pomocą 5 kryteriów: materialności, niezawodności, wrażliwości, pewności i empatii w celu spostrzeżenia, czy jakość oferowanych usług przez np. bibliotekę jest zgodna z oczekiwaniami użytkowników (Sidor, 2005, s. 66-67; Żołądowska-Król, 2013, s. 516-517). Z metodologii CSI korzysta się też w metodzie TRI:M, w której bada się pracowników pod kątem oceny ważności ich miejsca pracy (Konarzewska-Gubała, 2006, s. 204).

Warunki lokalowe Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UŁ

Pytanie 1: Jak oceniasz obecne warunki lokalowe Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UŁ?

Pytanie 2: Jak oceniasz przenosiny Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UŁ do nowej siedziby Wydziału Filologicznego przy ul. Pomorskiej 171/173?

Oferta dydaktyczna

Pytanie 3: Jak oceniasz ofertę dydaktyczną Katedry – zajęcia, w których dotychczas wzięłaś/wziąłeś udział?

Pytanie 4: W jakim stopniu satysfakcjonują Cię oferowane w Katedrze specjalizacje – biblioteki naukowe, biblioteki publiczne, broker informacji?

Pytanie 5: Jak oceniasz funkcjonowanie Biblioteki katedralnej?

Pytanie 6: Jak oceniasz zbiory Biblioteki katedralnej?

Pytanie 7: Jak oceniasz przyszłe włączenie katedralnej Biblioteki w strukturę nowej Biblioteki Wydziału Filologicznego?

Pytanie 8: Jak oceniasz dostępność pracowników naukowych Katedry (dyżury, kontakt e-mailowy)?

Pytanie 9: W jakim stopniu są satysfakcjonujące plany zajęć w Katedrze?

Pytanie 10: W jakim stopniu są satysfakcjonujące programy zajęć w Katedrze?

Pytanie 11: Na ile zajęcia dydaktyczne w praktyce przygotowują do pracy w bibliotece (ośrodku informacji naukowej)?

Pytanie 12 (pytanie kontrolne otwarte): Wymień 3 nazwy zajęć, które Twoim zdaniem, mają największy wymiar praktyczny przygotowujący do pracy w bibliotece (ośrodku informacji naukowej)?

Pytanie 13: Na ile satysfakcjonuje Cię działalność naukowa pracowników Katedry?

Działania wizerunkowe

Pytanie 14: Jak oceniasz stronę internetową Katedry (www.kbin.uni.lodz.pl)?

Pytanie 15: Jak oceniasz profil Facebook Katedry?

Pytanie 16: Określ zadowolenie z działalności Koła Naukowego Bibliotekoznawców UŁ.

Pytanie 17: W jakim stopniu praca w Kole Naukowym Bibliotekoznawców UŁ, Twoim zdaniem, ułatwia start zawodowy/naukowy?

Pytanie 18: Jak – pod kątem poprawy wizerunku Katedry – oceniasz zorganizowaną w tym roku po raz drugi akcję głośnego czytania w Światowym Dniu Książki?

Pytanie 19: Jak ogólnie oceniasz promocję Katedry i kierunku studiów?

Pytanie 20: Jak oceniasz powstałe w 2012 r. logo Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UŁ?

Pytanie 21: W jakim stopniu jesteś dumny z faktu, że założycielem Katedry Bibliotekoznawstwa był Jan Muszkowski?

Pytanie 22: Jak – pod kątem poprawy wizerunku Katedry – oceniasz zorganizowaną w tym roku Olimpiadę Bibliologiczną i Informatologiczną?

Pytanie 23: Określ satysfakcję i znaczenie odbytych (i/lub planowanych) praktyk zawodowych.

Pytanie 24 (pytanie kontrolne otwarte): W których miejscach, oprócz bibliotek, powinny być jeszcze organizowane praktyki zawodowe dla studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa?

Pytanie 25: W jakim stopniu satysfakcjonuje Cię współpraca Katedry z innymi instytucjami?

Perspektywy zatrudnienia

Pytanie 26: Jaka jest Twoja ocena rynku pracy w zawodzie bibliotekarza?

Pytanie 27: Jak bardzo satysfakcjonujące jest dla Ciebie zostanie bibliotekarzem?

Pytanie 28: Jak bardzo satysfakcjonujące jest dla Ciebie zostanie brokerm informacji?

Pytanie 29: W jakim stopniu satysfakcjonują Cię perspektywy zatrudnienia w Polsce?

Satysfakcja związana ze studiami

Pytanie 30: Jak bardzo satysfakcjonujący jest dla Ciebie fakt, że jesteś studentem Uniwersytetu Łódzkiego?

Pytanie 31: Jak bardzo satysfakcjonuje Cię to, że jesteś studentem Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej?

Pytanie 32: Jak bardzo usatysfakcjonowałby Cię fakt, że studiujesz nowy kierunek: Informacja w środowisku cyfrowym?

W części diagnostycznej każde z wymienionych wyżej zagadnień było oceniane przez respondentów dwukrotnie (pod względem istotności i satysfakcji). Zgromadzone informacje wykorzystano do przygotowania mapy jakości dla przebadanych cech satysfakcji, na której oznaczono współczynniki nieistotne, te, których wartość należy utrzymać, współczynniki wymagające poprawy w dalszej kolejności, a także takie, które należy natychmiast zmienić (Żołądowska, 2006, s. 100). Pytania otwarte (12, 24) zostały przeanalizowane w dalszej części artykułu.

POZIOM SATYSFAKCJI STUDENTÓW

Odpowiedzi respondentów dowiodły, że prawie wszystkie przedstawione w ankiecie zagadnienia są istotne. Sumaryczne zestawienie not (Tab. 1 i 2) unaocznia i potwierdza wcześniej postawioną tezę, że większość wystą-

Tabela 1

Sumaryczna liczba not oceniających istotność danego pytania w badaniu (pytania 1-18)

Rok	Liczba ocen	Pytanie																
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	13	14	15	16	17	18
Suma dla wszystkich respondentów	1	1	8	0	0	0	0	3	0	1	0	0	0	0	1	12	8	3
	2	1	3	0	0	2	0	1	0	0	0	0	3	1	11	9	10	0
	3	6	5	3	2	10	5	11	5	0	2	3	6	9	18	13	12	8
	4	21	10	8	8	10	13	13	12	5	10	6	22	16	21	24	22	27
	5	38	24	26	23	34	29	23	29	26	35	18	22	38	22	17	18	26
	6	17	34	47	39	28	37	33	38	52	37	57	10	20	11	9	14	20
Razem	84	84	84	72 ¹	84	84	84	84	84	84	84	63 ²	84	84	84	84	84	84
Waga [Zn] ³	4,7	4,7	5,4	5,4	4,9	5,2	4,8	5,2	5,5	5,3	5,5	4,5	4,8	4,0	3,6	3,9	4,6	

Źródło: opracowanie własne.

¹ Suma wszystkich ocen wynosi 72 z powodu wyłączenia od powieździ studentów studium podyplomowego.² Suma wszystkich ocen wynosi 63 z powodu wyłączenia od powieździ studentów II roku studiów magisterskich oraz studium podyplomowego.³ Waga obliczona wg wzoru $(1 \times \text{Liczba ocen } 1 + 2 \times \text{Liczba ocen } 2 \dots + 6 \times \text{Liczba ocen } 6) / \text{Liczba wszystkich ocen}$.

Tabela 2

Sumaryczna liczba not oceniających istotność danego pytania w badaniu (pytania 19-32)

Rok	Liczba ocen	Pytanie																	
		19	20	21	22	23	25	26	27	28	29	30	31	32					
Suma dla wszystkich respondentów	1	2	3	7	2	3	2	1	2	5	2	3	1	4					
	2	4	3	6	3	1	2	1	1	5	1	2	5	6					
	3	7	16	13	14	2	13	4	5	7	2	3	5	5					
	4	11	21	27	17	11	21	12	19	11	8	16	16	14					
	5	30	23	20	32	27	30	24	30	24	19	32	34	31					
	6	30	18	11	16	40	16	42	27	32	52	28	23	24					
Razem	84	84	84	84	84	84	84	84	84	84	84	84	84	84					
Waga [Zn] ¹	4,8	4,3	4	4,5	5,1	4,5	5,2	4,8	4,7	5,3	4,9	4,7	4,6						

Źródło: opracowanie własne.

¹Waga obliczona wg wzoru $(1 \times \text{Liczba ocen 1} + 2 \times \text{liczba ocen 2} \dots + 6 \times \text{liczba ocen 6}) / \text{liczba wszystkich ocen}$.

wionych not jest wysoka. Pewna rozbieżność ocen pojawiła się przy pytaniu 16 i 17 (dotyczących działalności koła naukowego oraz tego, czy ułatwia ono start zawodowy/naukowy), jak również przy pytaniu 21, związanym z wagą faktu, iż Katedrę Bibliotekoznawstwa UŁ założył Jan Muszkowski. Najniższą średnią ocenę uzyskano w odpowiedzi na pytanie 16, a następnie pytania 17, 15, 21 i 20 (to ostatnie dotyczyło nowo powstałego logotypu Katedry). Najwyższą średnią ocenę zanotowano w przypadku pytania 9, związanego z planami zajęć, pytania 11, dotyczącego stopnia przygotowania zajęć do pracy w bibliotece (wagi po 5,5), a w dalszej kolejności pytania 3 i 4 (istotność oferty dydaktycznej i prowadzonych w Katedrze specjalizacji). Należy zaznaczyć, że trudność w ocenie istotności pewnych zjawisk mieli studenci II roku studiów magisterskich oraz studiów podyplomowych. Brak ocen istotności i satysfakcji sprawił, że nie udało się określić stosunku studentów do dorobku naukowego pracowników (pytanie 13). Ponadto studenci studiów podyplomowych – co zrozumiałe – mieli trudność z określeniem swojego stosunku do występujących na studiach stacjonarnych specjalizacji (pytanie 4). Z tego powodu wyniki analizy tych dwóch pytań zostały zmniejszone o liczbę wyłączonych ankiet, a otrzymany wynik odnotowano jedynie dla celów porządkowych.

Ogólne spojrzenie na ocenę satysfakcji zagadnień będących przedmiotem badania pozwala stwierdzić, że w przypadku 19 na 30 pytań średnia wyniosła 4 i więcej. Sumaryczne zestawienie not wszystkich respondentów (Tab. 3 i 4) pozwala stwierdzić, że najniższą średnią ocenę otrzymało pytanie 26 (ocena rynku pracy w zawodzie bibliotekarza), a następnie 29 (perspektywy zatrudnienia w Polsce), 19 (promocja Katedry i kierunku studiów) i 5 (funkcjonowanie biblioteki katedralnej). Najwyższą średnią ocenę zanotowano w przypadku pytania 8 (dostępność pracowników naukowych Katedry) i 30 (satysfakcja z bycia studentem UŁ). W dalszej kolejności uplasowały się pytania: 13 (działalność naukowa pracowników), 22 (organizacja Olimpiady Bibliologicznej i Informatologicznej), a następnie 20 (nowe logo), 31 (satysfakcja wynikająca z bycia studentem Katedry Bibliotekoznawstwa). Są to pytania z najwyższymi średnimi ocenami, które pozytywnie wpływają na wizerunek Katedry i warte są szczególnej dbałości.

Otrzymane dane, jak zaznaczono to w tabelach 1 i 2 dla oceny istotności oraz 3 i 4 dla oceny satysfakcji, posłużyły w dalszej kolejności do obliczenia wag, które wykorzystane zostały do wyznaczenia współrzędnych punktów, oznaczonych następnie na wykresie. Powstała w ten sposób mapa jakości CSI umożliwiła wyodrębnienie 4 współczynników:

- nieistotnych,
- tych, których wartość należy utrzymać,
- wymagających poprawy w dalszej kolejności,
- wymagających pilnej poprawy.

Tabela 3

Sumaryczna liczba not oceniających zadowolone z zagadnienia poruszonego w danym pytaniu (pytania 1-18)

Rok	Liczba ocen	Pytanie																
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	13	14	15	16	17	18
Suma dla wszystkich respondentów	1	4	16	0	0	8	1	7	1	1	1	4	0	0	1	7	4	3
	2	12	9	3	2	19	7	7	2	6	1	9	1	1	3	10	13	3
	3	21	13	12	14	14	11	24	7	10	18	18	9	12	14	16	20	10
	4	19	12	41	23	16	32	22	22	22	24	35	31	18	34	27	28	24
	5	15	19	22	24	19	21	17	35	27	26	19	21	29	27	20	17	25
	6	13	15	6	9	8	12	7	17	16	3	3	14	8	12	3	6	19
Razem	84	84	84	72 ¹	84	84	84	84	84	84	84	84	63 ²	84	84	84	84	84
Waga [Za] ³	3,8	3,6	4,2	4,3	3,5	4,2	3,7	4,7	4,4	4,1	3,7	4,6	4,4	4,3	3,6	3,7	4,5	

Źródło: opracowanie własne.

¹Suma wszystkich ocen wynosi 72 z powodu wyłączenia odpowiedzi studentów: studium podypłomowego.²Suma wszystkich ocen wynosi 63 z powodu wyłączenia odpowiedzi studentów II roku studiów magisterskich oraz studium podypłomowego.³Waga obliczona wg wzoru $(1 \times \text{Liczba ocen } 1 + 2 \times \text{liczba ocen } 2 \dots + 6 \times \text{liczba ocen } 6) / \text{liczba wszystkich ocen}$.

Tabela 4

Sumaryczna liczba not oceniających zadowolenie z zagadnienia poruszonego w danym pytaniu (pytania 19-32)

Rok	Liczba ocen	Pytanie												
		19	20	21	22	23	25	26	27	28	29	30	31	32
Suma dla wszystkich respondentów	1	5	0	4	2	5	1	11	5	6	14	2	1	2
	2	12	5	6	2	5	10	15	5	10	16	4	5	10
	3	26	13	14	9	7	23	28	10	9	16	8	7	10
	4	26	20	26	24	19	28	25	33	19	17	14	24	20
	5	14	24	20	26	29	19	5	25	18	14	33	29	26
	6	1	22	14	21	19	3	0	6	22	7	23	18	16
Razem	84	84	84	84	84	84	84	84	84	84	84	84	84	84
Waga [Za] ¹	3.4	4.5	4.1	4.6	4.4	4.4	3.8	3	4	4.2	3.3	4.7	4.5	4.3

Źródło: opracowanie własne.

¹ Waga obliczona wg wzoru $(1 \times \text{Liczba ocen } 1 + 2 \times \text{liczba ocen } 2 \dots + 6 \times \text{liczba ocen } 6) / \text{liczba wszystkich ocen}$.

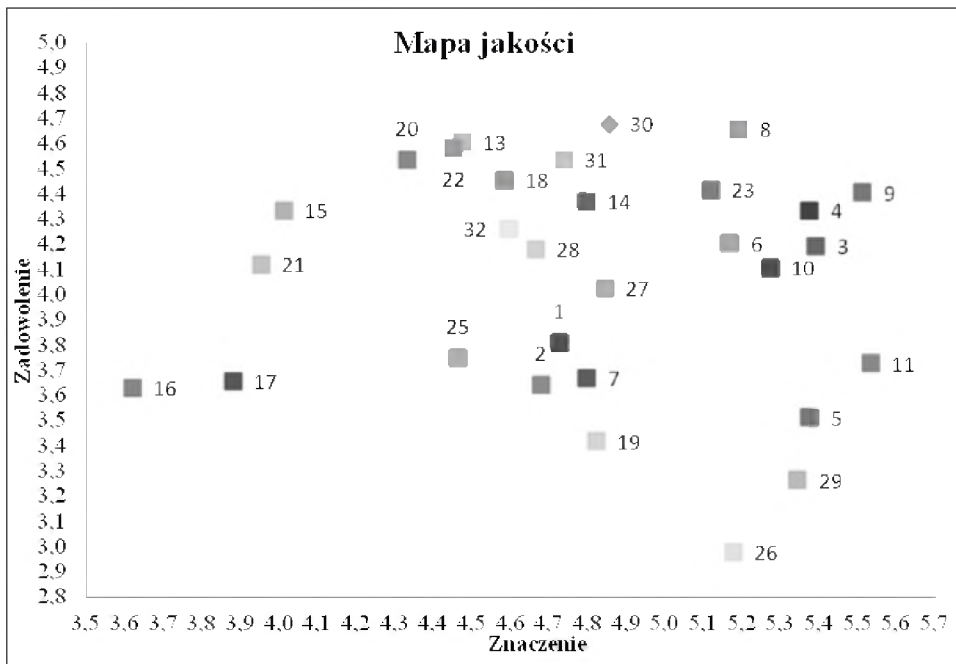
Zamieszczone w tabeli 5 dane wykorzystano do obliczenia wskaźnika CSI badania, mierzącego poziom satysfakcji respondentów w odniesieniu do zagadnień przedstawionych w narzędziu badawczym. Wskaźnik ów w sześciostopniowej skali wyniósł 4,07. W tabeli 5 zamieszczono ponadto obliczenia wartości osi x i y (średnia arytmetyczna), które posłużyły do wykreślenia pól dzielących oznaczone na nim punkty na 4 części. Umożliwiło to ich interpretację zgodnie z zasadą tworzenia mapy CSI.

Tabela 5

Obliczenia wskaźnika CSI dla badania oraz średniego znaczenia i średniej satysfakcji

Pytanie	Wagi			([Zn]/ Σ) x [Za]
	Znaczenie		Zadowolenie	
	[Zn]	[Zn]/ Σ	[Za]	
1	2	3	4	5
Pytanie 1	4,7	0,0330	3,8	0,1256
Pytanie 2	4,7	0,0327	3,6	0,1189
Pytanie 3	5,4	0,0376	4,2	0,1577
Pytanie 4	5,4	0,0375	4,3	0,1625
Pytanie 5	4,9	0,0342	3,5	0,1202
Pytanie 6	5,2	0,0361	4,2	0,1515
Pytanie 7	4,8	0,0335	3,7	0,1228
Pytanie 8	5,2	0,0362	4,7	0,1686
Pytanie 9	5,5	0,0385	4,4	0,1694
Pytanie 10	5,3	0,0368	4,1	0,1512
Pytanie 11	5,5	0,0386	3,7	0,1440
Pytanie 13	4,5	0,0312	4,6	0,1438
Pytanie 14	4,8	0,0335	4,4	0,1463
Pytanie 15	4,0	0,0280	4,3	0,1213
Pytanie 16	3,6	0,0253	3,6	0,0917
Pytanie 17	3,9	0,0271	3,7	0,0990
Pytanie 18	4,6	0,0320	4,5	0,1424
Pytanie 19	4,8	0,0336	3,4	0,1150
Pytanie 20	4,3	0,0302	4,5	0,1372
Pytanie 21	4,0	0,0276	4,1	0,1136
Pytanie 22	4,5	0,0311	4,6	0,1424
Pytanie 23	5,1	0,0357	4,4	0,1578

1	2	3	4	5
Pytanie 25	4,5	0,0312	3,8	0,1168
Pytanie 26	5,2	0,0361	3,0	0,1076
Pytanie 27	4,8	0,0338	4,0	0,1361
Pytanie 28	4,7	0,0326	4,2	0,1361
Pytanie 29	5,3	0,0373	3,3	0,1217
Pytanie 30	4,9	0,0339	4,7	0,1586
Pytanie 31	4,7	0,0331	4,5	0,1500
Pytanie 32	4,6	0,0321	4,3	0,1367
Średnia (oś x)	4,78	Średnia (oś y)	4,07	
Σ	143,3	Suma = CSI		4,0677

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawienie otrzymanych wyników na wykresie oraz wykreślenie osi x i y pozwala zauważyć, że wśród współczynników nieistotnych, a więc takich, które spotkały się z wysoką oceną zadowolenia, lecz niską istotności (znaczenia), znalazło się 9 następujących zagadnień:

- pytanie 13 (działalność naukowa pracowników Katedry),
- pytanie 15 (ocena profilu Facebook Katedry),
- pytanie 18 (ocena zorganizowanej po raz drugi akcji głośnego czytania w Światowym Dniu Książki),

- pytanie 20 (ocena powstałego w 2012 r. logotypu Katedry Bibliotekoznawstwa),
- pytanie 21 (duma z faktu, że założycielem Katedry Bibliotekoznawstwa był Jan Muszkowski),
- pytanie 22 (ocena zorganizowanej w 2014 r. Olimpiady Bibliologicznej i Informatologicznej),
- pytanie 28 (satysfakcja z zostania brokerem informacji),
- pytanie 31 (satysfakcja z bycia studentem Katedry),
- pytanie 32 (satysfakcja z możliwości studiowania nowego kierunku: Informacji w środowisku cyfrowym).

Respondenci uznali, że małe znaczenie ma działalność naukowa, czy wybrane akcje promujące i popularyzujące informację naukową i bibliotekoznawstwo. Bez większego znaczenia pozostał fakt, że założycielem Katedry był Jan Muszkowski. Zaskakujące jest stwierdzenie respondentów, że profil facebookowy – wydawać się mogło, iż podstawowy kanał komunikacji młodego pokolenia – także należy do czynników nieistotnych.

Nie wszystkie pytania w równym stopniu zostały ocenione przez respondentów. Bardzo blisko współczynników, których wartość należy utrzymać (omówione poniżej) znalazło się pytanie dotyczące satysfakcji z zostania brokerem informacji oraz związane z satysfakcją z bycia studentem Katedry. Wskazane byłoby szczególne monitorowanie tychże współczynników oraz dalsze czynności mogące spowodować, że będzie można zaliczyć je do grupy o wysokim poziomie znaczenia i zadowolenia respondentów.

Do współczynników, których wartość należy utrzymać, czyli charakteryzujących się wysokimi ocenami dotyczącymi znaczenia i zadowolenia, ankietowani zakwalifikowali 9 pytań:

- pytanie 3 (oferta dydaktyczna Katedry),
- pytanie 4 (satysfakcja związana z oferowanymi specjalizacjami),
- pytanie 6 (ocena zbiorów biblioteki katedralnej),
- pytanie 8 (dostępność pracowników naukowych Katedry),
- pytanie 9 (satysfakcja wynikająca z proponowanych planów zajęć w Katedrze),
- pytanie 10 (satysfakcja wynikająca z proponowanych programów zajęć w Katedrze),
- pytanie 14 (ocena strony internetowej Katedry),
- pytanie 23 (ocena satysfakcji i znaczenia odbytych i/lub planowanych praktyk zawodowych),
- pytanie 30 (satysfakcja z bycia studentem Uniwersytetu Łódzkiego).

Współczynniki te należą do najsilniejszych stron Katedry oraz kierunku studiów; wskazana jest szczególna dbałość o utrzymanie ich wysokiego poziomu. Respondenci cenią sobie ofertę kształcenia w Katedrze Bibliotekoznawstwa i to zarówno w wymiarze teoretycznym (plany i programy

zajęć, oferowane specjalizacje itp.), jak i praktycznym (praktyki zawodowe). Satysfakcjonujący jest fakt, że studenci są generalnie dumni z bycia studentami Uniwersytetu Łódzkiego. Oznacza to, iż oferowana w Katedrze ścieżka kształcenia stanowi atut jednostki. Wartość współczynników sugeruje jednak, że uzyskany wynik nie jest idealny; aspekty, które oceniono najwyżej nadal wymagają wytężonej pracy zespołu. Szczególną uwagę zwraca ulokowanie na mapie CSI pytania 27 (satysfakcja z zostania bibliotekarzem). Wyniki badania ukazują, że zagadnienie to wymaga podjęcia pilnych działań naprawczych, polegających np. na poprawie statusu tej grupy zawodowej.

Wśród 5 współczynników wymagających poprawy w dalszej kolejności znalazły się, zdaniem respondentów:

- pytanie 1 (dotychczasowe warunki lokalowe Katedry),
- pytanie 2 (perspektywa przenosin Katedry do nowej siedziby Wydziału Filologicznego),
- pytanie 16 (zadowolenie z działalności koła naukowego),
- pytanie 17 (ocena stopnia, w jakim praca w kole naukowym ułatwia start zawodowy/naukowy),
- pytanie 25 (satysfakcja płynąca ze współpracy Katedry z innymi instytucjami).

Respondenci ocenili wymienione wyżej zagadnienia nisko zarówno pod względem znaczenia, jak i zadowolenia. Oznacza to, że nie są one na tyle istotne, by objąć je pilnymi działaniami naprawczymi. Lokalizacja zagadnień na wykresie uwidacznia, że stosunkowo ważne są warunki lokalowe Katedry (na przykład perspektywa przenosin jednostki ma tyleż zwolenników, ile przeciwników). Gdy mowa o kole naukowym, warto zastanowić się nad jego rolą i znaczeniem w procesie kształcenia przyszłych bibliotekarzy i specjalistów informacji (Gruszka, 2014). W dalszej kolejności istotna wydaje się też intensyfikacja działań na polu współpracy Katedry z innymi jednostkami.

W czwartej kwarcie mapy CSI znalazły się oceny znaczenia i satysfakcji dla 7 pytań:

- pytanie 5 (ocena funkcjonowania biblioteki katedralnej),
- pytanie 7 (ocena przyszłego włączenia biblioteki katedralnej w struktury nowej biblioteki Wydziału Filologicznego),
- pytanie 11 (ocena faktu, czy zajęcia dydaktyczne w praktyce przygotowują do pracy w bibliotece/ośrodku informacji naukowej),
- pytanie 19 (ocena promocji Katedry i kierunku studiów),
- pytanie 26 (ocena rynku pracy w zawodzie bibliotekarza),
- pytanie 27 (satysfakcja z bycia bibliotekarzem),
- pytanie 29 (satysfakcja z perspektywy zatrudnienia w Polsce).

Współczynniki te wymagają pilnej poprawy. Zdaniem respondentów, niesprawne jest funkcjonowanie biblioteki katedralnej. W 2010 r. wy-

miar zatrudnienia w bibliotece zmniejszono z całego do pół etatu. Jednocześnie w ostatnim czasie w jednostce prowadzono szereg uciążliwych prac administracyjnych (skontrum, melioracja) i organizacyjnych (selekcja, przygotowania do przeprowadzki) – nie pozostało to bez związku z oceną jej funkcjonowania. Należy zaznaczyć, że liczna grupa respondentów krytycznie wypowiedziała się na temat włączenia zbiorów biblioteki do wspólnej biblioteki dla całego Wydziału Filologicznego. W opinii tej niewątpliwie przejawia się obawa o utratę autonomiczności warsztatu edukacyjnego.

Ankietowani są zdania, że zajęcia dydaktyczne w niewystarczający sposób przygotowują do pracy w bibliotece (ośrodku informacji naukowej). Pomimo zwiększenia zajęć praktycznych, rozwiązaniem tego problemu byłoby nawiązanie ściślejszej współpracy z bibliotekami i ośrodkami informacji naukowej w zakresie współprowadzenia zajęć. Problem wymaga dalszej pogłębionej analizy tym bardziej, że w innym miejscu badania respondenci wyrazili zadowolenie wynikające z oferty kształcenia oferowanej im w Katedrze.

Przeformułowania wymaga promocja Katedry i kierunku studiów. Wystawione noty mogą oznaczać, że sposób promowania oferty dydaktycznej nie trafia do właściwych kandydatów lub realizowany jest w sposób nieatrakcyjny.

Globalnej refleksji, wykraczającej poza mury Katedry Bibliotekoznawstwa, wymaga ocena rynku pracy w zawodzie bibliotekarza oraz diagnoza perspektyw zatrudnienia w Polsce. W ostatnich latach w szkolnictwie wyższym i w sektorze kultury podjęto kilka decyzji, które wpłynęły niekorzystnie na status studiów bibliotekoznawczych w Polsce. Należy do nich przede wszystkim deregulacja zawodu bibliotekarza (otwarcie profesji na osoby bez wykształcenia kierunkowego) oraz obniżenie wymagań dotyczących zajmowania stanowisk bibliotekarskich. Protest Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich, a także licznych innych przedstawicieli zawodu pozostał bez odpowiedzi. Obecnie właściwym rozwiązaniem wydaje się takie przeformułowanie kształcenia bibliotekarzy, by absolwenci kierunku byli bardziej konkurencyjni niż inni pracownicy. Stosowne jest też lobbowanie za zmianą niekorzystnych przepisów. Może przyczynić się to do zmiany postrzegania zawodu.

OMÓWIENIE ODPOWIEDZI NA PYTANIA OTWARTE

W ankiecie przewidziano 2 kontrolne pytania, oznaczone numerami 12 i 24. Miały one na celu otrzymanie dodatkowych informacji, w związku z czym respondenci nie określali ich wagi oraz związanego z nimi zadowolenia.

W pytaniu 12 respondenci zostali poproszeni o wymienienie trzech nazw przedmiotów, które ich zdaniem mają największy wymiar praktyczny przygotowujący do pracy w bibliotece (ośrodku informacji naukowej). Pytanie miało wymiar kontrolny; w ten sposób zaplanowano sprawdzenie, na ile studenci orientują się w programie studiów.

Odpowiedzi respondentów są skorelowane z wynikiem przedstawionego w pracy badania satysfakcji. Najliczniejszą grupę przedmiotów stanowią te przygotowujące do pracy w bibliotece: formalne i rzeczowe opracowanie dokumentów bibliotecznych, źródła informacji piśmienniczej, zintegrowane systemy biblioteczne. Każdy z wymienionych przedmiotów zebrał ponad

Tabela 6

Przedmioty o największym wymiarze praktycznym przygotowującym do pracy w bibliotece (ośrodku informacji naukowej)

Lp.	Nazwa przedmiotu	Liczba odpowiedzi
1	Opracowanie dokumentów bibliotecznych (formalne i rzeczowe)	28
2	Źródła informacji piśmienniczej; Zintegrowane systemy biblioteczne	21
3	Zarządzanie zbiorami bibliotecznymi	12
4	Automatyzacja procesów bibliotecznych; Współczesny rynek wydawniczy i księgarski; Organizacja zbiorów bibliotecznych	11
5	Podstawy heurystyki informacyjnej	9
6	Organizacja i zarządzanie biblioteką; Czytelnictwo; Wyszukiwanie informacji/Techniki wyszukiwacze; Marketing i zarządzanie w bibliotece	8
7	<i>Brak odpowiedzi</i>	7
8	Analiza i opracowanie dokumentów bibliotecznych; Wprowadzenie do zawodu brokera informacji	6
9	Nauka o informacji; Historia książki i bibliotek; Dydaktyka w bibliotece szkolnej i pedagogicznej	4
10	Biblioteka jako miejsce spotkań; Prawo biblioteczne; Narzędzia informatyczne w pracy infobrokera	3
11	Biblioteka w systemie prawnym; Biblioteki regionalne i lokalne; Proseminarium pracy naukowej; Typografia; Zajęcia w BUŁ (system Symphony); Zajęcia ze specjalizacji pedagogicznej; Bibliometria; Zajęcia praktyczne z systemów bibliotecznych; Gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych	2
12	Promocja biblioteki w środowisku cyfrowym; Biblioterapia; Psychopedagogika; Język angielski; Podstawy dydaktyki; Historia literatury; Bibliotekarstwo; Terminologia specjalistyczna; Wprowadzenie do bibliologii; Biblioteki naukowe; Specjalistyczne i dziedzinowe źródła informacji; Systemy informacyjne w zarządzaniu wiedzą; Nowe trendy w bibliotekach; Zagadnienia wydawnicze	1

Źródło: opracowanie własne.

20 wskazań ankietowanych. Nieco mniej studentów wskazało przedmioty: zarządzanie zbiorami bibliotecznymi, automatyzacja procesów bibliotecznych, współczesny rynek wydawniczy i księgarski, organizacja zbiorów bibliotecznych (11-12 wskazań). Mniej niż 10 badanych wymieniło: podstawy heurystyki informacyjnej, organizację i zarządzanie biblioteką, czytelnictwo, wyszukiwanie informacji, techniki wyszukiwacze, marketing i zarządzanie w bibliotece itp. Pełen zakres wypowiedzi zgromadzono w tabeli 7.

Organizowane przez Katedrę Bibliotekoznawstwa praktyki zawodowe uzyskały pozytywną ocenę, czego dowodzi badanie (por. pytanie 23). Postanowiono jednak zbadać w których miejscach, oprócz bibliotek, powinny być jeszcze organizowane praktyki dla studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Otrzymano w ten sposób szerokie spektrum odpowiedzi, wśród których najczęściej padała odpowiedź „wydawnictwa” (23 razy), „archiwa” (21 razy), „agencje infobrokerskie” (15), „księgarnie” (12), „redakcje czasopism i sektor prasy” (11). Zdaniem respondentów rynek pracy dla absolwenta jest szeroki, a studia rzeczywiście przygotowują do pracy w szeroko rozumianym sektorze kultury.

Tabela 7

Proponowane przez respondentów miejsca odbywania praktyk

Lp.	Nazwa instytucji	Liczba odpowiedzi
1	Wydawnictwa	23
2	Brak odpowiedzi	22
3	Archiwa	21
4	Instytucje zajmujące się wyszukiwaniem informacji/Agencje infobrokerskie/Firmy brokerskie	15
5	Księgarnie	12
6	Redakcje czasopism i gazet/Prasa/Agencje prasowe; Instytucje kultury/Muzea/Domy kultury	11
7	Ośrodki informacji naukowej/Centra informacji/Branżowe ośrodki informacji technicznej/ekonomicznej/naukowej	6
8	Szkoła /podstawowa, gimnazja/	5
9.	Agencja wywiadu gospodarczego	3
10	Ośrodki naukowe PAN; Środowiska medialne/Media; Agencje reklamowe; KBiN UE/uczelnie; biblioteki państw UE;	2
11	Informatoria; Biblioteki przy szpitalach; Firmy zajmujące się monitoringiem mediów; Antykwariaty; Firmy zajmujące się danymi, statystyką i pozyskiwaniem pracowników; Urzędy miejskie; Korporacje – analiza konkurencji; Agencje marketingowe; Redakcje portali; Sekretariaty szkół/uczelnie	1

Źródło: opracowanie własne.

PODSUMOWANIE

Przedstawione wyniki badań dowodzą stosunkowo wysokiej satysfakcji wyrażonej przez respondentów w zakresie poziomu edukacji, oferty dydaktycznej, warunków lokalowych oraz kompetencji pracowników naukowych. Badanie istotności zagadnień przedstawionych w formularzu ankiety uwidacznia, że większość okazała się ważna dla przebadanych. Jedynie pojedyncze odpowiedzi uczestników badania – na pytania o działalność koła naukowego oraz tego, czy ułatwia ono start zawodowy (naukowy), jak również pytania związanego z wagą faktu, iż Katedrę Bibliotekoznawstwa UŁ założył Jan Muszkowski – zostały ocenione jako mniej ważne. Oznacza to, że – gdyby uznać je za znaczące dla Katedry – będą one wymagały dodatkowej pracy nad jej uświadomieniem respondentom, czy też reorganizacji pracy Koła Naukowego Bibliotekoznawców.

Badanie wskaźnika satysfakcji dowiodło, że aż w 19 na 30 pytań średnia odpowiedzi respondentów wyniosła 4 i więcej. To sprawia, że generalnie można uznać, iż przebadani – we wskazanym w ankiecie zakresie – odczuwają satysfakcję w obszarze postawionym w tytule niniejszego artykułu. Warto zaznaczyć, że najniższą średnią ocenę satysfakcji otrzymało pytanie 26 o ocenę rynku pracy w zawodzie bibliotekarza, a następnie pytanie 29 o perspektywę zatrudnienia w Polsce. Stanowią one zagadnienia globalne, wykraczające poza możliwości wpływu i interwencji pracowników Katedry. Wzrost oceny może być skutkiem usystematyzowanej działalności całego środowiska bibliotekarskiego. Najwyższą średnią ocenę satysfakcji (4,7) respondenci przyznali pytaniu 8 o dostępność pracowników naukowych Katedry, a także 30 o satysfakcję z bycia studentem Uniwersytetu Łódzkiego. Te dwa czynniki pozytywnie wpływają na wizerunek Katedry.

Zmierzony w badaniu poziom zadowolenia respondentów (CSI) wyniósł 4,07. Przedstawienie danych zależnych (istotności i zadowolenia) na wykresie (mapie jakości – Wykr. 1) umożliwił podział wszystkich zagadnień na cztery grupy, które można potraktować jako czynnik inicjujący skonkretyzowane działania.

Wśród współczynników nieistotnych znalazło się 9 pytań, m.in. o: działalność naukową pracowników Katedry, ocenę profilu Facebook jednostki, czy ocenę zorganizowanej po raz drugi akcji głośnego czytania.

Współczynnikami, których wartość należy utrzymać, są m.in. oferta dydaktyczna Katedry, satysfakcja związana z oferowanymi specjalizacjami, jak też ocena zbiorów biblioteki katedralnej. Wymienione aspekty należą do najsilniejszych stron Katedry oraz kierunku studiów, a oferowana ścieżka kształcenia stanowi atut jednostki.

Poprawy wymagają: dotychczasowe warunki lokalowe Katedry, które – jak należy domniemywać – uległy poprawie wraz z rozpoczęciem zajęć

w nowym gmachu, a także działalność koła naukowego, czy współpraca z innymi instytucjami. Czynniki te powinny być wzięte pod uwagę przy tworzeniu planu rozwoju placówki.

Natychmiastowego działania oczekują respondenci w przypadku funkcjonowania biblioteki katedralnej, promocji Katedry i kierunku studiów, praktycznego wymiaru studiów bibliotekoznawczych, rynku pracy w zawodzie, a także perspektyw zatrudnienia w Polsce. Zmiana postrzegania tych zagadnień przez respondentów winna być sprawą priorytetową.

Łódzka Katedra Bibliotekoznawstwa należy do grona najstarszych instytucji kształcących bibliotekarzy w Polsce. Do jej zadań, oprócz prowadzenia prac badawczych, należy także przygotowywanie kompetentnych absolwentów do pracy w różnych instytucjach kultury. Zmiany na rynku pracy, pauperyzacja pracowników związanych z szeroko pojętą kulturą, jak również specyficzne postrzeganie studiów humanistycznych sprawia, że dla pewności o przyszłość Katedry należy zastanowić się nad jej miejscem w systemie edukacji, atrakcyjnością oferty i oczekiwaniami rynku, a następnie rozpocząć działania naprawcze. Przedstawione w niniejszej pracy wyniki badań mogą stanowić punkt wyjścia do rozpoczęcia tego procesu.

BIBLIOGRAFIA

- Głowacka, Ewa (1998). Wpływ rozwoju podejść jakościowych prowadzących do kompleksowego zarządzania jakością (TQM) na bibliotekoznawstwo i informację naukową. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Bibliologia II-III. Nauki Humanistyczno-Społeczne* z. 328, s. 535-551.
- Gruszka, Zbigniew (2014). Problematyka działalności pozaprogramowej studentów na przykładzie bibliotekoznawczych kół naukowych w Polsce w świetle przeprowadzonych badań. *Nowa Biblioteka* nr 1(14), s. 69-94.
- Konarzewska-Gubała, Ewa, red. (2006). *Zarządzanie przez jakość: koncepcje, metody, studia przypadków*. Wrocław: Wydaw. Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego.
- Szczepańska, Katarzyna (2014). *TQM w zarządzaniu zasobami ludzkimi*. Warszawa: Wydaw. POLTEXT.
- Sidor, Maria Wanda (2005). Jakość usług bibliotecznych. *Badanie metodą SERVQUAL*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Sztucki, Tadeusz (1998). *Encyklopedia marketingu: definicje, zasady, metody*. Warszawa: Placet.
- Żołędowska, Beata (2006). Satysfakcja i lojalność użytkowników drogą do sukcesu biblioteki. *Studia Bibliologiczne* t. 16, s. 91-102.
- Żołędowska-Król, Beata (2013). Jakość w działalności bibliotek. W: *Bibliotekarstwo*. Pod red. Anny Tokarskiej. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 508-526.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 8 marca 2015 r.

ZBIGNIEW GRUSZKA
Department of Library and Information Science
University of Lodz
zgruszka@uni.lodz.pl

**LODZ LIBRARIANSHIP IN THE TRANSFORMATION PERIOD.
THE USE OF CSI TOOL TO MEASURE THE SATISFACTION
OF THE STUDENTS OF THE DEPARTMENT OF LIBRARY AND
INFORMATION SCIENCE AT LODZ UNIVERSITY**

KEYWORDS: Quality by research. Satisfaction measurement. CSI method. University education.

ABSTRACT: **Objective** – The Department of Library and Information Science at Lodz University is the oldest academic center educating librarians in Poland. The changes which have occurred in the higher education in Poland and had impact, among else, on the librarian profession require an in-depth consideration of library and information science (LIS) location within contemporary academic didactics. **Research method** – The author uses a method derived from Management Customer Satisfaction Index method to measure the satisfaction of LIS students of the Department in question. **Results and conclusions** – The results obtained are used to visualize a quality map with four types of factors ranging from unimportant to those that require urgent remedial action.

**„KULTURA KSIĄŻKI ŻYDOWSKIEJ W EUROPIE
ŚRODKOWOSCHODNIEJ W XIX i XX w.”****XII Wrocławska Konferencja Judaistyczna****(Wrocław, 21-22 kwietnia 2015 r.)**

Żydowski Wrocław jest tak stary jak samo miasto, więc organizatorzy konferencji *Kultura książki żydowskiej w Europie Środkowowschodniej w XIX i XX w.*, mogli liczyć na to, że spłynie na jej uczestników natchnienie dzięki *genius loci* tego miasta o przebogatej i co ważne – wielonarodowej kulturze, w której niemało miejsca zajmowała – i znów zajmuje – kultura żydowska. Idea konferencji narodziła się na styku zainteresowań dwu jednostek naukowych – Zakładu Studiów Żydowskich oraz Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego. Konferencje judaistyczne organizowane we Wrocławiu cieszą się rokrocznie sporym zainteresowaniem specjalistów, tym razem także zgłoszeń było trzy razy więcej niż ostatecznie przyjęto (16 referatów w 4 sesjach).

Pierwszego dnia obrady odbywały się w Instytucie Filologii Polskiej, w sali im. Władysława Nehringa. Konferencję rozpoczęło wystąpienie Agnieszki Jagodzińskiej z Zakładu Studiów Żydowskich UW: *Chrześcijańskie książki żydowskie? Na marginesie rozważań ontologicznych*, w którym próbowała odpowiedzieć na fundamentalne pytanie, o proveniencji iście filozoficznej: co czyni książkę książką żydowską? Występowanie jakich elementów jest niezbędne, by zaliczyć książkę do nurtu kultury żydowskiej – żydowski autor, wydawca, czytelnik, język, treść, szata graficzna, a może układ typograficzny? Prelegentka skupiła się na badaniu materiałów publikowanych przez jedno z towarzystw misyjnych, Londyńskie Towarzystwo Krzewienia Chrześcijaństwa działające na ziemiach polskich w XIX i na początku XX w. i pokazała, jak publikacje przez nie wydawane celowo „podszywały się” pod książki żydowskie.

Problem definicji książki żydowskiej pojawiał się podczas całej konferencji. Czym w ogóle jest książka żydowska? Co jest istotą jej żydowskości? Jak zdefiniować judaica? Fundamentalne pytanie – co decyduje o „żydowskości książki”? Okazuje się, iż książka żydowska to wciąż pojęcie otwarte, lecz to nie przeszkadza

dza w badaniu jej fenomenu, gdyż w naukach humanistycznych stosunkowo często przedmiot badań „wymyka się” ścisłym definicjom i nie inaczej jest z książką żydowską.

W sesji na temat typologii prowadzonej przez Joannę Lisek zaprezentowały swoje ustalenia cztery prelegentki. Monika Biesaga z Uniwersytetu Jagiellońskiego, badaczka XIX- i XX-wiecznej książki żydowskiej i żydowskich bibliotek publicznych zajęła się tematem niewątpliwie najbliższym bibliologom – podręcznikiem bibliotekarskim *Hantbuch far bibliotekn*, przeznaczonym dla żydowskich bibliotek robotniczych. Poradnik ten, autorstwa I. Rauchfleischa i L. Weissa to licząca 73 strony publikacja w języku jidysz (z fragmentami w języku polskim), wydana w 1929 r. w Warszawie. Interesująca nie tylko ze względu na treści, jakie zawierała (zakładanie i prowadzenie bibliotek, lokal i jego wyposażenie, księgozbiór, oprawa i konserwacja książek, zadania bibliotekarza), ale także jako przykład jednego z pierwszych podręczników bibliotekarstwa żydowskiego, bardzo potrzebny ze względu na szybko rozwijającą się sieć bibliotek i czytelni adresowanych do Żydów. Gość zagraniczny – Evita Wiecki z Uniwersytetu Ludwika Maksymiliana w Monachium – historyczka zajmująca się życiem w sztetlach oraz literaturą żydowską przedstawiła podręczniki i inne publikacje edukacyjne i literackie dla dzieci (*Nowość na rynku książki? Podręczniki do nauki języka żydowskiego na początku XX wieku*). Szczególnie interesowały ją okoliczności społeczno-polityczne, w których te publikacje zostały wydane – po rewolucji 1905 r. idea świeckiego szkolnictwa dla dzieci żydowskich w języku ojczystym miała szansę zostać wcielona w życie. W tej samej sesji Joanna Nalewajko-Kulikow (reprezentująca Polską Akademię Nauk oraz Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie) przedstawiła mało zbadany temat *Prasowe księgi jubileuszowe – uwagi wstępne*. Wydawanie książek jubileuszowych dla gazet codziennych – prelegentka przeanalizowała księgi warszawskich dzienników „Hajntu” oraz „Momentu” – nie było powszechną praktyką w międzywojennej Polsce. Chodziło o zbadanie, na ile almanachy te stanowiły integralną część dzienników, a na ile odrębną inicjatywę wydawniczą, pozwalającą poszerzyć krąg czytelników. Jako ostatnia głos zabarała przedstawicielka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Agata Rybińska. Jej referat *Religijne książki niemieckojęzycznych Żydówek a akulturacja językowa* poświęcony był rzadko dotychczas w studiach żydowskich omawianemu zjawisku zmagania się z wielojęzycznością i akulturacją językową. Na przykładzie modlitewników, przeznaczonych dla przedstawicielek reformowanego judaizmu, publikowanych w języku niemieckim (czcionką łacińską, gotykiem) a następnie również czcionką jidyszową ukazano ich rolę jako „pomostu między żydowską przeszłością a modernizującą się terażniejszością”.

Druga sesja – „Obraz, książka, kolekcje” prowadzona przez Anetę Firlej-Buzon przyniosła odmienną tematykę – skupiono się na edytorskiej stronie publikacji żydowskich. Referat Małgorzaty Stolarskiej-Fronii (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) *„Das schöne jüdische Buch”. Żydowska ilustracja ekspresjonistyczna w publikacjach wydawnictwa Fritz Gurlitt* stanowił studium przypadku, w którym prelegentka pokazała wysmakowane artystycznie edycje z czasów I wojny światowej. Aż trudno uwierzyć, że podczas działań wojennych można było wydawać tak dopracowane edytorsko publikacje, w których ilustracja nie była tylko dodatkiem do tekstu, lecz stanowiła integralną część książek. Wydawnictwo Gur-

litta, berlińskiego marszanda i właściciela galerii szczególną wagę przykładało do nowoczesnej szaty graficznej i artystycznego profilu wydawanych książek. Jednak w wystąpieniu tym nie chodziło jedynie o zaspokojenie gustów estetycznych publiczności konferencyjnej; autorka posłużyła się tymi publikacjami, by pokazać związek ilustracji ekspresjonistycznej z tłumaczeniami literatury jidysz na język niemiecki. Z problematyką ilustracji książki żydowskiej zmierzyła się Dagmara Budzioch (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) w wystąpieniu *Mordechaj Sofer (Marcus Donath) – twórca i ilustrator książek żydowskich w XIX-wiecznej Nitrze*. Sofer, religijny skryba i grawer, autor prawie całkiem nieznanego, w ilustratorstwie chętnie posługiwał się techniką mikrografii, bardzo pracochłonną, lecz dającą wspaniałe efekty. Zasłynął jako twórca ilustrowanych modlitewników, kalendarzy czy amuletów. Aleksandra Mazurkiewicz-Kopyś z Muzeum Historii Żydów Polskich zreferowała temat ekslibrisów w książkach żydowskich (*Żydowscy właściciele książek – badanie proveniencji w oparciu o znaki własnościowe*). Żydzi – „lud książki” – zawsze darzyli książki szacunkiem i chętnie używali ekslibrisów. Za twórcę żydowskich znaków własnościowych uznawany jest Ephraim Moses Lilien – artysta, który tworzył ekslibrisy używając symboliki żydowskiej (scen biblijnych, gwiazdy Dawida czy zwoju Tory). Sesję poświęconą sztuce książki zamknął kolejny gość zagraniczny – Lara Lempert reprezentująca Uniwersytet Wileński i Bibliotekę Narodową Litwy. W pracy *Filantropia a książka żydowska – Matas Straszun i jego dziedzictwo* przedstawiła tytułową postać – adepta Haskali, filantropa posiadającego bardzo bogaty księgozbiór (m.in. 50 rękopisów, 5 inkunabułów, kilkaset starych druków). Straszun udostępniał swą bibliotekę jeszcze za życia – na początku XX w. w Wilnie zaczęła działalność pierwsza żydowska biblioteka publiczna, której podstawę stanowiła jego kolekcja.

Drugiego dnia konferencji obrady odbywały się w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, w sali im. Karola Głombiowskiego. Kolejny nurt wystąpień poświęcony był ruchowi wydawniczemu i dystrybucji książki żydowskiej. Sesję prowadziła Anna Migoń. Tematykę *Książki hebrajskiej (świeckiej) w Polsce międzywojennej – inicjatyw wydawniczych i dystrybucji* poruszyła Magda Sara Szwabowicz z Instytutu Hebraistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Ówczesna prasa hebrajska posłużyła prelegentce za źródło do badań, co wydawano – lub tylko zamierzano wydać – w czasie, gdy okres świetności Warszawy jako centrum hebrajskiego ruchu wydawniczego już przeminął. Nietypowym na tle innych wystąpień konferencyjnych – i bardzo interesującym problemem – zajęli się Grzegorz Nieć (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) i Paweł Podnieśiński (Uniwersytet Warszawski): *Judaika na współczesnym rynku antykwarycznym w Polsce*. Znaczący rynek księgarski i antykwaryczny swe badania oparli na analizie oferty aukcyjnej. Okazało się, iż w latach 1995-2014 podczas 253 aukcji pojawiły się jedynie 64 obiekty w języku hebrajskim lub jidysz. Publikacje te – żydowskie i Żydów dotyczące – cieszyły się ogromnym zainteresowaniem kupców. Szersze spojrzenie na książkę żydowską, szczególnie jej rolę w społeczności skupionej raczej na interesach niż na kulturze w okresie od połowy XIX w. do II wojny światowej przyniosło wystąpienie Izabeli Olejnik (Uniwersytet Wrocławski) na temat *Ludzie i instytucje książki żydowskiej w przemysłowej Łodzi*. Prelegentka przybliżyła zarówno okoliczności powstania i funkcjonowania żydowskich instytucji książki (księgarń, drukarni oraz wypożyczalni) jak

i postaci szczególnie zasłużonych dla kultury wydawców i drukarzy łódzkich. Monika Jaremková, *spiritus movens* konferencji skupiła się na problematyce przekładów (*Wydawcy przekładów hebrajskiej i jidyszowej literatury pięknej na język polski w latach 1918-2014*). W sposób przekrojowy przedstawiła działające na ziemiach polskich oficyny wydawnicze, które włączały do swojej oferty przekłady z literatury hebrajskiej i jidysz. Poza tym pokusiła się o odpowiedź na pytanie o motywacje wydawców oraz opis przemian zachodzących w strukturze tej grupy pod wpływem uwarunkowań społecznych, kulturowych i – zwłaszcza – politycznych w omawianym czasie.

Osobne zagadnienie w dziejach narodu i kultury żydowskiej stanowiła Zagłada. Temat ten podjęto w kilku wystąpieniach kończących konferencję podczas sesji „Książki w czasie zagłady, zagłada książek” prowadzonej przez Joannę Nalewajko-Kulikow. Na pytanie *Co czytano w czasie Zagłady? Refleksja nad powieścią Czterdzieści dni Musa Dah w kontekście żydowskiego ruchu oporu* odpowiedziała Weronika Romanik z Zakładu Judaistyki Uniwersytetu Warszawskiego dzięki analizie materiałów z Podziemnego Archiwum Getta Białostockiego oraz wywiadów z osobami, którym udało się przeżyć Zagładę. Tytułowa powieść właściwie nie jest zaliczana do kanonu książek żydowskich, jednak w czasie Holocaustu powieść Franza Werfla (opisująca Ormian, którzy przeciwstawili się ludobójczym działaniom Turków w czasie I wojny światowej), w pewnym sensie stała się książką żydowską, bardzo popularną wśród młodzieży zamkniętej w getcie, z pewnością ze względu na podobieństwo losów obu narodów. Bardzo zajmujące było wystąpienie emerytowanego profesora UW, Andrzeja Mężyńskiego (*notabene* urodzonego w dniu, kiedy nasza Biblioteka Narodowa opublikowała swój pierwszy statut, o czym prelegent poinformował uczestników konferencji podkreślając, iż został niejako predestynowany do zajmowania się historią książki i bibliotek) na temat *Książek w getcie warszawskim, 1942-1943-1945*. Dzięki badaniom archiwalnym mógł zrekonstruować losy książek – ok. 500 tys. woluminów – pozostałych w ruinach getta po upadku powstania w 1943 r. Większość z nich uległa zagładzie. Wprawdzie zbiory usiłowała zabezpieczyć Warszawska Biblioteka Państwowa, lecz nie zgodziła się na to SS, w efekcie czego książki niszczały w ruinach getta. Katarzyna Liszka z Uniwersytetu Wrocławskiego przeprowadziła analizę kulturoznawczą pojęcia *libricide* czyli politycznego aktu publicznego niszczenia książek. (*Wokół pojęcia libricide. O obowiązku pamięci w świecie książek bez ludzi i ludzi bez książek.*) Jak przystało na absolwentkę filozofii, prelegentka głównie zadawała pytania, nie udzielając rozstrzygających odpowiedzi o status książek po zagładzie. W nawiązaniu do koncepcji etyki pamięci Avishai Margalita pytała: „w jaki sposób pamiętać i przekazywać pamięć o żydowskich książkach po Zagładzie? I co począć z nakazem pamięci, który niesie w sobie element traumy?”.

Wygłoszone referaty budziły zainteresowanie i prowokowały do ożywionych dyskusji. Swoje ustalenia dotyczące książki żydowskiej zaprezentowali przedstawiciele uniwersytetów, bibliotek, muzeów. To dobrze, że badacze z tak różnorodnych instytucji zechcieli przyjechać do Wrocławia, by dyskutować o niezwykle ważnym artefakcie kultury żydowskiej, jakim jest książka. W ciągu ostatnich kilkunastu lat można zaobserwować renesans zainteresowania kulturą żydowską, a że niewątpliwie u Żydów występuje kult słowa pisanego, przekazującego tradycje wiary i kanonu kultury, namysł nad książką żydowską trudno przece-

nić. Wygłoszone referaty bez wątpienia przyczynią się do odpowiedzi na pytanie o specyfikę książki żydowskiej. Podsumowujący obrady profesor Krzysztof Migoń napisał kiedyś artykuł zatytułowany *Książka żydowska na Śląsku – rekonesans badawczy*. Tym razem we Wrocławiu odbyliśmy nie tylko rekonesans, ale całkiem poważną wycieczkę badawczą na pole książki żydowskiej. Z pewnością było to inspirujące spotkanie.

Agnieszka Łusznak
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski

Tekst wpłynął do Redakcji 1 września 2015 r.

„ZARZĄDZANIE ZASOBAMI NIEMATERIALNYMI BIBLIOTEK W SPOŁECZEŃSTWIE WIEDZY”

IX Bałtycka Konferencja – Zarządzanie i Organizacja Bibliotek

(Gdańsk, 14-15 maja 2015 r.)

Zasoby niematerialne bibliotek i innych instytucji non profit, takie jak relacje i więzi z użytkownikami, innowacyjność, czy wiedza pracowników były i są filarem funkcjonowania ksiąźnic. Biblioteki wielokrotnie pokazywały, że budowanie własnego wizerunku profesjonalnej instytucji, dbającej o swoją markę jest ich strategią umożliwiającą nieustanny rozwój organizacji w dobie nowoczesnego społeczeństwa. Wybór zagadnienia: „Zarządzanie zasobami niematerialnymi bibliotek w społeczeństwie wiedzy” na motyw przewodni IX Konferencji Bałtyckiej – Zarządzanie i Organizacja Bibliotek, wydaje się więc oczywistym dopełnieniem dotychczasowych rozważań o bibliotekarstwie współczesnym. Konferencja ta odbyła się w dniach 14-15 maja 2015 r. w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego. W trakcie trwania obrad odbyło się 5 paneli, podczas których 29 referentów przedstawiło wyniki swoich badań i zainteresowań oscylujących wokół zagadnienia.

Konferencję otworzyła organizatorka, Maja Wojciechowska (UG) wraz z dyrektorem BUG, Grażyną Jaśkowiec, która także objęła moderacją pierwszy z paneli konferencyjnych. Referenci pierwszego panelu przedstawili – jak to ujął Wiesław Babik – „las”, aby kolejni prelegenci pokazali poszczególne „drzewa” wchodzące w zakres tematyczny konferencji¹. Wśród teoretycznych aspektów organizacji i za-

¹ W celu bardziej spójnego zaprezentowania obrad konferencyjnych, w niniejszym sprawozdaniu zamiast porządku chronologicznego kolejnych referatów, przyjęto uporządkowanie tematyczne.

rządzenia bibliotekami referenci podjęli tematy: ekologii informacji, talentu w bibliotece oraz zarządzania niematerialnymi zasobami.

Pierwszy referent, Wiesław Babik (UJ) przedstawił zagadnienie: *Ekologia informacji w zarządzaniu zasobami niematerialnymi bibliotek w społeczeństwie informacji i wiedzy*. Prelegent wyjaśnił, czym jest ekologia informacji oraz wskazał powody, dla których zagadnienie to będzie coraz ważniejsze w społeczeństwie informacyjnym wdrażającym gospodarkę opartą na wiedzy. Kluczową rolę w stosowaniu ekologii informacji stanowią dobrze zorganizowane biblioteki.

Kolejnym tematem naświetlającym ogólną tematykę konferencji zaprezentowała Lidia Szczygłowska (BGPCz), która w referacie *Zarządzanie niematerialnymi zasobami organizacyjnymi w bibliotece* omówiła teorię zasobową stosowaną w zarządzaniu organizacjami, wedle której najpierw są zasoby – materialne i niematerialne, a następnie podejmowane przez organizację działania i aktywności. Współczesne biblioteki, aby mogły być postrzegane jako nowoczesne instytucje, muszą zidentyfikować swoje zasoby oraz kształtować ich postrzeganie przez otoczenie.

Talent i jego rolę wśród zasobów niematerialnych w bibliotece omówiła Joanna Kamińska (UŚ) w referacie: *Zarządzanie talentami jako metoda wzbogacania zasobów niematerialnych bibliotek*. Autorka przedstawiła definicje talentu wraz z wybranymi modelami zarządzania talentami pracowników w organizacjach.

Jednym z najważniejszych niematerialnych zasobów bibliotek wszystkich typów jest wiedza – zgromadzona w zasobach biblioteki oraz wytwarzana przez nią, co także podkreślało czworo prelegentów omawiających ten aspekt funkcjonowania książnic.

W referacie *Biblioteki jako organizacje uczące się* Zbigniew Gruszka (UŁ) omówił funkcjonowanie wybranych bibliotek w Polsce w kontekście koncepcji organizacji uczących się. Autor przedstawił tezę, wedle której instytucje kultury, podobnie do przedsiębiorstw gospodarczych, podlegają celowym i programowanym zmianom, dzięki którym można je zaliczyć do grona organizacji uczących się.

Wiedzą o użytkowniku bibliotek zajęła się Beata Zołędowska-Król (UŚ) w wystąpieniu *Wiedza użytkowników zasobem nowoczesnej biblioteki*. Autorka pokazała, jak umiejętności użytkowników determinują zachowania i postawy informacyjne w bibliotekach. Zazaczyła, iż dla poprawy jakości świadczonych usług biblioteki powinny świadomie pozyskiwać wiedzę o użytkownikach, ich umiejętnościach informacyjnych i potrzebach bibliotecznych.

Komunikację naukową w bibliotekach uczelnianych pokazała Dorota Rak (UJ), autorka referatu *Biblioteki uczelniane w procesie komunikacji naukowej*. W swojej prezentacji wyszła od komunikacji naukowej, a następnie zanalizowała aktywność naukową bibliotek: organizację konferencji bibliotekoznawczych czy wydawanie publikacji.

Rolę i możliwości nawiązywania międzynarodowych kontaktów zawodowych pokazała Magdalena Gomułka w referacie: *Jak się rozwija Międzynarodowa Sieć Bibliotekarzy? Analiza powstania, rozbudowy oraz działalności programu mentorskiego International Librarians Network jako możliwości do nawiązywania kontaktów zawodowych przez bibliotekarzy*. Autorka przedstawiła założenia istniejącego od 2012 r. programu wymiany doświadczeń zawodowych dla bibliotekarzy International Librarians Network oraz jego realizację – udział 73 krajów i ponad 1000 bibliotekarzy z całego świata.

Współczesne biblioteki, które chcą być postrzegane jako instytucje nowoczesne, coraz częściej korzystają z technologii usprawniających korzystanie z zasobów przez nie gromadzonych. Rolą technologii zajęło się troje prelegentów, pokazując, jaki wpływ na postrzeganie bibliotek ma umiejętne zastosowanie informatycznych rozwiązań.

Wykorzystanie technik i modeli eksploracji danych (*data mining*, DM), było przedmiotem rozważań Grzegorza Czapnika (UŁ), który w referacie *Zastosowanie technik eksploracji danych w ocenie zachowań i potrzeb użytkowników instytucji bibliotecznych: możliwości i bariery* zajął się analizą danych generowanych i przechowywanych w systemach informacji bibliotek w kontekście badania potrzeb użytkowników oraz ich zachowań informacyjnych. Autor pokazał ramy prawne oraz etyczne omawianego zagadnienia a także bariery, które utrudniają korzystanie z *data mining* w polskich bibliotekach.

Zastosowanie nowoczesnych technologii w celu usprawnienia obsługi czytelników omawiały dwa referaty. W pierwszym Mariola Nawrocka wraz z Małgorzatą Karwowską (BG WAT) w referacie *Nowe rozwiązania technologiczne odpowiedzią na potrzeby użytkowników Biblioteki Głównej Wojskowej Akademii Technicznej* podkreślały wzrost zadowolenia użytkowników z zaproponowanych zmian cyfrowych. Natomiast w drugim Hanna Grabowska (BG UAM) pokazała rolę technologii w komunikacji. Referat *Platforma Zapytaj Bibliotekarza jako narzędzie wspierające budowę kompetencji Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu* pokazywał działanie platformy oraz liczbowe zestawienie wykorzystania platformy przez użytkowników.

Wśród niematerialnych zasobów bibliotek ogromne znaczenie mają aspekty psychologiczne, wpływające na pracę bibliotekarzy oraz postrzeganie przez nich instytucji, w której pracują. Zgromadzeni słuchacze mieli możliwość wysłuchania trzech referatów omawiających różnorodne aspekty psychologiczne wpływające na jakość pracy.

Niezwykle trudny temat – konflikt w pracy, pokazała Magdalena J. Cyrklaff (WSB Toruń) w referacie *O psychologii konfliktu w bibliotece. Umiejętności mediacyjne i negocjacyjne kadry zarządzającej jako efektywny sposób rozwiązywania sporów wśród pracowników i klientów*. Prelegentka omówiła rolę kadry kierowniczej w rozwiązywaniu sporów wśród pracowników organizacji, omawiając zasady prowadzenia negocjacji i mediacji w organizacjach.

Rolą motywacji wśród pozamaterialnych aspektów zarządzania bibliotekami zajęła się Iwona Dalati (Biblioteka Politechniki Koszalińskiej), której wystąpienie *Znaczenie motywacji pozapłacowej w zarządzaniu zasobami ludzkimi bibliotek. Wyniki badań ankietowych* pokazało różne formy motywowania pracowników.

Wyniki przeprowadzonego badania ankietowego we wrocławskich bibliotekach akademickich przedstawił Dariusz Kardela w referacie: *Praca emocjonalna w bibliotece akademickiej*. Autor pokazał, jakie znaczenie dla bibliotekarzy mają czynniki psychologiczne i emocjonalne oraz zaprezentował formy wpływania na postrzeganie swojego miejsca pracy.

Biblioteka, podobnie jak inne organizacje, w swoich działaniach powinna kierować się wartościami, które powinny wyróżniać ją wśród innych organizacji. Dwie prelegentki zawarły w swoich wystąpieniach rozważania dotyczące poszukiwanych przez użytkowników bibliotek wartości.

W zagadnienie ciszy oraz jej wartości we współczesnym społeczeństwie wprowadziła słuchaczy Monika Curyło (BUJ) w referacie *Cisza w bibliotece jako wartość*. Prelegentka, poza wskazaniem roli ciszy w życiu człowieka, przedstawiła wyniki prowadzonych badań, dotyczących wartości cenionych przez użytkowników bibliotek, w tym cisza, która podnosi atrakcyjność instytucji wiedzy.

Drugą wartością poszukiwaną przez czytelników jest jakość, co zaprezentowała Alicja Teleszyńska (BG PG) w referacie *Jakość(ć)? Dwa lata Regionalnej Biblioteki Nanotechnologii Politechniki Gdańskiej*. Autorka omówiła działalność biblioteki naukowej w jej bliższym i dalszym otoczeniu pokazując, w jaki sposób biblioteki mogą dostosowywać się do zmian następujących w społeczeństwie informacyjnym.

Wyznawane przez instytucje wartości wpływają na budowany przez nie wizerunek oraz markę, w jakiej biblioteki chciałyby być postrzegane przez użytkowników. Zagadnienie reputacji instytucji jest niezwykle istotne, co pokazało aż siedem referatów omawiających działania bibliotek w kontekście budowania swojej pozycji w otoczeniu bliższym i dalszym.

Rozważania nad popularnością bibliotekarzy podjęła Magdalena Karciarz (Dolnośląska Szkoła Wyższa) w referacie *Czy bibliotekarze są trendy? O nowych tendencjach w zarządzaniu zasobami niematerialnymi w polskim bibliotekarstwie* omówiła podejmowane przez biblioteki działania promocyjne.

Postrzegania biblioteki jako marki samej w sobie dotyczyły trzy wystąpienia, których autorki pokazały budowanie marki i rozpoznawalności w środowisku lokalnym biblioteki akademickiej. W pierwszym referacie *Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie jako marka* Magdalena Nagieć oraz Władysława Wędzicha (BG UP Kraków) zaprezentowały działania z zakresu public relations poprawiające rozpoznawalność biblioteki w przestrzeni miejskiej. W drugim wystąpieniu *Działania marketingowe a budowanie marki na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* Beata Gamrowska (BUŁ) pokazała działania Sekcji Promocji Biblioteki UŁ. Rolę jednolitej wizualizacji przygotowywanych materiałów promocyjnych, pokazała Agnieszka Kościelniak-Osiak (BUW) w referacie *Pojęcie marki w kontekście biblioteki uniwersyteckiej. Analiza działań i celów na przykładzie funkcjonowania Oddziału Promocji, Wystaw i Współpracy Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. Prelegentka przedstawiła także filmy promujące bibliotekę.

Zadania Pracowni UKD działającej przy Bibliotece Narodowej oraz formy aktywności podejmowane przy popularyzacji tego języka informacyjno-wyszukiwawczego zaprezentowała Jolanta Hys (BN) w referacie *Aktywność Biblioteki Narodowej w zakresie zarządzania marką Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej*. Autorka zaznaczyła rolę UKD w rzeczowym opracowywaniu zbiorów bibliotecznych.

Postrzeganie biblioteki w otoczeniu pokazała Jadwiga Witek (CINiBA) w referacie *Budowanie relacji biblioteki akademickiej z otoczeniem społecznym – doświadczenia CINiBA*. Prelegentka pokazała, w jaki sposób biblioteka akademicka, będąca wspólną przestrzenią dwóch katowickich uczelni (Uniwersytetu Śląskiego oraz Uniwersytetu Ekonomicznego), współpracuje z otoczeniem lokalnym zachowując swój naukowy charakter.

W referacie *Budowanie reputacji biblioteki akademickiej w kontekście kształtowania księgozbioru* Małgorzata Bródka (BG UAM) przedstawiła zależności postrzegania biblioteki przez użytkowników w kontekście kształtowania księgozbioru bibliotecznego oraz uwzględniania propozycji czytelników przy nabywaniu nowych materiałów bibliotecznych.

Wszystkie podejmowane przez biblioteki działania są nakierowane na użytkownika i jego potrzeby informacyjne, których zaspokojenie powinno być na najwyższym poziomie. W trakcie obrad konferencyjnych czworo prelegentów podjęło się tego zagadnienia.

Dwa referaty omawiały badania satysfakcji użytkowników bibliotek. Pierwsze badanie miało charakter lokalny i zostało przeprowadzone przez pracowników biblioteki: Kamila Banaszewskiego, Katarzynę Bartosiak oraz Eligiusza Podolana (BUZ). Zaprezentowali oni referat *Ukontentować „naukowych”*. *Przyczynek do rozważań nad satysfakcją użytkownika nowoczesnej biblioteki uczelnianej na podstawie badań przeprowadzonych w Bibliotece Uniwersytetu Zielonogórskiego*. Autorzy wskazali, które aspekty pracy bibliotecznej najbardziej wpływają na zadowolenie czytelników oraz, jak uwagi zebrane w formularzach wprowadzono w życie. Drugie badanie satysfakcji przeprowadził Marcin Karwowski (UMK), jego wyniki przedstawił w referacie *Secret client – metoda pomiaru niematerialnych zasobów biblioteki*. Prelegent omówił przygotowany scenariusz działań tajemniczego klienta oraz wyniki badania przeprowadzonego w bibliotekach uniwersyteckich.

Znaczenie zadowolenia użytkowników w bibliotece pokazała także Marzena Błach (BG UP Kraków), która w referacie *Wizerunek Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie wśród kontrahentów Wypożyczalni Międzybibliotecznej* zaprezentowała działania biblioteki dla użytkownika zewnętrznego. Autorka pokazała ankietę, którą otrzymali współpracujący z wypożyczalnią kontrahenci (czytelnicy oraz inne biblioteki), wskazując, które elementy udało się wprowadzić dzięki otrzymywanym zgłoszeniom.

Dostosowaniem usług bibliotek akademickich dla użytkowników niepełnosprawnych zajęła się Agata Bernas (UMK) w referacie *Dostosowanie oferty bibliotecznej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (na podstawie stron internetowych wybranych bibliotek uniwersyteckich w Polsce)*. Prelegentka przedstawiła wyniki badań oferty dwóch bibliotek: BG UMK oraz BG Uniwersytetu Szczecińskiego.

Często pomijaną wartością niematerialną są nawiązywane kontakty oraz budowane relacje. Ten aspekt funkcjonowania bibliotek zaprezentowały dwie prelegentki.

Współpracę bibliotek zagranicznych pokazała Katarzyna Seroka (UW) w referacie *Noc bibliotek w Lille jako przykład budowania pozytywnego wizerunku biblioteki*. Korzystając z francuskiego przykładu, pokazała przełożenie popularnych nocy muzeów na grunt biblioteczny. Na gruncie polskim współpracę z otoczeniem omówiła Katarzyna Janczulewicz (UŚ) w referacie *Od konkursu szkolnego do projektu ogólnopolskiego. Biblioteczna społeczność Wielkiej Ligi Czytelników*. Rolę budowania relacji bibliotek szkolnych z otoczeniem zewnętrznym autorka pokazała na przykładzie działalności katowickiego Stowarzyszenia Wielka Liga. Głównym projektem Stowarzyszenia jest ogólnopolski, całoroczny konkurs czytelniczy dla uczniów szkół podstawowych „Wielka Liga Czytelników”.

Znaczeniem zasobów materialnych bibliotek, które wpływają na postrzeganie zasobów niematerialnych zajęło się troje prelegentów, pokazując różnorodne zasoby biblioteczne.

Pozyskiwanie nabytków przez Pracownię Starych Druków Biblioteki Gdańskiej PAN zaprezentowała Maria Otto (BG PAN) w referacie *Poszerzanie zasobu w bibliotece naukowej – cele, sposoby, efekty*. Autorka zaznaczyła, iż specyfika omawianej biblioteki zmusza do stałego poszerzania materiałów bibliotecznych w celu coraz

pełniejszej realizacji zamówień czytelników oraz uzupełnienia braków w kolekcjach już istniejących (np. autorskich).

Przestrzeń biblioteki oraz jej postrzeganie przez użytkowników pokazał Sławomir Sobczyk (BG ASP Kraków) w referacie *Nowe oblicze Wypożyczalni ASP w Krakowie – zmiana struktury i przestrzeni organizacyjnej w odpowiedzi na oczekiwania czytelników*. Autor omówił nowe miejsce wypożyczalni oraz podjęte działania, udoskonalające działalność biblioteki ASP.

Znaczenie kontroli zarządczej w kontekście finansowania biblioteki pokazały Urszula Franas-Mirowska i Karolina Wicha (BG UJK Kielce) prezentując referat *Kontrola zarządcza i zarządzanie ryzykiem jako instrumenty wspomagające doskonalenie biblioteki akademickiej – rozwiązania zastosowane w Bibliotece Uniwersyteckiej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach*. Prelegentki omówiły narzędzia, które dają bibliotekom możliwość przemyślenia strategii zarządzania ryzykiem i kryzysem możliwym w bibliotece.

Wśród wartości niematerialnych w bibliotekach jest także sam proces zarządzania nimi, gdyż od niego zależą wszystkie pozostałe aspekty funkcjonowania tych instytucji. Pięciu referentów podjęło się rozpatrzenia systemu zarządzania w bibliotekach.

Wprowadzaniem zmian zajęła się Edyta Kołodziejczyk (BPŁ) prezentując referat *Zarządzanie zmianą w bibliotece akademickiej – na przykładzie zmian organizacyjnych w Bibliotece Politechniki Łódzkiej*. Prelegentka przedstawiła nie tylko teoretyczne aspekty wprowadzania zmian w działalność organizacji, ale także zbadała nastawienie pracowników do proponowanej reorganizacji przeprowadzonej w Bibliotece Politechniki Łódzkiej.

Model zarządzania w bibliotekach zaprezentował Jacek Marek Radwan (BJ), który przedstawił referat *Samoocena zarządzania wiedzą w oparciu o kryteria Wspólnej Metody Oceny (CAF) na przykładzie informacji naukowej w bibliotece akademickiej*. Podjęta przez prelegenta tematyka pokazywała zastosowanie CAF w zarządzaniu instytucjami.

Rolę innowacyjnych rozwiązań w bibliotekach podkreśliła Ewa Rudnicka (BG UWM) w referacie *Innowacyjne zarządzanie biblioteką akademicką w kontekście działań Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie*. Prelegentka zaprezentowała wdrożone zmiany w pracy biblioteki oraz rolę bibliotekarzy – kapitału społecznego instytucji niezbędnego dla wprowadzenia tych zmian.

Pracę małej biblioteki naukowej przedstawiła Maria Bosacka (BIP UW r) *Zarządzanie zasobami niematerialnymi w małej bibliotece uczelnianego systemu biblioteczno-informacyjnego na przykładzie Biblioteki Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego – studium przypadku*. Prelegentka wskazała rolę psychologicznych aspektów w pracy małej grupy bibliotekarzy i ich przełożenie na jakość świadczonych usług.

Organizację i sposób zarządzania bibliotekami w Nowej Zelandii zaprezentowała Anna Biazik (Auckland Libraries) w referacie *Biblioteki na Antypodach. Zarys zarządzania i organizacji bibliotekami w Nowej Zelandii na przykładzie biblioteki publicznej w Auckland*. Prelegentka, na co dzień pracująca w bibliotece Auckland Libraries, omówiła historię powstawania bibliotek publicznych oraz prowadzoną przez nie działalność informacyjną i kulturalną.

W ramach konferencji uczestnicy mieli możliwość zwiedzenia nie tylko miejsca obrad – Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego, ale także Muzeum Diece-

zjalnego i Bazyliki Katedralnej w Pelplinie. W muzeum znajduje się jedyne w Polsce wydanie Biblii Gutenberga, z charakterystycznym odbiciem czcionki ruchomej.

Każda biblioteka dysponuje niepowtarzalnym, indywidualnym zasobem niematerialnym, który może być wykorzystywany w celu podnoszenia sprawności organizacyjnej oraz zwiększania atrakcyjności usług bibliotecznych. Przedstawione w trakcie konferencji referaty pokazują różnorodne spojrzenia na niematerialne zasoby bibliotek. Duże zainteresowanie tematem konferencji oraz obecność przedstawicieli różnych środowisk (akademickich i bibliotek), pokazała, że zagadnienie to wzbudza duże zainteresowanie i może być przedmiotem wielu ciekawych dysput w środowisku bibliotekarskim.

Katarzyna Janczulewicz
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Uniwersytetu Śląskiego

Tekst wpłynął do Redakcji 24 maja 2015 r.

„BIBLIOTEKA W PRZESTRZENI EDUKACYJNEJ. PROJEKTOWANIE INFORMACJI”

III Międzynarodowa Konferencja Naukowa

(Kraków, 21-22 maja 2015 r.)

W dniach 21-22 maja 2015 r. odbyła się w Krakowie III Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Biblioteka w przestrzeni edukacyjnej. Projektowanie informacji”. Organizatorami konferencji były: Biblioteka Główna oraz Instytut Informatyki Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej. Honorowy patronat nad konferencją objęli: JM Rektor Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, prof. dr hab. Michał Śliwa oraz Prezydent Miasta Krakowa, prof. dr hab. Jacek Majchrowski, natomiast patronat medialny sprawowały: Lustró Biblioteki, „Poradnik Bibliotekarza”, Stowarzyszenie Twórców Grafiki Użytkowej i Małopolski Instytut Kultury. Celem konferencji było zwrócenie uwagi na aktualne problemy kształtowania informacji – architekturę informacji w działalności bibliotek i bibliotekarzy, wizualizację danych, identyfikację wizualną oraz wykorzystywanie ich w działalności biblioteczno-informacyjnej. Dwudniowa konferencja zgromadziła ponad siedemdziesięciu uczestników z czterdziestu jeden instytucji naukowych, reprezentujących środowisko bibliotekarskie – przedstawiciele bibliotek akademickich, pedagogicznych, szkolnych z Bielska-Białej, Dębina, Gliwic, Jastrzębia-Zdroju,

Krakowa, Krosna, Legionowa, Lublina, Łodzi, Olsztyna, Oświęcimia, Poznania, Przemyśla, Rzeszowa, Siedlec, Stalowej Woli, Torunia, Warszawy, Włocławka, Wrocławia, jak również pracowników naukowych z instytutów badawczych i akademickich ośrodków kształcenia bibliotekarzy w Bydgoszczy, w Krakowie i w Warszawie. Konferencja podzielona została na 6 sesji, z których każda zakończona była dyskusją podsumowującą.

Uczestników konferencji uroczystie powitali: dr Michał Rogoż, pełniący obowiązki dyrektora Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa oraz dr Stanisław Skórka, dyrektor Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Następnie zabrali głos: prof. dr hab. Kazimierz Karolczak, prorektor ds. nauki i współpracy międzynarodowej oraz prof. dr hab. Bogusław Skowronek, dziekan Wydziału Filologicznego.

W pierwszej sesji plenarnej, którą prowadziła Jadwiga Woźniak-Kasperek (IINiSB UW), udział wzięli goście specjalni konferencji: Eric Reiss, teoretyk architektury informacji i autor wielu książek, aktor, pianista i reżyser, obecnie Prezes Zarządu FatDUX w Kopenhadze oraz Marek Kultys, projektant informacji i badacz komunikacji wizualnej, pełniący obowiązki designera w Science Practice oraz głównego projektanta w bento-bioworks w Londynie. E. Reiss w wystąpieniu *Information Architecture for the 21st Century* w sposób obrazowy przedstawił zmiany zachodzące w świecie informacji oraz poruszył problem bezpieczeństwa prywatności w Internecie. M. Kultys omówił perspektywy, jakie stoją przed projektantami informacji wobec nadmiaru danych oraz ich rolę jako osób organizujących wiedzę i wspomagających użytkowników w dotarciu do informacji. W referacie *Pole do popisu: projektowanie informacji wobec przestrzeni, użytkownika oraz innych dyscyplin* posłużył się wieloma przykładami, m.in. omówił główne zasady i trudności podczas projektowania plakatu naukowego.

Kolejnym referentem był Wiesław Babik (IINiB UJ). Babik referując temat *Ekologia informacji w projektowaniu edukacyjnej przestrzeni informacyjnej* na wstępie stwierdził, że: „lepiej panuje nad sytuacją, gdy panuje nad informacją”. W swoim wystąpieniu podał kilka definicji terminu: ekologia informacji oraz wyjaśnił, na czym polega projektowanie informacji. Zwrócił także uwagę na ograniczoną pojemność ludzkiego mózgu i zagrożenia określone mianem *chorób informacyjnych*. Kolejną prelegentką była Hanna Batorowska (IINiB UP w Krakowie). W prezentacji *Projektowanie struktur informacji w procesie tworzenia wiedzy przez podmiot uczący się* omówiła sposoby kategoryzacji i strukturyzowania informacji przez studentów oraz oceny kompetencji wizualizacji wiedzy. Jadwiga Wittek, rzecznik prasowy Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej (CINiBA) i Julia Czinguń, projektantka z Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach zaprezentowały *System komunikacji wizualnej Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w Katowicach*. Prelegentki określiły system jako „informację mobilną”, co w tym przypadku oznacza, że wszystkie jego elementy, stanowiące odrębne części, można zainstalować i dowolnie przemieszczać zgodnie z potrzebami. Na system identyfikacji wizualnej składa się m.in. określona kolorystyka, krój czcionki i kształt poszczególnych elementów. Projekt jest funkcjonalny i zgodny z architekturą budynku CINiBA. Warto podkreślić fakt, że został on przygotowany przy ścisłej współpracy projektanta i pracowników biblioteki. Władysław M. Kolasa z IINiB UP w Krakowie, referując temat *Serwisy*

bibliotek naukowych w świetle analiz SEO, zaprezentował wyniki badań prowadzonych w lutym 2015 r. na temat realizacji wytycznych SEO (*Search Engine Optimization*) przez wybrane portale biblioteczne. Przeanalizował serwisy internetowe bibliotek akademickich w czterech największych miastach Polski (Warszawa, Kraków, Poznań i Wrocław). Przedstawił parametry, jakie powinna posiadać poprawnie zbudowana strona internetowa oraz zwrócił uwagę słuchaczy na działania promujące serwisy internetowe w celu osiągnięcia jak najwyższych pozycji w wynikach wyszukiwania. Kolejna prelegentka, Barbara Kamińska-Czubała, podobnie jak przedmówca – pracownik IINiB UP w Krakowie – w wystąpieniu *Projektowanie edukacyjnej przestrzeni informacyjnej z perspektywy nauki o informacji* poruszyła zagadnienia dotyczące przeciążenia informacyjnego, ograniczeń percepcyjnych oraz gęstości informacyjnej i atrakcyjności informacji zawartych w podręcznikach. Podkreśliła znaczenie badań użytkowników informacji, których wyniki powinny być wykorzystywane w edukacji informacyjnej. Stanisław Skórka, w referacie *Architektura informacji: teoria, projekty, przykłady* przedstawił definicje i koncepcje kierunków rozwoju architektury informacji. Według autora najważniejszym zadaniem dla architektów informacji jest zbieranie, porządkowanie i opisywanie informacji, w celu jak najbardziej efektywnego wykorzystania jej przez użytkowników.

Część popołudniowa podzielona była na dwie równoległe sesje: sesję A „Wizualizacja informacji” prowadzoną przez Hannę Batorowską oraz sesję B – „Komunikacja z użytkownikiem”, której moderatorem była B. Kamińska-Czubała. Obrady w sesji A rozpoczęła Monika Curyło z Biblioteki Katedry UNESCO UJ referatem *System identyfikacji wizualnej jako element promocji biblioteki akademickiej*. Prelegentka zwróciła uwagę na znaczenie pierwszego skojarzenia odbiorcy poprzez zastosowane w firmie: logo, kolorystykę, oznakowanie wewnętrzne i zewnętrzne, stronę WWW, wystrój wnętrz, typografię – wszystko to określa markę instytucji. System identyfikacji wizualnej (SIW) określiła jako system właściwych skojarzeń. Omówiła stosowanie Księgi Identyfikacji Wizualnej, tzw. *Księgi Znaku*, posługując się przykładami stosowanymi w wielu uczelniach w Polsce. Wymieniła także zalety jej wdrożenia (przewaga konkurencyjna, budowanie wizerunku instytucji, kultura organizacyjna firmy), które pozwalają na uporządkowanie wizerunku i odróżnienie od innych instytucji. Kolejna prelegentka – Julita Niedźwiecka-Ambroziak z Biblioteki Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu oraz IINiB Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu – w wystąpieniu *Wyszukiwarki wizualne – wizualizacja informacji w poszukiwaniach informacyjnych w Internecie* zaprezentowała i porównała sposoby wyszukiwania informacji poprzez wyszukiwarki wizualne, będące alternatywą dla standardowych sposobów wyszukiwania informacji w Internecie. Referat *Projektowanie informacji w plakacie według koncepcji nowej typografii Jana Tschicholda. Wstęp do badań* przedstawiła Barbara Krasieńska z BG UP w Krakowie. Autorka omówiła znaczenie jednej z form grafiki użytkowej – plakatu, stosowanej przez biblioteki jako element reklamy i promocji. Na podstawie przykładów plakatów przygotowywanych na konkurs „Plakat Tygodnia Bibliotek” przeprowadziła analizę kompozycji, koloru, światła, stosowanej techniki i typu czcionek w zaprojektowanych pracach. Zwróciła uwagę na błędy, które pojawiają się na plakatach oraz podała receptę na czytelny i dobry plakat. Katarzyna Domańska z Katedry INiB Uniwersytetu

Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy zreferowała temat *Biblioteka szkolna w przestrzeni mediów społecznościowych*. Prelegentka stwierdziła, że biblioteka szkolna powinna nawiązywać kontakt z uczniami poprzez media społecznościowe, ponieważ jest to obecnie najczęściej wykorzystywany kanał komunikacji wśród młodzieży. Przeanalizowała strony WWW bibliotek szkolnych mających konto na Facebooku i uznała, że fanpage znajdujące się na FB są ciekawsze i bardziej aktualne niż oficjalne witryny bibliotek szkolnych. Stosowane są na nich lepsze rozwiązania graficzne, a konta dają możliwość natychmiastowej reakcji osób czytających wpisy.

Drugiego dnia konferencji poranną sesję zatytułowaną „Ułatwianie dostępu do informacji” poprowadził Wiesław Babik. W referacie *Tworzenie wystaw cyfrowych w praktyce. Projektowanie, narzędzia, metody. Case study IINiSB* autorzy – Grzegorz Gmiterek i Mikołaj Ochmański z IINiSB UW – scharakteryzowali sposób tworzenia i prezentacji wystaw cyfrowych, realizowany w trakcie przedmiotu fakultatywnego. Referent M. Ochmański przedstawił możliwości wykorzystania dokumentów życia społecznego zgromadzonych w Gabinetce DŻS w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Zaprezentował liczne przykłady przygotowanych przez studentów wirtualnych wystaw. Kolejny autor – Adam Bańdo z IINiB UP w Krakowie – omówił temat *Techniki prezentowania informacji – przygotowanie studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa UP w Krakowie do realizacji multimedialnych form informacji bibliotecznej*. „Techniki prezentowania informacji” to przedmiot, który realizują studenci III roku informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Po części teoretycznej przedstawionej przez A. Bańdo, studenci zaprezentowali swoją pracę zaliczeniową, zrealizowaną w formie reportażu na temat XII Międzynarodowej Konferencji Naukowej Kraków – Lwów, która odbyła się w Krakowie 13-14 listopada 2014 r.

Prelegentka Agata Walczak-Niewiadomska z Katedry BiIN UŁ przedstawiła referat *Usługi informacyjne dla rodziców w polskich bibliotekach dziecięcych*. Większą część wystąpienia poświęciła najmłodszym – dzieciom w wieku 0-5 lat oraz ich rodzicom. Po analizie stron internetowych bibliotek publicznych, polskich i zagranicznych, autorka stwierdziła, że informacja dla tej grupy użytkowników jest dosyć uboga: zaledwie 16% bibliotek publicznych posiadało stronę internetową przeznaczoną dla najmłodszych dzieci, a niewielki odsetek zawierał również część poświęconą rodzicom, z informacjami na temat np. spotkań ze specjalistami, alfabetyzacji i wspólnego czytania. Podaje również pozytywne przykłady stron bibliotecznych prowadzonych dla tej grupy użytkowników. Następną referentką – Barbara M. Morawiec, redaktor naczelna „Lustra Biblioteki” oraz przedstawicielka Koła Naukowego IINiB UJ – w wystąpieniu *Blogi biblioteczne – projektowanie informacji i identyfikacja wizualna* omówiła sposoby prezentacji informacji na blogach bibliotecznych, które stanowią swoistą wizytówkę wirtualną bibliotek. Przeanalizowała 142 blogi bibliologiczne, w tym 66 blogów bibliotek akademickich, pedagogicznych i szkolnych, kierując się zasadą, aby blog prowadzony był w języku polskim, prowadził go bibliotekarz i treści dotyczyły działalności bibliotecznej. Wyniki analizy nie były zbyt pochlebne – ok. 4% blogów stanowiło przykłady pozytywne, pozostałe poddane zostały krytyce (prowadzone w sposób niestaranny, posiadały nierzetelne, niesprawdzone i nieaktualne informacje, nieprzemyślany układ, wykorzystano

w nich jedynie gotowe szablony stron WWW i zastosowano problematyczne nazewnictwo). Padło więc pytanie o zasadność ich prowadzenia, które autorka pozostawiła do rozważenia. Referat *Bibliografie cyfrowe – skatalogowany fragment Internetu* przedstawiły autorki: Jadwiga Wichman z Biblioteki Wydziału Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej UJ i Joanna Hoły z Biblioteki Jagiellońskiej. Na przykładzie prac polskiego fizyka Zygmunta Wróblewskiego, przedstawiły etapy tworzenia cyfrowej bibliografii publikacji zamieszczonych w różnych bibliotekach cyfrowych. Trudność odnalezienia tych prac poprzez wyszukiwanie w serwisie Federacji Bibliotek Cyfrowych polega na tym, że w obecnie funkcjonujących bibliotekach cyfrowych i repozytoriach, o łącznej liczbie zbiorów przekraczającej dwa miliony, odnalezienie wszystkich interesujących źródeł jest dla przeciętnego użytkownika zadaniem wręcz niemożliwym. Dodatkowy problem polega na tym, że katalogi dostępne w Internecie ewidencjonują jedynie prace wydane w formie książek i broszur, pomijając artykuły publikowane w czasopiśmie. Referentka Joanna Hoły posłużyła się wyjątkowym przykładem katalogu HINT, który zawiera wykaz materiałów z historii polskiej nauki i techniki wyszukanych w sieci WWW, w ogólnie dostępnych bibliotekach i archiwach cyfrowych. Katalog ten uwzględnia także publikacje ułatwiające dotarcie do źródeł i ich odczytanie – bibliografie, słowniki, encyklopedie, itp. Kolejną referentką była Barbara Szczepanowska z Centralnego Instytutu Ochrony Pracy – Państwowego Instytutu Badawczego w Warszawie. Tematem jej wystąpienia było *Ułatwianie dostępu do krajowych źródeł informacji z zakresu bezpieczeństwa pracy*. Autorka podkreśliła ważną, wspierającą rolę bibliotekarzy w porządkowaniu informacji w zakresie bhp oraz zwróciła uwagę na potrzebę ułatwienia dostępu do krajowych źródeł na temat bhp zainteresowanym obcokrajowcom. Po przerwie odbyły się – podobnie jak dnia poprzedniego – dwie równoległe sesje: sesja D zatytułowana „Udostępnianie informacji” moderowana przez Michała Rogoża oraz sesja E „Projektowanie usług”, której przewodniczył Władysław Marek Kolasa. Wysłuchałam wystąpień w sesji E, której pierwszym referatem był *Bibliotekarz systemowy architektem informacji*, wygłoszony przez Danutę Grabowską z BG Politechniki Śląskiej. Prelegentka podała kilka definicji dla tytułowego bibliotekarza systemowego. Najbardziej trafne wydało się jej określenie użyte przez Aleksandra Radwańskiego: „łącznik między światem informatyki a światem bibliotek”. Zwróciła uwagę na rolę i zadania bibliotekarza systemowego jako architekta informacji następnej generacji, który powinien zaprojektować oraz zaplanować, jak najefektywniej dotrzeć do odbiorcy z informacjami i zasobami gromadzonymi przez bibliotekę. Powinien także reagować zgodnie z rozwojem nowych technologii i potrzebami użytkowników w sposób „just-in-time”, a nie „just-in-case”. Dorota Rak z IINiB UJ w referacie *System informacji archiwalnej na przykładzie Działu Dokumentacji Kontekstów Kulturowych Muzeum Etnograficznego w Krakowie* stwierdziła, że poziom świadczonych usług zależy od możliwości dostępu do informacji i szybkiego odnalezienia poszukiwanych zasobów. Dwa ostatnie zaprezentowane referaty wygłosili pracownicy Biblioteki Politechniki Lubelskiej. Jarosław Gajda omówił *Dobre praktyki w otwartym publikowaniu książek naukowych, podręczników i czasopism w Politechnice Lubelskiej*, podkreślając, iż wszystkie publikacje naukowe wydawane przez tę uczelnię znajdują się w pełnym i nieograniczonym dostępie w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Lu-

belskiej. Ewa Matczuk w referacie *Aktywność publikacyjna bibliotekarzy wyższych uczelni technicznych w Polsce* przeanalizowała dorobek publikacyjny bibliotekarzy z 15 uczelni technicznych w Polsce za ostatnie 10 lat na podstawie baz dorobku naukowego pracowników, udostępnianych na stronach WWW uczelni. Omówiła najczęściej wybieraną tematykę i wskazała, w których czasopismach artykuły są publikowane.

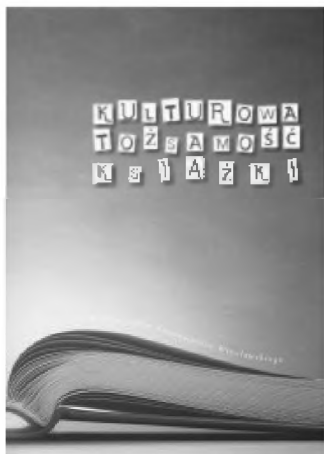
Można stwierdzić, że III Międzynarodowa Konferencja, zarówno pod względem merytorycznym, jak i organizacyjnym była bardzo udana – ciekawe wystąpienia, ożywione dyskusje podczas obrad i w kuluarach pozwalają sądzić, że uczestnicy wyjechali z Krakowa w pełni usatysfakcjonowani.

Jadwiga Wojtczak
Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej
Politechniki Wrocławskiej

Tekst wpłynął do Redakcji 4 czerwca 2015 r.

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2015 z. 3
PL ISSN 0033-202X

Kulturowa tożsamość książki. Red. Anna Cisko, Agnieszka Łusznak. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014, 300 s. ISBN: 978-83-229-3440-1

Książki mają swoją tożsamość – tak redaktorki omawianego tomu, Anna Cisko i Agnieszka Łusznak, piszą we Wstępie. Tożsamość tę można jednak bardzo różnie postrzegać i definiować, jako kryterium wybierając zarówno twórców, jak i treść, czas i okoliczności powstania, wreszcie czytelników oraz sposoby odbioru i wykorzystania poszczególnych tytułów. Mówienie o tożsamości książki może więc być pasjonującą, wielowątkową dyskusją, czego doskonałym przykładem jest omawiana publikacja.

Tom otwierają teksty teoretyczne (Jadwiga Woźniak-Kasperek i Sebastian Kotuła, *Komunikacja bibliologiczna i książka w przestrzeni sieci – pytania o tożsamość poznawczą i terminologiczną*; Małgorzata Kisilowska, *Tożsamość książki w kulturze informacji*; Małgorzata Górska, *Bibliologiczne tabu w kontekście współczesnych kierunków badań nauki o książce*), których autorzy mierzą się z pytaniami podstawowymi – czym jest książka? Jaka jest jej tożsamość we współczesnym świecie? Co jest książką w sferze wirtualnej? Nie otrzymamy jednak gotowych odpowiedzi – w zamian dostaniemy raczej pewne wskazówki, na co warto zwrócić uwagę, szukając tychże, a także z jakimi konsekwencjami wiążą się dostępne wybory. Woźniak-Kasperek i Kotuła sugerują dalsze życie książki w dwóch obecnie dostępnych postaciach – cyfrowej i niecyfrowej, pełniącej jednak nieco odmienne funkcje. Górska zwraca uwagę na tematy tabu, jakie towarzyszą badaniom bibliologicznym.

Kolejna grupa tekstów dotyczy tych cech książki, które bywają brane pod uwagę przy – bardziej lub mniej formalnym – charakteryzowaniu tożsamości poszczególnych tytułów. I tak na przykład Elżbieta Herden (*Tożsamość kulturowa książki a jej identyfikacja bibliograficzna*) opisuje problemy, na jakie można się natknąć podczas prób bibliograficznej identyfikacji tożsamości kulturowej książki. Teresa Świątkowska (*Książka jako przedmiot i akt komunikacji w sporach o własność intelektualną*) zauważa, że tożsamość książki może odnosić się do „złożonych relacji między podmiotami indywidualnymi i zbiorowymi, które przez pisanie, produkcję wydawniczą, sprzedaż i czytanie realizują mniej lub bardziej uświadomione interesy” (s. 65). Utrzymanie równowagi

między nimi uważa za niezbędne dla zachowania istotowych funkcji książki w komunikacji społecznej. Ewa Repucho (*Ukształtowanie typograficzne jako atrybut kulturowej tożsamości książki*) omawia stronę edytorską książki, z jednej strony kształtującą jej tożsamość, z drugiej – wyrażającą również indywidualność twórców warstwy typograficznej czy ilustratorskiej. Anna Seweryn (*Przekład – uniwersalne narzędzie internacjonalizacji książki? Bibliometryczny obraz światowego rynku przekładów książek w latach 1981-2000*) sprawdza, w jakim stopniu tłumaczenia konkretnych publikacji wpływają na ich zasięg czytelniczy i pozycję w uniwersum piśmiennictwa. Korzystając z danych statystycznych pokazuje, że w praktyce dostępne przekłady nie dają takich efektów, jakich można by się spodziewać po wielkości populacji potencjalnych odbiorców.

Wśród pozostałych tekstów można wyodrębnić grupę tych, które pokazują książki jako artefakty reprezentatywne dla danej kultury. Takie jest na przykład opracowanie Danuty Stanulewicz (*Kulturowa tożsamość książki kaszubskiej*), która na wielu przykładach omawia wyznaczniki kultury kaszubskiej w książce, do których należą: język, tematyka, miejsce wydania (bądź specjalizacja wydawnictwa), tożsamość autora i potencjalnego odbiorcy, jak też graficzne nawiązania do symboliki i tradycji Kaszubów. Podobny wątek podejmują: Monika Jaremków (*Polska czy żydowska? Tożsamość kulturowa książki literackiej na przykładzie serii wydawniczych przekładów z języków hebrajskiego i jidysz*), szukając w tytułowych seriach tych elementów, które definiują kulturową tożsamość książki, oraz Anna Cisło (*Semiotyka książek irlandzkich w kulturze nowego państwa*), omawiając symbolikę pojawiającą się w tytułowej grupie tekstów. Anna Gruca (*Cechy książki dla ludu na przełomie XIX i XX wieku*) charakteryzuje formalnie i treściowo kategorię publikacji kierowanych do tytułowej grupy odbiorców.

Wspomniany powyżej tekst mieści się też w obszernym gronie tych poruszających wątki historyczne w refleksji nad tożsamością książki. Do tego grona przynależy opracowanie Joanny Getki (*W trosce o druk w języku zrozumiałym dla miejscowych odbiorców – na materiale wydań typografii bazylikańskich*), omawiające zróżnicowane językowo druki bazylikańskie – polskie, łacińskie, cerkiewnosłowiańskie i „ruskie”. Tu też zaliczyć należy tekst Magdaleny Dąbrowskiej (*Ze studiów nad inicjatywami wydawniczymi w prowincjonalnej Rosji – działalność Grigorija Zielnickiego w Kałudze na przełomie XVIII i XIX wieku*), omawiający działalność wydawniczą w Kałudze we wskazanym okresie, specyficznym ze względu na zachodzące wówczas przemiany społeczne i kulturalne. Kamila Szymańska (*Książka jako jeden z przejawów odrębności kulturowej protestanckiego mieszczaństwa w południowo-zachodniej Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku*), odwołując się do zachowań czytelniczych i dorobku wydawniczego tej grupy, zarysowała problem odrębności kulturowej uchodźców religijnych z obszaru państw niemieckich i Czech oraz ich potomków – na tle dziejów Rzeczypospolitej szlacheckiej (s. 215). Tuija Laine z Wydziału Teologii Uniwersytetu w Helsinkach (*In search of identity: prohibited manuscripts copied by Ostrobothnian mystics*) pisze o kulturze literackiej w Ostrobothni – regionie w centralnej Finlandii – pod koniec XVIII wieku, w szczególności o tym, jak mieszkający tam mistycy kopiowali teksty zakazane oraz, jak proces ten zmieniał książki pod względem treściowym i formalnym. Tematykę historyczno-religijną porusza też w krótkim komunikacie Magdalena Komorowska (*Książka jezuitów w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku – próba ustalenia tożsamości*). Zwraca uwagę na różnorodność gatunkową i typograficzną wydawanych przez nich tytułów, spośród których jednoznacznie wyróżniały się tylko te autorstwa członków Towarzystwa.

Następna możliwa do wyodrębnienia kategoria to artykuły, które koncentrują się na wątku książek związanych z konkretnymi grupami społecznymi. Jak pisze Małgorzata Czerwińska (*Książki autorów z niepełnosprawnością wzroku w bibliologiczno-tyflogicznym dyskursie o tożsamości i funkcjach społecznych*), ten rodzaj literatury „należy jednocześnie do kultury narodowej i kultury środowiska (społeczności) osób z niepełnosprawnością wzroku” (s. 125), rzadko jednak bywa uznawany za przedmiot badań interdyscyplinarnych, podejmujących m.in. kwestie warsztatu pisarskiego czy tematyki. Zbyt rzadko też książki te są szerzej dostępne czy promowane poza wspomnianym środowiskiem. Hanna Dymel-Trzebiatowska (*Tożsamość literatury dziecięcej. Rewolucja artystyczna w skandynawskiej książce obrazkowej*) zwraca uwagę na często stereotypowe postrzeganie różnic między książkami dla dzieci i dla dorosłych, i skandynawskie próby przełamywania schematów, zarówno jeśli chodzi o poruszane wątki, jak i sposób ilustrowania. Bogumiła Staniów i Katarzyna Biernacka-Licznar (*„Kopciuszek” w Polsce. Udomowienie, adaptacja czy degradacja baśni z kanonu?*) przyglądają się zmianom, jakim ulega znana baśń w różnych edycjach, przeróbkach i adaptacjach – czy to literackich, czy pozaliterackich. Zwracają uwagę na realne zagrożenie utraty oryginalnej wartości tej, czy analogicznie także innych baśni, których pierwotną treść być może wkrótce będą znali tylko specjaliści.

Łukasz Cybulski (*„Samemu piśmie wierzyć jest nic nie wierzyć” – marginalia w dawnej książce oraz ich znaczenie z perspektywy badań filologicznych – na przykładzie „Postylli Jakuba Wujka”*) reprezentuje perspektywę filologa polonisty, przeprowadza wstępną analizę marginaliów, wskazując kierunki przekształceń tekstowych oraz mechanizm kształtowania się relacji nadawczo-odbiorczych w badanym tytule. Katarzyna Krzak-Weiss (*Jak rozpoznać Hortulus animae? O identyfikacyjnych możliwościach wyróżników tożsamości. Analiza problemu na przykładzie dwóch edycji modlitewnika*) opisuje pasjonującą drogę identyfikacji odnalezionych w XIX w. fragmentów polskiej edycji modlitewnika. Tom zamyka opracowanie Józefa Zapruckiego (*Wykorzystanie niemieckiego dziedzictwa literackiego w kreowaniu tożsamości regionalnej na Dolnym Śląsku*), omawiające na wybranych przykładach zarówno elementy istotowe publikacji, jak i te, których nabywa z biegiem czasu, a które wzbogacają tożsamość książki.

Powyższa, z konieczności skrótna prezentacja zawartości tomu pokazuje, że jeżeli tożsamość książki przyjąć za przedmiot refleksji naukowej, okazuje się ona wdzięcznym obiektem interpretacji. Umieszczone tu artykuły ilustrują wielość i różnorodność perspektyw badawczych, a także sposobu podejścia do problematyki: od ujęć syntetycznych aż do wysoce specjalistycznych, odwołujących się do unikatowego materiału badawczego. Udział autorów reprezentujących różne dyscypliny potwierdza także, że ważne i ciekawe badania mają dziś coraz częściej charakter interdyscyplinarny, są prowadzone „na styku” wielu nauk. Lektura tak zróżnicowanego materiału może stanowić inspirację dla dalszego poszukiwania elementów konstytuujących kulturową tożsamość książki.

Małgorzata Kisilowska

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Bibliografi@: źródła, standardy, zasoby. Red. Jerzy Franke. Warszawa: Wydaw. SBP, 2013, 319 s., (Nauka, Dydaktyka, Praktyka; nr 145). ISBN 978-83-64203-01-5.

Główna część pierwszego tegorocznego numeru „Przeglądu Bibliotecznego” poświęcona była problemom współczesnej bibliografii. W 2013 r. ukazała się warta uwagi publikacja, w której również poruszono tę tematykę. Nie została odnotowana w recenzjach i przeglądach piśmiennictwa drukowanych na łamach „Przeglądu”. Sądzę, że pomimo tego, że od jej wydania minęły dwa lata, stanowić może nadal ważną i inspirującą pozycję dla naukowców, bibliotekarzy i pracowników informacji oraz studentów.

Książka *Bibliografi@: źródła, standardy, zasoby* pod redakcją Jerzego Franke jest kolejną w ostatnich latach pracą zbiorową, wydaną przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich we współpracy z Instytutem Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, poświęconą różnym aspektom bibliografii¹. Publikacja liczy 320 stron i ukazała się w miękkiej oprawie. W jej skład wchodzi szesnaście artykułów napisanych przez przedstawicieli różnych ośrodków akademickich, bibliotek i innych instytucji zajmujących się bibliologią i nauką o informacji. Zamieszczone w publikacji teksty poświęcone zostały funkcjonowaniu bibliografii w środowisku sieciowym i technologii semantycznych, jakości bibliografii narodowych, bibliografiom specjalnym, historii bibliografii oraz praktyce tworzenia i wykorzystania przez współczesnych użytkowników bibliograficznych systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Na szczególną uwagę zasługuje kilka z opublikowanych artykułów.

Grupę czterech tekstów, umieszczonych „na pierwszym planie”, poświęconych funkcjonowaniu bibliografii w środowisku technologii semantycznych otwiera artykuł Marcina Roszkowskiego *Od MARC 21 do Semantic Web. Reprezentacja metadanych bibliograficznych w środowisku sieciowym*. Autor rozpoczął swój tekst od krótkiej prezentacji historii powstania i rozwoju wykorzystywanego przez wiele lat w świecie bibliotecznym formatu danych MARC 21, przywołując argumenty świadczące o jego anachroniczności i trudności w jego wykorzystaniu we współcześnie coraz bardziej dominującym w obiegu informacyjnym środowisku internetowym. W dalszej części artykułu na przykładzie standardów XML, RDF i koncepcji Linked Data omówione zostały sieciowe standardy reprezentacji informacji. Drugi tekst, napisany przez Bartłomieja Włodarczyka, poświęcony został porównaniu dwóch technologii semantycznych: rodziny RDF/OWL oraz rodziny map tematów. Autor (notabene od wielu lat skupiający się w swych badaniach na mapach tematów), po

¹Poprzednia to: *Bibliografia: teoria, praktyka, dydaktyka*: praca zbiorowa, pod red. Jadwigi Woźniak-Kasperek i Mikołaja Ochmańskiego, Warszawa: Wydaw. SBP 2009 (Nauka, Dydaktyka, Praktyka; nr 106). Wcześniej SBP wydało w serii „Nauka, Dydaktyka, Praktyka” (ale bez udziału IINiSB UW) pracę zbiorową poświęconą tematyce bibliograficznej zredagowaną przez Zbigniewa Żmigrodzkiego: *Bibliografia: metodyka i organizacja*, pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego, Warszawa: Wydaw. SBP, 2000 (Nauka, Dydaktyka, Praktyka; nr 38).

szczególonym omówieniu obu standardów opisuje próby zapewnienia interoperacyjności obu modeli oraz stara się dociec, dlaczego rodzina RDF/OWL jest wykorzystywana na dużo szerszą skalę (pomimo tego, że mapy tematów w niektórych przypadkach mogą być prostsze w zastosowaniu). Artykuł Justyny Walkowskiej stanowi relację z prac prowadzonych przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe w ramach projektu SYNAT. W tekście tym autorka opisała próbę zautomatyzowanego przekształcenia opisów dokumentów pochodzących z wybranych polskich bibliotek na model FRBR00 oraz wskazała napotkane przy realizacji tego zadania problemy. Ostatni tekst w tej części publikacji dotyczy problematyki funkcjonowania bibliografii narodowych w świecie technologii sieci semantycznej. Magdalena Krynicka zastanawia się w nim, w jaki sposób ten typ bibliografii ma zachować swoją rolę wiarygodnego źródła informacji, w obliczu rozwoju technologicznego w coraz bardziej znaczący sposób wpływającego na rzeczywistość. Przybliży czytelnikom doświadczenia bibliotekarzy z innych krajów na tym polu. Jako największe bolączki, z jakimi zmagają się współczesna bibliografia narodowa, autorka wymieniła słabe zintegrowanie danych bibliograficznych z zasobami Internetu oraz stosowanie standardów bibliotecznych wyłącznie przez środowisko bibliotekarskie, co ową integrację utrudnia.

Tematyka bibliografii narodowej została poruszona także przez Wandę Klenzon, która skupiła się na przedstawieniu wpływu struktury jednostki opisu bibliograficznego na jakość informacyjną bibliografii narodowej. Autorka zgłasza słuszny postulat, by nie skupiać się jedynie na kwestiach technicznych związanych z udostępnianiem danych, a „zadbać o kompletność i jakość danych w szerszym niż dotąd wymiarze” (s. 109). Przykładowymi rozwiązaniami, których wprowadzenie może sprzyjać wzbogaceniu informacji o opracowywanych dokumentach, są m.in.: wprowadzenie rejestracji zawartości publikacji zbiorowych w bibliografii narodowej, czy dołączanie do opisu bibliograficznego w pełni przeszukiwalnego spisu treści. O jakości bibliografii (tym razem bibliografii historycznych w ocenie czasopism fachowych) pisze także Anna Gruca. W swej pracy przeanalizowała ona recenzje opracowań bibliograficznych, jakie ukazywały się na łamach najważniejszych polskich naukowych czasopism historycznych w latach 1947-2010. Wśród elementów, na które zwracali uwagę recenzenci, znajdowały się zasady selekcji uwzględnianego piśmiennictwa, układ bibliografii, opisy bibliograficzne, aparat pomocniczy oraz znaczenie bibliografii dla rozwoju nauki historycznej. Zdaniem autorki recenzje bibliografii, podobnie jak recenzje „zwykłych” publikacji książkowych, pełnią ważną rolę w kształtowaniu historycznego dyskursu naukowego.

Ciekawym tekstem skupiającym się na historii bibliografii (a w zasadzie stanowiącym próbę periodyzacji rozwoju bibliografii) jest artykuł Adama Nowaka. Badacz w pogłębiony sposób przedstawił w nim ewolucję teoretycznego podejścia do bibliografii na przestrzeni dziejów (od Biblioteki Aleksandryjskiej w starożytności po czasy współczesne). Pracę tę kończy ośmiopunktowa propozycja „osi czasu” chronologii rozwoju bibliografii, uwzględniająca wpływ przemian technologicznych oraz wydarzeń politycznych na tę dyscyplinę.

Zwieńczeniem omawianego tomu są dwa artykuły, które starają się odpowiedzieć na pytanie, jaka przyszłość czeka bibliografię. W pierwszym z nich, Jerzy Franke wykazuje na konkretnych przykładach, jakie są konsekwencje stopniowego odchodzenia od ujednoczonych standardów bibliograficznych. Jest to tekst

o tyle cenny, że wyraźnie pokazuje negatywny wpływ takiego postępowania na wartość informacyjną systemów katalogowych oraz wygodę ich użytkowania. Materiał ten mógłby stanowić obowiązkową lekturę „ku przestrodze” dla studentów pierwszego roku studiów bibliologiczno-informatologicznych. Z kolei artykuł Małgorzaty Jaskowskiej, wydrukowany jako ostatni w publikacji, rysuje przed czytelnikiem trochę lepsze perspektywy dla bibliografii. Z badań i obserwacji poczynionych przez autorkę wynika, że studenci zaliczani do tzw. pokolenia Google (a więc przyzwyczajeni do wyszukiwania informacji w jednym okienku za pomocą prostych zapytań), po odbyciu na uczelni zajęć według odpowiednio przygotowanego programu, podnoszą poziom kompetencji informacyjnych i chętnie używają zaawansowanych bibliograficznych systemów wyszukiwawczych, wykorzystując ich różnorodne możliwości. Może dzięki odpowiedniemu kształceniu studentów (nie tylko bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, ale także innych kierunków) w czasie studiów uda się zachęcić społeczność naukową do ponownego odkrycia korzyści, jakie daje korzystanie z bibliografii?

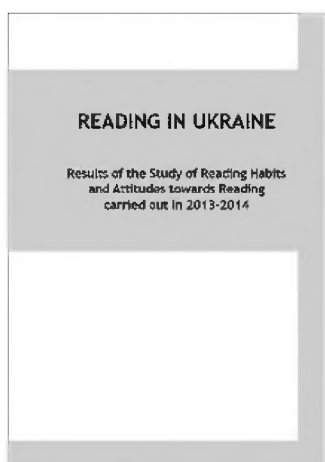
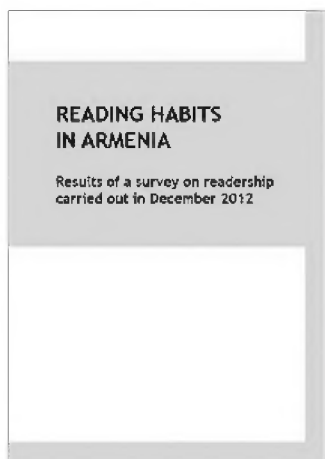
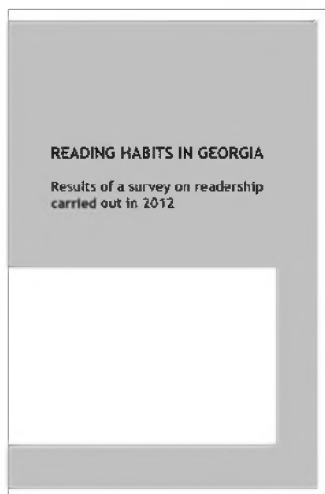
Oprócz artykułów wskazanych powyżej, w *Bibliografii...* znalazły się także inne, nie mniej interesujące materiały, na których omówienie (niestety) zabrakło tu miejsca. Są to teksty Danuty Bilikiewicz-Blanc, Małgorzaty Pawlak i Karola Sanojcy, Artura Znajomskiego, Ewy Busse-Turczyńskiej, Witolda Sygockiego, Adama Jachimczyka oraz Tomasza Kędziory, do których lektury zachęcam.

Od strony edytorskiej *Bibliografi@* prezentuje się dobrze. Tekst złożony został przy użyciu czytelnej i przyjaznej dla oka czcionki, a marginesy (także wewnętrzne) są odpowiednio szerokie, co ułatwia lekturę. Niestety, wydawcy nie udało się uniknąć drobnych niedociągnięć. Korektor nie dostrzegł błędnych końcówek deklinacyjnych (m.in. na s. 76 – zasady zamiast zasad, na s. 111 – sytuacja zamiast sytuacji) czy pozostawionej daty wydania dokumentu zapisanej w innym niż przyjęty przez redakcję tomu formacie zapisu bibliograficznego (np. przypis 4 ze s. 233 i przypis 51 ze s. 248 – lata wydania zostały pozostawione w nawiasach, co może stanowić „relikt” wykorzystywania przez autora menedżera bibliograficznego). Wymienione usterki nie zmniejszają jednak w sposób znaczący wysokiej, ogólnej wartości publikacji.

Książka zredagowana przez J. Franke stanowi przekrój przez różne obszary rozważań i badań nad bibliografią. Omawiana publikacja jest pozycją wartą uwagi czytelników zainteresowanych tematyką bibliografii (teoretyków i praktyków). Może także warto, by, jak zasugerowała Jadwiga Woźniak-Kasparek we fragmencie recenzji wydawniczej zamieszczonym na okładce, sięgnęli po nią również „decydenci, od których zależy dalszy los bibliografii w Polsce”. Pozostaje więc oczekiwać na wydanie przez IINiSB UW i SBP kolejnej publikacji poświęconej różnym aspektom działalności bibliograficznej.

Jan Kozakowski
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Tekst wpłynął do Redakcji 1 września 2015 r.

Reading Habits in Georgia. Results of a survey on readership carried out in 2012 [online]. The Book Platform. Dostępny w WWW: <http://bookplatform.org/images/activities/17/brochure_en1.pdf>.

Reading Habits in Armenia. Results of a survey on readership carried out in December 2012 [online]. The Book Platform. Dostępny w WWW: <<http://bookplatform.org/images/activities/23/2sen.pdf>>.

Reading in Ukraine. Results of the Study of Reading Habits and Attitudes towards Reading carried out in 2013-2014 [online]. The Book Platform. Dostępny w WWW: <<http://bookplatform.org/images/activities/44/brochurereadingenglish12.pdf>>.

Opublikowane w formie broszur oraz dokumentów umieszczonych w sieci trzy raporty projektu Book Platform są wynikiem współpracy Next Page Foundation z Armenian Literature Foundation (Armenia), National Publishers Association (Armenia), Georgian Book Publishers Association (Gruzja), Publishers Forum (Ukraina), wspomaganych przez program Unii Europejskiej – Eastern Partnership Culture Programme. Ideą projektu było popieranie zrównoważonego rozwoju kultury, promowanie regionalnej współpracy instytucji publicznych, kulturalnych i akademickich oraz prawa publicznego. Bezpośrednim założeniem i celem stało się zbadanie sektora książki w Armenii, w Gruzji i na Ukrainie, zwłaszcza zagadnień związanych ze współczesną działalnością wydawniczą, w tym translacyjną. Działalność Next Page Foundation opiera się na przeświadczeniu, że dostęp do wiedzy i informacji jest kluczowy w kształtowaniu społeczeństw, a także dla promowania interkulturowego porozumienia. Szczególne znaczenie Fundacja przywiązuje do pomocy społecznościom i grupom wykluczonym, skupia się na równym dostępie społeczeństw w globalnej wymianie idei. Temu służą zwłaszcza programy poświęcone książkom, czytelnictwu i przekładom. Biuro fundacji mieści się w Sofii. Współpracuje ona z organizacjami i osobami indywidualnymi z całego świata jako pośrednik między Unią Europejską i najbliższymi sąsiadami, w tym z krajami basenu Morza Śródziemnego. Od czasu utworzenia w 2001 r. Next Page Foundation sfinansowała ponad 270 tłumaczeń książek w 20 językach, pilo-

towała i finansowała ponad 40 badań poświęconych sprawom wydawniczym i przekładowym. Organizowała też liczne szkolenia, seminaria, dyskusje publiczne, konferencje i inne projekty. Projekt Book Platform poświęcono trzem niezwykle istotnym dla Fundacji obszarom: rynkowi wydawniczemu, translacjom oraz czytelnictwu i przeprowadzono go w latach 2012-2014. Badania zaowocowały raportami poświęconymi:

- przekładom z języka armeńskiego/gruzińskiego/ukraińskiego na inne języki po 1991 r.,
- przekładom na język armeński (1991-2013), gruziński (po 1991), ukraiński (1992-2012),
- wydawaniu i sprzedaży książek w Armenii, w Gruzji i na Ukrainie,
- czytelnictwu w Armenii, w Gruzji i na Ukrainie.

Wszystkie są odrębnymi pracami opublikowanymi w formie broszur oraz dostępnymi na stronie internetowej projektu¹. Ideą omawianych tu publikacji – raportów poświęconych badaniom czytelnictwa zorganizowanym w tych trzech krajach zgodnie z wymaganiami projektu – było zrelacjonowanie, w zsynchronizowany sposób, ich wyników. Przeprowadzono badania ilościowe i jakościowe. Do tych pierwszych wykorzystano anonimową ankietę. Kwestionariuszami objęto reprezentatywne próby ok. 1000 dorosłych osób (z wyjątkiem Ukrainy, tam uwzględniono osoby od 16 roku życia, blisko 2 tys. respondentów) i miały one dać odpowiedź przede wszystkim na standardowe pytania o aktywność czytelniczą, wybory i preferencje czytelnicze, badanych w zależności od wieku, płci, wykształcenia, zawodu, stanu cywilnego i miejsca zamieszkania. Badania miały przynieść informacje na temat poziomu czytelnictwa i współczesnych zmian w tym procesie, wskazać przyczyny i motywacje czytania intensywnego oraz nieczytania, ulubione miejsca do czytania, najpopularniejsze typy i formy czytywanych książek, wyłonić bestsellery i najpopularniejszych autorów. Istotnymi pytaniami były te o język publikacji i o kraj pochodzenia lektury. Pytano też o sposoby zaopatrywania się w lekturę i źródła informacji o niej, opinie na temat sprzedaży i wypożyczeń.

Badania jakościowe obejmowało dyskusyjne grupy fokusowe ekspertów (Armenia: 18-34-letnich i 35-53-letnich; Gruzja: 3 grupy, 24 uczestników; Ukraina: 1 grupa, 5 uczestników) oraz uzupełniające wywiady *face-to-face* oparte na standaryzowanym kwestionariuszu. W trakcie dyskusji, które stawały się narodowymi dysputami o czytaniu, poruszano pogłębione problemy, starając się odpowiedzieć na najistotniejsze pytania na temat tego, jak współcześnie czytamy i jakie są tego uwarunkowania. Były to np. sposoby budzenia nawyku czytania, aktywność czytelnicza w różnych okresach życiowych, aktualny stosunek do czytania i wartość książki, preferencje czytelnicze wobec elektronicznych nośników, sposoby wspierania czytelnictwa, percepcja bohaterów książkowych, język książki, oczekiwania wobec bibliotek, księgarń i wydawców. Badania armeńskie ukazują zmianę modelu czytania we współczesnym świecie, malejącą rolę szkoły w upowszechnianiu czytania, w tym dla przyjemności, brak nawyku, potrzeby i chęci czytania w młodszym pokoleniu oraz brak mody na czytanie, na obcowanie ze słowem drukowanym, zwłaszcza w tradycyjnej, pa-

¹Book Platform: <<http://www.bookplatform.org/en/types/4-studies.html>>.

pierowej postaci. Najczęściej podawanym powodem braku kontaktów z książką był brak czasu. Czytelnicy wyróżniali, jako szczególnie dla nich ważną, literaturę dla przyjemności, zwłaszcza klasyczną i napisaną w rodzimym języku. W gruzińskim projekcie podkreślano rolę rodziny i znajomych w doradzaniu propozycji książek do czytania i znikome znaczenie bibliotek jako miejsc do czytania, mimo podnoszonego kilkakrotnie istotnego czynnika wysokich cen książek oraz dość powszechnego nieczytania dzieciom w domach rodzinnych. Ukraińscy respondenci, mimo że w 80% deklaruowali zamiłowanie do czytania, również wskazywali na brak czasu na regularne kontakty z książką i brak interesujących tytułów oraz czynnik materialny. Czytanie przestaje tam być codzienną praktyką, a jednorazowe sesje czytania osób czytających skracają się i tracą cykliczność, zmienia się sposób czytania na fragmentaryczne i bezrefleksyjne. Wszystkie raporty podkreślały, że o ile w przypadku osób w dojrzałym wieku i starszych Internet ani elektroniczne formy książki nie są zagrożeniem dla tradycyjnej książki, bo nie są postrzegane jako jej substytuty czy konkurenci, o tyle sytuacja diametralnie się zmienia w odniesieniu do młodego pokolenia, wychowanego wśród komputerów i korzystającego na co dzień z sieci. Coraz powszechniejszy brak czasu dorosłych na ich własną lekturę oraz na czytanie dzieciom (przy jednoczesnym uznaniu tych zachowań za ważne i potrzebne), a więc brak codziennego przykładu satysfakcjonującego obcowania z książką jest większym zagrożeniem dla czytelnictwa niż technologiczny rozwój nowych postaci dostarczania tekstu i zapowiedzią odejścia młodych od czytania w tradycyjnym rozumieniu.

Wyniki obrazują liczne wykresy i pomysłowe diagramy zamieszczone w tekście raportów, w armeńskim dodatkowo załączono na końcu 56 szczegółowych tabel. Dużą wartość mają komentarze do badań opracowane przez lokalnych znawców tematu, badaczy zagadnień książki i czytelnictwa w poszczególnych krajach, umieszczone na początku lub końcu raportów: Ruzana Tonoyana z Armenii, Georgiego Kekalidze i Masho Samadashvilię z Gruzji oraz Emilii Ohar z Ukrainy. Dają one niezbędny rys kulturowy i szerszy komentarz do zaprezentowanych wyników badań, ukazują też projektowaną przyszłość słowa drukowanego i form jego egzystencji w poszczególnych krajach w najbliższych latach. Na stronach internetowych projektu można obejrzeć relacje z debat, które były jego częścią, dotrzeć do kwestionariusza ankiety oraz szczegółowych, pierwotnych danych statystycznych z badań, co na pewno zainteresuje badaczy czytelnictwa. Niezwykle interesujące byłoby porównanie, choćby w części, tych wyników z polskimi i stwierdzenie, na ile czytelnicze motywacje, zainteresowania i zachowania polskich czytelników i nieczytelników są podobne, a w jakich zakresach różne od tych z innych europejskich krajów.

Bogumiła Staniów
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski

Tekst wpłynął do Redakcji 20 lipca 2015 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

W serii Biblioteki Narodowej „Z Badań nad Czytelnictwem” zostały opublikowane po raz kolejny wyniki przeprowadzanego od 1992 r. co dwa lata ogólnopolskiego sondażu czytelnictwa. W tomie *Stan czytelnictwa w Polsce w 2012 roku. Transmisja kultury pisma* (Dawidowicz-Chymkowska; Michalak, 2015) autorki napisały: „Główne zagadnienia niniejszego raportu korespondują z problematyką spod znaku *knowledge gap*: najwięcej miejsca w naszej pracy poświęcamy bowiem tematyce zróżnicowania społeczno-demograficznego czytelników. Nie badamy jednak kompetencji lekturowych naszych respondentów, lecz raczej podstawowe wymiary ich uczestnictwa w kulturze pisma: czytelnictwo dłuższych tekstów, prasy, książek i różnorodne formy korzystania z Internetu. Nasze badania zatem dotyczą wiedzy jedynie pośrednio – nie dociekamy, co nasi respondenci wiedzą, lecz staramy się dowiedzieć, czy mają kontakt z wymienionymi rodzajami tekstów” (s. 16). W sondażu badano także wybory lekturowe czytelników książek i temu zagadnieniu został poświęcony jeden z rozdziałów publikacji. Wśród wielu interesujących elementów analizy wyników badań wymienić można fakt, że tylko 3/5 Polaków uczestniczy w pisemnej wymianie informacji, opinii czy refleksji (rozdział „Czytelnictwo dłuższych tekstów w 2010 i 2012 roku”), ujawnienie, że szkoły nie odgrywają znaczącej roli, jako miejsca socjalizacji do kultury (rozdział „Czytelnicy książek w strukturze społecznej”), czy też wskazanie, że uczestnictwo w kulturze pisma jest raczej kwestią miejsca jednostki w społeczeństwie niż swobodnie wybieranych wartości (rozdział „Uczestnicy kultury pisma”).

Wokół problematyki czytelnictwa toczą się także rozważania autorów zawarte w pracy zbiorowej *Homo legens czy homo consumens. Czytelnik i książka w XXI wieku* (Has-Tokarz, Malesa, red., 2014). Teksty zostały pomieszczone w trzech częściach tematycznych. W części pierwszej *Czytelnik czy konsument? Obraz czytelnika w kulturze współczesnej* znalazły się m.in. rozważania Małgorzaty Kisilowskiej o powiązaniach między konsumpcją informacji a czytelnictwem i Joanny Sosnowskiej o promocji czytelnictwa w polskiej telewizji. Część drugą – *Książka czy produkt? Tożsamość książki w kontekście mechanizmów rynkowych i technologicznych* otwiera artykuł Bożeny Hojki analizujący wirtualne społeczności czytelnicze. Wśród pozostałych artykułów znalazło się studium Bożeny Rejakowej o metaforze kulinarnej w recenzjach i tekstach reklamujących książki i tekst Kamila Stępnia o formach funkcjonowania książki w przestrzeni sieciowej. Część trzecia *Quo vadis biblioteko? Biblioteka wobec potrzeb współczesnego czytelnika/użytkownika/klienta* zawiera m.in. artykuł Anny Wołosiak-Tomaszewskiej o metodach promocji biblioteki oraz Grzegorza Woźniaka o sposobach kształtowania mody na bibliotekę na przykładzie lubelskiej Mediateki Biblio.

Poszerzająca wiedzę o wiekach średnich rozprawa Michała Brody *Biblioteka klasztoru cystersów w Henrykowie do końca XV wieku* (Broda, 2014) może stanowić przykład zastosowania w badaniach metod bibliologii historycznej, w której „... podstawowymi i najważniejszymi źródłami są zachowany księgozbiór i jego katalogi lub inwentarze” (s. [9]). Szczegółowa analiza ocalałego średniowiecznego zbioru rękopisów i inkunabułów pozwoliła autorowi na charakterystykę biblioteki pod kątem narastania księgozbioru od czasu powstania, jego proveniencji, a także na jego charakterystykę zewnętrzną (iluminacje, oprawy, pismo, materiał piśmienny). Osobny rozdział został poświęcony treści średniowiecznego księgozbioru henrykowskiego. Pracę uzupełniają zawarte w rozdzia-

le pierwszym informację o średniowiecznych księgozbiorach cysterskich w Europie Zachodniej, w Polsce i na Śląsku oraz zarys dziejów opactwa w Henrykowie i jego biblioteki.

„Gazeta Gdańska” była pierwszym polskim dziennikiem wydawanym w Gdańsku i na Pomorzu. Ewa Czerniakowska w publikacji *Ze studiów nad dziejami „Gazety Gdańskiej” pod redakcją Bernarda Zygmunta Miłskiego 1891-1901* (Czerniakowska, 2014) przedstawiła początkowy okres działalności pisma oraz sylwetkę jej założyciela i redaktora w pierwszej dekadzie istnienia pisma – Bernarda Zygmunta Miłskiego. Książka zawiera wydane wcześniej trzy teksty autorki, poprawione i uzupełnione: *Bernard Zygmunt Miłski jako obrońca języka polskiego w Gdańsku*, *O pobytach Stefana Ramulła na Kaszubach (przyczynek do biografii w 100. rocznicę śmierci i 155. rocznicę urodzin)* oraz *Obchody setnej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza w wydawnictwie Gazety Gdańskiej w 1898 roku (w 180. rocznicę wydania „Pana Tadeusza”)*. Bernard Zygmunt Miłski, z pochodzenia Wielkopoleś, redaktor związany z czasopismami poznańskimi, odpowiedział na propozycję założenia pisma dla Kaszubów, złożoną przez Władysława Łebskiego, byłego redaktora „Gazety Toruńskiej”. Początki działalności Miłskiego jako nakładcy i redaktora gazety były trudne, niemniej dość szybko pismo zyskiwało abonentów i rozwijało się. Wydawano dodatki „Gazeta Niedzielną” i „Anioł Stróż” oraz broszury i książki patriotyczne. „Szczególną cechą programu Miłskiego była troska o język polski i obrona przed germanizacją” (s. 9). I ten aspekt działalności gazety i jej redaktora podkreśliła autorka w zamieszczonych w książce tekstach.

Ukazująca się od dwudziestu pięciu lat wielotomowa publikacja *Kraków – Lwów. Książki, Czasopisma, Biblioteki XIX i XX wieku* przekształca się w serię „*Kraków – Lwów. Książki, Czasopisma, Biblioteki*”.

W tomie XI serii zatytułowanym *Kraków – Lwów. Książki XIX-XX wieku* (Kolas et al., red., 2014) artykuły pogrupowano w trzech częściach. Pierwsza – *Rynek książki – działalność wydawnicza* zawiera m.in. artykuły o potrzebie badań i postulatach badawczych dotyczących działalności wydawniczej ruchu narodowego w Galicji na przełomie XIX i XX w. (Aleksandra Lubczyńska); dziejach Wydawnictwa Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1945-1953 (Marta Pękalska) oraz sytuacji książki w Nowej Hucie w świetle dokumentów Centralnego Urzędu Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa. Wśród artykułów części drugiej *Cenzura – Księgarstwo* znalazł się artykuł Janusza Kosteckiego *Carska cenzura zagraniczna wobec oferty wydawców krakowskich w latach 1865-1904* oraz Antoniego Krawczyka *Druki krakowskie i lwowskie w rejestracji zagranicznej cenzury carskiej z lat 1852-1855*. Część trzecią *Edytorzy – introligatorzy – artyści książki* reprezentuje m.in. tekst Alfreda Toczka o lwowskich historykach z okresu autonomii galicyjskiej jako edytorach źródeł i studium porównawcze dotyczące introligatorstwa krakowskiego, lwowskiego i warszawskiego w XIX i pierwszej połowie XX w., autorstwa Elżbiety Pokorzyńskiej.

Tom XII serii poświęcony czasopismom (Nieć, Wrona, red. 2014) rozpoczyna studium Adama Bańdy *Dzieje krakowskiego „Czasu” (1848-1939) w świetle ksiąg pamiątkowych*. Wśród pozostałych artykułów wymienić można szkic o *Głosie Narodu* (1918-1939) Wandy Matras-Mastalerz, przegląd polskiej prasy prowincjonalnej wydanej do 1939 r. na terenie Małopolski Wschodniej ze zbiorów Biblioteki im. Stefanyka we Lwowie, czy też próba porównania prasy konspiracyjnej z okresu II wojny światowej Wilna i Lwowa, autorstwa Jacka A. Żurawskiego.

Z kolei wśród artykułów tomu XIII serii zatytułowanego *Kraków – Lwów. Biblioteki XIX-XX wieku* (Ruta, Wójcik, red., 2014), znalazł się przeglądowy artykuł Marii Pińtyczak-Majerowicz o badaniach nad proveniencjami starych druków, szkic Haliny Grzywacz o bibliotekach oświatowych c. k. miasta Podgórze, tekst Jolanty Dzięniakowskiej o niezrealizowanym projekcie przekazania biblioteki Jana Kasprowicza królewskiemu miastu Lwów oraz artykuł Renaty Samoty o koncepcji architektonicznej bibliotek akademickich Lwowa, w aspekcie historycznym i współczesnym.

Związki między medioznawstwem a literaturą stały się tłem dla rozważań badaczy związanych z Uniwersytetem Szczecińskim, zawartych w tomie *Od pióra do sieci. Zmienne media literatury* (Michałowski, red., 2015). Publikację otwiera artykuł Dariusza Śnieżki *Dawni autorzy i nowe medium* pokazujący podobieństwa między sytuacją rozpowszechniania druku w okresie renesansu i sytuacją związaną z rewolucją internetową (np. postawy technofobiczne, konserwatyzm obok entuzjazmu). Z kolei Andrzej Sulikowski analizuje „Tygodnik Powszechny” Jerzego Turowicza jako medium „prawie doskonałe” dla literatury z tamtego okresu. Wśród innych artykułów można wymienić studium Zbigniewa Jarzębowski o literaturze w radiu, szkic Jerzego Madeyskiego o stronie internetowej polskiego naukowca z dziedziny humanistyki na przykładzie strony internetowej Andrzeja Mencwela oraz rozważania Anny Godzińskiej o krytyce literackiej w Internecie.

Wykorzystanie retoryki i sztuki żywego słowa w pracy artystów zawodowych i amatorów, pedagogów, bibliotekarzy to jeden z głównych obszarów badań prowadzonych przez Małgorzatę Pietrzak (m.in. publikacja z 2012 r. *Między tekstem a czytelnikiem. Żywe słowo w bibliotece. Tradycja i współczesność*). Wydana pod jej redakcją praca zbiorowa *Teatr w bibliotece. Doświadczenie i praktyka* w serii „Biblioteczka «Poradnika Bibliotekarza»” (Pietrzak, red., 2015) zawiera artykuły prezentujące doświadczenia i propozycje dotyczące pracy z amatorskimi zespołami teatralnymi oraz wykonawcami indywidualnymi. Wśród prezentowanych przykładów dobrych praktyk w tym zakresie, wymienić można konkursy recytatorskie organizowane w Gminnej Bibliotece Publicznej w Trąbkach Wielkich czy też działalność teatryku Biblioteczka z Miejskiej Biblioteki Publicznej w Wołominie.

Ukazał się jeden z tomów cyklu „Poczet wydawców książki polskiej 1473-1950”. Tom piąty, ostatni w zamierzeniu autorów i wydawcy, zatytułowany *Książka wyzwolona 1918-1950* (Okopień, 2015) został wydany jako następny po opublikowanym w 2002 r. tomie pierwszym *Pionierzy czarnej sztuki 1473-1600*. Jak wyjaśnia wydawca, tom piąty został najwcześniej przygotowany przez nieżyjącego już inicjatora i autora cyklu, Jana Okopienia. W starannie wydanej ilustrowanej publikacji znalazły się najbardziej wartościowe i reprezentatywne, zdaniem autorów, firmy i postaci, które rozpoczęły swoją działalność w niepodległej Polsce lub tuż przed odzyskaniem niepodległości. Tom rozpoczyna prezentacja sylwetki Stanisława Lewickiego-Rogali, wszechstronnie wykształconego wydawcy, księgarza i bibliofila, założyciela wypożyczalni Lektor we Lwowie w 1914 r., przy której w 1917 r. powstał instytut Wydawniczy Lektor. Dalszy rozwój firmy był niezwykle dynamiczny, a przyczyniła się do tego, oprócz talentów ekonomicznych założyciela, współpraca ze Stanisławem Przybyszewskim. Równie ciekawe są losy pozostałych wydawców polskiej książki dwudziestolecia międzywojennego przedstawione w poczcie.

Biblioteka Narodowa po raz kolejny zaprezentowała w formie publikacji fragment swoich bogatych zbiorów dokumentów życia społecznego. Tom *Afisze Żydów radomskich wydane w II Rzeczypospolitej w zbiorach Biblioteki Narodowej* (Łętocha, Jabłońska, 2015), to także kolejny katalog przedstawiający żydowskie afisze wydane w okresie międzywojennym, tym razem w Radomiu. Afisze ukazują bogatą aktywność polityczną, społeczną, gospodarczą, edukacyjną i kulturalną radomskiej społeczności żydowskiej, liczącej w 1931 r. 32,3% ogółu mieszkańców miasta. Tak jak w poprzednich katalogach każda pozycja katalogowa ma swoje uzupełnienie w postaci reprodukcji zawartej w części *Ilustracje*.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

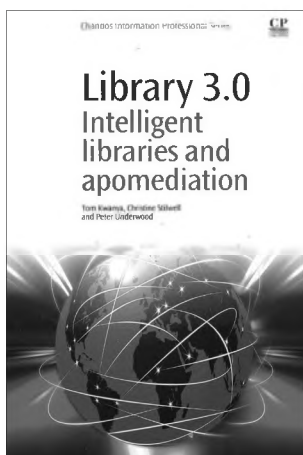
- Broda, Michał (2014). *Biblioteka klasztoru cystersów w Henrykowie do końca XV wieku*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 232 s., il. ISBN 978-83-7638-414-6.
- Czerniakowska, Ewa (2014). *Ze studiów nad dziejami „Gazety Gdańskiej”. Pod redakcją Bernarda Zygmunta Miłskiego 1891-1901*. Pruszcz Gdański; Gdańsk: Wydaw. Jasne, 96 s., il. ISBN 978-83-61508-61-8.
- Dawidowicz-Chymkowska, Olga; Michalak, Dominika (2015). *Stan czytelnictwa w Polsce w 2012 roku. Transmisja kultury pisma*. Warszawa: BN, 431 s., il. Z Badań nad Czytelnictwem; 37. ISBN 978-83-7009-780-6.
- Has-Tokarz, Anita; Malesa, Renata, red. (2014). *Homo legens czy homo consumens? Czytelnik i książka w XXI wieku*. Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 229 s., il. ISBN 978-83-7784-570-7.
- Kolasa, Władysław Marek; Pietrkiewicz, Iwona; Rogoż, Michał, red. (2014). *Kraków – Lwów. Książki XIX-XX wieku*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 208 s., il. Kraków – Lwów. Książki, Czasopisma, Biblioteki; 11. ISBN 978-83-7638-385-9.
- Łętocha, Barbara; Jabłońska, Izabela (2015). *Afisze Żydów radomskich wydane w II Rzeczypospolitej w zbiorach Biblioteki Narodowej*. Warszawa: BN, 64 s., 129 s. tabl. il. ISBN 978-83-7009-724-0.
- Michałowski, Piotr, red. (2015). *Od pióra do sieci. Zmienne media literatury*. Szczecin: Wydaw. Uniwersytetu Szczecińskiego, 297 s., il. Uniwersytet Szczeciński. Rozprawy i Studia; t. 899. ISBN 078-83-7241-972-9.
- Okopień, Jan; Czarkowska, Joanna, współpr. (2015). *Książka wyzwolona 1918-1950*. Warszawa: „Inicjał” Andrzej Palacz, 279 s., il. Poczet Wydawców Książki Polskiej 1473-1950; t. 5. ISBN 978-83-64066-03-0.
- Pietrzak, Małgorzata, red. (2015). *Teatr w bibliotece. Doświadczenia i praktyka*. Warszawa: Wydaw. SBP, 122 s. Biblioteczka „Poradnika Bibliotekarza”; 24. ISBN 978-83-64203-42-8.
- Ruta, Adam; Wójcik, Ewa, red. (2014). *Kraków – Lwów. Biblioteki XIX-XX wieku*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 218 s., il. Kraków – Lwów. Książki, Czasopisma, Biblioteki; 13. ISBN 978-83-7638-387-3.
- Wrona, Grażyna; Nieć, Grzegorz, red. (2014). *Kraków – Lwów. Czasopisma XIX-XX wieku*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 204 s., il. Kraków – Lwów. Książki, Czasopisma, Biblioteki; 12. ISBN 978-83-7638-386-6.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 18 sierpnia 2015 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Zawsze, kiedy skupiam się na publikacjach wyłącznie bibliotekoznawczych, cierpi na tym jakość wybranych wypowiedzi – niezależnie od zróżnicowania tematycznego, które bywa znaczne. Tym razem również tak jest. Sygnalizuję wprawdzie jeden tekst szczególnie ważny i wymagający refleksji, jak również sporu/dyskusji, ale został napisany przez informatologów. Przyglądając się ofertom monograficznym od wielu lat, odnoszę wrażenie, że piśmiennictwo ściśle bibliologiczne mocno obniżyło loty.

APOMEDIACJA [*****]

Tom Kwanya, Christine Stilwell, Peter Underwood: *Library 3.0. Intelligent libraries and apomediation*. Oxford: Chandos Publishing/Elsevier, 2015, 174 s., ISBN 978-1-84334-718-7.

Autorzy tej książki pochodzą z Durbanu w RPA. Stilwell i Underwood (szeroko znany) to emerytowani profesorowie tamtejszego uniwersytetu Kwa-Zulu-Natal, ukierunkowani na informatologię, zaś Kwanya to informatyk z tejże uczelni. Publikacja jest bardzo ciekawa, chociaż budzi niejakie wątpliwości w odniesieniu do bibliotecznej praktyki, a o niej (ściślej: o bibliotekach akademickich) głównie traktuje. Zabrakło w autorskim gronie czwartej

osoby, z doświadczeniem **bibliotekarskim**, i w efekcie niektóre opinie o bibliotekach są bardzo *książkowe*.

Użyte w tytule i już czasem stosowane szerzej (także u nas) sformułowanie **apomediacja**, oznacza tyle co wsparcie i doradztwo, w odróżnieniu od typowego zaangażowanego pośrednictwa, które bibliotekom przypisuje się od dawna. Otóż właśnie, do charakterystyki tego wsparcia – w wersji, jaką w książce przedstawiono – mam kilka zastrzeżeń (o czym nieco dalej). Ale to jest kontrowersja pobudzająca.

Poza tym nakreślony przez autorów **ogólny** wizerunek współczesnego bibliotekarstwa akademickiego, nie odbiega nadmiernie od innych opinii, natomiast dodaje sporo ciekawych sugestii. Napisano więc, że publiczność życzy sobie informacyjnej obsługi szybkiej oraz w dowolnym miejscu i czasie. W dodatku ma być przy tym miło – co jednak nazwano (sprzeciwiam się takiej nazwie!) makdonaldyzacją bibliotekarstwa – z obligatoryjną szansą na rekreację i relaks w bibliotece (tak, tak: akademickiej), oraz na spotkania i kontakty tamże, towarzyskie bądź merytoryczne.

Nie zapomniano jednak, że część publiczności ma z kolei wysokie informacyjne wymagania jakościowe, oczekuje bowiem informacji kompetentnie wyselekcjonowanej i zweryfikowanej, a do tego odpowiednio dopełnionej i połączonej w swego rodzaju informacyjny strumień. Na tym **głównie** ma polegać biblioteczne nadda-

nie wartości informacyjnej – jak również na archiwizacji informacji minionych, oraz (co podkreśla się rzadko) na utrzymaniu mieszanej oferty piśmienniczo-digitalnej. Na razie? Bo dalej, acz niekonsekwentnie, pojawia się raz i drugi określenie na bibliotekarza **cybrarian**.

Ta charakterystyka kłóci się jednak z dalszymi sugestiami wobec bibliotecznej mediacji, a także z uwagami o nikłych możliwościach realizacyjnych. Napisano bowiem, że dla sprawnego funkcjonowania, biblioteka uczelniana (sieć bibliotek na uczelni) powinna dysponować środkami w wymiarze 6% budżetu uczelni – nie licząc wartości bazy materialnej – a tak przecież nigdzie nie jest. W tych i w innych rozbieżnościach widać brak wyobrażenia, jak to wszystko wygląda, lub może wyglądać, w rzeczywistości.

Oto bowiem obok mediacyjnych postulatów w stosunku do bibliotek oraz do bibliotekarzy, pojawia się równoległe założenie **prosumpcji**, czyli zaangażowania użytkowników w generowanie informacyjnej oferty i we współdziałanie w tworzeniu informacyjnej bazy bibliotecznej, oraz aranżowania w bibliotekach kontaktów, bezpośrednich bądź zdalnych, pomiędzy użytkownikami informacji. To w każdym razie oznacza, że usługa informacyjna, z liniowej (biblioteka > odbiorca), częściowo zmienia się w dialogową – w konwersację. Zapewne tak jest, ale wobec tego postulat bibliotecznej mediacji w transmisji informacji trzeba sformułować inaczej niż dotychczas, a nawet inaczej niż w pierwszej części tej książki. Musi mianowicie być bardziej elastyczny.

Główny obszar autorskich rozważań koncentruje się wokół formuły **biblioteki 3.0**, jednak z charakterystyką wszystkich innych, skonstruowanych dotychczas, wersji z *zerem*. I tak wariant **biblioteki 0.0**, czyli tradycyjnej, został nazwany bibliotecznym supermarketem. To oferta głównie piśmiennicza, oparta na autonomicznych, indywidualnych kolekcjach książek, ściśle nadzorowana przez bibliotekarzy i restrykcyjna. Usługi informacyjne generuje się tam głównie z przygotowanych wyprzedzająco, na wszelki wypadek, baz – według bibliotekarskich domysłów.

Do tej standardowej, nadal liniowej (dokument > biblioteka > odbiorca) oferty, podporządkowanej w dodatku ochronie zasobów – w ramach wersji **biblioteka 1.0** dodaje się usługi internetowe, oraz obligatoryjne pośrednictwo bibliotekarzy, nazwane intermediacją. Natomiast **bibliotekę 2.0** – sugestii, że to koniec tej formuły, poświęcono trzy lata temu cały numer „Biuletynu EBIB”, jednak równoległe inne zdanie miał Grzegorz Gmiterek¹ – charakteryzuje przede wszystkim oferta interaktywna oraz wielomediinalna, gdzie (zdaniem autorów) ma miejsce *dysmediacja*, czyli zaniechanie inicjatywnego pośrednictwa ze strony bibliotekarzy. To jednak wygląda na nieporozumienie, wynikające właśnie z niepełnej znajomości bibliotecznej praktyki. Co zresztą widać też wszędzie tam, gdzie autorzy dokonują charakterystyki bibliotecznej publiczności: wypada to (moim zdaniem) mocno naiwnie.

Z kolei koncepcja **biblioteki 4.0** jest prospektywna i (na razie?) wysoce mętna. Nazwana *inteligentną*, zakłada wielorakie rozwiązania automatyczne oraz (niedookreślone) pomieszczenie przestrzeni realnej z wirtualną. Ma umożliwić korzystanie z informacji w trybie indywidualnym, grupowym, oraz wymiennym – z daleko

¹ „Biuletyn EBIB” 2012, nr 2 (129); G. Gmiterek: *Biblioteka w środowisku społecznościowego Internetu. Biblioteka 2.0*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2012.

posuniętą samoregulacyjnością. Relacje ludzi z urządzeniami mają być, do pewnych granic, takie same jak z innymi ludźmi. Co wobec tego miałyby należeć do zadań bibliotekarzy, nie bardzo wiadomo. Napisano tylko mgliście, że ich wsparcie *będzie nieodzowne*.

Jednak najwięcej uwagi poświęcono w książce formule **biblioteka 3.0**. Są w piśmiennictwie sygnały, że właśnie podlega implementacji, ale tak twierdzą głównie specjaliści od informacji, natomiast potwierdzeń z praktyki bibliotecznej jest na razie mało, trzeba więc przyjąć, że to jest nowizna, wciąż pozostająca na etapie koncepcji, której przylepia się wprawdzie (w tej książce też) etykietkę rozległego wdrażania, ale to ani prawda dzisiejsza, ani nawet jutrzejsza. Lepiej zatem nie ulegać bezrefleksyjnie sugestiom, choćby i donośnym. Projekt (bo to wciąż jest projekt) wart jest natomiast dyskusji oraz przemyśleń i akurat ta książka stwarza po temu sposobność.

Otóż zdaniem autorów, charakterystyczne cechy tej formuły, albo może strategii, to szeroka współpraca różnych bibliotek w zakresie oferty i realizacji usług, maksymalne dostosowanie do oczekiwań indywidualnych i grupowych, wykorzystanie relacji mobilnych oraz chmury, a także nastawienie na ofertowe łączenie rozmaitych (ale jakoś powiązanych) kategorii treściowych, czyli na tzw. semantyczny web. Zaś jednym z dwóch podstawowych założeń jest zintensyfikowana interaktywność, oparta na rozległej i partnerskiej kolaboracji bibliotekarzy, ekspertów i użytkowników.

Tu zresztą pojawia się właśnie wątpliwość, czy to rzeczywiście są pomysły całkowicie nowe, bo wszak w bibliotecznej **praktyce** występują już nie od wczoraj, tyle że nie kompleksowo, no i wcześniej nikt tego nie uważał za strategię. Jest poza tym istotna sprzeczność pomiędzy sygnalizowanym, niezbędnym udziałem wykwalifikowanych bibliotekarzy – skoro zakłada się organizację usług szybką, dogodną i jeszcze w atrakcyjnej formie, to tego nie zapewnią krasnoludki – oraz ekspertów merytorycznych, a tym co nazwano **apomediacją** i wskazano jako na drugi z fundamentalnych wyróżników koncepcji biblioteki 3.0.

No bo przez apomediację, w odróżnieniu od intermediacji, ale również od dysmediacji, rozumie się *stanie obok*, towarzyszenie, a więc wspomaganie procesów (nie zaś aranżację, albo odstępianie od nich) na życzenie, często przez kroki organizatorskie bo zmierzające ku kontaktom z ekspertami oraz z innymi użytkownikami, a także marketing partnerski. Czy to rzeczywiście taka nowość dla **bibliotekarzy** (w odróżnieniu do teoretyków informacji)? Natomiast niepokojąca jest sugestia spontanicznego *wspierania* kogokolwiek przez kogokolwiek, bo to na kilometr zalatuje amatorszczyzną i zwyczajnym dziadostwem.

Jednocześnie przecież oczekuje się w tekście wysokich kwalifikacji od bibliotekarzy (no to po co?), ze szczegółowym ich wyspecyfikowaniem. Potrzebne są mianowicie kompetencje ściśle bibliotekarskie, oraz informatyczne, ekonomiczne, zarządcze, badawcze, a także – co podkreśla się szczególnie – umiejętność pracy z ludźmi. Trudno zaprzeczyć ale, prawdę mówiąc, niczego innego nie sugerujemy od dziesięcioleci, tyle że bez numerowania formuł. Autorzy sygnalizują zresztą, że do takiego, multikontaktowego korzystania z informacji, również użytkownikom niezbędne są specjalne umiejętności, do koniecznego wdrożenia w trybie przysposobienia bibliotecznego, czyli po polsku *information literacy*. Zapewne, tylko co to ma wspólnego ze spontanicznością oraz z apomediacyjnym stanem

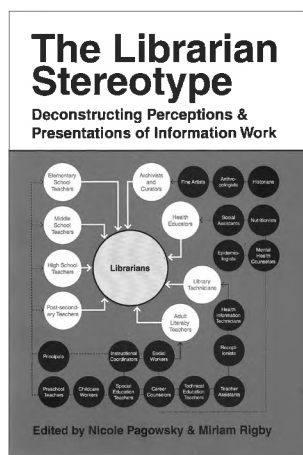
obok i wyczekiwaniem na skinienia? Dlatego uważam, że nie jest dobrze, kiedy specjaliści z zakresu informacji naukowej wciskają nam swoje koncepcje bibliotekarstwa jako jedynie słuszne.

Natomiast nie budzi większych kontrowersji tekstowy rejestr wskazówek, sugerujących, co w bibliotekach jest wobec tego do zrobienia – jakkolwiek nie jest to oczywiście lista kompletna. Autorzy podpowiadają wyraźniejsze ukierunkowanie ofert (mowa wszak o bibliotekach akademickich) na konkretną publiczność, tworzenie międzybibliotecznych federacji treściowych (jakkolwiek konsorcja wydają się rozwiązaniem dojrzałym), zdecydowanie lepszej promocji całej oferty bibliotecznej, w tym zwłaszcza usług mało uświadamianych, a także – co jednak brzmi jak chciejski slogan – wysokiego komfortu i przyjemności w korzystaniu.

Wielomedialny charakter bibliotecznych usług nie tylko autorom wydaje się oczywisty, tym niemniej w książce przytomnie przestrzega się przed uleganiem żywiołowym presjom multimedialnym. Warto mianowicie instalować tylko te nowe media, które w konkretnym otoczeniu odpowiadają rzeczywistym potrzebom.

Wszystko wszak kosztuje, a biblioteczne budżety są marne. Autorzy zalecają więc zwracanie się o pomoc do różnych adresatów, lecz nie ma w tym niczego nowego, ewentualnie poza podpowiedzią apelowania do zrzeszeń: bibliotekarskich (już napisałem, że o bibliotekarstwie autorzy mają pojęcie zerowe), akademickich oraz studenckich. Oczywiście! Kto jednak próbował, ten wie, że to jest zawracanie głowy. Nawet w dobrych książkach niekiedy wypisuje się dyrdymały.

Za podstawę nowego (ale czysto informacyjnego) bibliotekarstwa w tej książce uznaje się relacje: biblioteki > bibliotekarze > pracownicy nauki > studenci. Trudno zaprzeczyć, jakkolwiek do idei apomediacji nie w pełni to przystaje. Oraz, skoro w ten układ włączono też instytucje, czyli biblioteki, to nie da się wytłumaczyć braku instytucji uczelnianych tamże. Ale to już detal.

O STEREOTYPACH – ZNOWU [**]

The librarian stereotype: deconstructing perceptions & presentations of information work. Red. Nicole Pagowsky, Miriam Rigby. Chicago: Association of College and Research Libraries, 2014, 294 s. ISBN 978-0-8389-8704-9.

O stereotypowych wizerunkach bibliotekarzy (mocno negatywnych) oraz bibliotek (nieco przyjaźniejszych) wypisano już oceany relacji, czasami rozumnych, jakkolwiek częściej banalnych, w każdym razie nie jest łatwo dopisać do tego coś nowego. Również u nas pisywano o tym niemało, choćby w kilku różnych zeszytach „Biuletynu EBIB”², a w in-

² „Biuletyn EBIB” 2003 nr 8 (48); 2005 nr 4 (65); 2006 nr 10 (80); 2012 nr 4 (131).

terniecie figuruje nawet specjalne, tematyczne zestawienie bibliograficzne³. Nic więc dziwnego, że w najnowszym tomie amerykańskim świeżych uwag produkcyjnych jest jak na lekarstwo.

Książkę firmuje ACRL, czyli tamtejsze stowarzyszenie bibliotek uczelnianych, które często wydaje publikacje marne lub jeszcze marniejsze. Tym razem jest to zbiór wypowiedzi wielu bibliotekarek akademickich, powtarzających te same uwagi i spostrzeżenia, które sygnalizuje się w kółko od dawna, a nawet w tym tomie występują po kilka razy, niewiele więc z tego wynika. Bo poza tym wśród przywoływanych źródeł przeważają teksty doraźne, incydentalne i nie ma tam najlepszej z dotychczasowych publikacji tematycznych, którą tu w swoim czasie sygnalizowałem⁴.

Absolutna większość zawartych w tomie opinii to powtórka tego, co pisuje się na ten temat od lat. Dominuje zwłaszcza sugestia, że publiczność ocenia bibliotekarki według **wyimaginowanego** wyglądu, więc jako podstarzałe matrony, fatalnie ubrane i uczesane (standardowo – w kok), niewiele też umiejące, za to nieprzyjazne i uciszające wszystkich dookoła. I wprawdzie żadnych dowodów na takie opinio-twórstwo nigdzie w tekście nie zamieszczono, jednakże ten jednostronnie zboląły wątek przewija się konsekwentnie przez cały tom. W towarzyszącym kontekście wyrzekań, że o bibliotekarstwie publiczność nic nie wie i nie uświadamia sobie bibliotekarskich wysiłków na rzecz godziwych standardów obsługi.

Na marginesie tej jeremiady pojawia się (nie wiadomo po co) dłuższy tekst o tatuowanych bibliotekarkach i bibliotekarzach, oraz sprawozdawcze streszczenie filmów pornograficznych, w których postaci bibliotekarek są ofiarami przemocy. Do tych wypowiedzi zaplątał się również mało śmieszny dowcip, ilu mianowicie potrzeba bibliotekarzy akademickich do wkręcenia jednej żarówki w lampie. Okazuje się, że pięciu, ponieważ jeden tę żarówkę wkręca, czworo zaś pisze protest do dziekana, że to nie należy do ich powinności.

Spośród takich i podobnych tekstów, wyłowiłem trzy produktywniejsze i odniosę się tylko do nich. W stopniu, w jakim to ma sens.

No więc nie bez racji bibliotekarki z Uniwersytetu w East Bay są zdania, że być może nadwrażliwie reagujemy na negatywne opinie zewnętrzne o bibliotekarstwie, powtarzane zresztą niezmiennie od lat, więc zakonserwowane bez związku z aktualną rzeczywistością, nie dostrzegając natomiast ocen korzystnych, które przecież są, jakkolwiek rzeczywiście nie w nadmiarze. Jednak bardziej niż arbitralne *łatki*, denerwują niekompetentne dyskusje potoczne, odmawiające bibliotekarstwu znamion profesji, bo kojarzą je z nikłymi kwalifikacjami, albo nawet z samouctwem. A jeżeli ktoś zgodzi się w końcu, że to jest zawód, to jednak o bardzo niskim statusie.

To faktycznie drażni, jak każde niekompetentne banialuki, lecz trudno temu zaradzić. Autorki namawiają do intensywniejszej promocji bibliotekarstwa jako zawodu, oraz apelują o większą uczciwość opiniodawczą społeczeństwa. Ale to już jest biadolenie: próba zaklinalania pogody. Nikt przecież nie wie, jak to zrobić. Skoro Szkoci przez liczne stulecia nie uwolnili się od stereotypu skąpców...

³ A. Biedroń: *Stereotypy bibliotekarza w społeczeństwie. Zestawienie bibliograficzne*. Przemysł: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Przemysłu [dokument elektroniczny].

⁴ A. White: *Not your ordinary librarian*. Oxford: Chandos Publishing, 2012; rec. w „Przeglądzie Bibliotecznym” 2013, z. 1, s. 71.

Z kolei kilka bibliotekarek z różnych amerykańskich uniwersytetów sugeruje, że zle do bibliotek nastawienie bierze się z różnic w systemach wartości. Co innego mia- nowicie ceni sobie publiczność (błąd: to nie jest jednolita *masa*), inne kryteria ocen wynikają z bibliotecznych kodeksów etyki zawodowej, a jeszcze inaczej myślą sami bibliotekarze jako osoby prywatne. Jest poza tym konflikt między systemami warto- ści, które uznają pracownicy nauki, a tymi, które preferują bibliotekarze akademicy. No i całe to zróżnicowanie – podobno – rzuca się w oczy, generując niechęci i wyob- cowania. Możliwe, że tak rzeczywiście jest, lecz równie możliwe, że nie jest. Żadnego dowodu nie przedstawiono.

Także dla tezy o niedoszacowaniu w zawodzie reprezentatywności etnicznej – co zresztą w Polsce jest problemem obcym. Amerykańskie autorki uważają, że zwiększe- nie w bibliotekach liczby pracowników latynoskich i afroamerykańskich poprawiło- by notowania bibliotekarstwa, bo takie jest zróżnicowanie tamtejszego społeczeństwa. Trudno wyrokować z polskiej perspektywy, ale argumentacja wygląda na mocno na- ciąganą. Skoro jestem łysy, to czy aby na pewno chcę, żeby pastę do zębów oferował mi też łysy sprzedawca? Wolę miłą ekspedientkę.

Natomiast można zgodzić się z poglądem bibliotekarek z Niagara University, że przecież złe stereotypy są mocno wiekowe, zlezałe i krążą siłą inercji, toteż najwyż- sza pora, żeby je ignorować. Dla zawodu bowiem znacznie dokuczliwsza jest **obsesja** obciążenia stereotypami. W związku z tym autorki przeprowadziły porównawcze badania opinii wśród 786 studentów i w grupie 715 bibliotekarzy akademickich. Re- prezentatywność obu zbiorowości jest zerowa, ale wzajemne zestawienie wyników obu sondaży daje do myślenia.

Otóż bowiem studenci uznali, że wygląd oraz prezencja pracowników bibliotek nie ma dla nich większego znaczenia. Natomiast jednoznacznie podkreślili pomocną rolę bibliotekarzy w procesach komunikacyjnych oraz w studiowaniu. Czyżby ankietę wypełnili tylko studenci najlepsi i wszyscy chcieli zrobić badającym przyjemność? Możliwe, lecz trudno przecież założyć, że z kolei wśród bibliotekarzy do sondaży przystąpili najgorsi i źle nastawieni. Dlatego porównanie ma sens.

Bo to właśnie bibliotekarze orzekli, że ich prezencja, ogólny wygląd oraz sposób ubierania się, ma istotny wpływ na odnoszenie się do nich zarówno użytkowników, jak również współpracowników. Oraz dopowiedzieli, że obiegowe opinie o biblioteka- rzach, a także wizerunki w mediach, kształtują postrzeganie zawodu przez nich samych.

To potwierdza, że do krążących o nas plotek przywiązujemy rzeczywiście nad- mierną wagę i że jest to w tym zawodzie czynnik za bardzo frustrujący. Przydałby się większy dystans i luz.

BIBLIOTEKI W ETNICZNIE ZRÓŻNICOWANYCH ŚRODOWISKACH [**]

Rabota zarubieżnych bibliotek s multikulturnym nasilenijem. Sprawocznoje posobije. Red. I[rina] Czadnowa. Moskwa: Paszkow dom, 2014, 122 s. ISBN 978-5-7510-0616-7.

Wieloetniczne środowiska okołobiblioteczne wymagają bibliotecznego dostoso- wania się w coraz liczniejszych krajach, przede wszystkim w USA, w Rosji, w Niem- czech i w Skandynawii, ale ten geograficzny rejestr wydłuża się z każdym rokiem. My takiej potrzeby jeszcze u siebie nie dostrzegamy – chociaż powinniśmy – ale problem wkrótce sam da o sobie znać.

Pomysł, żeby opisać biblioteczne praktyki w tym zakresie w różnych krajach, był zatem bezdyskusyjnie trafny. Zwłaszcza, że zagraniczne doniesienia na ten (i nie tylko) temat są w Rosji słabo dostępne, z powodów językowych, alfabetycznych (w internecie) oraz, tak jak u nas, cenowych. Ale oprócz pomysłu zawsze najważniejsza bywa realizacja, ta zaś okazała się fatalna. Zamiast bowiem ogólnych wniosków doradczych, zaserwowano szczegółowe przykłady postępowania w różnych, pojedynczych miejscowościach, albo wszędzie takie same, albo tak dalece indywidualne, że niemożliwe do naśladowania gdziekolwiek indziej.

Widać też *podskórne* nastawienie, jakoby taka działalność bibliotek miała charakter filantropijny i to jest kompletny nonsens. Ponadto rosyjscy referenci opinii nie odróżniają oferty bibliotek dla **imigrantów**, od usług na rzecz środowisk wieloetnicznych wprawdzie, lecz **autochtonicznych**, od zawsze miejscowych – a to jest już nieporozumienie fundamentalne. Szczególnie w warunkach wielonarodowej Federacji Rosyjskiej.

Na dodatek pojawiają się w tej książce, zniechęcające niejednego, postsowieckie i przedsowieckie resentymenty. Mianowicie opis, jak to brygady pracy socjalistycznej utrwały multikulturalną świadomość w ZSRR (!?), albo inna retrospektywna sugestia, jakoby w Rosji zawsze dbano o wielonarodowe czytelnictwo. Czyżby dlatego przez blisko sto lat w Finlandii, w Estonii, na Litwie oraz na Łotwie obowiązywał carski zakaz publikowania w alfabecie łacińskim? Taka książka nie powinna być zbiorem bajek.

A już inna sprawa, że cały ten temat jest w światowym piśmiennictwie bibliologicznym traktowany na ogół zdawkowo. Stosowne zalecenia i standardy IFLA (przywołane w tej książce), oraz wytyczne UNESCO, układają się w piramidę sloganów i pustosłowia. Już nieco konkretniej przedstawia się program UE w tym zakresie, określany jako *Biblioteka dla wszystkich*, jednak na razie jest dopiero w fazie wdrożeniowej.

W książce przeważają detaliczne opisy jednostkowe, natomiast brakuje syntez, które byłyby pomocne innym, trzeba je więc wykreować samodzielnie. Otóż przede wszystkim widać dwa różne nastawienia programowe. Już to na wzmożoną **asymilację** imigrantów, zwłaszcza tych spoza Europy. Albo na społeczną **integrację**, ale z zachowaniem odrębności etnicznych – i ten program jest nastawiony głównie na autochtonów. O wyborze decydują okoliczności lokalne i zapewne polityczne, natomiast jedno rozwiązanie uniwersalne nie istnieje.

Z tego, co widać w relacjach jednostkowych, wynika wyraźnie, że biblioteczna obsługa imigrantów, szczególnie nowych, jest zadaniem trudnym. W bezpośredniej bliskości bibliotek pojawiają się bowiem w grupach niewielkich, natomiast wewnętrznie zróżnicowanych, edukacyjnie i politycznie, zaś w nowym dla siebie otoczeniu wszyscy czują się zazwyczaj silnie wyobcowani.

Biblioteki, w miarę możliwości, starają się tworzyć wielojęzyczne kolekcje książek – czasem na zasadzie dopyżyczania z bibliotek dużych – i tworzą też różne oferty programowe w obcych językach. Wszędzie sygnalizuje się próby nawiązywania bezpośrednich kontaktów z etnicznymi mniejszościami, zwłaszcza z ich liderami, a także: sukcesywnego rozpoznawania oczekiwań i umiejętności tych osób. Do standardo-

wego repertuaru należą kursy języka miejscowego oraz przedsięwzięcia, promujące czytelnictwo i korzystanie z internetu. Główną przeszkodę natomiast stanowi słaba kondycja finansowa bibliotek i niedostatek personelu, a zwłaszcza niedobór pracowników, znających języki mniejszości.

Znaczną część tej książki zajmują przetłumaczone, fragmentaryczne doniesienia z różnych krajów, z czego nie zawsze cokolwiek wynika. Oto napisano, że jako pierwsze na świecie, imigrantami zajęły się w przeszłości biblioteki kanadyjskie. No i tyle. Albo: że w Holandii większość imigrantów to analfabeci oraz półanalfabeci. Ale co wobec tego – nie wiadomo.

Inne relacje z rozmaitych krajów są referencjalnie różne. W niemieckim Frankfurcie nad Menem obcy stanowią 30% mieszkańców, utworzono więc dużą bibliotekę międzynarodową, a w filiach powstały kolekcje książek w kilku językach i w każdej realizuje się kursy języka niemieckiego. O ile wiem, wymagało to wsparcia z poziomu federalnego, ale w książce nie ma o tym ani słowa.

Z kolei w szwedzkim Biskopsgarten doliczono się podobno aż 70 różnych narodowości, w co trudno uwierzyć, skoro miasto liczy sobie raptem 37 000 mieszkańców. Zapewne jednak środowisko imigracyjne jest znaczne. W specjalnym programie zatem, obok wielojęzycznych książek, zapewniono prasę w 10 językach i wszędzie biblioteki oferują naukę języka szwedzkiego, także w formie językowych (*pogaduszkowych*) kawiarenek. Z udziałem liderów najliczniejszych nacji, powołano kilka rad konsultacyjnych, oraz zainaugurowano cykliczne, dwujęzyczne imprezy dla dzieci – w takim stopniu, w jakim udało się znaleźć odpowiednich lektorów.

W Austrii, gdzie obok dawniejszych imigrantów z Turcji oraz z byłej Jugosławii, pojawili się ostatnio przybysze z krajów postsowieckich, dodatkowe trudności w bibliotecznej ich obsłudze biorą się z tego, że tamtejsze biblioteki publiczne są na ogół małe i krótko otwarte. Na miarę więc skromnych możliwości, podstawą oferty – obok wielojęzycznych, ale niewielkich kolekcji książek – stały się kursy języka niemieckiego, oraz (tu i ówdzie) spotkania z tłumaczami, którzy przekładają z konkretnych języków.

To oczywiście są detale, ale sygnalizują złożoność i kosztorodność sytuacji. Do konkluzji ogólniejszych prowadzą doświadczenia amerykańskie. W USA już od dłuższego czasu profiluje się wielojęzykowo zasoby bibliotek publicznych, według etnicznych struktur otoczenia i tak też – wielojęzycznie – tworzy się katalogi oraz programy bezpośredniej pracy z użytkownikami. Jest także nierzadką praktyką, że na biblioteki nakłada się również niektóre powinności socjalne wobec rozmaitych etnicznie grup okolicznych mieszkańców. Przy rozszerzonym w ten sposób rejestrze obowiązków, najbardziej odczuwa się niedostatek wielojęzycznego personelu.

Poza tym dość zaskakująco brzmi informacja o rosnącej liczbie imigrantów – Wietnamczyków, Rosjan i Słowaków – w Czechach, przede wszystkim w Pradze. To są przeważnie zbiorowości nowe, wymagające różnorodnego wsparcia. Czesi stworzyli dla nich specjalny ośrodek multikulturalny w stolicy, a w bibliotekach publicznych (tam, gdzie trzeba) nastawiono się na kursy języka czeskiego zakładając, że nowi przybysze pozostaną już na stałe.

Czeski przykład dowodzi, że i u nas ten problem będzie wymagał – jeżeli już tak nie jest – rozumnego rozwiązania. A ze wszystkich doniesień razem wynika, że same biblioteki na samodzielne tylko przedsięwzięcia nie mają większych szans. Nieodzowne są specjalne programy rządowe z finansowym wsparciem oraz ekonomiczna pomoc ze strony UE. Koszty mogą być relatywnie znaczące.

MAŁE DZIECI W BIBLIOTEKACH [***]

Library services from birth to five. Delivering the best start. Red. Carolyn Rankin, Avril Brock. London: Facet Publishing, 2015, 326 s. ISBN 978-1-78330-008-2.

Odkąd powstały biblioteki publiczne uważano, że dzieci poniżej trzeciego, a jeszcze lepiej poniżej piątego, roku życia nie powinny mieć do nich wstępu. No bo po co? Głupie toto, czytać nie potrafi i w dodatku biega bez celu jak kot z pęcherzem. Ale od jakiegoś czasu stosowna teoria uległa zmianie – trzeba zaczynać wcześniej niż wcześniej – a nawet praktyka, i to również w Polsce, chociaż nie twierdzą, że w skali powszechnej.

Do przebudowy koncepcji przyczyniły się znacząco Carolyn Rankin oraz Avril Brock z (dwóch różnych) uniwersytetów w Leeds, znakomitą książką, którą tu w swoim czasie sygnalizowałem⁵. Obecnie obie panie dopisały uzupełnienie (na co wskazują też części tytułów), występując skromniej jako redaktorki, ale są autorkami większości wypowiedzi w tym tomie. Natomiast jest to publikacja w znacznym stopniu powtórkowa i nawet w zamieszczonych tam tekstach powtarzają się często te same opinie oraz sformułowania. Jakkolwiek nie twierdzą, że to źle.

No więc nie po raz pierwszy autorki są zdania, że domowe relacje komunikacyjne z dziećmi – dźwiękowe oraz werbalne – trzeba inicjować od samego początku. A skoro od ósmego miesiąca życia ma już miejsce rozumne słuchanie słów i dłuższych wypowiedzi, to wtedy albo nawet odrobinę wcześniej, warto bywać z dziećmi w bibliotece, jeżeli są tam programy opowieściowe. Nieco później przydają się oferty semiotycznie pomieszone, więc czytanie z komentarzem, piosenki i wiersze, inscenizacje, oraz sygnały digitalne, a wszystko z udziałem rodziców, bo te interakcje mają przełożenie na to, co w tym zakresie robi się w domach.

Jest też opinia, że mądra oferta biblioteczna aktywizuje całe rodziny, zaś dzieci wyciąga z domu na zewnętrzny świat i demonstrować im otoczenie, sąsiadów, oraz proponuje formy rozrywki, niedostępne w domu, a rodziców motywuje do wspólnych z dziećmi lektur domowych. Panuje przekonanie, że im wcześniej te domowe czytania zostaną zainaugurowane, tym lepsze są potem standardy lekturowe – na co u nas zwracał uwagę Stanisław Siekierski⁶ – a także wyniki w nauce szkolnej, którą zresztą autorki radzą rozpoczynać już w wieku pięciu lat. No tak, w Polsce mamy na ten temat całkiem inne zdanie.

Wśród relacji szczegółowych ciekawa wydała mi się australijska forma czytelniczkiej inicjacji pod nazwą *Better beginnings*, oparta na spostrzeżeniu, że umysł

⁵C. Rankin, A. Brock: *Delivering the best start. A guide to early years libraries*. London: Facet Publishing, 2009 – rec. w „Przegląd Biblioteczny” 2010, nr 3, s. 384-385.

⁶S. Siekierski: *Książka we współczesnej kulturze polskiej*. Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztorą, 2006.

rozwija się najszybciej do trzeciego roku życia. No i dla tego przedziału wiekowego przygotowano rejestry dostosowanych książek, a także specjalne programy w internecie, oraz scenariusze spotkań, opartych na wierszach i piosenkach. W realizację zaangażowano mamy, a obserwacje potwierdziły radykalną poprawę odbioru komunikowanych treści przez dzieci. Natomiast dał o sobie znać deficyt odpowiednio przygotowanych do takiej pracy bibliotekarek.

Potrzeba też, oczywiście, stosownych narzędzi. To książki z obrazkami, zabawki, oraz dostosowane do wieku materiały i urządzenia elektroniczne. A także pomieszczenia biblioteczne, które można zaaranżować na imprezy dla małych dzieci (bez sprzętów), dla dzieci większych (możliwie rozległa przestrzeń pusta), no i dla rodziców (miejsca do siedzenia). To są postulaty trafne i słuszne, natomiast w realizacji muszą kosztować tyle, ile muszą. Tymczasem nie zawsze wiadomo, kto ma za to płacić. I ta niewiedza nie jest ani słuszna, ani też trafna.

We wszystkich opiniach powtarzają się postulaty wykorzystywania do kontaktów z dziećmi muzyki, piosenek, oraz (posiadających wszak melodykę) wierszy. To dobre tworzywa, zwłaszcza na spotkania bezpośrednie, z udziałem rodziców. Wspólne śpiewanie i recytacje (teksty trzeba powielić i rozdać rodzicom) na mniej więcej półgodzinnych imprezach bibliotecznych, to dobry wstęp do późniejszych spotkań czytelniczych, a także – do lekturowych praktyk domowych.

Autorki są zdania, że imprezy biblioteczne dla dzieci warto czasem połączyć z tematyką lokalną i z miejscowymi rekwizytami. W niektórych bibliotekach organizuje się spotkania dla młodych mam, serwując tematy praktyczne, ale jednocześnie w intencji środowiskowej integracji lokalnej. Wszędzie zaś zaleca się namawianie rodziców do czytania małym dzieciom w domu, z uaktualnianym serwisem podpowiedzi, co akurat czytać najlepiej. Powtarzają się też sugestie, żeby do tego czytania szczególnie zachęcać ojców, którzy (podobno) na ogół nie są ku temu skorzy – ale tu pozwolę sobie zaprotestować: to seksizm. Możliwy dlatego, że w całym zespole autorskim nie ma ani jednego mężczyzny.

W książce zamieszczono też krótkie doniesienia z różnych krajów, świadczące o dużej aktywności i pomysłowości praktycznej. Otóż w Australii biblioteki w wielu miejscowościach organizują spotkania dla rodzin nieanglojęzycznych, z ukierunkowaniem na małe dzieci i (właśnie) na ojców. W Chorwacji biblioteki przygotowują przedsięwzięcia dla przedszkoli oraz dla szpitali pediatrycznych, we Włoszech niektóre biblioteki publiczne oferują, sukcesywnie uaktualniane, zalecające spisy książek dla małych dzieci, a w Danii tu i ówdzie proponuje się comiesięczne spotkania dyskusyjne w bibliotekach, dla (samy)ch rodziców dzieci w wieku 1-12 miesięcy.

Z Rosji przedstawiła się Centralna Biblioteka dla Dzieci, serwująca rozmaite programy dla rodziców oraz dla przedszkoli, które promują książki dla dzieci – ale jednak z ograniczeniem do samej Moskwy. Natomiast w Szwecji ze środków publicznych funduje się ogólnokrajowy program *Moja pierwsza książka*, z podarunkami książkowymi i z urozmaiconym repertuarem rodzinnych spotkań czytelniczych w bibliotekach.

Wygląda więc na to, że specjalne lansowanie czytelnictwa oraz bibliotecznych ofert dla najmłodszych – co ważne: ze wsparciem przez dodatkowe środki publiczne – staje się praktyką coraz częstszą. U nas jeszcze tego nie widać.

CZYTELNICTWO W ROSJI – WCZORAJ [***]

Czitajuszczaja Rossija na rubieże tysiaczeletij. Red. S. Basow, J. Zobnin. Sankt-Peterburg: Rossijskaja nacionalnaja biblioteka, 2014, 328 s. ISBN 978-5-8192-0467-2.

Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu podjęła się niezwykłego zadania. Prowadząc mianowicie przez szereg lat analizy bibliotecznego obiegu książek w Rosji, spróbowała **syntetycznie** określić stan tamtejszego czytelnictwa na styku dwóch tysiącleci – dodatkowo z odleglejszą retrospektywą (moim zdaniem: zbędną). Zamiar był wysoce ambitny, doskonale marketingowo zatytułowany, jednak wykonanie

okazało się kiepskie. Szkoda – tym bardziej, że nakładem tej biblioteki wychodziły już publikacje wartościowe i mądre.

Tekst jest na granicy czytelności już z przyczyn technicznych. Złożony *petitem*, mniej więcej 30% treści sygnalizuje w równoległym, ale jeszcze mniejszym, *przypisowym* nonparelu i tego bez mikroskopu przeczytać nie można. A na dodatek jest to książka gigantycznej objętości – w normalnym złożeniu liczyłaby ponad tysiąc stron – zestawiono ją zaś bardzo chaotycznie i nie ma w niej żadnych indeksów. Tematyczna chronologia, zakładana wstępnie, jest przestrzegana tylko chwilami.

Nie da się nawet rozpoznać autorstwa. Spośród batalionu rozmaitych redaktorów, wyłowiłem (jak sądzę) najważniejszych, lecz pewności nie mam. Na dodatek koszmarne rosyjskie maniera ukrywania imion pod pierwszą literą powoduje, że osoby o popularniejszych nazwiskach są po prostu nie do odróżnienia.

Podstawowy okres, którego to opracowanie dotyczy, to lata 1995-2010, ale synteza nie trzyma się tylko tego przedziału czasowego. Są bowiem liczne odniesienia do przeszłości dawniejszej, naznaczone zresztą piętnem propagandowym. Sugeruje się mianowicie świetność historii rosyjskiego czytelnictwa, co do prawdy ma się nijak. Napisano też, że rosyjskie piśmiennictwo należy w Europie do najstarszych, sięga bowiem X w. Zakładam, że w intencji nie było konkurowania z literaturą starogrecką oraz łacińską, ale nawet *Beowulf* jest starszy. To są więc niepotrzebne próby tworzenia fikcyjnej legendy.

W epokach późniejszych czytelnictwo elity intelektualnej nie odbiegało zapewne od poziomu europejskiego, ale to nie przekładało się na stan czytelnictwa powszechnego. Wbrew temu, co napisano, analfabetyzm w rosyjskim imperium długo był rozległy i świetność tamtejszej **twórczości** literackiej też nie ma do tego nic. Obowiązek szkolny wprowadzono późno, a według różnych doniesień, w 1915 r. objęto nim nie więcej, niż 50% dzieci. Propaganda sukcesu za wszelką cenę jest wrogiem wniosowania naukowego, a tym samym – prawdy.

Również same doniesienia z badań budzą liczne wątpliwości. W tekście skupiono się na profilu wydawniczym, na zaopatrzeniu bibliotek, oraz na bibliotecznym obiegu książek. Jednak bez wzajemnych zależności. Poza tym to, z czego korzysta

się w bibliotekach, nie wyczerpuje znamion czytelnictwa ogólnego. Nie mówiąc o braku reprezentatywności, ale ten mankament jest już w bibliotecznych sondażach regułą. Wszędzie.

Przywołane wielkości bezwzględne również potwierdzają zresztą, że żadnej reprezentatywności tu nie ma. Są nikłe. Ponadto raz pisze się o udostępnieniach w bibliotekach wielkomiejskich, innym razem w prowincjonalnych, często z przywołaniem sondaży **innych**, ale nie wiadomo jakich, no i pojawiają się niespodziewane przemieszania różnych okresów badawczych, też nie zawsze skonkretyzowanych.

W sumie nie da się tych doniesień potraktować jako rzeczywistej panoramy sytuacji czytelnictwa w Rosji sprzed kilku lat. To jest raczej materiał *ilustracyjny*, do własnego zinterpretowania – ale wobec tego z ograniczoną wiarygodnością.

Bywa, że nie zgadzają się nawet liczby. Napisano, że w przedrewolucyjnej Rosji było 76 tys. albo 200 tys. bibliotek (dokładność nie jest więc przesadna), ale nieco dalej pojawia się liczba 50 tys. Z tego po rewolucji zostało się 12 250, zatem jak na Rosję maleńko.

Po rewolucji – decyzją Lenina – natychmiast poniechano swobody publikowania, a biblioteki poddano czystce, usuwając piśmiennictwo *burżuazyjne*. Z jednej strony rozszalała się cenzura, z drugiej zaś biblioteki silnie ideologizowano. W ciągu pierwszych dziesięciu lat wydano aż trzystaście (długich) spisów książek zakazanych. Szczegółowo o tej barbarzyńskiej *rewolucji bibliotecznej* napisała zresztą w swojej książce Irina Bałkowa⁷.

W latach międzywojennych prowadzono w Rosji (i w całym ZSRR) liczne badania czytelnictwa, lecz ich wiarygodność jest minimalna, tak za sprawą kiepskiej metodologii, jak i przez niechęć respondentów do sygnalizowania prawdy, z obawy przed represjami z powodu lektur, których władze nie popierały. Ostrożność była uzasadniona. W ówczesnych finalnych sprawozdaniach z badań pisano wszak o czytelnictwie *zafofaniu* gospodyń domowych, o trefnych lekturach *niedobitków* przedrewolucyjnej inteligencji, a czytelników nazwanych pejoratywnie *mieszczaniskimi*, jeden z badaczy określił jako czytelnictwo **hieny**. Czy to więc w ogóle były jakieś badania, czy też formy inwigilacji? Równoległe prowadzono zresztą kampanie, zniechęcające do czytania tekstów – np. Mariny Cwietajewej – wprawdzie wydawanych i obecnych w bibliotekach, ale uznanych za niesowieckie.

Z kolei po wojnie nastąpiła pełna unifikacja tamtejszego bibliotekarstwa. Dążenie do standaryzacji było tak silne, że pojawiły się modelowe katalogi dla bibliotek różnych kategorii, żeby kolekcje książek w podobnych bibliotekach były identyczne. Odpowiednio zresztą i jeszcze bardziej niż przedtem, ideologizowane. Z piśmiennictwa zagranicznego tolerowano zaś niemal wyłącznie wielkorealistyczną klasykę.

Zachowały się sygnały, że niektórzy bibliotekarze nie akceptowali takiej polityki bibliotecznej. Wtedy jednak uznawano to za rezultat nędznych kompetencji zawodowych. Ale w tych okolicznościach, przy takiej ofercie, nie bardzo wiadomo, jakim cudem w zasięgu bibliotek znalazło się aż 60% społeczeństwa. Niekoniecznie chce się w tak wysoki wskaźnik wierzyć.

Po 1990 r. większość bibliotek przekazano władzom lokalnym i efekt był dramatyczny: około 9 tys. uległo likwidacji. A już inna sprawa, że biblioteczne zasoby tylko częściowo nadawały się do użytku, bo większość kolekcji stanowiła ideolo-

⁷I. W. Bałkowa: *Istorija bibliotecznowo diela*. Moskwa: Paszkow dom, 2013, s. 212-281.

giczna sieczka, zaś na nowości brakowało środków. Natomiast wszędzie poniechano – standardowego wcześniej – *kierowania* czytelnictwem.

Autorzy raportu twierdzą jednak, że opinie o całkowitym upadku czytelnictwa w tamtych latach, były i nadal są przesadzone. Na dowód podają, że zasięg rosyjskich bibliotek na początku bieżącego tysiąclecia nie był niższy, aniżeli 36% populacji. To rzeczywiście niezły wskaźnik – jeśli zgodny z prawdą. Kłopot polega na tym, że z żadnych innych tamtejszych doniesień nie generuje się wizerunek (choćby względny) dobrostanu biblioteczno-czytelniczego w tym czasie.

Być może *obecny* stan czytelnictwa w Rosji kształtuje się na średnim poziomie europejskim – wiele na to wskazuje. Natomiast, jak funkcjonują tam biblioteki, szczególnie publiczne, trudno ocenić porównawczo. Ten retrospektywny raport tego nie umożliwia, zaś inne doniesienia są sprzeczne.

Z okresu 1990-2000 spisano opinie o ówczesnym czytelnictwie młodzieży. Otóż za czytających uznało się 80-90% respondentów, lecz nic w tym dziwnego, skoro w zasadzie była to młodzież szkolna. Deklarowane preferencje czytelnicze odnosiły się do powieści sf, do współczesnej prozy obcej, oraz (zapewne jako stygmat lekturowy) do rodzimej klasyki. Obawiam się jednak, że *prostoduszna* metodologia badawcza nie pozwoliła na dookreślenie rzeczywistych nastawień czytelniczych. Szkoda, bo to przecież jest dzisiejsze pokolenie czterdziestolatków, decydujące nie tylko o stanie czytelnictwa.

Z kolei dokonana w 1995 r. analiza wypożyczeń bibliotecznych w 54 miejscowościach *prowinjonalnych* (mam wątpliwości, czy mogła być reprezentatywna), ujawniła zdecydowaną przewagę literatury pięknej w obiegu – 64% ogółu udostępnień (a wszyscy plotą o informacji!) – z nastawieniem głównie rekreacyjnym (napisano *kompensacyjnym*, bo to lepiej brzmi), oraz według szkolnych dyrektyw. Autorzy, w czasach sowieckich sztandarowi, byli w tym *portrecie* sygnalizowani rzadko. Przeważały romanse i powieści sensacyjne, od których przez całe dziesięciolecie próbowano publiczność odstręczyć, lecz jak widać: bez powodzenia.

Jeszcze jeden gatunek lektur okazał się wtedy (i później) dominujący, mianowicie fabularne powieści *historyczne*, ale szczególnego rodzaju. Autorem najbardziej w tej kategorii wziętym był Aleksander Dumas, a zaraz po nim – producent koszmarnych pseudohistorycznych banialuk, Walentin Pikul.

To właściwie jedyny wątek, w którym pojawiają się nazwiska polskie. Mianowicie Józef Ignacy Kraszewski oraz Henryk Sienkiewicz i jego *Quo vadis*, tyle że w rosyjskim przekładzie tytuł brzmi *Kamo gradieszi*. Sformułowanie łacińskie nikomu w prawosławnej Rosji nie mówiło, dlatego tytuł w translacji od początku był właśnie taki.

W wykazie czytywanych autorów pojawił się też Kazimierz Waliszewski. To polski historyk z lat międzywojennych, ale piszący głównie po francusku i długo we Francji mieszkający. Specjalizował się w historii Rosji, lecz w sposób przez polskich historiografów nieakceptowany, toteż u nas o nim zapomniano. Natomiast w Rosji – niekoniecznie.

Kolejna panorama, szerzej w książce rozbudowana, lokalizuje się w 2000 r. Z tego co napisano wynika, że nie był to czas dobry. Rozpadła się polityka biblioteczna, zniknęło wiele wydawnictw, zaś nakłady czasopism kulturalno-literackich – tych, które przetrwały – w stosunku do hossy z 1960 r., zmalały sześciokrotnie, a niektóre nawet dziesięciokrotnie. Zjawiskiem – nie tylko dla czytelnictwa – złym była też

emigracja sporej części inteligencji. Dlatego wizerunek bibliotekarstwa oraz czytelnictwa w tym okresie przedstawia się niezbyt korzystnie.

Z tym, że akurat same **wybory** czytelnicze w bibliotekach nie różniły się od poprzednich. Nadal przeważały nastawienia na powieści *pseudohistoryczne*, sensacyjne, oraz na romanse, tak jak ponownie widać też ślady lektur z kanonu szkolnego. Rejestr lubianych autorów zgadza się, w zasadzie, z tym preferencyjnym profilem. Czołówka to Jack Chase (autor *kryminałów*), Agatha Christie, Walentin Pikul, Aleksander Dumas, no i na końcu tej piątki Fiodor Dostojewski.

Współczesna, problemowa literatura rosyjska była sygnalizowana rzadko i być może mało znana, bo – jak napisano – właściwie nikt jej nie promował. Z tego kręgu pojawia się tylko jedno, zresztą świetne nazwisko, mianowicie Wiktora Pielewina. Wygląda więc na to (zdaniem autorów), że czytanie książek wciąż jeszcze uchodziło za cenioną wartość – pozbierano takie wypowiedzi – jednak bardziej deklarowaną, niż zinternalizowaną. Co zresztą, zapewne, miało i ma miejsce nie tylko w Rosji.

Pośród różnych wątków pobocznych, których w tej książce namnożyło się sporo, warto jeszcze zwrócić uwagę na sygnały recepcji literatury zagranicznej. Która – inaczej niż w większości krajów (książka np. brazylijska, czytana w Polsce, jest w odbiorze książką polską) – była i jest tam traktowana jako jednoznacznie **obca**, a w dodatku jeszcze jako **rywalka** piśmiennictwa rodzimego. Stąd tyle wokół niej zawirowań, dziwacznych kontekstów i mało klarownych decyzji wydawniczych.

Otóż wygląda to tak, że z podaży translacyjnej największe wzięcie w bibliotekach – 40% wypożyczeń literackich – miała tam przed kilkoma laty literatura amerykańska i angielska, głównie zresztą sensacyjna. Literatura niemiecka to ledwie 4% ówczesnego bibliotecznego obiegu literackiego – przede wszystkim za sprawą... Karola Maya, a w mniejszym stopniu Tomasza Manna i Anny Seghers – zaś literatura tłumaczona z francuskiego to jeszcze mniej, bo 3% obiegu, a *sztandarowym* autorem był znowu Aleksander Dumas. O innych przekładach wzmianki są śladowe.

Podstawowa słabość tej książki polega na niedostatku informacji pewnych, wobec czego – w zastępstwie – trzeba poruszać się w kręgu domniemań. Mankamentem równorzędnym jest zaś niebywały chaos eksplikacyjny. To są wady kompozycyjne: autorom zabrakło wyobraźni, a potem być może również cierpliwości. No i niepotrzebnie namnożyli aż tyle różnych wątków tematycznych.

Tymczasem materiał na ważną i frapującą prezentację dokonanych ustaleń niewątpliwie był. Wymagał jednak daleko posuniętej selekcji, starannego uporządkowania i ułożenia relacji w klarowny ciąg logiczny. Wielka szkoda, że ta szansa została zaprzepaszczona.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 4 czerwca 2015 r.

POSIEDZENIE PREZYDIUM ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP

(Warszawa, 11 czerwca 2015 r.)

Na posiedzeniu obecni byli: Elżbieta Stefańczyk, Lena Bednarska, Sylwia Błaszczuk, Barbara Budyńska, Mirosława Majewska, Marzena Przybysz oraz Anna Grzecznowska i Marta Lach. Po przyjęciu protokołu z poprzedniego posiedzenia Prezydium ZG z dn. 31 marca br. dokonano podsumowania działań Stowarzyszenia za I półrocze br. zwracając szczególną uwagę na następujące zadania:

- rozstrzygnięcie konkursów: „Nagroda Naukowa im. A. Łysakowskiego”, „Tydzień Bibliotek” (konkurs na plakat oraz ocena działań w terenie), „Bibliotekarz Roku 2014”, „Mistrz Promocji Czytelnictwa”;

- działalność Wydawnictwa SBP. W I półroczu ukazało się 9 nowych tytułów i 3 dodruki, bestsellerami okazały się m.in.: *Czytelnictwo w dobie informacji cyfrowej – rozwój, bariery, technologie* (red. Maja Wojciechowska), *Filmy Matrix i Alicja w krainie czarów jako archetypiczne opowieści mityczne* (Adam Franke), *Ciekawe przypadki z życia książki* (Dorota Pietrzekiewicz), *Biblioteka i pieniądze* (Dariusz Grygrowski);

- wyniki kontroli Głównej Komisji Rewizyjnej, która analizowała działalność SBP za 2014 r. Kontrola wypadła pozytywnie (uwagi Komisji zawarto w 10 punktach umieszczonych w protokole);

- realizacja warsztatów. Do 30 czerwca odbyło się łącznie 25 warsztatów, konferencji i seminariów, wzięło w nich udział ponad 300 bibliotekarzy. Zebrani dyskutowali o tematach nowych spotkań, zgłoszono m.in.: działalność instrukcyjno-metodyczną w bibliotekach powiatowych (konferencja), dokumenty życia społecznego, system informacji regionalnej, czytelnictwo niepełnosprawnych (biblioterapia, bajkoterapia);

- przygotowania do X Forum Młodych Bibliotekarzy. Przebiegają one zgodnie z harmonogramem prac (uruchomiono stronę, opracowano program merytoryczny, przygotowano narzędzia do uruchomienia rejestracji uczestników, prowadzono rozmowy ze sponsorami itp.);

- propozycje zmian w regulaminie konkursu „Bibliotekarz Roku”. W związku z licznymi uwagami dotyczącymi przede wszystkim głosowania internetowego w II etapie konkursu Prezydium powierzyło E. Stachowskiej-Musiał, sekretarzowi

konkursu, przygotowanie nowej propozycji głosowania, która ma uwzględniać zarówno głosowanie internetowe, jak i wybór przez profesjonalne jury, propozycja przekazana zostanie okręgom do zaopiniowania;

– realizacja zadań objętych dotacjami:

1. Elżbieta Górńska omówiła dotychczasowe prace zespołu Analizy Funkcjonowania Bibliotek (AFB) dotyczące standardów dla bibliotek oraz plany na II połowę roku, które zostały dostosowane do mniejszej niż planowano dotacji z Programu MKiDN – Obserwatorium Kultury. Wśród bibliotek publicznych blisko 1000 zostało zarejestrowanych, jako uczestnicy badania jakości pracy z zastosowaniem przygotowanego zestawu wskaźników, w 2016 r. planuje się, że udział w projekcie będzie brało 1500 bibliotek, w 2017 r. – 2000. Spośród bibliotek pedagogicznych w projekcie bierze udział 17 bibliotek, spośród bibliotek naukowych – 58. W ramach projektu prowadzone były szkolenia dla bibliotekarzy – koordynatorów w poszczególnych województwach.
2. Anna Grzecznowska zrelacjonowała prace związane z grantem pt.: „Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem”, uzyskanym z Fundacji Batorego. Projekt realizowany jest w ramach programu „Obywatele dla Demokracji”, finansowanego z funduszy EOG. Głównym celem projektu jest podniesienie kompetencji bibliotekarzy w zakresie obsługi czytelników z zaburzeniami komunikacji (ze spektrum autyzmu). Wzrost zawodowych umiejętności pozwoli przeciwdziałać wykluczeniu i marginalizacji osób z tego typu zaburzeniami i umożliwi im uczestnictwo w działaniach kulturalnych organizowanych przez biblioteki. Pełnić to będzie zarazem funkcję terapeutyczną w obszarze nauki samodzielności osób z autyzmem i zespołem Aspergera.
Środki z grantu będą przeznaczone m.in. na szkolenia dla 40 bibliotekarzy, badania pilotażowe w wybranych bibliotekach na terenie Warszawy i okolic, uruchomienie strony www.autyzm.sbp.pl zawierającej materiały przydatne bibliotekarzom, wydanie poradnika dla bibliotekarzy, opracowanie pakietów informacyjnych służących do oznaczenia biblioteki przyjaznej osobom z autyzmem oraz ułatwiających komunikację z nimi. W zadaniu aktywny udział biorą osoby dotknięte autyzmem (OzA), z którymi pracują trenerzy z Fundacji Synapsis (partner zadania).
3. Marta Lach przedstawiła zawartość dodatku do „Poradnika Bibliotekarza” – „Świat Książki Dziecięcej”, dofinansowanego ze środków MKiDN, w ramach programu „Promocja literatury i czytelnictwa”, priorytet „Czasopisma”. W I półroczu ukazały się dwa numery ŚKD. Zamieszczono w nich: recenzje książek i komiksów dziecięcych, omówienie bieżących wydarzeń, akcji promocyjnych itp.
4. Anna Grzecznowska przedstawiła założenia nowego zadania „ICT w upowszechnianiu dóbr kultury”, na który uzyskano grant z Narodowego Centrum Kultury w ramach programu „Kultura – Interwencje 2015”. Zadanie dotyczy wykorzystania nowoczesnych technologii w podnoszeniu kompetencji kadr miejskich i wiejskich bibliotek publicznych i innych, domów kultury itp. Polega ono na przeprowadzeniu, na platformie e-learningowej SBP, cyklu warsztatów online dotyczących wykorzystania wybranych,

darmowych aplikacji i narzędzi Web 2.0 do kreatywnego tworzenia różnorodnych materiałów utrwalających i promujących kulturę najbliższego regionu w postaci prezentacji i wirtualnych tablic, elektronicznych książeczek i komiksów oraz filmów i podcastów. Szkolenie umożliwi ponadto zdobycie umiejętności organizowania samokształcenia oraz sprawnego korzystania z platformy e-learningowej.

5. Założenia tematyczne V Salonu Bibliotek na XXIV Targach Książki Historycznej omówiła J. Pasztaleniec-Jarzyńska. Zadanie uzyskało dofinansowanie ze środków MKiDN, program „Promocja literatury i czytelnictwa”, priorytet „Promocja czytelnictwa”. Dotychczas opracowano m.in. koncepcję Salonu, uzgodniono warunki uczestnictwa w targach z jego organizatorami, opracowano i rozesłano pisma oraz maile do bibliotek zainteresowanych udziałem w Salonie i przygotowaniem materiałów do katalogu bibliotek wydających publikacje o tematyce historycznej.

W dalszej części spotkania dyskutowano m.in. nad weryfikacją danych w bazie członków SBP, przygotowaniem do obchodów 100-lecia SBP oraz organizacją kongresu IFLA w Polsce w 2017 r. E. Stefańczyk zaproponowała w tym ostatnim punkcie utworzenie zespołu SBP, który będzie koordynował prace związane z organizacją IFLA, w jego skład weszły: E. Stefańczyk, J. Pasztaleniec-Jarzyńska, B. Budyńska, Zuza Wiorogórska, Liliana Nalewajska, E. Kobierska-Maciuszko, B. Zybert (uchwała Prezydium nr 1/2015). Ustalono, że do okręgów zostaną wysłane e-maile z prośbą o propozycje tematów prekonferencyjnych i imprez towarzyszących IFLA, które odbywałyby się w bibliotekach.

W sprawach różnych S. Błaszczuk zaproponowała, by w związku z organizacją IFLA 2017 r. we Wrocławiu przedłużyć kadencję ZG SBP do października 2017 r. Sprawa ma być rozstrzygnięta na posiedzeniu ZG SBP, po uprzednim uzyskaniu opinii prawnej.

KONKURSY SBP

„NAGRODA NAUKOWA SBP im. ADAMA ŁYSAKOWSKIEGO”¹

„TYDZIEŃ BIBLIOTEK 2015”

Jury konkursu SBP na najciekawsze wydarzenie organizowane w ramach programu „Tydzień Bibliotek 2015” przyznało nagrody 9 bibliotekom (wśród nagrodzonych znalazły się również biblioteki akademickie):

- I nagroda – Biblioteka Główna Akademii Morskiej w Szczecinie za akcję „Biblioteczny Escape Room”.
- II nagroda (ex aequo):

¹ Szczegółowe informacje znajdują się na s. 493.

- Miejska Biblioteka Publiczna w Jaśle za cykl imprez „Rany! Rety! Tablety... w Twojej Bibliotece”,
- Sądecka Biblioteka Publiczna im. J. Szujskiego w Nowym Sączu za cykl imprez „Kultura niejedno ma imię”.
- III nagroda – Miejska Biblioteka Publiczna w Olsztynie. Multimedialna Biblioteka Młodych Planeta 11, za imprezę „Zaczytani – zabiegani”.

Jury przyznało trzy wyróżnienia, które otrzymali:

- Miejska Biblioteka Publiczna w Mszczonowie, za akcję „Galeria ludzi zakręconych (Zrób zdjęcie z Biblioteką w tle)”.
- Rawicka Biblioteka Publiczna w Rawiczu, za cykl imprez „BiblioCzas – wybierz nas, doładuj wyobraźnię”.
- Gminna Biblioteka Publiczna w Kijach, za imprezę „Od IV roczku bez książeczki ani krocisku”.

W uznaniu za oryginalne propozycje akcji propagujących biblioteki i czytelnictwo jury przyznało dyplomy dwóm bibliotekom:

- Miejskiej Bibliotece Publicznej w Legionowie, za akcję „Te owoce wodzą nas na pokuszenie”.
- Bibliotece Wydziału Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, za akcję „I Biblioteczna Gra Miejska w Bibliotece”.

OPINIE

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich przesłało 19 maja 2015 r. do MNiSW uwagi do projektu „Rozporządzenia MNiSW w sprawie Systemu Informacji o Nauce”, opracowane przez Sekcję Bibliotek Naukowych ZG SBP. Czytamy w nich m.in.:

Zakres informacji wymaganych w Załączniku nr 1 pkt. 2 wskazuje na założenie, że dane do PBN będą wprowadzać autorzy prac. W przypadku wielu uczelni, w tym m.in. wszystkich uniwersytetów medycznych, jednostkami rejestrującymi publikacje naukowe są biblioteki uczelniane, prowadzące bibliograficzno-bibliometryczne bazy danych. Część danych wymienionych w Załączniku nr 1 pkt. 2 do rozporządzenia jest niemożliwa (lub trudna) do ustalenia przez bibliotekarza rejestrującego publikację. W przypadku wprowadzenia obowiązku uzyskiwania tych informacji, proces rejestracji dorobku naukowego pracowników jednostek naukowych wydłuży się wielokrotnie, gdyż każda praca rejestrowana w bazie uczelnianej będzie wymagała formularza zgłoszeniowego, w którym autor będzie musiał podać informacje wymagane w rozporządzeniu.

W związku z obowiązkiem wprowadzonym w ustawie o zmianie ustawy o zasadach finansowania nauki (przekazanie danych o publikacjach jednostki począwszy od roku 2013) niemożliwe będzie uzupełnienie publikacji już zarejestrowanych w bazach uczelnianych, aby dokonać importu do PBN w terminie wskazanym w ustawie o zmianie ustawy o zasadach finansowania nauki.

Pkt. 2.1): publikacje w czasopismach naukowych

h) objętość w arkuszach wydawniczych – w odniesieniu do publikacji w czasopismach informacja nie stosowana nawet w relacjach autor-redakcja, trudna do wyszacowania dla kogośkolwiek poza autorem, a nawet samych autorów (często stosowane zdjęcia, grafika, tabele), nie wymagana dotychczas przez MNiSW, nie gromadzona w bazach rejestrujących dorobek naukowy pracowników uczelni.

i) podmiot posiadający majątkowe prawa autorskie – ta informacja zawarta jest w umowach podpisywanych przez autorów z wydawcami, biblioteka nie ma do nich dostępu. Uzupelnienie tej informacji dla wszystkich publikacji będzie wymagało zebrania oświadczeń od autorów i docelowo dodania nowego pola w rekordzie bibliograficznym baz własnych.

j) sposób, w jaki publikacja została udostępniona – wymóg spowoduje konieczność weryfikacji wszystkich już zarejestrowanych w bazie publikacji i docelowo dodanie nowego pola w rekordzie bibliograficznym baz własnych,

– wersja tekstu, która jest dostępna w sposób otwarty – uzupełnienie tej informacji dla wszystkich publikacji będzie wymagało zebrania oświadczeń od autorów i docelowo dodania nowego pola w rekordzie bibliograficznym baz własnych.

– otwarta licencja – uzupełnienie tej informacji dla wszystkich publikacji będzie wymagało zebrania oświadczeń od autorów i docelowo dodania nowego pola w rekordzie bibliograficznym baz własnych.

„wraz z podaniem liczby miesięcy, jakie upłynęły od momentu opublikowania do momentu udostępnienia publikacji w sposób otwarty...” uzupełnienie tej informacji dla wszystkich publikacji będzie wymagało zebrania oświadczeń od autorów i docelowo dodania nowego pola w rekordzie bibliograficznym baz własnych,

k) wymagane informacje są takie same (DOI lub adres strony internetowej), różnicowanie nie wydaje się uzasadnione,

l) informacja o indeksowaniu w bazach – publikacje już przekazane do PBN będą wymagały okresowej weryfikacji z uwagi na różny czas niezbędny różnym wydawcom baz (uznanych w środowisku naukowym...) na zindeksowanie publikacji. Wątpliwości budzi też ogólne sformułowanie „innych bazach uznanych (...) za spełniające kryterium szerokiej dostępności”. Inne, tzn. jakie?

Dla pkt. 2.2) monografie naukowe i 3) rozdziały w monografiach – pozostają aktualne wątpliwości odnośnie zapisów wprowadzonych literami j, k, l w odniesieniu do publikacji w czasopiśmie. Dodatkowo, skróty myślowe i błędy stylistyczne, np. 2.2)c, 2.3)c”.

NOWOŚCI WYDAWNICTWA SBP

- *Megabiblioteki* (red. E.B. Zyburt, D. Pietrzekiewicz)

„Megabiblioteki to termin różniący się od mediateki, a jednak ściśle współpracujący z nim, bowiem mediateki zazwyczaj są megabibliotekami. Trudno, bez głębszej analizy danej placówki, zastosować wymiennie oba terminy, bowiem nie każda megabiblioteka jest mediateką. Co ciekawe brak w literaturze konkretnych, uwzględniających najnowsze zmiany definicji, problematyka związana z tego typu placówkami wciąż się poszerza, zainteresowanie bibliologów w kontekście naukowego spojrzenia na zjawiska z nimi związane – rośnie. Dlatego bez wahania można uznać, że tematyka [...] książki jest bardzo aktualna. Ponad wszelką wątpliwość dyskurs naukowy wokół megabibliotek jest ważny i potrzebny. Pomysł na zebranie artykułów poświęconych im właśnie zasługuje na uznanie tym bardziej, że dzięki temu, iż jest to opracowanie wieloautorskie, możemy w nim odnaleźć różne spojrzenia na – zbierający je w całość – przedmiot badań” (z recenzji wydawniczej dr hab. prof. UŁ Marioli Antczak).

- *Potyczki bibliografa, czyli bibliografia od kuchni* (E. Dombek)

Autorka snując swoje refleksje nad „Bibliografią Polską 1901-1939”, opisuje różne aspekty pracy redaktora tak specyficznego dzieła. Wskazuje na rangę retrospektywnej bibliografii narodowej jako wyjątkowego źródła informacji o dorobku naszej kultury oraz poziom trudności w jego dobrym opracowaniu. Opisuje szczególne typy publikacji, nieco zapomniane i mniej zauważane w ogromie całej produkcji wydawniczej. Wiele uwagi poświęca różnym twórcom, których nazwiska znajdziemy w zapisach bibliograficznych wierząc, że dzieje pojedynczych osób składają się na całą historię. Druga połowa XX w. została naznaczona skutkami tragicznych wydarzeń II wojny światowej i późniejszych zmian politycznych. *Bibliografia Polska 1901-1939* stanowi zapis niezwykłych dokonań przedwojennej generacji. Autorka zdradza swoje fascynacje pracą bibliografa w absolutnie starym stylu, łączy wykonywaną pracę z pasją i miłością do książek. Kontakt z bibliografią to dla autorki nie tylko codzienny obowiązek, ale przede wszystkim hobby i źródło pogłębiania osobistych zażywań.

- *Biblioteki i książki w życiu nastolatków* (red. M. Antczak, A. Walczak-Niewiadomska)

Książka składa się z trzech części zatytułowanych: 1. Biblioteki w ujęciu współczesnym: fakty, liczby, koncepcje, 2. Kultura czytelnicza nastolatków w świetle badań oraz 3. Zachęć do czytania: o sposobach na rozbudzanie zainteresowań czytelniczych nastolatków. Zamieszczono w niej artykuły zarówno przedstawicieli świata nauki, jak i praktyków, autorów polskich i zagranicznych. Publikacja jest adresowana do badaczy kultury poświęcających uwagę czytelnictwu nastolatków i instytucjom, które mają na nie wpływ, a ponadto do: bibliotekarzy, nauczycieli, socjologów, psychologów, pedagogów, studentów kierunków humanistycznych oraz tych, których zainteresowania oscylują wokół kultury czytelniczej dzieci i młodzieży.

- *Książki w życiu najmłodszych* (red. M. Antczak, A. Walczak-Niewiadomska)

Książka składa się z dwóch, wzajemnie się uzupełniających części: pierwszej, zatytułowanej *Dziecięce przestrzenie literatury* oraz drugiej – poświęconej wspieraniu czytelnictwa najmłodszych. Artykuły w niej zamieszczone zostały napisane przez polskich i tureckich przedstawicieli świata nauki, z których dwoje realizuje swoje pasje w praktyce, pracując w różnych placówkach kultury i nauki czerpiąc inspirację z pracy do działalności naukowej. Ze względu na poruszony w książce aspekt teoretyczny i praktyczny publikacja jest adresowana do badaczy kultury poświęcających uwagę czytelnictwu najmłodszego pokolenia, ale również do: bibliotekarzy, nauczycieli, socjologów, psychologów, pedagogów, literaturoznawców, rodziców, studentów kierunków humanistycznych oraz tych, którzy interesują się kulturą czytelniczą dzieci i literaturą dziecięcą.

- *W kręgu kultury czytelniczej dzieci i młodzieży* (red. M. Antczak, A. Walczak-Niewiadomska)

Książka składa się z czterech części zatytułowanych: 1. Dzieci i młodzież w świecie cyfrowym, 2. Dzieci i młodzież w świecie czasopism, 3. Działalność

instytucjonalna na rzecz kultury czytelniczej dzieci i młodzieży oraz 4. Kultura czytelnicza dzieci i młodzieży w ujęciu międzynarodowym. Zamieszczono w niej artykuły zarówno przedstawicieli świata nauki, jak i praktyków z różnych stron naszego kraju. Książka będzie ciekawą lekturą dla: bibliologów, socjologów, psychologów, pedagogów, kulturoznawców, bibliotekarzy, nauczycieli, studentów kierunków humanistycznych oraz wszystkich tych, których zainteresowania oscylują wokół kultury czytelniczej dzieci i młodzieży oraz podmiotów na nią wpływających.

Opracowały:
Anna Grzecznowska,
Małgorzata Dargiel-Kowalska

Tekst wpłynął do Redakcji 7 września 2015 r.

**NAGRODA NAUKOWA SBP
im. ADAMA ŁYSAKOWSKIEGO ZA ROK 2014**

31 marca 2015 r. Komisja Nagrody Naukowej SBP im. A. Łysakowskiego w składzie: dr hab. Ewa Głowacka (UMK, Toruń), dr hab. Artur Jazdon (BUAM, Poznań), prof. dr hab. Maria Juda (UMCS, Lublin), dr hab. Jadwiga Konieczna (UŁ), dr hab. Jadwiga Sadowska (przewodnicząca, UwB), prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata (UW), dr hab. Bogumiła Staniów (UWr.), dr hab. Marzena Świgoń (UWM, Olsztyn), dr hab. Anna Tokarska (UŚ, Katowice) dokonała wyboru publikacji wydanych w roku 2014. ZG SBP zatwierdził je na posiedzeniu 4 czerwca 2015 r.

Zgłoszono dziewięć publikacji, nagrodzono trzy w trzech kategoriach. Laureaci otrzymają dyplom i pamiątkowy medal.

Kategoria: Prace o charakterze teoretycznym, metodologicznym, źródłowym

Alicja Matczuk z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UMCS w Lublinie: *Polskie bibliografie nauk humanistycznych i społecznych do roku 1989: historia i metodyka*. Lublin: Wydaw. UMCS, 2014, 469 s.

Kategoria: Podręczniki akademickie

Magdalena Cyrklaff z Instytutu Bibliologii i Informacji Naukowej UMK w Toruniu: *Biblioterapia w edukacji z zakresu profilaktyki uzależnień i promocji zdrowia*. Toruń: Wydaw. Naukowe UMK, 2014, 262 s.

Kategoria: Prace o charakterze praktyczno-wdrożeniowym

Sebastian Dawid Kotuła z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UMCS w Lublinie: *Wstęp do Open Source*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2014, 168 s.

Jadwiga Sadowska

II edycja Olimpiady Bibliologicznej i Informatologicznej. Sprawozdanie z realizacji

Zamysł organizacji Olimpiady Bibliologicznej i Informatologicznej pojawił się w gronie pracowników Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Uniwersytetu Łódzkiego w 2012 r. Olimpiadę traktujemy jako jedną z form upamiętnienia życia oraz dorobku naukowego twórcy autonomicznych uniwersyteckich studiów bibliotekoznawczych, współtwórcy Uniwersytetu Łódzkiego – prof. Jana Muszkowskiego (1882-1953). Pomysł Olimpiady, wielokrotnie dyskutowany, konsultowany i dostosowywany do oczekiwań uczniów, nauczycieli i programu nauczania w szkole średniej oraz potrzeb rynku pracy, został ostatecznie wdrożony w 2013 r. W tymże roku powołany został Komitet Główny Olimpiady.

W roku szkolnym 2014/15, organizowana przez Katedrę Olimpiada Bibliologiczna i Informatologiczna¹ odbyła się po raz drugi. Przedsięwzięcie cieszy się coraz większą popularnością i jest pozytywnie odbierane przez środowisko bibliotekarskie i naukowe. Podczas jego realizacji opiekunowie uczniów w nim uczestniczących stwierdzali, że dzięki niemu bibliotekarze szkolni mają szansę na zaistnienie w gronie pedagogicznym szkoły jako ci, którzy przygotowują swoich olimpijczyków.

Współorganizatorem Olimpiady jest Towarzystwo Nauczycieli Bibliotekarzy Szkół Polskich (TNBSP), które reprezentowała podczas III etapu prezes Danuta Brzezińska. Olimpiadę patronatem objeli: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, JM Rektor Uniwersytetu Łódzkiego prof. dr hab. Włodzimierz Nykiel, Dziekan Wydziału Filologicznego prof. dr hab. Piotr Stalmaszczyk oraz Kuratorium Oświaty w Łodzi. Patronat medialny roztoczyły czasopisma: „Biblioteka w Szkole” i „Poradnik Bibliotekarza”. Po raz pierwszy również wydarzenie było relacjonowane w Dzienniku Telewizyjnym oraz w Dzienniku Łódzkim.

Jesteśmy dumni, że olimpiadą zainteresowało się tak wiele osób z całej Polski. Liczba uczestników na I etapie wyniosła 131 uczniów, czyli prawie trzykrotnie więcej niż za pierwszym razem (48 uczniów). Reprezentowali oni 39 szkół (w roku 2013/14 – 21) z 14 województw (2013/14 – 11). Olimpijczyków przygotowywało łącznie 54 nauczycieli. Do II etapu zakwalifikowano 77 uczniów, w III – wystartowało 23 uczestników. Do ścisłego finału przeszło 11 uczniów.

Głównym celem Olimpiady jest zwrócenie uwagi na potrzebę fachowego i zgodnego z oczekiwaniami rynku pracy kształcenia humanistów oraz rozbudzenie zainteresowań związanych z książką, informacją, kulturą czytelnictwem i biblioteką. Nie bez znaczenia jest też wyrabianie postawy poszanowania dla dóbr kultury narodowej w dobie powszechnej globalizacji oraz właściwe pojmowanie działalności bibliotek, archiwów i fundacji gromadzących piśmienniczy dorobek narodowy.

¹O jej inauguracji: M. Antczak: *Olimpiada Bibliologiczna i Informatologiczna*. „Biblioteka w Szkole” 2013, nr 12, s. 3-4.

W tym roku zadania finałowe zostały podzielone na część teoretyczną i praktyczną. W pierwszej części uczniowie odpowiadali przed komisją na jedno z trzech proponowanych pytań, w drugiej – musieli rozwiązać zadania z zakresu wyszukiwania, selekcjonowania, dokumentowania i prezentowania informacji. Część praktyczną finaliści realizowali w pracowni komputerowej, wykorzystując dostęp do Internetu. Jeżeli wziąć pod uwagę wszystkie pytania tej części i wszystkich uczestników finału – test kompetencji informacyjnych został zrealizowany poprawnie w 68%. Finalistów, samodzielnie lub współpracując z innymi nauczycielami, przygotowawali nauczyciele bibliotekarze. Im właśnie należą się szczególne podziękowania za tak efektywne przygotowanie uczniów do uczestnictwa w części praktycznej.

W Olimpiadzie zwyciężył Adrian Szczupak, uczeń II klasy III LO im. M. Kopernika w Kaliszu (opiekun Magdalena Pietrzak), II miejsce zajęła Aleksandra Drewniak, uczennica klasy II z II LO im. Króla Jana III Sobieskiego w Krakowie (opiekun Ewa Wach-Czubińska), zaś miejsce III należało do Wiktorii Noworytej, uczennicy klasy III tego samego liceum (opiekun Katarzyna Kamizela). Wszystkim uczniom oraz przygotowującym ich nauczycielom serdecznie gratulujemy, podkreślając, że poziom był naprawdę wysoki. Laureaci oraz finaliści otrzymali indeksy² – zostali zaproszeni na studia na kierunku Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo lub Informacja w środowisku cyfrowym. Nagrody wręczali przedstawiciele Komitetu Głównego Olimpiady oraz Danuta Brzezińska (TNBSP), Juliusz Wasilewski („Biblioteka w Szkole”) oraz Dziekan Wydziału Filologicznego prof. dr hab. Piotr Stalmaszczyk.

Warto wspomnieć o wartościowych nagrodach, które ufundowała firma Qulto, partner biznesowy Olimpiady. Były to czytniki e-booków. Zdobywca I miejsca dodatkowo otrzymał od firmy mp4. Finaliści zostali ponadto uhonorowani książkami ufundowanymi przez TNBSP, t-shirtami z logo Olimpiady (Qulto), otrzymali materiały programu „Młodzi w Łodzi” (Urząd Miasta Łodzi) oraz rozmaite gadżety. Ponadto szkoły, w których uczą się laureaci, otrzymały od patronów medialnych, podobnie jak w zeszłym roku, bezpłatne prenumeraty czasopism: „Biblioteka w Szkole” i „Poradnik Bibliotekarza”.

Przed nami kolejna, III z kolei, edycja Olimpiady. Serdecznie zachęcamy wszystkich nauczycieli bibliotekarzy, aby zmobilizowali swoich podopiecznych do wzięcia w niej udziału. Oprócz korzyści dla olimpijczyków to świetna okazja do promocji biblioteki w szkole oraz zawodu bibliotekarza.

dr hab. prof. nadzw. Mariola Antczak
Katedra Bibliotekoznawstwa i Informatyki
Uniwersytetu Łódzkiego
Przewodnicząca Komitetu Głównego
Olimpiady Bibliologicznej i Informatologicznej (OBiI)

Tekst wpłynął do Redakcji 26 maja 2015 r.

² Odpowiednie zapisy prawne zostały poczynione w Uchwale Senatu Uniwersytetu Łódzkiego nr 288 z dn. 17 lutego 2014 r.

Barbara Eychler
(1930-2015)

30 czerwca zmarła wieloletnia pracownica Biblioteki Narodowej Barbara Eychler, którą zapamiętaliśmy jako wybitnego bibliotekarza, teoretyka i praktyka bibliografii, mentora paru pokoleń bibliografów, sprawnego kierownika Zakładu Teorii i Organizacji Bibliografii, gorącą patriotkę i dobrego, życzliwego człowieka. Barbara Eychlerowa z domu Kwasowska urodziła się 17 października 1930 r. Jej ojciec, inżynier, konstruktor samolotów, brał udział w kampanii wrześniowej. Wzięty do niewoli pod Kockiem wojnę przeżył w oflagu w Woldenbergu, a po jego wyzwoleniu zgłosił się do Armii Andersa. Do kraju wrócił w 1946 r. Matka po wojnie pracowała w Polskim Radiu. Barbara szkołę podstawową zaliczyła podczas wojny, a dwie pierwsze klasy gimnazjum na tajnych kompletach, w 1948 r. ukończyła Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Tadeusza Rejtana, a w 1952 r. – filologię polską na Uniwersytecie Warszawskim. Jeszcze w trakcie studiów, w 1950 r., rozpoczęła pracę w Bibliotece Narodowej, początkowo w Biurze Katalogowym, a potem w nowo powstałej Pracowni Centralnie Drukowanych Kart Katalogowych. Biblioteka mieściła się wtedy w gmachu SGPiS przy ulicy Rakowieckiej. Wspominając tamten okres pisała „Zimą dokuczało nam zimno, latem – gorąco. Pod wysokim sklepieniem zagnieździły się wróble. Bywało i tak, że między regałami znajdo-

wał na noc schronienie bezdomny bibliotekarz. Takie to były czasy” (Eychler, 1991, s. 48-49). Już wówczas czynnie uczestniczyła w procesie ustalania reguł opisu katalogowego i była współautorką broszury dla bibliotek publicznych, nie tylko prezentującej drukowane karty katalogowe, ale też charakteryzującej głównie źródła informacji bibliograficznej (Gruszecka, 1954). Pracę w Bibliotece przerwała z powodu choroby. Po dwuletniej przerwie, w październiku 1956 r., powróciła do Biblioteki Narodowej, z którą nie rozstała się już aż do emerytury. Pracowała w Instytucie Bibliograficznym, w Zakładzie Teorii i Organizacji Bibliografii, gdzie w 1962 r. awansowała na zastępcę, a później, w lipcu 1972 r., na kierownika Zakładu. Dokonania pani Eychlerowej są tak liczne i wszechstronne, że ich omówienie wymagałoby szerszego opracowania, wspomnę więc tylko niektóre z nich.

Za swój najbardziej trwały wkład w bibliotekarstwo słusznie uznawała opracowanie i redakcję wielu tomów bibliografii, przede wszystkim całości lub części licznych roczników *Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce (BBNKs)*, wspólnie z Marią Barbarą Bieńkową opracowanej kumulacji retrospektywnej *Bibliografii Bibliografii Polskich 1961-1970* (Bieńkowa & Eychler, 1992), *Wykazu bibliografii nie opublikowanych* (Eychler, 1961) i kolejnych zeszytów *Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (BABIN)*. I rzeczywiście, ich znaczenie trudno przecenić. *BBNKs* w sposób najpełniejszy i najbardziej wiarygodny, bo z autopsji, rejestrowała wszystko, co w danym odcinku czasu napisano z zakresu nauki o książce, prasoznawstwa i szeroko rozumianego bibliotekarstwa, *Bibliografia Bibliografii Polskich* pozwalała na orientację w prowadzonych badaniach i trendach naukowych, *Wykaz bibliografii nie opublikowanych* ułatwiał koordynację realizowanych prac i pozwalał uniknąć ich dublowania, *BABIN* zapoznawał z nowymi technologiami i kierunkami zmian w bibliotekarstwie zagranicznym. Opracowana wspólnie z Marią Barbarą Bieńkową retrospektywna bibliografia bibliografii stanowiła kontynuację monumentalnego przedsięwzięcia Wiktora Hahna i Henryka Sawoniaka. I chociaż dziś niekiedy mamy wrażenie, że z wolna przemija postać świata, w którym zasadniczą funkcję poznawczą pełniły rejestrujące dorobek piśmienniczy w danym zakresie bibliografie drukowane, jednak osoby prowadzące badania naukowe w wielu dziedzinach przekonują się, że opracowane pod kierunkiem Barbary Eychlerowej liczne tomy wszelakich bibliografii mają nadal wartość nieprzemijającą.

W swojej naukoznawczej analizie bibliografii polskiej za lata 1946-1996 Marta Skalska-Zlat trafnie zauważa, że „zainteresowania Barbary Eychler problemami teoretycznymi i organizacyjnymi bibliografii regionalnej można uznać za najważniejsze w jej dorobku” (Skalska-Zlat, 2002, s. 323), stwierdziła też, że najczęściej o bibliografii regionalnej, po Z. Gałczyńskiej (24 prace), pisała B. Eychler (10 prac) (Skalska-Zlat, 2004, s. 79). Po II wojnie światowej zmieniła się mapa Polski, a w naszych granicach znalazły się tzw. Ziemie Odzyskane. Trzeba było niejednokrotnie ponownie zdefiniować podstawowe pojęcia odnoszące się do bibliografii regionalnej i udoskonalić metodykę jej opracowania tak, aby równocześnie nie stracić nic z unikalnego przedwojennego dorobku polskiej myśli bibliograficznej. Pojawiły się więc problemy związane z różnym traktowaniem przez ośrodki sporządzające poszczególne bibliografie zagadnień zakresu i zasięgu bibliografii regionalnej oraz kwestia wspólnego pola rejestracji dokumentów z bibliografiami dziedzin i zagadnień. Gigantyczną pracą związaną ze sformułowaniem i rozwiązywaniem pojawiających się problemów metodycznych w znacznej mierze wykonała właś-

nie Barbara Eychlerowa. Opracowany przez nią odpowiedni rozdział podręcznika metodyki bibliograficznej (Eychler, 1963) służył pomocą nie tylko bibliografom, ale też kilku pokoleniom studentów bibliotekoznawstwa, o czym dobitnie świadczą „zaczytane” strony i ołówkowe zakreslenia w egzemplarzach tego dzieła znajdujących się w ZDK Biblioteki Narodowej. Podkreślić trzeba, że pani Eychlerowa aktywnie uczestniczyła w procesie udoskonalania bibliografii, nie tylko przez prace teoretyczne i udział w dyskusjach i naradach krajowych i zagranicznych, ale też recenzując liczne już opublikowane bibliografie regionalne i dziedzinowe i współpracując z ich twórcami.

Następną dziedziną jej zainteresowań były zagadnienia terminologii bibliotecznej i informacyjnej. Codzienna praca bibliograficzna, przemiany w zakresie funkcjonowania i obiegu informacji, międzynarodowa współpraca bibliotek itp. niejako zmusiły Barbarę Eychlerową do aktywności w tym zakresie – rewizji terminologii, skonfrontowania jej z rozwiązaniami innych krajów, ustalenia polskiej wersji nowych lub przededefiniowania starych pojęć. Tematyka ta przewija się przez całą jej działalność naukową – niemal w każdym artykule na temat historii bibliografii, czy metodyki tworzenia bibliografii specjalnych istotne miejsce zajmują problemy terminologiczne. Poza tym na zlecenie dyrekcji Biblioteki Narodowej napisała do użytku wewnętrznego referat dotyczący terminologii bibliotekarskiej, omówiła radziecką normę terminologiczną dotyczącą bibliografii (Eychler, 1978) oraz opracowała 25 definicji terminów z odpowiednikami obcojęzycznymi z zakresu bibliografii do opublikowanego w 1979 r. *Słownika terminologicznego informacji naukowej* (Słownik..., 1979).

Barbara Eychlerowa wniosła też wkład do międzynarodowej normalizacji procesów bibliograficznych. Mało znany jest fakt opracowania przez nią projektu polskiej normy *Transliteracja alfabetów cyrylickich PN-59/N-01201* na podstawie zaleceń ISO. W trakcie pracy nad tą normą ujawniła szereg błędów i niekonsekwencji w zaleceniach ISO, w związku z czym zobowiązano ją do opracowania specjalnego memoriału zawierającego uwagi do tablicy transliteracyjnej ISO R9, który to memoriał został następnie przez Polski Komitet Normalizacyjny przekazany do ISO, gdzie przyjęto go z dużym uznaniem.

Kariera zawodowa Barbary Eychlerowej przypadła na czasy szybkiego rozwoju nowych technologii bibliotecznych, choć wiedza na ten temat w czasach PRL docierała do nas stosunkowo powoli. Szczęśliwym zrządzeniem losu udało się jej pozyskać od rządu holenderskiego stypendium, w ramach którego 1 października 1962 r. wyjechała na dwa miesiące do Holandii, gdzie zwiedziła Bibliotekę Królewską, Bibliotekę Techniczną w Delft oraz około 30 innych bibliotek i ośrodków dokumentacyjnych. Mogła, co w tych czasach było wyjątkowe, osobiście zapoznać się z organizacją pracy bibliotecznej w Europie Zachodniej, nowymi technologiami, zwłaszcza w zakresie mikrofilmowania, usprawnieniami technicznymi w codziennej pracy, rolą katalogów centralnych w wypożyczeniach międzybibliotecznych, zasadami rejestracji bibliograficznej itp. Rezultatem tego wyjazdu było nie tylko zaprezentowanie praktyki holenderskiej w piśmiennictwie fachowym (Eychler, 1964) i na spotkaniach z bibliotekarzami, ale też wykorzystanie zdobytych doświadczeń w doradztwie i przy redakcji *BABIN-u*. O autorytecie, jakim cieszyła się w środowisku zawodowym, świadczy m.in. fakt powierzenia jej opracowania 20 haseł do *EWOK*.

Warto też przypomnieć, że pani Eychler w trakcie swojej kariery zawodowej aktywnie współpracowała z *Przeglądem Bibliotecznym* – pisała artykuły oraz redagowała *BABIN*, stanowiący stały dodatek do tego czasopisma. Jako członek Rady Redakcyjnej miała istotny wpływ na dobór tematyki i kierunki rozwoju *Przeglądu*. Interesował ją zasięg jego oddziaływania – jest autorką artykułu na temat recepcji *Przeglądu Bibliotecznego* za granicą (Eychler, 1977).

Przy tym wszystkim nie można pominąć osobowości pani Eychlerowej, jej błyskotliwej inteligencji, poczucia humoru, życzliwości i ciepła. Przez kierowany przez nią Zakład Teorii i Organizacji Bibliografii przewinęły się liczne osoby, z których każda odegrała jakąś, niekiedy znaczącą, rolę w bibliotekarstwie pracując naukowo, opracowując wykazy bibliograficzne lub kontynuując karierę zawodową. Pod jej okiem i z jej życzliwym wsparciem zapoznawały się one z tajnikami pracy bibliotecznej. Mało kto wie, że pisała piękne wiersze, a jej uroczne opowiadanie dla dzieci o małym Wojtusiuku Łakomczusku, do którego czekoladowy mazurek wielkanocny uśmiechnął się tak serdecznie i zachęcająco, że nie mógł się oprzeć pokusie spałaszowania go w całości ze smakiem, przez ponad ćwierć wieku było przedrukowywane w kolejnych podręcznikach szkolnych. Z mężem, Krzysztofem Eychlerem, prawnikiem, uczestnikiem powstania warszawskiego i przedwojennym harcerzem, tworzyła bardzo szczęśliwy związek. Bezgraniczną miłością darzyła adoptowanego syna, Jacka. Ostatnie lata, które spędziła w domu opieki przy ul. Hetmańskiej, jeszcze poszerzyły jej krąg przyjaciół. Polubiły ją siostry zakonne, szacunkiem, podziwem i miłością darzyli księża. Trudno się pogodzić z myślą, że odeszła na zawsze i nie czeka już na nas z żartem i serdeczną troską o nas i o naszych bliskich.

BIBLIOGRAFIA

- Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (1974-1988). Piśmiennictwo zagraniczne.* Dodatek do *Przeglądu Bibliotecznego*. Pod red. Barbary Eychler. Bieńkowska, Maria Barbara; Eychler, Barbara (1992). *Bibliografia bibliografii polskich 1961-1970*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Eychler, Barbara (1961). *Wykaz bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)*. Warszawa: Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego, T. 6, nr 1.
- Eychler, Barbara (1963). Bibliografia regionalna i lokalna. W: *Metodyka bibliograficzna: poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*. Pod red. Heleny Hleb-Koszańskiej, Marii Dembowskiej i Henryka Sawoniaka. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, s. 291-312.
- Eychler, Barbara (1964). Biblioteka Wyższej Szkoły Technicznej w Delft. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 68-75.
- Eychler, Barbara (1977). Recepcja „Przeglądu Bibliotecznego” w zagranicznych serwisach informacyjnych z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 297-305.
- Eychler, Barbara (1978). Termin „bibliografia” w radzieckiej normie „Bibliografija. Terminy i opredielenija”. *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 301-312.
- Eychler, Barbara (1999). Lidia z Sapallów Lechowa (1929-1998). Wspomnienie. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*, nr 1, s. 48-49.

- Gruszecka, Janina (1954). *Jak korzystać z drukowanych kart katalogowych i innych pomocy bibliograficznych. Poradnik dla bibliotekarzy*. Opracowano przy współudziale Barbary Eychler i Marii Łęckiej. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Skalska-Zlat, Marta (2002). *Bibliografia w Polsce 1945-1996: naukoznawcza analiza dyscypliny*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Skalska-Zlat, Marta (2004). Bibliografia w Polsce (1945-2000) w świetle badań bibliometrycznych. W: *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów 11-13 czerwca 2003. Referaty i dyskusja*. Warszawa: Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego, nr 42, s. 71-90.
- Słownik Terminologiczny Informacji Naukowej* (1979). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich (autorstwo 25 artykułów słownikowych).

Alina Nowińska

Tekst wpłynął do Redakcji 13 sierpnia 2015 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej, na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. ZASADY OGÓLNE

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl, ewentualnie na płycie CD/DVD wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego”, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Do każdego artykułu należy dołączyć **streszczenie autorskie** w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków), słowa kluczowe oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski. **Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.**

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyła do „PB” artykułu **nie wyraża zgody** na publikację jego abstraktu w CEJSH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i *e-mail*. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship*. Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redakcja

prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. ZASADY SZCZEGÓŁOWE OPRACOWANIA ARTYKUŁU

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informację wprowadzającą w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły (dopasowany stopień pisma legendy danego rysunku czy wykresu [8 p. Arial]).

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami APA Style; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad. Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

- odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);
- odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p. 15) albo (Taradejna & Taradejna, 2004, s. 231-233) albo [Zybert, red., 2004, s. 18].

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii występującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowa-

ne w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., itd. Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

KSIĄŻKA

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

PRACA ZBIOROWA

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

ARTYKUŁ W CZASOPISIE

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

ARTYKUŁ W PRACY ZBIOROWEJ

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

ARTYKUŁ W CZASOPIŚMIE ELEKTRONICZNYM

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). *The Semantic Web. Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w WWW: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w WWW: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w WWW: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>> .

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF, ewentualnie pocztą, w formie odbitki o dobrej jakości) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (maks. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z Autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review“ accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review“ kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. GENERAL GUIDELINES

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl. Files saved on CD or DVD together with one printed copy of the paper may also be mailed to: Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long **prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.**

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of “Library Review” have signed an agreement with the editors of “The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in “Library Review”. This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to “Library Review” who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJSH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author’s name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author’s contribution to the research and the paper preparation). **Ghostwriting and guest authorship** are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors' statement that the text presented to "Library Review" has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. DETAILED GUIDELINES FOR PAPER PREPARATION

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of-work bibliography prepared according to APA Style; references within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

- the reference to one work: (Kowalski, 1990) or (*Biblioteki...*, 1976);
- the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Iyer, 1995, p. 15) or (Taradejna & Taradejna, 2004, pp. 231-233).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., etc. See below the examples of correct bibliographic descriptions.

BOOKS

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

COLLECTIVE WORKS

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

JOURNAL PAPERS

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

PAPERS IN COLLECTIVE WORKS

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

ELECTRONIC JOURNAL PAPERS

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [accessed on: 30.06.2004]. Available on WWW: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [accessed on: 11.12.2001]. Available on WWW: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [accessed on: 11.03.2003]. Available on WWW: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>.

DOCUMENT FROM THE WEBSITE OF AN INSTITUTION, ORGANIZATION OR INDIVIDUAL

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [accessed on: 25.01.1996]. Available on WWW: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [accessed on: 25.11.1996]. Available on WWW: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [accessed on: 14.12.2004]. Available on WWW: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [accessed on: 30.06.2004]. Available on WWW: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>>.

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [accessed on: 30.06.2004]. Available on WWW: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files, or by regular mail, as high resolution printouts) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".

